

Honvédségi Szemle

150. ÉVFOLYAM
2022/4. SZÁM

**A Magyar Honvédség szakmai,
tudományos folyóirata
Kiadja a Magyar Honvédség Parancsnoksága**

SZERKESZTŐBIZOTTSÁG

Elnök (főszerkesztő):

Dr. Porkoláb Imre ezredes (PhD)

Tagok:

Dr. B. Stenge Csaba (PhD)

Dr. Bali Tamás ezredes (PhD)

Dr. Boldizsár Gábor ezredes (PhD)

Dr. Harai Dénes ny. ezredes (PhD)

Dr. Harold E. Raugh alezredes (PhD)

(Los Angeles-i Egyetem)

Dr. Jobbágy Zoltán ezredes (PhD)

Dr. Király László (CSc)

Dr. Koller József dandártábornok (PhD)

Dr. Lippai Péter dandártábornok (PhD)

Dr. Lóderer Balázs százados (PhD)

Dr. Luis Manuel Brás Bernardino alezredes (PhD)

(Katonai Akadémia, Lisszabon)

Dr. Molnár Ferenc dandártábornok (PhD)

Dr. Nagy László ny. ezredes (DSc)

Dr. Rajnai Zoltán (PhD)

Dr. Rudolf Urban ny. dandártábornok (CSc)

(Cseh Köztársaság Rendőri Akadémiája, Prága)

Dr. Sári Gábor alezredes (PhD)

Dr. Sascha-Dominik Bachmann (LLD)

(Bournemouthi Egyetem)

Siposné Dr. Kecskeméthy Klára ezredes (CSc)

Dr. Srdja Trifković (PhD)

(Banja Luka-i Egyetem)

Dr. Szakály Sándor (DSc)

Dr. Wagner Péter (PhD)

A folyóirat kiadásában és terjesztésében közreműködik a HM Zrínyi Térképészeti és Kommunikációs Szolgáltató Közhasznú Nonprofit Kft. – Zrínyi Kiadó

Felelős vezető: Kulcsár Gábor ügyvezető

A Zrínyi Kiadó vezetője:

Dr. Isaszegi János ny. vezérőrnagy (PhD)

Szerkesztőség

Felelős szerkesztő: Kiss Zoltán ny. alezredes

Telefon: +36 30-343-4801; kiss.zoltan@hmzrinyi.hu

Szerkesztő: Havasi Máté

Kézirat-előkészítő: Forró Zsófia

Korrektor: Mészáros Károly

Műszaki vezető: Eisrichné Schubert Andrea

Tördelő: Petrezselyem Kitti

Szerkesztőségi titkár: Pásztor Júlia

Telefon: 272-02 (HM); 459-5355

e-mail: pasztor.julia@hmzrinyi.hu

A szerkesztőség címe: 1087 Budapest, Kerepesi út 29/b

Nyomdai kivitelezés: HM Zrínyi Térképészeti és Kommunikációs Szolgáltató Közhasznú Nonprofit Kft.

Sokszorosítóosztály

Felelős vezető: Pásztor Zoltán

A folyóirat 600 Ft-os áron megvásárolható a Zrínyi Kiadó könyvesboltjában, valamint a HM Zrínyi Kft. webáruházában (shop.hmzrinyi.hu).

A folyóirat teljes terjedelmében olvasható a honvedsegiszemle.hu oldalon.

HU ISSN 2060-1506

A Honvédségi Szemlét az MTA Hadtudományi Bizottság „A” kategóriás mértékadó folyóiratként ismeri el.

A folyóiratban közölt tanulmányok lektoráltak.

A Honvédségi Szemle lapelődői:

Ludovica Academia Közlönye, Magyar Katonai Közlöny,

Magyar Mars, Magyar Katonai Szemle, Honvéd,

Katonai Szemle, Honvédelem, Új Honvédségi Szemle

A Honvédségi Szemle tagja

az Európai Katonai Sajtószövetségnek (EMPA)

Tisztelt Szerzőink!

Felhívjuk szíves figyelmüket arra, hogy a *Honvédségi Szemle* egyedi elektronikus forrásazonosítóval (Digital Object Identifier – DOI) látja el a tudományos cikkeket. A szerkesztőségbe beérkezett kéziratok publikálásának feltétele éppen ezért egy új ponttal bővült: a *Felhasznált irodalom* jegyzékében lévő bibliográfiai adatok feltüntetése után – amennyiben van – a hivatkozott írás DOI-ját is meg kell adni.

A *Honvédségi Szemle*ben közölt írások automatikusan bekerülnek a Magyar Tudományos Művek Tárába és az MTAKIK REAL, illetve REAL-J repozitóriumába. Arra kérjük Szerzőinket, hogy ennek érdekében regisztrálják magukat a www.m2.mtmt.hu oldalon.

A szerkesztőség

Honvédségi Szemle

150. ÉVFOLYAM,
2022/4. SZÁM

A MAGYAR HONVÉDSÉG SZAKMAI, TUDOMÁNYOS FOLYÓIRATA

TARTALOM

FÓKUSZBAN

Soós István alezredes:

A különleges műveleti képesség fejlesztésének lehetséges új irányai 3

HADERŐSZERVEZÉS, -FEJLESZTÉS

Lengyel László alezredes – Veres József alezredes:

Az ABV-tűzszerész képesség kialakítása,
avagy egy út, hogy a legjobbak közé kerülhessünk (1.) 16

Hegedüs Zoltán alezredes:

A csapatmozgások engedélyezésének egyes szabályozási kérdései (2.) 31

VEZETÉS, FELKÉSZÍTÉS

Zellei Gábor ny. pv. ezredes:

A humán szempontok előtérbe kerülése
a fegyveres összeütközések polgári védelmi tevékenységében 44

Harangi-Tóth Zoltán őrnagy:

A hadijátékok helye a hazai kutatási-fejlesztési
és szervezeti innovációs folyamatokban 55

LOGISZTIKA

Szilágyi Tibor ezredes:

Környezet? Biztonság! A Honvédelmi Minisztérium 2014–2020-as időszaki
környezeti és energiahatékonysági célú,
nemzeti és európai uniós társfinanszírozású fejlesztései 73

Horváth Tibor ezredes – Ember István alezredes:

A robbanóanyagok azonosításának biztonsági jelentősége
a tűzszerész szakfeladatok ellátása során 94

Varga József ny. ezredes:

A Gamma–Juhász-lőelemképző: egy elektromechanikus analóg számítógép 104

HADTÖRTÉNELEM

Király István Mihály:

A Yishuv biztonság- és védelempolitikájának változásai az oszmán időktől az államalapításig	113
--	-----

SZEMLE

Balla Tibor ezredes:

Az Osztrák–Magyar Haditengerészet csatahajóinak története – magyar szemmel	128
---	-----

Nosza Vilmos ezredes:

Egy katona naplója	131
------------------------------	-----

Végh Ferenc ny. vezérezredes:

Nemzetközi szakirodalmi szemle	134
--	-----

Gál Csaba ny. ezredes:

Katonai és haditechnikai hírek, információk a nagyvilágból	148
--	-----

ABSTRACT	156
--------------------	-----

Soós István alezredes:

A KÜLÖNLEGES MŰVELETI KÉPESSÉG FEJLESZTÉSÉNEK LEHETSÉGES ÚJ IRÁNYAI

DOI: [10.35926/HSZ.2022.4.1](https://doi.org/10.35926/HSZ.2022.4.1)

ÖSSZEFOGLALÓ: Magyarország megváltozott biztonsági környezete következtében országunk szuverenitásának és területi integritásának biztosítását nem elegendő a NATO alapokmányának 5. cikkelyében foglalt kollektív védelemre alapoznunk, mert szintén a washingtoni egyezményben, pontosabban annak 3. cikkelyében megfogalmazott kötelezettség a nemzeti ellenálló képesség (reziliencia) kialakítása, ami nemzeti felelősség. Ennek fényében, továbbá a reziliencia katonai oldalának kialakítása érdekében, illetve a Magyar Honvédség elrettentő képességének fokozása mellett előtérbe kerültek a nem hagyományos műveletek, a hibrid hadviselés és a szürkezónás műveletek. Ezért a Magyar Honvédség kötelékében álló minden alakulat feladatrendszere átalakul, különös tekintettel az MH vitéz Bertalan Árpád Különleges Rendeltetésű Dandár (a továbbiakban KR DD) képességfejlesztési irányaira. A szerző tanulmányában rámutat arra, hogy a Honvédelmi és Haderőfejlesztési Program (HHP) egyik fontos fejlesztési iránya a különleges műveleti képesség fejlesztése, s ennek a változások fényében szükséges kiegészítését, átalakítását, illetve annak lehetséges irányait mutatja be. A cél a dandár szövetségi és koalíciós feladatokban, illetve az országvédelmi feladatokban tervezett szerepéhez kapcsolódó, de még hiányzó képességeinek kialakítása, valamint a meglévő képességeknek a kor színvonalára való fejlesztése.

KULCSSZAVAK: Honvédelmi és Haderőfejlesztési Program, biztonsági környezet, különleges műveletek, képességfejlesztés

A SZERZŐRŐL:

Soós István alezredes, kiemelt főtiszt, főnökhelyettes (MHP Haderőtervezési Csoportfőnökség Haderőfejlesztési Programok Főnökség)

A KÜLÖNLEGES MŰVELETI KÉPESSÉG KIALAKÍTÁSÁNAK TÖRTÉNETI HÁTTERE

Mindenekelőtt tisztáznunk kell a különleges műveletek alapfogalmát és feladatrendszerét, hogy egységesen szemlélhessük a képesség helyzetét, illetve tisztán meghatározhassuk azokat a lehetséges fejlesztési irányokat, amelyeket figyelembe kell vennünk.

A különleges műveletek egyes kérdéseinek megfogalmazásához vegyük a NATO AJP-01 legfrissebb változatának szövegét, amely a következők szerint definiálja a különleges műveleteket: „Olyan katonai tevékenységek összessége, amelyek kidolgozása, megtervezése és megszervezése nem hagyományos módon történik, speciálisan kiképzett és felszerelt állomány hajtja végre, a hagyományos erőknél alkalmazott harceljárásoktól eltérő módon. Ezek a tevékenységek minden időszakban alkalmazhatók (békében, válság és konfliktus esetén) a hagyományos erők műveleteitől függetlenül, vagy azokkal összhangban, katonai, politikai, gazdasági és lélektani célok, vagy ezek kombinációinak elérése érdekében.

A katonai-politikai célok megkívánhatják a rejtett vagy titkos módszerek alkalmazását és ezzel bizonyos fokú politikai, fizikai kockázat felvállalását, amely nem feltétlenül velejárója a hagyományos műveleteknek.”¹

Ez a megfogalmazás nagyban hasonlít az amerikai definícióra és a nálunk elfogadott megfogalmazásra is. Saját szavaimmal rövidebben összefoglalva: olyan speciálisan előkészített és végrehajtott harcászati tevékenységek összessége, amelyek sikeres alkalmazásuk során hadművelleti vagy hadászati szintű hatás kiváltására képesek.

A NATO megfogalmazása alapján a különleges művelleti erőknek három alapeladata van, amelyek a következők:

- különleges felderítés és megfigyelés (Special Reconnaissance and Surveillance – SR);
- közvetlen akció (Direct Action – DA);
- katonai segítségnyújtás (Military Assistance – MA).

Az amerikai nézetek alapján ez kiegészül még az alábbiakkal:

- belrendvédelem külföldön (Foreign Internal Defense – FID);
- nem hagyományos hadviselés (Unconventional Warfare – UW);
- terrorizmus elleni harc (Counterterrorism – CT);
- tömegpusztító fegyverek elterjedésének megakadályozása (Counterproliferation of Weapons of Mass Destruction – CWMD);
- civil ügyek (Civil Affairs Operations – CAO);
- lélektani műveletek (Psychological Operations – PSYOPS);
- információs műveletek (Information Operations – IO).²

Az 1999-es NATO-csatlakozásunk és a 2001-es terroresemények hatására megváltozott biztonsági környezet magával hozta, hogy hazánkban is megjelent az igény egy olyan képesség kialakítására, amely alkalmas lehet a nem hagyományos kihívások, mint például a terrorizmus elleni harc, a megelőzés és a terrorcselekmény esetleges hatásainak felszámolására. Ennek eredményeképpen 2003-ban megkezdődött az MH 34. Bercsényi Miklós Mélységi Felderítő Zászlóalj bázisán a képesség kialakítása, melynek során létrejött az MH 34. Bercsényi Miklós Különleges Művelleti Zászlóalj. Képességfejlesztési szándékunkat az Amerikai Egyesült Államok mentorálta, egy mobil kiképzőcsoport, valamint támogatás formájában átadott felszerelés és kézifegyverek biztosításával.

Mivel a különleges művelleti képesség egymagában ritkán kerül alkalmazásra, így a kiképzés előrehaladtával adódott a logikus lépés a harctámogatók és a logisztika egy szervezetbe integrálására, amely az MH 25/88. Könnyű Vegyes Zászlóalj rohamlövész képességével együtt előbb az MH 2. Különleges Rendeltetésű Ezred, majd 2017. szeptember 1-jétől az MH vitéz Bertalan Árpád KR DD megalakítását eredményezte.

A képesség kialakítása során eleinte az amerikai eszközök domináltak, amelyeket az Amerikai Egyesült Államok több más országhoz hasonlóan a külföldi katonai támogatási alap (Foreign Military Fund – FMF) keretében biztosított számunkra. Ezek az eszközök lehetővé tették az alapképességek kialakítását és az interoperabilitást a NATO erőivel. Az elméleti

¹ NATO AJP-01 Allied Joint Doctrine. Edition E, version 1. Feb. 2017. NATO Standardization Office, LEX-8. https://assets.publishing.service.gov.uk/government/uploads/system/uploads/attachment_data/file/905877/20200728-dctrine_nato_allied_joint_doctrine_ajp_01.pdf (Letöltés időpontja: 2022. 01. 06.)

² Joint Publications 3-05 Special Operations. US Special Operations Command, I-2, d. 18. 04. 2011. <https://irp.fas.org/doddir/dod/jp3-05.pdf> (Letöltés időpontja: 2022. 01. 06.)

képzést 2005-től a NATO iraki kiképző missziójában már a feladatok hadszíntéren történő begyakorlása egészítette ki a katonai tanácsadó és összekötő csoport (Military Advisory and Liaison Team – MALT) keretein belül, ami aztán folytatódott Afganisztánban is egészen a misszió lezárásáig.

Ez az ismertetés a teljesség igénye nélkül azt hivatott láttatni, hogy a képesség evolúciója hogyan alakult egészen napjainkig. A fejlődés lehetőségének irányát kívánom tehát a továbbiakban bemutatni, amihez meg kell néznünk, miért is releváns ez a téma napjainkban.

A TÉMA RELEVANCIÁJA

Számomra a téma aktualitását leginkább az adja, hogy 2010 óta – kisebb megszakításal – személyesen is részt vehetek a képesség kialakításában és fejlesztésében. Részesem voltam a forráshiányos időszaknak, amikor az amerikai támogatás elkezdett csökkenni, annak a 2015–2017 közé eső két évnek, amikor már megjelentek a szűkös nemzeti források a beszerzési igények mögött, valamint részt vettem a Honvédelmi és Haderőfejlesztési Program (HHP) tervezési folyamatában, ahol már teljes egészében nemzeti forrásokat tervezve alakíthattuk ki a dandár elvárásai alapján a képesség majdani formáját. Ahhoz, hogy ezt úgy tudjuk megvalósítani, hogy ne a „másoknak már van ilyen, nekünk is kell” igény kerüljön előtérbe, hanem a valós képesség szükségleteihez nélkülözhetetlen eszközök költséghatékony beszerzése valósulhasson meg, látnunk kell a világ fejlődési irányát, országunk biztonsági környezetét, illetve azokat a kihívásokat, amelyekre a különleges műveleti képességnek választ kell adnia. Ehhez mindenképpen helyes irányt mutat a 2020-ban elfogadott Nemzeti Biztonsági Stratégia,³ illetve a 2021-ben aláírt Nemzeti Katonai Stratégia.⁴

ÚJ TÍPUSÚ KIHÍVÁSOK, ÚJ FELADATOK, ÚJ ESZKÖZÖK

A Nemzeti Biztonsági Stratégia alapján kijelenthetjük, hogy Magyarország globális környezete alapvető biztonsági változásokon ment keresztül. Az új kihívások alapja a formálódó többpólusú világrend, a nemzetközi szereplők kapcsolatait befolyásoló tényezők, szabályok átalakítására való törekvés, a klíma- és a demográfiai változások felgyorsulása, továbbá az ennek következményeként megjelenő tömeges illegális migráció kezelése, a természeti erőforrások kimerülése, a megnövekedett fogyasztói társadalmi igények kielégítéséhez szükséges nyersanyagok lelőhelyeinek ellenőrzése és végül a technológiai forradalom társadalomformáló hatásai.⁵

Ezeknek az új típusú kihívásoknak a kezelése érdekében a Nemzeti Katonai Stratégia kinyilvánítja, hogy Magyarország továbbra is elkötelezett a különleges műveleti képességek fejlesztésében, amelynek biztosítania kell a nemzeti és a regionális feladatok hatékony végrehajtását. Elköteleztük magunkat a stratégiai és a műveleti gyorsreagáló képesség, a légimozgékonyaságú és nagy mélységű felderítési képesség, illetve a különleges műveleti feladatokra történő alkalmazhatóság mindenkori biztosítása mellett. Erősödnek a koalíciós

³ 1163/2020. (IV. 21.) Korm. határozat Magyarország Nemzeti Biztonsági Stratégiájáról. Jogtár. <https://net.jogtar.hu/jogszabaly?docid=A20H1163.KOR&txtreferer=00000001.txt> (Letöltés időpontja: 2022. 03. 27.)

⁴ 1393/2021. (VI. 24.) Korm. határozat Magyarország Nemzeti Katonai Stratégiájáról. Nemzeti Jogszabálytár. <https://njt.hu/jogszabaly/2021-1393-30-22> (Letöltés időpontja: 2022. 03. 27.)

⁵ Nemzeti Biztonsági Stratégia, 1. bek.

partnereinkkel kialakított különleges műveleti vezetési-irányítási elem (Regional Special Operations Component Command – R-SOCC) regionális védelmi együttműködésen alapuló rétegei, melyek technikai, eljárásbéli és információvédelmi szempontból alkalmasak lesznek hasonló szövetségi rendszerekkel való együttműködésre.

A fentebb idézett dokumentumokban megjelenő és kikövetkeztethető új feladatok végrehajtására a korábban Amerikából támogatásként beérkezett, illetve hazai forrásból megvásárolt eszközök egyre kevésbé fogják a kor színvonalának megfelelően biztosítani a feladatok végrehajtását. Ennek kiküszöbölése érdekében a HHP keretében olyan körültekintő beszerzéseket kell indítanunk, amelyek a többi haderőnem beszerzésre tervezett eszközeivel együttműködésben képesek megfelelni ezeknek a kihívásoknak. Összehasonlításképpen bemutatom a jelenleg is használatos főbb eszközöket, majd a már beszerzés alatt álló és a közeljövőben beérkező felszerelést is. Vannak olyan területek, ahol a dandár korábban nem rendelkezett képességekkel, de már megjelennek az újabb generációs eszközök, így ott nincs mihez hasonlítani. Ilyen területek a vízi és a stratégiai légi szállítóképeség. A lehetséges fejlesztési irányokat az alábbi bontásban a legcélszerűbb bemutatni.

Kijuttatási módokhoz kapcsolódó képességek fejlesztése

A különleges műveleti feladatok végrehajtása során a végrehajtás helyszínének megközelítése többféleképpen történhet:

- szárazföldön (közúton/terepen);
- vízben vagy víz alatt;
- levegőben.

Az ezekhez a képességekhez kapcsolódó főbb eszközöket, felszereléseket (a jelenleg meglévőket, illetve ahol már megkötött szerződésünk van a fejlesztésre, és ez nyilvános, ott az új eszközöket is) a fenti csoportosítás szerint fényképpel illusztrálva mutatom be.

Szárazföldön (közúton/terepen)

A dandár által jelenleg használt eszközök, járművek most még képesek a személyek és a felszerelés szállítására, de az új kihívásokhoz már itt is korszerűbb eszközökre van szükség. Alkalmasságukat már több misszióban bizonyították. Az új típusú eszközökkel szemben továbbra is feltétel a(z):

- légi szállíthatóság;
- nagy mozgékonyosság;
- egyszerű karbantartás;
- nagy teherbírás;
- könnyű málházás;
- szükséges páncélvédelem;
- rögtönzött robbanóeszközök elleni védelem.

A dandár jelenleg az MH többi alakulatához hasonlóan a Mercedes G 270 CDI típusú terepjáró jármű dízelmotoros változatát használja. Egy részüket a missziós szerepvállalásokra felkészülve alkalmassá tették forgatható géppuskaállvány tetőre történő felszerelésére. A járművek megbízhatóan teljesítettek a balkáni hadszíntértől kezdve több más missziós területen is, de mostanra meglehetősen elhasználtak, sok futott kilométerrel. Üzemben tartásuk egyre nagyobb összegeket igényel.

1. kép Mercedes G 270 CDI katonai terepjáró⁶

2. kép Polaris MRZR⁸

3. kép HMMWV amerikai támogatásból⁹

2017 végén az amerikai beszerzési rendszeren⁷ keresztül – nemzeti forrásból finanszírozva – a dandár Polaris MRZR könnyű terepjáró járműveket kapott, amelyek a csoportok részére biztosítják a szükséges mozgékonyt, a felszerelés gyors szállítással együtt. A jármű légi szállíthatósági képességgel rendelkezik, páncélvédettséggel azonban nem. Az eszköz beváltotta a hozzá fűzött reményeket, és a beszerzések darabszámának növelésével kiegészíti a dandár közúti és terepen történő mozgási képességeit.

Szintén a különleges művelési képességhez köthetően rendelkezünk HMMWV páncélozott terepjáró járművekkel. E járművek mindenféle hadszíntéren sokszor bizonyították már alkalmasságukat. A misszióba induló gépjárművezetői állomány velük hajtja végre a missziót megelőző kötelező vezetési gyakorlatait, így meglehetősen elhasználódtak már, alkatrész-utánpótlásuk és szervizelésük pedig nehézkes.

A HHP keretében beszerzésre kerülő eszközök közül már rendelkezünk keletszerződéssel a török Nurol Makina gyár két termékét illetően, sőt a beszállítások is elkezdődtek. Az Ejder Yalçın a nagyobb, 7–9 fő szállítására alkalmas páncélozott terepjáró, a másik az NMS 4×4 kisebb, 4–6 fő szállítására alkalmas moduláris páncélozott terepjáró gépjármű. Ezek fogják különböző konfigurációkban képezni a dandár közúti kiszállításához kapcsolódó képességének gerincét. Az elérhető konfigurációk

⁶ Obafemee80: From Algeria To Egypt, See The List Of Countries Whose Millitary Boasts Of Mercedes G-Class In Its Fleets. Auto Josh, 27. 01. 2020. <https://autojosh.com/countries-military-mercedes-g-class-suvs/> (Letöltés időpontja: 2022. 01. 06.)

⁷ Foreign Military Sales – FMS.

⁸ Polaris MRZR 4. Military Today. http://www.military-today.com/trucks/polaris_mrZR_4.htm (Letöltés időpontja: 2022. 03. 27.)

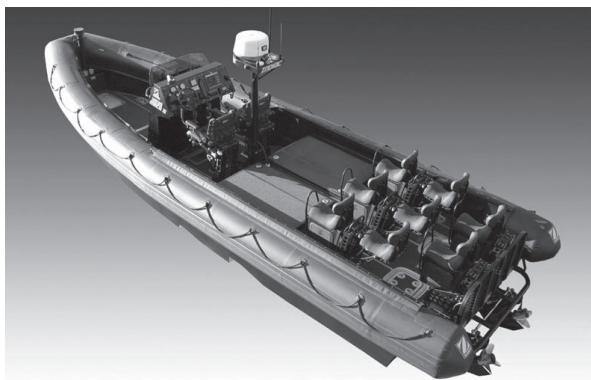
⁹ High Mobility Multipurpose Wheeled Vehicle (HMMWV). Military.com. <https://www.military.com/equipment/high-mobility-multipurpose-wheeled-vehicle-hmmwv> (Letöltés időpontja: 2022. 01. 06.)

4. kép *Ejder Yalçın 4x4*¹⁰5. kép *Nurol Makina NMS moduláris harcjármű*¹¹

tartalmazhatnak távvezérelt toronyfegyverzetet (ez lehet különböző űrméretű géppuska, gránát- vagy aknavető), harctéri szenzorokat és fedélzeti információs rendszereket. Van lehetőség a fedélzetről drónok irányítására és a kapott kép rögzítésére, illetve továbbítására is. Természetesen a korábban említett Polarisok továbbra is használatban maradnak, darabszámuk bővítése pedig tervben van.

Vízen

A vízi kijuttatási mód tekintetében a már megvalósuló jövő eszközeiről számolhatok be. Tekintettel arra, hogy korábban a különleges műveleti képesség vízhez kapcsolódó része kimerült néhány készlet zárt rendszerű búvárfelszerelésben, ezért volt, illetve van hová fejleszteni. Mivel Magyarország tengeri kijárással nem rendelkező ország, elsősorban a folyami képességek fejlesztése célszerű. A kijuttatási módok tekintetében már hazai forrásból beszerzésre került néhány Zodiac Mach II csónak, és tervezett ezek darabszámának növelése.

6. kép *Zodiac Mach II*¹²

¹⁰ Ejder Jalçin. Nurol Makina. <https://www.nurolmakina.com.tr/en/ejder-yalcin-en> (Letöltés időpontja: 2022. 01. 06.)

¹¹ NMS 4x4. Nurol Makina. <https://www.nurolmakina.com.tr/en/nms-4x4-en> (Letöltés időpontja: 2022. 01. 06.)

¹² Zodiac Hurricane. <https://zodiacmilpro.com/zodiac-hurricane/> (Letöltés időpontja: 2022. 01. 06.)

A képesség komolyabb, már fegyverzettel is felszerelhető részét képezik az amerikai támogatás keretében részünkre átadott különleges műveleti folyami hajók (Special Operations Craft – Riverine – SOC-R), melyeket a gyártó jelenleg felújít. Szállításuk tervezetten még 2022-ben megtörténik.

A búvárképességhez kapcsolódóan természetesen a már meglévő zárt rendszerű búvárfelszerelések darabszámának növelése és a régi felszerelések legújabb típusú eszközökre történő cseréje is tervben van.

7. kép *Special Operations Craft – Riverine*¹³

Levegőben – a már megvalósuló jövő eszközei

Minden NATO-tagország, így Magyarország NATO-kötelezettségei között is szerepel, hogy biztosítani kell – igény szerint – a felajánlott erők stratégiai légi szállításának lehetőségét. Hazánknak korábban nem volt nagyobb távolság leküzdésére alkalmas repülőeszköze, amellyel stratégiai távolságokra képes lett volna állományt és eszközöket eljuttatni. E hiány pótlását először a Pápán állomásozó Nehéz Légiszállító Ezred lekötött kapacitásával, majd a HHP-ben elsőként beszerzett és leszállított Airbus A319 repülőgépekkel, illetve a már szerződéssel lekötött Embraer KC–390 Millennium szállító repülőgépek megvásárlásával terveztük elérni. Ezek az eszközök nemcsak a különleges műveleti képességnek, de a Magyar Honvédség alakulatai részére is nagyobb mozgási szabadságot biztosítanak, hiszen korábban saját eszközök hiányában koalíciós partnereink jóindulatára és szabad szállítókapacitásaik igénybevételére voltunk utalva. Mindegyik eszköz különböző fedélzeti konfigurációkkal alkalmazható, lehetővé téve így ugyanannak az eszköznek az alkalmazását személyszállításra, futárfeladatokra, teher- vagy sebesültszállításra is. Az Embraer KC–390 ezek mellett alkalmas különböző magasságokról ejtőernyősök ledobására vagy ejtőernyővel utánpótlás és egyéb teherszállítmány kijuttatására, de egy speciális fedélzeti tartály alkalmazásával használható légi utántöltés biztosítására is.

¹³ Erősödik a magyar hadiflotta. Aqua Yachting and Travelling Magazin, 2021. 05. 30. <https://aquamagazin.hu/erosodik-a-magyar-hadiflotta/?p=29427> (Letöltés időpontja: 2022. 01. 06.)

A különleges műveleti képességhez kapcsolódóan az ejtőernyős-képesség is megújul: beszerzés alatt vannak különböző típusú körkupolás és légcellás ejtőernyőrendszerek is, amelyek alkalmasak HAHO¹⁴ vagy HALO-feladatok¹⁵ végrehajtására. A nagy magasságú feladatok végrehajtásához szükséges magassági ruhát és felszerelést, valamint ejtőernyős légi navigációs műszereket is beszereznek. A jelenleg még meglévő ejtőernyőrendszerek üzemidejük végéig rendszerben maradnak, majd az új típusal kiváltásra kerülnek, így biztosítva a képesség folyamatosságát.

8. kép *Airbus A319*¹⁶

9. kép *Embraer KC-390 Millennium*¹⁷

Egyéni felszerelés és fegyverzet fejlesztésének lehetőségei

Az állomány egyéni felszerelése, fegyverzete a képesség kialakítása révén folyamatosan változott. Először a rendszeresített fegyverekkel, felszereléssel hajtották végre a kiképzéseket, felkészüléseket és a missziós szerepvállalásokat. Ez azonban hamar rávilágított

¹⁴ High Altitude High Opening – nagy magasságú ejtőernyős ugrás nagy magasságon történő nyitással.

¹⁵ High Altitude Low Opening – nagy magasságú ejtőernyős ugrás földközeli nyitással.

¹⁶ Bemutatták a honvédség két új repülőgépét. 24.hu, 2018. 02. 02. <https://24.hu/belfold/2018/02/02/bemutattak-a-honvedseg-ket-uj-repulogepet/> (Letöltés időpontja: 2022. 03. 27.)

¹⁷ Gyors hír: eldőlt, KC-390-eseket kap a honvédség. Indóház Online, 2020. 11. 17. <https://iho.hu/hirek/gyors-hir-eldolt-kc-390-eseket-kap-a-honvedseg> (Letöltés időpontja: 2022. 03. 27.)

arra, hogy a minket mentoráló amerikai féllel az interoperabilitási képesség nem működik. A kommunikációs rendszerünk teljesen más, a rádióink nem kompatibilisek, a fegyvereink sem, így teljesen önálló logisztikai támogatási rendszerre lett volna szükség a missziós együttműködések során, ami akkor még nem volt lehetséges. Ez hozta azt magával, hogy először támogatásból, majd később nemzeti forrásból beszerzett amerikai eszközökkel szerelték fel a dandárt, amely ez idáig folyamatosan biztosította a hadszíntéri feladatok végrehajtását. Mivel többnyire az amerikai partnerrel közösen hajtottunk végre NATO- vagy koalíciós műveleteket, az amerikai logisztikai rendszer folyamatosan biztosította részünkre a hadszíntéri támogatást.

A HHP kapcsán kialakuló nemzeti hadiipar mint háttér, valamint a biztonsági kihívások változásai és a kibővült feladatrendszer magával hozta azt, hogy a jövőben nem feltétlenül csak NATO- vagy koalíciós partnerrel kell vagy lehet végrehajtani feladatainkat. Ezen oknál fogva célszerű egy saját felszerelés-csomag kialakítása, melyet a hazai hadiipar képes biztosítani és pótolni.

Ezt a felszerelés-csomagot a *Digitális Katona Program* biztosítja, amely a katona felszerelésének 21. századi szintre történő fejlesztése (új típusú kompozitanyagok széles körű alkalmazása) mellett lehetővé teszi a katonák alkalmazását „harctéri szenzorként” anélkül, hogy harcképességüket csökkentenénk, figyelmüket megosztanánk, vagy képességeiket a feladattól elvonnánk.

10. kép *A digitális katona egyéni felszerelése*¹⁸

Ennek a felszerelésnek – amely jelenleg mintegy 130 tételeből áll – nem minden eleme alkalmazható a különleges műveletek során, de bővül az eszköztár, ami a feladat függvényében a felszerelés legoptimálisabb összetételét biztosítja a cél eléréséhez.

A különböző feladatok végrehajtásához szakmai álláspont alapján összeállítottuk az optimalizált felszerelési jegyzékek, így a különleges műveletekhez, illetve a rohamlövész képességekhez optimalizált felszerelés listáját is. Itt mindenképpen komoly előnyként említhető, hogy az eszközök jó része hazai gyártásból beszerezhető, pótolható, így a folyamatos ellátás minden körülmények között biztosítható hosszadalmas beszerzési eljárások nélkül.

Harcászati képalkotáshoz drónképesség kialakítása

Jelenleg is rendelkezünk néhány készlet – amerikai támogatásból származó – Raven típusú kis hatótávolságú harcászati drónnal, szükséges azonban ezek felújítása, korszerűsítése, mert lassan tízévesek lesznek, akkumulátoraik, képalkotó rendszerük, alkalmazhatóságuk már nem felel meg a kor színvonalának, alkatrészellátásuk és szervizhátterük csak az amerikai beszerzési rendszeren keresztül biztosítható, ami rendkívül hosszadalmas.

Az egyéni felszerelésekhez kapcsolódóan – de nem azok részeként – tervezett olyan mikro-és kis méretű, könnyen szállítható és alkalmazható drónok beszerzése is, amelyek lehetővé

¹⁸ Szűcs László: A Digitális Katona Program a Magyar Honvédség teljes gondolkodásmódját meg fogja változtatni. Honvedelem.hu, 2021. 02. 15. <https://honvedelem.hu/hirek/a-digitalis-katona-program-a-magyar-honvedseg-teljes-gondolkodasmodjat-meg-fogja-valtoztatni.html> (Letöltés időpontja: 2022. 01. 06.)

teszik a művelet közvetlen környezetének valós idejű képi megfigyelését, az ottani adatok továbbítását az operátornak vagy a harcvezetési központnak.

A HHP későbbi fázisában tervezett hosszabb üzemidejű, nagyobb hatótávolságú drónok beszerzése is, amelyek folyamatos valós idejű képet képesek továbbítani a harcvezetési központnak. Ehhez a képességhez – mivel jelenleg a Magyar Honvédség ilyen eszközökkel nem rendelkezik – a beszerzések megkezdése előtt szükséges a drónkezelők és a képelemzők felkészítése.

A drónképességről beszélve nem hagyhatjuk figyelmen kívül az ellenük való védekezés képességének kialakítását sem. Mivel mind civil, mind katonai oldalon egyre szélesebb körben alkalmazzák a drónokat, amelyek egyre olcsóbban elérhetők, mind égetőbb szükség van arra, hogy megbízhatóan tudjunk védekezni ellenük. Vannak ugyan kinetikus eszközök, amelyek alaprendeltetésük mellett alkalmasak lehetnek drónok hatástalanítására, de ez nem megbízható és nem minden esetben alkalmazható megoldás. Ennek érdekében már zajlik a piackutatás a HHP-n belül. Tervezetten 2025-re a dandár is rendelkezni fog a kor színvonalának megfelelő kinetikus és nem kinetikus eszközökkel, amelyek megbízható védelmet biztosítanak a drónokkal szemben a csoportok és a vezetési pontok számára is.

A kapcsolattartás eszközeinek fejlesztési lehetőségei

A korábbi vezetési pontok köré kiépített különböző rádióhálóok szerepét a műholdas kommunikáció és a harctéri adatkapcsolatok veszik át. A HHP kapcsán elkezdődött a HUNTACCIS tábori automatizált vezetési és irányítási rendszer fejlesztése, amely biztosítja a vezetés számára az operatívabb, valós idejű vezetést, méghozzá a kétirányú adattovábbítást gyorsabb, adatsomag-alapú, verbális kommunikációt nem igénylő, nagy védettséget biztosító módon. Lehetővé teszi a célok összesített megjelenítését, osztályozását, elosztását a pillanatnyi helyzet folyamatos, valós idejű követése mellett. Erre természetesen egymással együttműködő, egymásra épülő, szoftveresen összehangolt rendszerek alkalmazása mellett van csak lehetőség, ezt fogja majd biztosítani a HUNTACCIS. Az ehhez kapcsolódó beszerzések és rendszerintegrációk már folyamatban vannak.

A különleges műveleti képességhez a fentebb leírt, most kiépülő nemzeti rendszer igénybevétele mellett szükség van még a NATO-, illetve amerikai rendszerekkel minősített kommunikációt biztosító harctéri információgyűjtő és -elosztó rendszerre (Battlefield Information Collection and Exploitation System – BICES), amivel a dandár már megfelelő mennyiségben rendelkezik. Természetesen a rendszert folyamatosan frissíteni kell, így ennek a fejlesztése sem állhat le. A vezetés interoperabilitását a fenti rendszerek egyidejű, párhuzamos alkalmazása mellett a Magyar Honvédség Különleges Műveleti Parancsnoksága biztosítja.

Vezetési pontok fejlesztésének lehetőségei

A különleges műveleti képesség a vezetési pontok tekintetében is speciális helyzetben van, mert a műveleti vezetés nem feltétlenül kötődik a végrehajtás körzetéhez – az gyakorlatilag a megfelelő kommunikációs csatornák biztosítása mellett akár békeelhelyezési körletből is történhet. A feladatra történő felkészülés és begyakorlás után a csoportok nagy autonómiával hajtják végre küldetésüket. Hosszadalmasabb feladat-végrehajtás, például különleges felderítés, megfigyelés (Special Reconnaissance and Surveillance – SR), katonai segítségnyújtás (Military Assistance – MA) vagy belrendvédelem külföldön (Foreign Internal Defense – FID) során célszerű a körzetbe telepíteni a harcvezetési központot. A telepíthetőség érdekében a dandár rendelkezik több készlet önfenntartó mobil vezetési pont sátorrendszerrel. A HHP

későbbi fázisaiban tervezett ezek konténeres változatának beszerzése, amely tartalmaz egy bárhol végrehajtandó feladat maradéktalan végrehajtásához szükséges minden elemet (hűtő-fűtő berendezések, áramforrások, munkaállomások, műholdas terminálok, híradó és informatikai interfészek). Egy ilyen konténer önrakodó konténerszállító teherautóval közúton, vasúton, tengeri hajón vagy légi úton is szállítható.

ÖSSZEGRÉS

A különleges műveleti képességhez – ahogyan az a fentebb leírtakból már kiderült – számos olyan felszerelés, eszköz tartozik, amellyel a Magyar Honvédség többi alakulata nem, esetleg csak néhány darabbal rendelkezik. A fejlődés/fejlesztés irányait nemcsak az eszközök modernizációjában kell követnünk, hanem olyan eszközök katonai felhasználását kell innovatív módon megvalósítanunk, amelyek a polgári életben is elérhetőek és használhatók. Legyen szó civil gépjárművek fedett használatáról, különböző polgári életben szabadon beszerezhető, nem regisztrált drónok beszerzéséről, esetleges átalakításáról vagy mondjuk egy elektromos meghajtású motorkerékpár alkalmazásáról (lásd az alábbi képet). Több ország haderejében már folynak tesztelesek ilyen jellegű eszközök katonai alkalmazására.

Egy ilyen eszköz, viszonylag kis tömege miatt, relatíve nagy terhelés mellett is jelentős hatótávolságban biztosítja használója számára a célpont rejtett megközelítését. Az eszköz akár többedmagával, egy Gidrán harcjármű külső függesztményeként, egy töltőcsonkon a jármű generátoráról töltve biztosíthatja az operátorok mobilitását.

Gondolatébresztőként, a jövőt előrevetítve az alábbi képen a Ghost Robotics vállalat egyik fejlesztése látható, amely már az autonóm eszközök világáról szól. Ehhez az eszközhöz az operátornak nem feltétlenül kell a célpont közelében lennie, mert az akár távolról vezérelve, akár előre programozottan is képes teljesíteni feladatát. Ez a platform több illeszthető modullal (fegyverzet, megfigyelőeszközök, utánpótlás kiszállítására alkalmas teherszállító konténer stb.) egy újabb dimenziót nyíthat meg a különleges műveletek végrehajtása során is.

11. kép Egy katonai célokra tervezett Zero MMX elektromos meghajtású motorkerékpár¹⁹

12. kép A Ghost Robotics fegyveres drónja²⁰

¹⁹ Tamir Eshel: Electric bikes gear for military service. Defense Update, 01. 06. 2014. https://defense-update.com/20140601_electric-bikes-gear-for-military-service.html (Letöltés időpontja: 2022. 03. 27.)

²⁰ Ciaran Daly: Killer robot dog mounted with sniper rifle can slaughter military targets from 1.2km away. Daily Star, 20. 10. 2021. <https://www.dailystar.co.uk/tech/killer-robot-dog-mounted-sniper-25204555> (Letöltés időpontja: 2022. 03. 27.)

Eddig nem esett szó a kibertérben végrehajtott műveletekről, amelyek mind a szűrkezónás, mind az aszimmetrikus műveletekben egyre nagyobb hangsúlyt kapnak. A téma már egy másik szakterület, amelyet összetettsége miatt egy rövid cikkben nem lehet részleteiben bemutatni. Azt azonban le kell szögeznünk, hogy már a holnapra tekintve is készülnünk kell ilyen bevetések végrehajtására a különleges műveleti képesség fejlesztése során is. Az egyre nagyobb mérvű digitalizálás és a digitális adatkapcsolatok alkalmazása magukkal hozzák az adatforrás, az adattovábbítás és a vevőoldali eszközök támadásának a lehetőségét. Fel kell készülnünk ezek kivédésére, illetve akár saját oldalról végrehajtott ellentevékenységekre, megelőzésre is. A vezetés folyamatos biztosítása érdekében a technika minden új vívmányának alkalmazása mellett célszerűnek tartom alternatív információs csatornák kiépítését, használatuk begyakorlását, akár a régebbi, nem digitalizált, így ebben a tekintetben zavarvédettebb eszközök rendszerben tartásával, hogy szükség esetén kiválthassák a kevésbé zavarvédett eszközöket.

Remélem, sikerült gondolatokat ébreszteni a téma kapcsán, vagy legalább rávilágítani arra, hogy a most megkezdett fejlesztési folyamat elengedhetetlenül szükséges hazánk területi integritásának, nemzeti érdekeinek és gazdaságának a védelméhez.

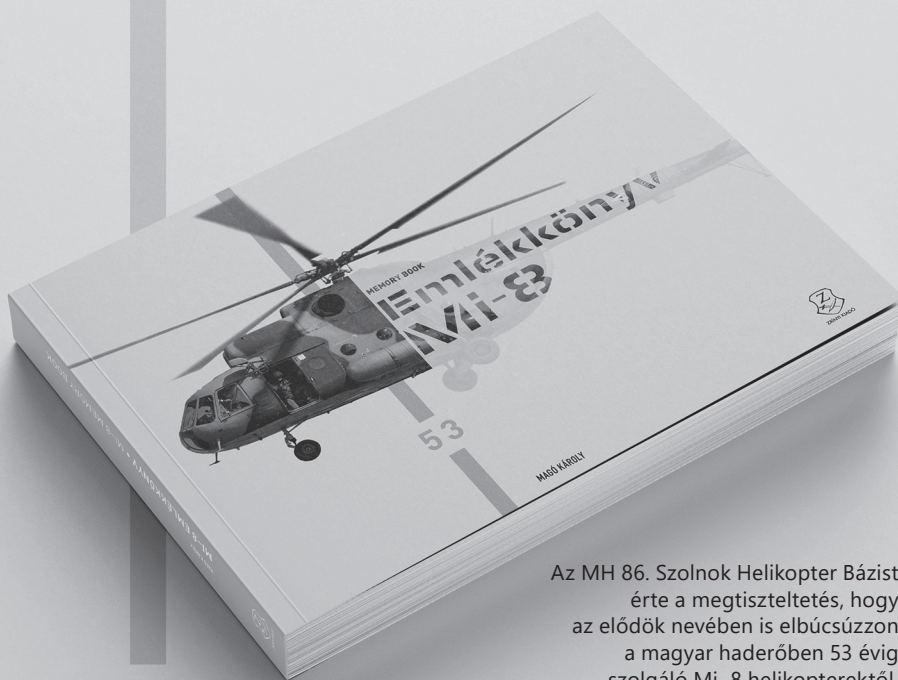
FELHASZNÁLT IRODALOM

- 1163/2020. (IV. 21.) Korm. határozat Magyarország Nemzeti Biztonsági Stratégiájáról. Jogtár. <https://net.jogtar.hu/jogszabaly?docid=A20H1163.KOR&txtreferer=00000001.txt>
- 1393/2021. (VI. 24.) Korm. határozat Magyarország Nemzeti Katonai Stratégiájáról. Nemzeti Jogszabálytár. <https://njt.hu/jogszabaly/2021-1393-30-22>
- Bemutatták a honvédség két új repülőgépét. 24.hu, 2018. 02. 02. <https://24.hu/belfold/2018/02/02/bemutattak-a-honvedseg-ket-uj-repulogepet/>
- Daly, Ciaran: *Killer robot dog mounted with sniper rifle can slaughter military targets from 1.2km away*. Daily Star, 20. 10. 2021. <https://www.dailystar.co.uk/tech/killer-robot-dog-mounted-sniper-25204555>
- Ejder Jalçin. Nurol Makina. <https://www.nurolmakina.com.tr/en/ejder-yalcin-en>
- Erősödik a magyar hadiflotta. Aqua Yachting and Travelling Magazin, 2021. 05. 30. <https://aqua.magazin.hu/erosodik-a-magyar-hadiflotta/?p=29427>
- Eshel, Tamir: *Electric bikes gear for military service*. Defense Update, 01. 06. 2014. https://defense-update.com/20140601_electric-bikes-gear-for-military-service.html
- Gyors hír: eldölt, KC-390-eseket kap a honvédség. Indóház Online, 2020. 11. 17. <https://iho.hu/hirek/gyors-hir-eldolt-kc-390-eseket-kap-a-honvedseg>
- High Mobility Multipurpose Wheeled Vehicle (HMMWV). Military.com. <https://www.military.com/equipment/high-mobility-multipurpose-wheeled-vehicle-hmmwv>
- Joint Publications 3-05 Special Operations. US Special Operations Command, I-2, d. 18. 04. 2011. <https://irp.fas.org/doddir/dod/jp3-05.pdf>
- NATO AJP-01 Allied Joint Doctrine. Edition E, version 1. Feb 2017. NATO Standardization Office, LEX-8. https://assets.publishing.service.gov.uk/government/uploads/system/uploads/attachment_data/file/905877/20200728-doctrine_nato_allied_joint_doctrine_ajp_01.pdf
- NMS 4x4. Nurol Makina. <https://www.nurolmakina.com.tr/en/nms-4x4-en>
- Obafemee80: *From Algeria To Egypt, See The List Of Countries Whose Military Boasts Of Mercedes G-Class In Its Fleets*. Auto Josh, 27. 01. 2020. <https://autojosh.com/countries-military-mercedes-g-class-suvs/>

- Polaris MRZR 4. Military Today. http://www.military-today.com/trucks/polaris_mrZR_4.htm
- Szücs László: *A Digitális Katona Program a Magyar Honvédség teljes gondolkodásmódját meg fogja változtatni*. Honvedelem.hu, 2021. 02. 15. <https://honvedelem.hu/hirek/a-digitalis-katona-program-a-magyar-honvedseg-teljes-gondolkodasmodjat-meg-fogja-valtoztatni.html>
- Zodiac Hurricane. <https://zodiacmilpro.com/zodiac-hurricane/>

EMLÉKKÖNYV

Búcsúznak a katonák a Mi-8 helikopterektől

53

Szerző: Magó Károly
Megjelenés éve: 2022
kétnyelvű (magyar–angol)
312 oldal
Ára:

6400 Ft

Az MH 86. Szolnok Helikopter Báziszt érte a megtiszteltetés, hogy az elődök nevében is elbúcsúzzon a magyar haderőben 53 évig szolgáló Mi-8 helikopterektől.

A kötet olyan, mint egy búcsúrepülés utáni állománygyűlés: a történeti áttekintést követően a típus hétköznapijait és felejthetetlen eseményeit idézik fel azok, akik kapcsolatba kerültek vele, végül a felvarrók és a fényképek sorakoznak az emlékkönyvben.

A könyv a Zrínyi Kiadó webshopjában (shop.hmzrinyi.hu) vagy a Kiadó könyv- és térképboltjában (1024 Budapest, Fillér u. 14.) vásárolható meg.

Lengyel László alezredes – Veres József alezredes:

AZ ABV¹-TŰZSZERÉSZ KÉPESSÉG KIALAKÍTÁSA, AVAGY EGY ÚT, HOGY A LEGJOBBAK KÖZÉ KERÜLHESSÜNK (1.)

DOI: [10.35926/HSZ.2022.4.2](https://doi.org/10.35926/HSZ.2022.4.2)

ÖSSZEFOGLALÓ: A 21. század első évtizedeiben újra előtérbe kerültek a tömegpusztító fegyverek. A szíriai polgárháborúban egyaránt alkalmaztak korszerű idegmérgeket és veszélyes ipari anyagokat is. A tömegpusztító fegyverek alkalmazása napjainkban már nem csak az állami szereplők privilégiuma, ezért a veszély megnövekedett. A megnövekedett fenyegetettségre, annak kezelésére és a következmények mértékének csökkentésére adott egyik válasz az ABV-tűzszerész képesség kialakítása. A szerzők tanulmányukban bemutatják, hogy a Magyar Honvédség milyen elképzelésekkel vágott neki a képesség kialakításának. Megvizsgálják a vegyi töltetű eszközök elleni eljárásrendek előnyeit és hátrányait, illetve a radiológiai eszközök elleni eljárásrendeket és az ehhez rendelkezésre álló eszközöket is.

KULCSSZAVAK: atom-, biológiai és vegyi (ABV), tűzszerész, ABV-tűzszerész, tömegpusztító fegyverek

A SZERZŐKRŐL:

- ▶ Lengyel László alezredes, az MH 1. Honvéd Tűzszerész és Hadihajós Ezred törzsfőnöke
- ▶ Veres József alezredes, az MH Görgei Artúr Vegyivédelmi Információs Központ parancsnokhelyettese

BEVEZETÉS

A bipoláris világrend felbomlásával és a hidegháború befejeződésével sokan remélték, hogy egy békés új világ köszönt be az emberiség életében, ahol a hadseregek szerepe lecsökken és véget ér a tömegpusztító fegyverek jelentette fenyegetettség. A hidegháború elmúlását követő eufória azonban hamar szertefoszlott, a valóság megmutatta, hogy új fenyegetések új formában jelentkeztek a világban.

Az első öbölháborúban – 1991-ben – a szövetséges erők komolyan készültek arra, hogy Szaddám Huszein tömegpusztító fegyvereket fog alkalmazni ellenük. Szerencsére ez végül nem vált valóra. Az ún. második öbölháborút 2003-ban már Szaddám Huszein állítólagos tömegpusztítófegyver-gyártási programja ürügyén indították meg az Amerikai Egyesült Államok vezetésével. A reguláris erők háborúja hamar véget ért, de az iraki ellenállás miatt Washington több tízezer katonát volt kénytelen az országban állomásoztatni. 2001. szeptember 11. után terrorizmus elleni háború bontakozott ki, amely mintegy 20 évig kötött le jelentős katonai erőket. A 2011-es arab tavasz során sorra dőltek össze az észak-afrikai és a közel-keleti államok, Szíriában pedig egy hosszan elhúzódó polgárháború kezdődött.

¹ Atom-, biológiai és vegyi.

2013-ban a szíriai Gúta településen becsapódott, szarin idegméreggel töltött rakéták a tömegpusztító fegyverek bevetésének reneszánszát hozták el. A több száz halotról, közöttük sok gyerekről készült fényképek, videók bejárták a világsajtót. Nemzetközi nyomásra – jelentős pénzügyi és technológiai segítséggel – Szíria megsemmisítette a még meglévő vegyifegyverkészleteit. Ezek után a nemzetközi közvélemény azt gondolhatta, hogy ilyen pusztítás nem ismétlődhet meg. 2017. április 4-én Han Sejkúnban azonban újra szarintöltetű bombákkal támadták az al-Nuszra front által ellenőrzött települést, válaszul az Amerikai Egyesült Államok megtorló csapásokat hajtott végre a szír kormányerők ellen. Alig egy évvel később, 2018-ban Dúmában egy vegyi támadásban – feltehetően klórral töltött hordóbombákkal – kényszerítették ki a város feladását.²

A támadások során használt mérgező harc- és vegyi anyagok használata fényt derített arra, hogy az addig hatékonynak gondolt nemzetközi vegyifegyver-ellenőrzés kikerülhető, amit az Iszlám Állam (IÁ) nevű terrorszervezet is bizonyított.^{3,4} A szíriai polgárháborúban alkalmazott vegyi fegyverek bevetése nagy publicitást kapott. Egy nem állami szereplő, az IÁ tömegesen alkalmazott vegyi fegyvereket Szíria és Irak területén is.^{5,6} A térségben számos alkalommal használtak klórt is vegyi fegyverként, az áldozatok száma ilyenkor lényegesen kisebb volt.⁷

Az IÁ-nak sikerült saját vegyifegyver-gyártási programot indítania, amely során a kénmustárhoz hasonló hólyaghúzó mérgező harcanyagot sikerült kifejlesztenie. Mindeközben széleskörűen alkalmaztak klórral töltött rakétákat és bombákat, rögtönzött robbanószerkezeteket (IED⁸) és öngyilkos merénylő által vezetett, IED-et hordozó gépjárműveket (SVBIED⁹) is.¹⁰

Az IÁ által végrehajtott vegyifegyver-támadás lehetősége nem zárható ki magyar katonák ellen sem. A Magyar Honvédség Iraki Kiképzésbiztosító Kontingense az észak-iraki (kurdisztáni) Erbilbe települt. 2015. augusztus 11-én az Erbiltől délnyugatra található Orn Szultán Abdullah nevű településen a dzsihadisták aknagránátokkal támadták a kurd

² Timeline of Syrian Chemical Weapons Activity, 2012–2021. Arms Control Association, 03. 2021. <https://www.armscontrol.org/factsheets/Timeline-of-Syrian-Chemical-Weapons-Activity> (Letöltés időpontja: 2021. 12. 01.)

³ UN watchdog confirms mustard gas attack in Syria. The Guardian, 06. 11. 2015. <https://www.theguardian.com/world/2015/nov/06/un-watchdog-confirms-mustard-gas-attack-in-syria> (Letöltés időpontja: 2021. 12. 01.)

⁴ Tests show Isis used mustard gas in Iraq, says diplomat at chemical watchdog. The Guardian, 16. 02. 2016. <https://www.theguardian.com/world/2016/feb/16/tests-show-isis-used-mustard-gas-in-iraq-says-diplomat-at-chemical-watchdog> (Letöltés időpontja: 2021. 12. 01.)

⁵ Robert J. Bunker: Contemporary chemical weapons use in Syria and Iraq by the Assad regime and the Islamic State. Strategic Studies Institute and U.S. Army College Press, 02. 2019. <https://publications.armywarcollege.edu/pubs/3676.pdf> (Letöltés időpontja: 2021. 12. 01.)

⁶ Mészáros Zalán: Tömegpusztító fegyverek alkalmazása a XXI. században. Seregszemle, 2018/3–4., 85. https://honvedelem.hu/files/files/116326/seregszemle_2018_34.pdf (Letöltés időpontja: 2021. 12. 01.)

⁷ Robert Johnston: Summary of historical attacks using chemical or biological weapons. 05. 12. 2017. <http://www.johnstonsarchive.net/terrorism/chembioattacks.html> (Letöltés időpontja: 2021. 12. 01.)

⁸ Improvised Explosive Device.

⁹ Suicide Vehicle-Borne Improvised Explosive Device.

¹⁰ Columb Strack: The evolution of the Islamic State's chemical weapons efforts. CTC Sentinel, 10. 2017. <https://www.ctc.usma.edu/the-evolution-of-the-islamic-states-chemical-weapons-efforts/> (Letöltés időpontja: 2021. 12. 01.)

pesmergák állásait. Az eset után nagyjából tucatnyi kurd harcos a bőrén maró érzésre és hólyagosodásra panaszkodott, ami klór- vagy mustárgáz bevetésére utal.^{11, 12}

Az ezekkel a mérgező harcanyagokkal és ipari mérgekkel töltött házi készítésű rakéták, IED-ek elleni védekezés, a megfelelő védelem felépítése új képesség kialakítását igényelte. Ez lett az CBRN-EOD,¹³ magyarul AVB-tűzszerész képesség.

Kezdetben elsősorban a vegyi töltetű eszközök elleni eljárásrendeket dolgozták ki, majd megjelent egy régi-új fenyegetés, a radiológiai IED-fenyegetettség is, ami a képesség további bővítését igényli.

2021 nyarán Franciaországban egy diák uránburkolatot készített egy csőbomba köré.¹⁴ Természetesen évekkel korábban már több alkalommal készítettek a közvélemény által csak piszkos bombaként ismert radiológiai eszközöket. A legismertebb eset a csecsenek által 1995-ben egy moszkvai parkban hagyott eszköz volt.¹⁵ A francia eset azonban rávilágít arra, hogy nem is kell terrorszervezet vagy bármilyen különösebb jártasság ahhoz, hogy valaki egy ilyen eszközt összeállítson.

Az egy sugárforrásból kiszabaduló radioaktív anyag szétszóródása által okozott veszélyt jól mutatja az 1987-ben a braziliai Goiániában bekövetkezett sugárbaletet,¹⁶ melyben egy eredetileg sugárkezelésre használt egészségügyi berendezés sugárforrásának szétszedése után céziummal szennyeztek be 67 km² területet. A mentés során több mint 3000 m³ sugárszennyezett törmelékkel szállítottak el.

Manapság sem túl nehéz feladat hozzáférni sugárforrásokhoz. Mexikóban 2013 decemberében elraboltak egy, az orvosi kezelésekhez használt anyagot szállító kamiont. A kamion egy nukleáris hulladékokat tároló lerakóhelyre szállított izotópot, amikor fegyveresek támadtak a gépjárművezetőre, aki megállt egy benzinkútnon, hogy aludjon egy kicsit.¹⁷

Tehát az ABV-fenyegetettség napjainkban is valós, ami nem korlátozódik a tőlünk távoli országokra, hanem megjelenik Európában is, vagy akár bármelyik olyan helyen, ahol magyar katonák missziós szerepvállalásokban vesznek részt.

ABV-FENYEGETETTSÉG AZ EURÓPAI UNIÓBAN

Az Európai Unió Tanácsa az ABV-veszélyeztetettséget felismerve már a Bizottság – a biológiai veszélyekre történő felkészültségről szóló – 2007. júliusi Zöld Könyvének nyomán 2007 decemberében elfogadta az ABV-kockázatok kezeléséről, valamint a biológiai veszélyekre történő felkészültségről szóló következtetéseket, amelyek 2008–2009-re vonatkozóan – minden veszélyforrást figyelembe vevő szemlélettel, de a terrorfenyegetést elsőrendű

¹¹ Mérges gázt vetett be az Iszlám Állam. Origo, 2015. 09. 05. <http://www.origo.hu/nagyvilag/20150905-gaztamadas-izlam-allam-sziria.html> (Letöltés időpontja: 2021. 12. 01.)

¹² Isabel Coles – Babak Dehghanpisheh: Kurds say blood tests show Islamic State used mustard gas in Iraq. Reuters, 07. 10. 2015. <http://www.reuters.com/article/us-mideast-crisis-iraq-idUSKCN0S11US20151007#7Ydh4JZkPvFdmKmO.97> (Letöltés időpontja: 2021. 12. 01.)

¹³ Chemical, Biological, Radiological, and Nuclear – Explosive Ordnance Disposal.

¹⁴ Kassai Zsigmond: Radioaktív csőbombát épített a francia diák. 24.hu, 2021. 09. 13. <https://24.hu/kulfold/2021/09/13/radioaktiv-csobomba-diak-franciaorszag/> (Letöltés időpontja: 2021. 12. 01.)

¹⁵ Lexi Krock – Rebecca Deusser: Dirty bomb – Chronology of Events. NOVA. <https://www.pbs.org/wgbh/nova/dirtybomb/chrono.html> (Letöltés időpontja: 2021. 12. 01.)

¹⁶ Uo.

¹⁷ Megtalálták az ellopott radioaktív anyagot. Index, 2013. 12. 15. https://index.hu/kulfold/2013/12/05/megtalaltak_az_ellopott_radioaktiv_anyagot/ (Letöltés időpontja: 2021. 12. 01.)

veszélyként kezelve – iránymutatást adnak az ABV-fenyegetések és -veszélyek megelőzéséhez és a reagáláshoz. A Bizottság 2008 júliusában összeállította a biológiai veszélyekre történő felkészültségről szóló Zöld Könyvre adott válaszok szintézisét.

Az Elnökség – nyolc tagállammal együttműködve és a Bizottság támogatásával – 2008. november 5–7-én megrendezte az *EU Terror Attack – Var 2008* elnevezésű nagyszabású vészhelyzeti – polgári védelmi – szimulációs gyakorlatot, amely egy – gyúlékony anyagok, vegyi anyagok, radioaktív és biológiai anyagok bevetését magában foglaló – terrortámadásokkal kapcsolatos teljes körű gyakorlat volt.¹⁸

A kezdeti lendület azonban lassan alábbhagyott, és 2018-ban már elég lesújtó vélemény alakult ki a projekt felülvizsgálata során.¹⁹ A kezdeményezés az EU eddigi legnagyobb polgári külső biztonsági programja. A koncepció egy egyedi regionális és intézményközi, számos szereplő bevonásán alapuló megközelítésre épül. Összességében a kezdeményezés az EU-t kívülről érő atom-, vegyi és biológiai fenyegetések és kockázatok enyhítésére szolgáló fő eszközök egyike. Megállapítást nyert, hogy a kezdeményezés hozzájárult az atom-, vegyi és biológiai fenyegetések enyhítéséhez, de továbbra is vannak még nehézségek, melyek közül a két legfontosabb:

- bár történtek előrelépések, az uniós külképviseletek szerepvállalása és a projekt-végrehajtás sebessége továbbra sem kielégítő, és az egyik – a Bizottság által is elfogadott – korábbi ajánlás, amely az uniós támogatásoknak az EU biztonsága szempontjából legrelevánsabb területekre történő összpontosítását javasolta, nem valósult meg;
- nem dolgoztak ki megfelelő, a kezdeményezés tevékenységeire irányuló kockázatkezelési módszereket sem a kezdeményezés egészét tekintve, sem a projektkiválasztás szakaszára, sem a partnerországok igényeinek meghatározásához.

ABV-TŰZSZERÉSZ KÉPESSÉG A NATO DOKUMENTUMAIBAN

Jelenleg a *STANAG²⁰ 2609 (ED 1) – AEODP-8 Interservice Chemical Biological Radiological Nuclear Explosive Ordnance Disposal Operations (CBRN EOD) on Multinational Deployments* az a szabályzat, mely meghatározza a NATO ABV-tűzszerezés képességei paramétereit.

A szabályzat szerint az ABV-tűzszerezés rendeltetése: mindazon intézkedések meghozatala és rendszabályok bevezetése, melyek lehetővé teszik, elősegítik a veszélyforrás semlegesítését (hagyományos robbanószer és ABV-veszélyforrás), illetve a már kialakult veszélyhelyzet hatásainak minimalizálását, csökkentését azokban az esetekben, amikor ABV-anyag, -eszköz jelenlétére is számítani kell az azonosított vagy feltételezett robbanóeszköz általi fenyegetettséggel.

Az ABV-tűzszerezés műveletek tárgyát képező lövedékek és eszközök lehetnek robbanó és nem robbanó szerkezetek, iparilag vagy rögtönzötteen, házilagosan előállítottak, illetve az előzőek kombinációi. Kapcsolatban lehetnek ABV-harcanyagokkal és veszélyes ipari anyagokkal egyaránt.

¹⁸ A terrorizmus elleni küzdelem stratégiájának és cselekvési tervének végrehajtása (2008. június–november). Az EU Tanácsa, 2008. 11. 19., 21. <https://data.consilium.europa.eu/doc/document/ST%2015912%202008%20INIT/HU/pdf> (Letöltés időpontja: 2021. 12. 01.)

¹⁹ Az uniós vegyi, biológiai, radiológiai és nukleáris kiválósági központok: további eredményekre van szükség. Európai Számvevőszék, 14. sz. különjelentés, 2018. <https://op.europa.eu/webpub/eca/special-reports/cbrn-14-2018/hu/> (Letöltés időpontja: 2021. 12. 01.)

²⁰ Standardization Agreement – Egységesítési Egyezmény.

A nem robbanó töltetet hordozó eszközök lehetnek rögtönzött, vegyi anyagot porlasztó vagy rögtönzött, biológiai ágenst terjesztő berendezések.

Az ABV-tűzserész műveletek az alábbi lépésekből állnak:

- felderítés;
- azonosítás;
- kockázatelemzés;
- veszélyhelyzet kezelése (a mentesítéssel együtt);
- ellenőrzés;
- egészségügyi biztosítás.

Az ABV-tűzserész műveletek biztonságos és sikeres végrehajtása megkövetelhet olyan képességeket is, amelyek nem tartoznak a hagyományos ABV-védelmi és/vagy -tűzserész képességekhez, ezért a szükséges támogatóképességeket más katonai vagy polgári szervezetek is elláthatják.

A honi katonai tűzserészeti feladatok a Magyarország területén előtalált szárazföldi és vízi robbanószerkezetek hatástalanítására, megsemmisítésére, valamint objektumok, területek tűzserészeti mentesítésére terjednek ki, de egy esetleges konfliktusban, minősített időszakban előfordulhat ABV-fenyegetettség (radiológiai fegyver, ABV-töltetű eszközök) is. Az ABV-tűzserészek műveleteinek jellemzője a multidiszciplináris megközelítés, tehát több szakterületet is érinthet, ami megköveteli az erők alapos összehangoltságát, de továbbra is biztosítja a rugalmas reagálási lehetőséget minden egyes esetben.

Az ABV-tűzserészek tevékenységei rendszerint összetett jellegűek, és nagyon magas szintű összehangoltságot követelnek meg minden bevont résztvevőtől. A tömegpusztító fegyverek és az ABV-eszközök okozta veszélyeztetettség felszámolása, illetve csökkentése megköveteli minden egyes részt vevő nemzetől az ABV-tűzserészek feladatainak egyértelmű és egységes értelmezését.

Az ABV-tűzserész műveletek nem foglalják magukban az atomfegyverek hatástalanításának eljárásait. Mindemellett a nemzetbiztonsági irányelvek határain belül a NATO tűzserész erői kölcsönös egyetértés esetén veszélyhelyzetben megoszthatják egymással a szükséges információkat.

Nemzetközi alkalmazás esetén az egyes részt vevő nemzetek különböző – ABV-védelmi, -tűzserész és egyéb támogató – képességeket biztosítanak, ezért a közös alkalmazásra rendszabályokat kell kidolgozni és bevezetni, beleértve a specifikus feladatokat és biztonsági rendszabályokat, a kiegészítő oktatást, a kiképzést és a speciális felszereléseket, melyekre kiemelt figyelmet kell fordítani.

Ezeknek a képességeknek interoperábilisnak, a támogató képességeknek alkalmasnak kell lenniük az ABV-tűzserész műveletek specializált követelményeihez. Ez különösen fontos a nem katonai erők bevonása esetén.

A szabályzat alapján egy ABV-tűzserészcsoporthoz az alábbiak szerint épül fel:

- helyszínparancsnok (Incident Commander)
 - megszervezi, irányítja és ellenőrzi az erőket és tevékenységeket az alkalmazási területen;
 - teljes körű felelősséget visel az alkalmazási területen folyó tevékenységekért és erőkért;
 - teljeskörűen és egyértelműen meghatározza az erők feladatait, a felelősségük körét és a velük szemben támasztott elvárásokat, követelményeket;
 - megerősíti és koordinálja a szükséges biztonsági intézkedéseket (kijelöli a veszélyes területet, intézkedik a kitelepítésre, kordon létrehozására);

- meghatározza a védőeszközök viselésének minimális fokozatát az alkalmazási területen;
 - parancsot ad a feladat végrehajtásának megkezdésére, miután engedélyt kapott a hadműveleti központtól;
 - priorizálja a feladatokat, és annak megfelelően dönt a tevékenység folyamán;
 - a feladat végrehajtása után átadja a helyszínt a polgári vagy katonai hatóságoknak (a kialakult ABV-védelmi és -tűzserész helyzetnek megfelelően);
 - kapcsolatot tart a médiával.
- ABV-védelmi részlegvezető (CBRN Team Leader)
- felelős az ABV-szakfeladatok végrehajtásáért az alkalmazási területen;
 - megszervezi, irányítja és ellenőrzi az ABV-védelmi erőket az alkalmazási területen;
 - a helyszínparancsnokot szakmai javaslatokkal látja el minden ABV-kérdésben;
 - meghatározza az ABV vezetési pont helyét;
 - közvetlen kommunikációs kapcsolatot létesít a helyszínparancsnokkal, a tűzserész-részlegvezetővel és az ABV-csoportokkal;
 - meghatározza, illetve megbecsüli a veszélyeztetett területet, illetve annak határait;
 - meghatározza a „Szennyezett” és a „Tiszta” térfél határait, kijelöli az ABV-ellenőrző pont helyét;
 - megszervezi a helyi időjárás-figyelést;
 - megszervezi az ABV-felderítő, -azonosító és -ellenőrző szakfeladatokat;
 - meghatározza az egyéni védőeszközök viselésének fokozatait a felelősségi körzetében.
- ABV-felderítőcsoport (CBRN Reconnaissance Team)
- jelent minden begyűjtött információt az ABV-védelmi részlegvezetőnek;
 - megszervezi és vezeti az ABV-felderítést;
 - megszervezi az ABV ellenőrző pont működtetését;
 - megbecsüli a szennyezettség mértékét;
 - meghatározza és megjelöli a szennyezett területet;
 - levezeti a szennyezettségellenőrző méréseket, mielőtt elhagyja az alkalmazási területet.
- ABV-mentesítőcsoport (CBRN Decontamination Team)
- megszervezi, vezeti és ellenőrzi a részleges és a teljes mentesítést;
 - kijelöli a megközelítési és elhagyási / kijáratú útvonalakat;
 - intézkedik a szennyezett és a mentesítési hulladékok gyűjtésére a nemzeti és a befogadó nemzeti szabályok szerint;
 - jelent az ABV-védelmi részlegvezetőnek.
- ABV mintavevő csoport (CBRN Sampling Team)
- jellemző/jellegzetes minták gyűjtése;
 - a minták előkészítése az elemzésre;
 - becsomagolja és lezárja/lepecsételi az eszközt;
 - jelent az ABV-védelmi részlegvezetőnek.
- tűzserészrészleg-vezető (EOD Team Leader)
- hatósági személyként koordinálja az összes tűzserészfeladatot;
 - felelős a helyszíni tűzserészfeladatok végrehajtásáért;
 - kapcsolattartó személy minden tűzserészfeladatban;
 - a helyszínen megszervezi, irányítja és ellenőrzi a tűzserész-tevékenységet;
 - szakmai javaslatokkal látja el a helyszínparancsnokot minden tűzserészeti kérdésben;
 - kapcsolatot tart az ABV-védelmi részlegvezetővel;
 - meghatározza a tűzserész vezetési pont helyét;

- közvetlen kommunikációs kapcsolatot létesít a helyszínparancsnokkal, az ABV-részlegvezetővel és a tűzseréscsoportokkal, valamint a többnemzeti tűzserész-feladatokat koordináló központtal (MNEODCC²¹);
 - tűzseréscsoportból meghatározza, illetve megbecsüli a veszélyeztetett területet, valamint kijelöli a biztonsági távolságot;
 - megszervezi a felderítő, azonosító és ellenőrző szakfeladatokat;
 - a felelősségi körzetében meghatározza a tűzserész-veszélyeztetettség fokozatát;
 - kikérdezi a szemtanúkat.
- tűzseréscsoport (EOD Team)
 - végrehajtja a tűzserészfeladatokat;
 - biztosítja az ABV-eszközökhöz, -lőszerkezhöz történő biztonságos hozzáférést;
 - tájékoztatja a tűzserészrészleg-vezetőt a terület biztonságáról (ha lehetséges, a területet lőszer- és robbanóanyag-mentesnek nyilvánítja);
 - szállítás esetén a veszélyes eszközt arra alkalmas állapotba hozza.
 - tartalék tűzseréscsoport (EOD Back-up Team)
 - feladatai megegyeznek az előző csoportéival.
 - katonai egészségügyi csoport (Medical Team)
 - mobil egészségügyi biztosítás végrehajtása az alkalmazási területen, elsődlegesen a műveletben részt vevő katonai állomány számára.
 - katonarendész-alegység (Military Police)
 - kommunikációs kapcsolatot létesít a helyszínparancsnokkal;
 - támogatja/biztosítja az elzárási és a kiürítési intézkedéseket.
 - közelbiztosító erők (Site Security Cordon Troops)
 - kommunikációs kapcsolatot létesít a helyszínparancsnokkal;
 - támogatja/biztosítja az elzárási és a kiürítési intézkedéseket;
 - biztosítja a műveletben részt vevő katonai erőket az alkalmazási területen.
 - veszélyes vagy robbanóanyagot szállító csoport (CBRN Payload Transport Team)
 - szállítja az eszközt vagy a leválasztott ABV-anyagot az ideiglenes tárolási, szétszerelési vagy a végső megsemmisítési helyére;
 - nem felelős az eszköz szállítható állapotba helyezésért.
 - tolmács (Interpreter)
 - fordítás a befogadó nemzet nyelvére;
 - a helyszínparancsnok és más szolgálati személyek segítése (pl.: szemtanúk kikérdezése, utasítások lefordítása).
 - civil rendőri erők (Civil Police)
 - kommunikációs kapcsolatot létesít a helyszínparancsnokkal;
 - támogatja, biztosítja az elzárási és a kiürítési intézkedéseket.
 - katonai és/vagy civil tűzoltó erők (Fire Service)
 - kommunikációs kapcsolatot létesít a helyszínparancsnokkal;
 - támogatást biztosít vészhelyzetekben.
 - civil egészségügyi támogatórészleg (Civil Medical Assistance)
 - kommunikációs kapcsolatot létesít a helyszínparancsnokkal;
 - támogatást biztosít vészhelyzetekben.

²¹ Multinational Explosive Ordnance Disposal Coordination Centre.

NEMZETKÖZI PÉLDA

2019 októberében az MH Görgei Artúr Vegyivédelmi Információs Központ (GAVIK) és az MH 1. Honvéd Tűzszerész és Hadihajós Ezred (1. HTHE) közös delegációja ismeretfejlesztési és kapcsolatépítési látogatáson vett részt a belga tűzszerész-zászlóaljnál. A belga–magyar tűzszerész-együttműködés keretében végrehajtott első látogatás során a magyar delegációnak lehetősége nyílt a belga tűzszerézszervezet, annak működési rendje, kiképzési rendszere, valamint hatástalanítási és megsemmisítési eljárásai mélyreható megismerésére.

A belga tűzszerész-zászlóalj feladatköre sok hasonlóságot mutat az MH 1. HTHE alaprendeltetéséből adódó tevékenységével. Az itthoni gyakorlathoz hasonlóan a tűzszerész-katonák hajtják végre a Belgium területén talált – döntő többségében az I. és a II. világháborúból visszamaradt – robbanótestek hatástalanítását és megsemmisítését, valamint missziós környezetben végzik a hagyományos és a rögtönzött robbanószerkezetek felkutatásával, hatástalanításával és megsemmisítésével összefüggő tűzszerész-biztosítási feladatokat. Eltérés azonban, hogy mindezen túl a haderő tűzszerészei végzik Belgium területén is a terrorizmussal vagy bűncselekményekkel összefüggő IED-ek hatástalanítását, valamint az ilyen robbantásos cselekményeket követő helyszínelést és a szakvélemény készítését. Ennek megfelelően a belga tűzszerészek jelentős naprakész tapasztalattal rendelkeznek IED-hatástalanítás terén is, ismeretanyaguk pedig nemcsak a művelési területeken előforduló, hanem Európában végrehajtott robbantásos merényletek során felhasznált eszközökre is kiterjed.

A hagyományos és a rögtönzött robbanószerkezetek hatástalanításához a belga tűzszerészek által alkalmazott eszközök és védőfelszerelések hasonlóak az MH 1. HTHE-nél rendszeresített eszközökhöz. A belga tűzszerészek kiképzése is sok tekintetben hasonlít a magyar tűzszerész-kiképzési rendszerhez. A belga tűzszerész-alaptanfolyam közel 10 hónap időtartamú, és magában foglalja a felderítő- és hatástalanító eszközök és védőfelszerelések, valamint az IED-hatástalanítási eljárások és az azok végrehajtásához használt tűzszerészrobotok ismeretén túl a Belgiumban előforduló katonai eredetű robbanótestek és azok gyújtószerkezetei felépítésének és működésének ismeretét is. Az alptanfolyamot elvégzett tűzszerészeknek legalább 3 évig beosztott tűzszerésként kell tapasztalatot szerezniük ahhoz, hogy részt vehessenek a mintegy 3 hónapos járőrparancsnoki tanfolyamon, és sikeres vizsga esetén járőrparancsnokká váljanak.

A belga tűzszerész-zászlóalj évente átlagosan 3500 bejelentést kap talált robbanótestekről, melyek közül mintegy 2500 bejelentés egy földrajzilag jól körülhatárolható, aránylag kis területről érkezik. Ez a terület Ypres város környéke, ahol az I. világháború nyugati frontvonalala volt Belgiumban. Az első világháborús frontvonalakról éves átlagban 10 ezer robbanótest kerül elő, melyeknek mintegy 10%-a vegyi harcanyaggal töltött robbanószerkezet. Ezek azonosítására és megsemmisítésére, valamint a mérgező harcanyagok mentesítésére az Ypres-től 15 km-re található Poelkapelle település külterületén külön létesítményt hoztak létre. A létesítményben lehetőség van a robbanótestek és azok töltetének megbontás nélkül történő azonosítására, a folyékony harcanyag-töltettel rendelkező eszközök égetéssel, a szilárd harcanyaggal töltött eszközök esetén pedig robbantással, zárt térben történő megsemmisítésére. A keletkezett és felszabadult gázokat szűrés után nyomásálló tartályokba gyűjtik, majd veszélyes anyag megsemmisítésére alkalmas helyeken ártalmatlanítják. A robbantásos megsemmisítés során keletkező olyan szennyező anyagokat, melyek tovább már nem bonthatók, németországi veszélyeshulladék-lerakó helyeken helyezik el, a keletkezett repeszeket pedig vegyi mentesítést követően fémhulladékként újrahasznosítják. Az említett technológia a mérgező harcanyaggal töltött robbanótestek megsemmisítésének legmodernebb és legbiztonságosabb módszere, ami a belga fél szerint rendkívül költséges, viszont az előkerülő különleges töltetű eszközök nagy száma indokolja e módszer alkalmazását.

A belga tűzszerész-zászlóalj fő feladatai:

- hagyományos lőszer megsemmisítése;
- lőszer-megsemmisítés az I. és a II. világháborúból visszamaradt eszközökből;
- mérgező harcanyaggal töltött lőszer megsemmisítése;
- rögtönzött robbanószerkezetek megsemmisítése;
- kiképzés és oktatás;
- szerepvállalás külföldi missziókban;
- technikai segítségnyújtás az igazságszolgáltatási szerveknek;
- harc a szervezett bűnözői és terrorista csoportok ellen.

A belga tűzszerész-zászlóalj – az erőforrások hatékonyabb kihasználása céljából – három régióban települ.

MAGYAR MEGOLDÁSI ELKÉPZELÉSEK

A Magyar Honvédség az ABV-anyagokat tartalmazó lőszer, IED-ek kezelésével kapcsolatos, kimondottan erre a célra kiadott szabályzóval és e célra kialakított szervezettel jelenleg nem rendelkezik. Ez egyrészt abból adódik, hogy a hazánk területén előforduló robbanóeszközök elenyésző részénél merül fel akár csak a gyanú is, hogy ABV-töltettel (vegyi harcanyaggal) kell számolni a hatástalanítás és/vagy a megsemmisítés során. Másrészt az MH tűzszerészei békeidőszakban Magyarország területén IED-ek mentesítését, hatástalanítását vagy megsemmisítését nem végzik. Az ilyen tűzszerészfeladatok ellátása a Készenléti Rendőrség Tűzszerész Szolgálatának a feladata.

Ez alól – külön intézkedésre – kivételt képez, ha bizonyos katonai objektumok vagy rendezvények helyszínének biztosítása során katonai tűzszerészek IED-ek felkutatását végzik, és e tevékenység során ilyen robbanószerkezetet találnak. Az IED-ek hatástalanítását ilyen esetben is csak akkor végezhetik el, ha a robbanószerkezet közvetlenül veszélyezteti a környezetében levők biztonságát, vagy az objektum rendeltetészerű használatát súlyosan akadályozza (pl. katonai repülőterek esetén), de ilyen esetben is haladéktalanul értesíteni kell a rendőrségi tűzszerésszervet.

A fenti, hazai tevékenység mellett hazánk szövetségi szerepvállalásához kapcsolódóan jelentek meg olyan új kihívások, feladatok – lásd az MH iraki, afganisztáni és afrikai szerepvállalását –, melyek a korábbiakban nem végzett feladatok elé állították a Magyar Honvédséget. Az egyik ilyen terület az ABV-tűzszerész feladatok elvégzése volt és jelenleg is az.

Kijelenthető, hogy hazánk missziós szerepvállalása, illetve egyes speciális esetek olyan különleges feladatok elé állíthatják az MH ABV-védelmi és -tűzszerész szakembereit, melyek megkövetelik e szakterület pontos szabályozását.

A magyar képességkialakítás folyamata

Az ABV-tűzszerész képesség kialakítása 2011-ben kezdődött meg. A Fegyvernemi Állandó Munkaértekezleten (FAM) egy előadás keretében felvázolásra került a képesség kialakításának menetrendje, amely nagyon ambiciózus célként 2015-re határozta meg a kialakítás végső időpontját.

Kiindulási alapként a NATO akkor hatályos képességekatalógusát²² használták. Mivel akkor a katalógusban a CBRN-EOD-ra még nem volt külön képességekód, a CBRN Laboratory EOD Team képességekódja jó kiindulási alapként szolgált, az ebben meghatározottak pedig az alábbiak voltak:

- legyen képes hagyományos és ABV-töltettel rendelkező robbanószerkezetek hatástalanítására az ABV-mintavevő (SIBCRA²³) csoport(ok) támogatása érdekében;
- legyen képes hagyományos és ABV-töltettel rendelkező robbanószerkezetek kezelésére, hatástalanítására, beleértve a rögtönzött robbanószerkezeteket is;
- legyen képes a SIBCRA-csoport támogatására ABV-töltettel rendelkező robbanószerkezetek (beleértve a rögtönzött robbanószerkezeteket is) mintavételi feladatainak végrehajtása érdekében;
- legyen képes tűzserézfelderítési feladatok végrehajtására;
- legyen képes aknamentesítési feladatok végrehajtására;
- alapvetően tisztában kellene lennie az igazságügyi helyszínelési eljárásokkal is, hogy tudja, milyen nyomok megőrzésére kell (a lehetőségek függvényében) odafigyelnie.

Az ABV-tűzserész képesség – melynek a kor kihívásaira figyelemmel egy folyamatosan változó és mindig az aktuális fenyegetettségnek megfelelő választ kell adnia – kialakítására több elképzelés is született. A kihívás rendkívüli szakértelmet és naprakészséget igényel.

Az ABV-tűzserésszázad

A tervezés során született egy elképzelés egy speciálisan az ABV-tűzserézfeladatokra kiképzett század létrehozására. Ez a megoldás lett volna a szakmai vélemények szerint a legideálisabb.

A század kialakítása azonban már a tervezés korai időszakában törlésre került az akkor érvényes szabályok szerinti létszámkorlátok, a költségvetési és a (hadi)technikai lehetőségek korlátai miatt. Mivel az organikusan kialakított század nem valósult meg, az ABV-tűzserész képesség kialakítása a moduláris felépítés és a keresztképzések felé indult el.

Keresztképzések

Jelenleg a MŰ/41²⁴ VII. fejezet – a Speciális tűzserész feladatok végrehajtásának előírásai – 7.6-os pontja röviden foglalkozik a vegyi töltetű eszközök megsemmisítésével: „Vegyi, biológiai, sugárzó és nukleáris töltetű robbanószerkezetek hatástalanítása, megsemmisítése csak vegyivédelmi szakemberek bevonásával történhet. Ilyen esetekben egyedi eljárás kerül kialakításra, melyet a vegyivédelmi és a tűzserész szakállomány közösen határoz meg. A megsemmisítési, hatástalanítási tevékenység során az érintett harcanyagokra, valamint robbanótestekre vonatkozó biztonsági rendszabályok közösen kerülnek alkalmazásra.”

A vegyivédelmi katonák kijelölt állománya tűzserész osztályos fokozatot szerzett, míg a kijelölt tűzserészállomány tanfolyamon ismerkedett meg az ABV-védelem alapjaival.

²² NATO Capability Codes and Statements.

²³ Sampling and Identification of Biological, Chemical, Radiological Agents.

²⁴ MH Tűzserész Szabályzat.

Így mind a két szakterület megismerkedett a másik szakterület eljárásrendjével, gondolkodásmódjával. A tapasztalatok alapján mindenképpen kijelenthetjük, hogy az ABV-tűzserészeti eljárások eltérnek a hagyományos tűzserész- vagy hagyományos ABV-védelmi eljárásoktól (pl.: a tűzserészek egyik hagyományos hatástalanítási eljárás módja a gyújtószerkezet eltávolítása, ami ebben az esetben a mérgező harcanyag kijutását és a tűzseréskatonára súlyos sérülését eredményezheti). A hagyományos ABV-eljárások alkalmazása során a robbanótestek kezelése a jogszabályi háttér miatt nem lehetséges (a 142/1999. Korm. rendelet alapján robbanótesttel csak tűzserész osztályos fokozattal rendelkező személy dolgozhat). Ugyanakkor a vegyvédelmi katonák képzettsége sem teszi lehetővé, hogy robbanótesttel dolgozzanak.

Több tanfolyam került levezetésre az MH GAVIK és az MH 1. HTHE közös szervezésében a végcél elérése, vagyis az emberélet maradéktalan védelme érdekében. A tanfolyamrendszerű képzések minden alkalommal bebizonyították, hogy nagy igény van mind a két katonai szervezet részéről a másik munkafolyamatának és eljárásrendjének a megismerésére.

CBRN-EOD-tanfolyamok

Három szint került meghatározásra, a rendszer egy egymásra épülő osztályos fokozati rendszert foglalna magában.

– CBRN-EOD-alaptanfolyam

Minden részt vevő tűzserészbeosztású katona emelt szintű ABV-védelmi képzést kap, amely magában foglalja az ABV-védelmi alapismereteket, az alapszintű ABV-felderítést és -mentesítést, gázsátorgyakorlatot, illetve a gyújtófegyverek elleni védelemre való felkészítést.

CBRN-EOD-alaptanfolyam				
Tanterem	Tanterem	Terep	Terep	Tanterem
Tömegpusztító fegyverek ismerete	Radiológiai alapismeret	ABV-felderítés alapjai	Gyújtófegyver-hatásbemutató	Elméleti vizsga
Mérgező harcanyag ismerete	Biológiai fegyverek alapismerete	ABV-felderítés alapjai	Ködképző eszközök hatásbemutatója	Elméleti vizsga
Mérgező harcanyag ismerete	Védőruha-ismeret (rendszeresített IPE)	Vegyifelderítés-gyakorlat (alapszintű)	Tűzoltási gyakorlat	Gyakorlati vizsga
Gyújtófegyverek	Kiegészítő felszerelés ismerete	Vegyifelderítés-gyakorlat (alapszintű)	Tűzoltási gyakorlat	Gyakorlati vizsga
Gyújtófegyverek	Mentesítés elmélete	Gázkamragyakorlat	Mentesítési gyakorlat	
Ködképző anyagok	Mentesítés elmélete	Gázkamragyakorlat	Mentesítési gyakorlat	

– CBRN-EOD Basic tanfolyam

A haladó osztályos fokozattal rendelkező tűzserészállomány részére került kialakításra, fő célja a speciális vegyvédelmi eszközök (nehéz gázvédőruha, zárt rendszerű légzőkészülék, felderítő- és terepi azonosító műszerek) ismerete, ABV-mintavételezési és hadszíntéri megsemmisítési eljárások és módszerek megismerése a tanfolyam alatt.

CBRN-EOD Basic tanfolyam				
Tanterem/terep	Tanterem/terep	Tanterem	Terep	Terep
Védőruha-ismeret (SCBA, légzőkészülék, TrellChem)	Mintavétel elmélete	HME-elmélet	CBRN-EOD	ABV-felderítés
Védőruha-ismeret (SCBA, légzőkészülék, TrellChem)	Mintavétel elmélete	HME-elmélet	CBRN-EOD	ABV-felderítés
Védőruha-ismeret (SCBA, légzőkészülék, TrellChem)	Mintavétel-bemutató	HME-elmélet	CBRN-EOD	ABV-felderítés
Terepi azonosító-eszközök	Mintavétel-bemutató	HME-elmélet	SIBCRA	ABV-felderítés
Terepi azonosító-eszközök	Mintavétel-gyakorlat	HME-elmélet	SIBCRA	ABV-mentesítés
Terepi azonosító-eszközök	Mintavétel-gyakorlat	HME-elmélet	SIBCRA	ABV-mentesítés

– CBRN-EOD Advanced tanfolyam

Az elsőosztályú tüzserész osztályos fokozattal rendelkező kiképzett, tapasztalt tüzserészállomány részére lett kialakítva. A tanfolyam keretén belül oktatásra kerülnek a radiológiai alapismeretek, a meteorológiai ismeretek, a tömegpusztító fegyverek terjedési modellezése, a CBRN-üzenetek²⁵ és az ABV Riasztási és Értesítési Rendszer (RIÉR) ismertetése, illetve az ABV-védelmi műveletek tervezésének alapjai. A tanfolyam elméleti vizsgával és gyakorlati feladatmegoldással zárul, mely során ingerlő anyaggal szennyezett helyiségben kerül végrehajtásra a tüzserész-hatástalanítás.

CBRN-EOD Advanced tanfolyam				
Tanterem	Tanterem	Tanterem	Terep	Tanterem/terep
Radiológiai ismeretek	Meteorológia	CBRN-üzenetek	CBRN-EOD-gyakorlat szennyezett légtérben	Elméleti vizsga
Radiológiai ismeretek	Meteorológia	CBRN-üzenetek gyakorlat	CBRN-EOD-gyakorlat szennyezett légtérben	Gyakorlati vizsga (komplex szcenárió)

²⁵ Az ADatP-3 Szabványosítási Egyezmény (Standardisation Agreement – STANAG) által előírt NATO-üzenetformátumok, amelyeket a részt vevő nemzeti és/vagy nemzetközi erők és intézmények közti információcsere során alkalmaznak. A CBRN-üzenetek az atom-, a biológiai és a vegyi csapásokról, a veszélyes anyagokat tároló és előállító objektumok sérüléséről, a vegyi, sugár- (biológiai) szennyezésről szóló adatok, valamint meteorológiai adatok továbbítására szolgálnak.

CBRN-EOD Advanced tanfolyam				
Radiológiai ismeretek	Meteorológia	CBRN-EOD-műveletek tervezése	CBRN-EOD-gyakorlat szennyezett légtérben	Gyakorlati vizsga (komplex szcenárió)
Radiológiai ismeretek	Terjedés modellezése	CBRN-EOD-műveletek tervezése	CBRN-EOD-gyakorlat szennyezett légtérben	Gyakorlati vizsga (komplex szcenárió)
Sugárfelderítő eszközök	Terjedés modellezése	CBRN-EOD-műveletek tervezése (TTX)	CBRN-EOD-gyakorlat szennyezett légtérben	Gyakorlati vizsga (komplex szcenárió)
Sugárfelderítő eszközök	Terjedés modellezése	CBRN-EOD-műveletek tervezése (TTX)	CBRN-EOD-gyakorlat szennyezett légtérben	

AZ ABV-TÜZSZERÉSZ KÉPESSÉG GYAKORLATI ALKALMAZÁSA (EGY ESET)

Egy, az MH Tűzszerezés Ügyeletére 2018. október 25-én érkezett bejelentést követően végrehajtott felderítés során az M1-es autópálya óbaroki pihenőjének közelében 3 darab nem hagyományos töltetű tűzérségi gránát került elő.

Az MH 1. HTHE szakemberei tapasztalataikra és a rendelkezésre álló szakirodalomra alapozva – a HM Hadtörténeti Intézet és Múzeum szakértőjével folytatott egyeztetést követően – arra a következtetésre jutottak, hogy az előkerült eszközök az alábbiak voltak:

- 1 db 150 mm-es – feltételezhetően Klark²⁶ típusú ingerlő harcanyaggal töltött – tűzérségi gránát maradványa;
- 1 db 105 mm-es tűzérségi ködgránát (kódsavtöltettel);
- 1 db 105 mm-es – feltételezhetően kénmustár és foszgen keverékét tartalmazó – tűzérségi gránát.

²⁶ A Klark 1 (difenilazinklorid) szilárd halmazállapotú, fehér, aromás illatú kristályos anyag. Olvadáspontja igen alacsony, 45 °C, forráspontja 333 °C, illékonyága csekély. Vízben alig oldódik, de hosszú távon lebomlik benne. A Klark 2 (difenilazincianid) ugyancsak szilárd halmazállapotú, fehér, mandulaillatú kristályos anyag. Illékonyága a Klark 1-nél is alacsonyabb, a víz is nehezebben bontja. A kor leghatásosabb ingerlő harcanyaga. A Klark hatása a modern könnygázokéhoz hasonló, elsősorban a nyálkahártyákat ingerli, és bő váladékképződést okoz, amely égő érzéssel párosul. Gyakori a fejfájás, illetve az ujjak bizsergése. A hatás igen gyors, és a harcképesség akár óráig is tarthat. Nem ritka a hányás és a hasmenés sem. A vegyület hatásosságát fokozza, hogy esetenként erős félelemérzetet vált ki. A Klark gőze a vizet is beszennyezi, az ilyen víz sem ivásra, sem mosásra nem használható, mert szintén ingerlő hatása van. Érzékeny bőrűeknél ritkán előfordulhatnak bőrduzzanatok, amelyek akár a szennyezés után hetekkel is jelentkezhetnek. Mindezen tünetek azonban maradandó hatás nélkül elmúlnak, többnyire néhány napon belül. A Klark gőzének belélegzése nem halálos. Más a helyzet a szilárd vagy a folyékony Klark esetében. Ha a gránátok töltése közben a bőrre kerül, súlyos szövethalással egybekötött gyulladást okoz, égő fájdalom által kísérve. A seb ugyan gyorsan gyógyul, a mérgezett azonban a későbbiekben igen érzékennyé válik a további, akár csekély mértékű szennyezésre is. Még súlyosabb a helyzet, ha az anyag a körmöt éri, ilyenkor hetekig tartó, igen heves fájdalommal járó körömágygyulladás lép fel. Mindezek harctéri körülmények között nem alakulnak ki, de a gyártás során nagy veszélyt jelentenek. A Klark-anyag (ingerlő). Vegyi töltetek. Regia Militia Hungarorum. http://militiahungarorum.roncskutatas.com/1920_f_k_tu_t_v.html#resz_06 (Letöltés időpontja: 2021. 12. 05.)

A feltételezhetően kénmustár és foszgén keverékét, valamint a Klarkot tartalmazó gránát ABV-mentesítéséhez az MH GAVIK szakállományának segítségét kérték.

Az előkerülés helyszíne – az autópálya-pihenő közelsége és a talajszennyezés veszélye miatt – nem kínált megfelelő lehetőséget a biztonságos megsemmisítésre, ezért a gránátok 2018. október 29-én biztonságos csomagolás után és megkülönböztető jelzés használatával átszállításra kerültek az MH szomodói lőterére.

A katonai területen ABV-mentesítőhely telepítését követően és egyéni védőeszközbe beöltözve történt a megsemmisítés termit alkalmazásával az alábbiak szerint.

A 105 mm-es tüzérségi ködgránáttestet termittel megnyitották, így a kódsav jelentős része fehér ködöt képezve kijutott a levegőbe, majd a gránáttestet robbantással megsemmisítették.

A 150 mm-es Klark-töltetű gránátmaradványt mintavétel után szintén termit alkalmazásával semmisítették meg. A gránáttöredék közepén az ingerlő típusú Klark harcanyag mintegy 800 g már kikristályosodott TNT körül helyezkedett el. A harcanyag a test nyitottsága, az időjárás és az eltelt évtizedek hatása következtében kémiai átalakulás során elveszítette ingerlő tulajdonságát, az arzéntartalma miatt azonban robbantással nem lehetett megsemmisíteni. A termit hőhatására a TNT – a várakozásnak megfelelően – csak elégett, a Klarkot és bomlástermékeit az olvadt fém megsemmisítette.

A feltételezeten kénmustár és foszgén keverékét tartalmazó 105 mm-es tüzérségi gránát esetében az előzetes elgondolás szerinti, az adott körülmények között legbiztonságosabbnak ítélt lehetőség, vagyis a termittel történő megsemmisítés mellett döntöttek. A megsemmisítéshez egyszerre két termit került elhelyezésre az elfektetett gránáttestre egy 2,5 m mély robbantógödör alján. A helyszínen CALID-3 kimutató papírokat²⁷ helyeztek el. A termit megnyitotta a gránát oldalát, ami a hőhatásra sűrű fekete füstöt bocsátott ki. A termit megsemmisítés után a vegyivédelmi szakállomány – teljes vegyszerálló védőruha, légzés- és bőrvédelem mellett – ABV-felderítés céljából megközelítette a helyszínt. A felderítés során három különböző méréstechnológia használata mellett sem találtak mérgező harcanyagra (MHA) utaló jeleket.

A későbbi, laboratóriumi ellenőrzés eredménye szerint a gránátban nem MHA, hanem kénmustárimitációs-anyag volt. Ezt a helyszínen nem lehetett megállapítani, mert a gránát megfúrását és a mintavételezést nem engedélyezték. A gránátokból készültek imitációs anyaggal feltöltött gyakorló és kísérleti példányok²⁸ is, amelyek külsőre nem megkülönböztethetők az éles MHA-t tartalmazó gránáttól, ez viszont nehézséget okozott. A megsemmisítés helyszínén talajmintát vettek, majd kalcium-hipoklorit oldattal mentesítették, ezután szintén mintát vettek a laboratóriumi ellenőrzés végrehajtása érdekében. Az izzó fémolvadékkal teli gödröt beomlasztották.

(A tanulmány második, befejező részét folyóiratunk 2022/5. számában közöljük.)

²⁷ A CALID-3 kimutatópapír az egyéni vegyivédelmi felszerelés fontos kiegészítője, levegőben, terepen, technikai eszközön vagy felszerelésen MHA-cseppek és -aeroszok jelenlétét jelzi (G, H, V anyagok szerinti csoportosításban, eltérő színjelzéssel). A kimutatás elve, hogy a kimutatópapírban lévő színezék (indikátor) anyag a cseppfolyós mérgező harcanyagban oldódik, miközben jellemző színváltozás jön létre. A mellékelt színetalonok segítségével következtetni lehet a mérgező harcanyag típusára. Az egyes mérgező harcanyagokra jellemző színváltozás: G (idegméreg) – sárga, H (hólyaghúzó) – vörös, V (V-anyagok) – sötétzöld. A működési elvből következően egyes anyagok, így például az üzemanyagok, rovarirtó szerek, fagyálló folyadékok, valamint a nedvesség zavarják a kimutatást. Egyszerű, olcsó, de nem specifikus eszköz. Vágföldi Zoltán: A vegyivédelmi technikai eszközök fejlődésének története – a vegyifelderítő eszközök fejlődése. Hadmérnök, 2010/2., 61. http://hadmernok.hu/2010_2_vagfoldi.pdf (Letöltés időpontja: 2021. 12. 05.)

²⁸ A gránátokba töltött imitációs anyag fajsúlya megegyezik az MHA fajsúlyával, hogy a gránát ballisztikai tulajdonságai ne változzanak, így súlyuk is azonos.

FELHASZNÁLT IRODALOM

- A Klark-anyag (ingerlő). Vegyi töltetek. Regia Militia Hungarorum. http://militiahungarorum.roncskutatas.com/1920_f_k_tu_t_v.html#resz_06
- A terrorizmus elleni küzdelem stratégiájának és cselekvési tervének végrehajtása (2008. június–november). Az EU Tanácsa, 2008. 11. 19. <https://data.consilium.europa.eu/doc/document/ST%2015912%202008%20INIT/HU/pdf>
- Az uniós vegyi, biológiai, radiológiai és nukleáris kiválósági központok: további eredményekre van szükség. Európai Számvevőszék, 14. sz. különjelentés, 2018. <https://op.europa.eu/webpub/eca/special-reports/cbrn-14-2018/hu/>
- Bunker, Robert J.: *Contemporary chemical weapons use in Syria and Iraq by the Assad regime and the Islamic State*. Strategic Studies Institute and U.S. Army College Press, 02. 2019. <https://publications.armywarcollege.edu/pubs/3676.pdf>
- Coles, Isabel – Dehghanpisheh, Babak: *Kurds say blood tests show Islamic State used mustard gas in Iraq*. Reuters, 07. 10. 2015. <http://www.reuters.com/article/us-mideast-crisis-iraq-idUSKCN0S11US20151007#7Ydh4JZkPvFdmKmO.97>
- Johnston, Robert: *Summary of historical attacks using chemical or biological weapons*. 05. 12. 2017. <http://www.johnstonsarchive.net/terrorism/chembioattacks.html>
- Kassai Zsigmond: *Radioaktív csőbombát épített a francia diák*. 24.hu, 2021. 09. 13. <https://24.hu/kulfold/2021/09/13/radioaktiv-csobomba-diak-franciaorszag/>
- Krock, Lexi – Deusser, Rebecca: *Dirty bomb – Chronology of Events*. NOVA. <https://www.pbs.org/wgbh/nova/dirtybomb/chrono.html>
- Megtalálták az ellopott radioaktív anyagot. Index, 2013. 12. 15. https://index.hu/kulfold/2013/12/05/megtalaltak_az_ellopott_radioaktiv_anyagot/
- Mérges gázt vetett be az Iszlám Állam. *Origo*, 2015. 09. 05. <http://www.origo.hu/nagyvilag/20150905-gasztamadas-izlam-allam-sziria.html>
- Mészáros Zalán: *Tömegpusztító fegyverek alkalmazása a XXI. században*. Seregszemle, 2018/3–4., 84–100. https://honvedelem.hu/files/files/116326/seregszemle_2018_34.pdf
- MŰ/41 – MH Tűzszerész Szabályzat.
- Strack, Columb: *The evolution of the Islamic State's chemical weapons efforts*. CTC Sentinel, 10. 2017. <https://www.ctc.usma.edu/the-evolution-of-the-islamic-states-chemical-weapons-efforts/>
- Tests show Isis used mustard gas in Iraq, says diplomat at chemical watchdog. *The Guardian*, 16. 02. 2016. <https://www.theguardian.com/world/2016/feb/16/tests-show-isis-used-mustard-gas-in-iraq-says-diplomat-at-chemical-watchdog>
- Timeline of Syrian Chemical Weapons Activity, 2012–2021. Arms Control Association, 03. 2021. <https://www.armscontrol.org/factsheets/Timeline-of-Syrian-Chemical-Weapons-Activity>
- UN watchdog confirms mustard gas attack in Syria. *The Guardian*, 06. 11. 2015. <https://www.theguardian.com/world/2015/nov/06/un-watchdog-confirms-mustard-gas-attack-in-syria>
- Vágföldi Zoltán: *A vegyivédelmi technikai eszközök fejlődésének története – a vegyifelderítő eszközök fejlődése*. Hadmérnök, 2010/2., 52–64. http://hadmernok.hu/2010_2_vagfoldi.pdf

Hegedüs Zoltán alezredes:

A CSAPATMOZGÁSOK ENGEDÉLYEZÉSÉNEK EGYES SZABÁLYOZÁSI KÉRDÉSEI¹ (2.)

DOI: [10.35926/HSZ.2022.4.3](https://doi.org/10.35926/HSZ.2022.4.3)

ÖSSZEFOGLALÓ: A honvédségi alakulatok külföldre küldése, illetve külföldi haderő magyar területre való belépésének vagy átszállításának engedélyezése fontos részét képezi hazánk függetlenségének. Az alkotmányos szabályozásban pedig tetten érhető a fentiekkel kapcsolatos tapasztalatok hatása. Az elmúlt három évtizedben az alkotmányban és az Alaptörvényben eszközölt módosításokat a politikai szükségszerűség, illetve a NATO- és EU-tagsághoz szükséges alkalmazkodás váltotta ki. Bár a gyakorlati végrehajtás oldaláról a jelenlegi szabályok nem okoznak jelentős problémákat, felülvizsgálatuk valamennyire egyértelműsítene a helyzetet. (A tanulmány első részét folyóiratunk 2022/3. számában közzeltük – A szerk.)

KULCSSZAVAK: csapatmozgás, alkalmazás, állomásozás, Alkotmány, Alaptörvény

A SZERZŐRŐL:

Dr. Hegedüs Zoltán alezredes, osztályvezető (HM Jogi Főosztály, Nemzetközi Jogi Osztály)

A „döntésen alapuló” kifejezés értelmezése

További értelmezési kérdést vehet fel a 47. cikk (3) bekezdésének „döntésen alapuló” kitétele, amely egyik értelmezésben jelenthet csak EU vagy NATO által eldöntött – azaz effektíve az EU vagy NATO által vezetett – műveletet, ugyanakkor tágabb értelmezésben EU- vagy NATO-döntésen alapuló, de nem közvetlenül az EU vagy a NATO által eldöntött és nem feltétlenül EU vagy NATO által közvetlenül vezetett, de ahhoz közvetlenül kapcsolódó, esetleg az EU vagy NATO által irányított és nemzeti hatáskörben végrehajtott tevékenységeket is jelenthet.

A tágabb értelmezést erősítené az Észak-atlanti Szerződés² 3. cikke, is, amely szerint „A jelen Szerződésben kitűzött célok hathatósabb elérése érdekében a Felek külön-külön és együttesen, folyamatos és hathatós önszegély és kölcsönös segítség útján, fenntartják és fejlesztik egyéni és kollektív védelmi képességüket fegyveres támadással szemben.” Azaz nem feltétlenül csak kifejezett NATO-irányítású tevékenységgel lehetne csak a NATO céljaihoz, illetve a NATO stratégiai döntéseihez hozzájárulni, hanem a tagállamok egyénileg vagy

¹ A tanulmány a Nemzeti Közszolgálati Egyetem Hadtudományi és Honvédtisztképző Kara által 2020 novemberében szervezett Vezetői gondolatok a honvédelmi jog és igazgatás fejlődésének elmúlt évtizedéről című tudományos konferenciára beküldött előadás kibővített változata. Jelen tanulmány egy része a Zrínyi Kiadó által 2016-ban kiadott, Magyarország katonai védelmének közjogi alapjai című kötetben (szerk.: Farkas Ádám – Kádár Pál) található (245–274.), A Magyar Honvédség nemzetközi szerepvállalásának jogi aspektusai és alapkérdései című, Végh Károlyval közösen írt tanulmány egyik fejezetének újragondolásával, aktualizálásával és kibővítésével készült.

² Az Észak-atlanti Szerződést a Magyar Köztársaságnak az Észak-atlanti Szerződéshez történő csatlakozásáról és a Szerződés szövegének kihirdetéséről szóló 1999. évi I. törvény hirdette ki és iktatta a magyar jogrendszerbe.

egymással együttműködve is felelősek a védelmi képességük fenntartásáért. Értelemszerűen, e tágabb értelmezésben is kellene lennie egy EU- vagy NATO-döntésnek, amelyhez a művelet közvetlenül kapcsolódik. Az tehát semmiképpen nem lenne elegendőnek tekinthető, hogy bár az EU- vagy NATO-tagállamok egy része, többsége vagy akár mindegyike egyenként politikailag támogatta egy műveletet, de formális EU- vagy NATO-döntés nem született a kérdésben.

Mi az, ami mégis ellene szól ennek a tágabb érvelésnek? Maga a (3) bekezdésben nevesített alkalmazás és a korábbiakban kifejtett értelmezés alapján beleértendő állomásozás. A két tevékenység, de különösen az alkalmazás a katonai műveletek legsúlyosabb változatai, mind politikai, mind katonai, mind jogi szempontból. Ebből következően alkotmányos szinten nem megengedhető olyan szabályozás, amelynek alkalmazása az EU vagy a NATO döntéseinek tág és közvetett hatású értelmezését eredményezheti. Nem lehet tehát a (3) bekezdés alapján alkalmazásról vagy állomásozásról az EU-ra vagy a NATO-ra hivatkozva döntést hozni, ha az EU vagy a NATO kifejezetten ilyen tevékenységről nem döntött.³

Az Európai Unióban és az Észak-atlanti Szerződésben való tagságunk, és a kollektív védelmi kötelezettségvállalás tekintetében mindenképpen megjegyzendő, hogy formálisan nézve az Alaptörvény 47. cikk (3) bekezdésének alkalmazása szempontjából nincs jelentősége annak, hogy a Magyar Honvédség részvétele egy, az EU vagy a NATO döntésén alapuló műveletben a kollektív önvédelem gyakorlását jelenti-e vagy esetleg egy ENSZ által felhatalmazott békekikényszerítő műveletben való részvételt.

A Kormány⁴ és az Országgyűlés közötti jogkörök megosztásán túlmenően a 47. cikk szempontjából tulajdonképpen nem releváns, hogy az adott csapatmozgási engedéllyel milyen művelethez járulunk hozzá akár MH-alakulatok küldésével, akár külföldi fegyveres erők be- vagy átengedésével. Ebből következően, ha csak a 47. cikket nézzük, az Alaptörvény a katonai műveletek engedélyezésénél a Kormányra és az Országgyűlésre bízta, hogy a kollektív védelmi kötelezettséget hogyan teljesíti. A (3) bekezdésnek pont az a fő célja, hogy kollektív önvédelmi helyzet esetére a nemzeti döntéshozatal lehetőségét meggyorsítsa egy EU- vagy NATO-döntés támogatására. Emellett természetesen az egyéb, sürgős NATO- vagy EU-döntések esetére is a gyorsabb és rugalmasabb kormányzintű döntés lehetőségét adja meg, így például a NATO gyorsreagálású erői vagy az EU-harccsoportok aktiválása és műveleti telepítése esetén.

³ Egy hipotetikus példával élve: az Alaptörvény 2020. év végén hatályba lépett, a 47. cikk (3) bekezdést is érintő módosítás előtti állapotot alapul véve, ha az ENSZ az Alapokmány VII. fejezete alapján felhatalmazza az ENSZ-tagállamokat egy agressziót elkövető állammal szembeni, fegyveres erőt is igénybe vevő katonai műveletre – azaz a magyar alkotmányos kifejezéssel élve: a fegyveres erő alkalmazására –, a Kormány csak akkor dönthetett volna a (3) bekezdés alapján, ha ezen ENSZ által felhatalmazott művelet irányítását az EU vagy a NATO felvállalja és döntést hoznak erről. Ha az EU vagy a NATO csak politikai támogatását fejezi ki, de a műveletekben nem vesz részt, akkor az Alaptörvény 47. cikk (2) bekezdése alapján – 2020. december 22-ig, az Alaptörvény kilencedik módosításáig – az Országgyűlés jogkörében maradt a döntés. Az Alaptörvény kilencedik módosításával annyiban változott a helyzet, hogy a módosított (3) bekezdésbe szövegszerűen már beleérthető az ENSZ is az EU és a NATO mellett.

⁴ A tanulmány jogi témája miatt egyes kifejezéseket a jogi természetű szövegekben alkalmazott helyesírási gyakorlatnak megfelelően írunk – A szerk.

A 47. cikk (4) bekezdése

A jogalkotó nemcsak az Alaptörvény 47. cikk (3) bekezdésénél, de a (4) bekezdésnél is követte az Alkotmány hasonló rendelkezését. A 47. cikk (4) bekezdése szerint a Kormány – a köztársasági elnök egyidejű tájékoztatása mellett – haladéktalanul beszámol az Országgyűlésnek a (3) bekezdés alapján, valamint a Magyar Honvédség békefenntartásban való részvételének vagy külföldi hadműveleti területen végzett humanitárius tevékenységének engedélyezése tárgyában hozott döntéséről. Ez gyakorlatilag szó szerint megismétli az Alkotmány utolsó hatályos változatának 40/C § (2) bekezdését:

„40/C. § (2) A Kormány az (1) bekezdés alapján, valamint a Magyar Honvédség békefenntartásban való részvételének vagy a külföldi hadműveleti területen végzett humanitárius tevékenységének engedélyezése tárgyában hozott döntéséről haladéktalanul beszámol az Országgyűlésnek a köztársasági elnök egyidejű tájékoztatása mellett.”

Míg az Alkotmány ezen bekezdésének logikája abban rejlett, hogy a békefenntartás és a külföldi hadműveleti területen végzett humanitárius tevékenység kikerült az Alkotmány 19. § (3) bekezdés j) pontból, és így a 2004-es Hvt. 50. § (6) bekezdés szerinti jogkörbe volt beleértendő, addig az Alaptörvény esetében egyedül a 45. cikk (1) bekezdés utal a békefenntartó feladatokra és humanitárius tevékenység végzésére, így külön nem nevesítve, de mint műveletekben való részvételi formák ezek is a 47. cikk (1) bekezdés alá tartoznak.⁵ A 2004-es Hvt.-t felváltó 2011-es honvédelmi törvény ugyanis már nem tartalmaz a Kormány számára meghatározott csapatmozgási jogköröket.

Annak, hogy a (4) bekezdés miért nem általában a Kormány által ezen 47. cikk alapján hozott döntésekre utal, és miért csak a nevezett tevékenységekre és a (3) bekezdés szerinti esetekre utal vissza, a logikus oka az lehet, hogy ezeket a tevékenységeket tekintette a jogalkotó olyan fontosságúnak, amelyekre az Országgyűlés politikai ellenőrzését ki akarta terjeszteni. Erre vonatkozóan azonban semmilyen magyarázatot nem találunk az indokolásban.

Az Alaptörvény kilencedik módosítása

Az Alaptörvénynek a 2020. december 15-én elfogadott és 2020. december 22-én kihirdetett⁶ kilencedik módosítása azonban a 47. cikk (3) bekezdését kibővítette és ezzel újabb értelmezési kérdéseket vetett fel.

A módosításnak 2020. novemberében benyújtott, majd azonos szöveggel elfogadott 10. cikke⁷ szerint így módosult a 47. cikk (3) bekezdése (lásd a dőltten szedett szövegrészt):

„(3) A Kormány dönt a Magyar Honvédség és a külföldi fegyveres erők (2) bekezdés szerinti, az Európai Unió, az Észak-atlanti Szerződés Szervezete vagy az Országgyűlés által törvényben megerősített nemzetközi védelmi és biztonsági együttműködési szervezet döntésén alapuló alkalmazásáról, valamint más csapatmozgásáról.”

A változás tehát „az Országgyűlés által törvényben megerősített nemzetközi védelmi és biztonsági együttműködési szervezet” elem beiktatása lett az EU és a NATO mellé.

⁵ Az Alaptörvénynek a 45. cikk szerinti felsorolását összehasonlítva az Alkotmány hasonló rendelkezésével látható, hogy az Alkotmány utolsó hatályos változatában ennél jóval szűkebb feladatkört találunk: 40/A. § (1) A Magyar Honvédség alapvető kötelessége a haza katonai védelme és a nemzetközi szerződésből eredő kollektív védelmi feladatok ellátása.

⁶ Magyar Közlöny 285. szám, 2020. december 22., egységes szerkezetben Magyar Közlöny 291. szám, 2020. december 28.

⁷ Ezen 10. cikk 2020. december 23-án lépett hatályba.

Mivel a korábban kifejtettekből eredően a (3) bekezdés leginkább elfogadható értelmezése szerint magában foglalja az állomásozást is, és az (1) bekezdés a más csapatmozgás kitételbe tartozó minden más tevékenységet – ahogyan láttuk – lefedi, ezért okkal feltételezhető, hogy a jövőbeli szervezetnek leginkább a potenciálisan alkalmazásról vagy állomásozásról szóló döntésének lekötése volt a cél, hiszen minden másról a Kormány egyébként is dönthetne az (1) bekezdés alapján. Ezért a módosítást főleg ebből a szempontból vizsgáljuk.

Ha nem olvassuk el a javaslattal együtt benyújtott indokolást, akkor első feltételezésként az Egyesült Nemzetek Szervezetére gondolhatnánk mint békekikényszerítésre, fegyveres erő alkalmazására felhatalmazást adható szervezetre⁸, de felmerülne a kérdés, hogy miért nem lett egyszerűen csak nevesítve. Az Országgyűléshez benyújtott indokolásban azonban ez áll:

„A rendelkezés az Alaptörvény 47. cikk (3) bekezdését az EU és a NATO műveletekre vonatkozó kormányzati felhatalmazás tekintetében kiegészíti az Országgyűlés által törvényben megerősített nemzetközi védelmi és biztonsági együttműködési szervezet döntésén alapuló műveletekkel összefüggő döntéshozattal. Ez a módosítás potenciálisan lehetőséget nyit arra, hogy az elmúlt években erősödő regionális együttműködések, így különösen a viseigrádi együttműködés, esetleges további fejlődése körében a többi szövetségi jellegű együttműködéshez hasonló keretszabályozást kapjanak a potenciális közös feladatellátások. A módosítás leköveti a korábbi szabályozás szemléletét, hiszen csak olyan együttműködés tekintetében nyit a jövőre nézve potenciális lehetőséget a Kormány általi döntésre, amelyet előzőleg az Országgyűlés törvényben megerősít.”⁹

Az indokolás szerint tehát nem meglévő szervezet, az ENSZ lett megeelőzva, hanem potenciális, jövőbeli, jellemzően regionális szervezetek. Megjegyzendő azonban, hogy az új szöveg alapján – és ezt az indokolás megfogalmazása sem zárja ki – az ENSZ döntésén alapuló alkalmazás (és mint láttuk, állomásozás) ezentúl már a Kormány jogkörébe tartozik.¹⁰

A módosítás aktualitása és szövegezése azonban csak jogi szempontokat nézve nem teljesen érthető.¹¹ Egyrészt, ha ilyen szervezet létrejönne, amihez Magyarország csatlakozna, a csatlakozást – ahogyan a szöveg is írja – törvényben kell majd megerősíteni. Tekintettel arra, hogy olyan nemzetközi védelmi és biztonsági együttműködési szervezetet, amelyben való részvételt törvényben kell megerősíteni – tehát valóban nemzetközi szervezetről van

⁸ Amelynek Alapokmányát természetesen törvényben hirdettük ki: 1956. évi I. törvény az Egyesült Nemzetek Alapokmányának törvénybe iktatásáról.

⁹ Az Indokolások Tára 2020. évi 161. számában megjelent Végső előterjesztői indokolásban ugyanez a szöveg pontosabban lett megfogalmazva, de tartalmát tekintve ugyanaz.

¹⁰ Felmerülhetne a kérdés, hogy az Európai Biztonsági és Együttműködési Szervezet mint amely megfelel a védelmi és biztonsági együttműködési szervezet kategóriájának, milyen döntéshozatali jogkörökkel bír, amelyek gyakorlásával elindított missziókban való részvétel esetleg eddig az Országgyűléshez tartoztak, de ezentúl a Kormányhoz tartozhatnak. Azonban az EBESZ-nek klasszikus alapokmánya nincs, a jogelőd Európai Biztonsági és Együttműködési Értekezlet létrehozó helsinki záróokmány nem minősül nemzetközi szerződésnek, nem is hozott létre jogi értelemben nemzetközi szervezetet, így nem is lett törvényben megerősítve és kihirdetve. Az EBEÉ-ből EBESZ-szé alakulás az 1995-ös budapesti EBESZ-csúcson történt, de nemzetközi jogi értelemben véve nem került alapító okirat aláírásra. „VIENNA, 3 January 1995 – As of 1 January, the Conference on Security and Co-operation in Europe (CSCE) has a new name. At last month’s Budapest Summit, CSCE Heads of State and Government, determined to give the CSCE new political impetus, agreed to change the name to Organization for Security and Co-operation in Europe (OSCE). As the Budapest document stipulates, the name change »has no effect on the character of its commitments nor the status of the CSCE and its institutions.«” Lásd <https://www.osce.org/secretariat/52527> (Letöltés időpontja: 2021. 01. 12.) Az EBESZ mint szervezet bizonytalan jogi státuszára lásd <https://www.osce.org/files/f/documents/0/3/361771.pdf> (Letöltés időpontja: 2021. 01. 12.)

¹¹ A szerző itt nem szeretne kitérni az általa nem kellően ismert belpolitikai és külpolitikai összefüggésekre.

szó, és nem egy lazább regionális együttműködésről – rendkívül ritkán hoznak létre az államok, így ha egyszer létrejön ilyen szervezet, és csatlakozunk hozzá, akkor bőven lenne idő az Alaptörvény ilyen irányú, és esetlegesen a szervezetet is kifejezetten nevesítő módosítására.

Ebben az esetben is csak akkor kellene Alaptörvényt módosítani, ha az adott új nemzetközi szervezet jogkörébe beletartozna alkalmazást vagy állomásozást jelentő műveletek indítása és vezetése, és amennyiben szükségesnek ítélné a politika és a jogalkotó, hogy az adott új nemzetközi szervezet által meghozott ilyen döntések alapján indítandó műveletekben való részvétel jogkörét valóban a Kormányhoz akarják telepíteni és nem tartanak az Országgyűlésnél. Nincs garancia ugyanis arra, hogy egy ilyen szervezetnek a céljai, döntéshozatali eljárása, felépítése, a tagsággal járó jogok és kötelezettségek egy jövőbeli körülmények meghatározta helyzetben a műveletekben való részvételről szóló döntési jogkörnek a mindenkor Kormányhoz való telepítését teszik majd indokolttá. A NATO-ban konszenzusos döntéshozatal van, az EU-ban pedig egyhangúlag kell dönteni a műveletekről, ezért is lehetséges a Kormányhoz telepíteni a jogkört, hiszen nem fordulhat elő olyan döntés, amely a magyar érdekekkel ellentétes lenne.

Ahogy senki nem vitatta az indokoltságát annak a megoldásnak, hogy az Alaptörvény kilencedik módosításáig a 47. cikk (2) bekezdése alapján egy ENSZ által elrendelt, alkalmazással járó békekikényszerítés esetén egyértelműen az Országgyűlés jogköre volt határozni az esetleges magyar részvételről, úgy előállhat ez a helyzet egy jövőbeli szervezet ilyen szempontú beazonosításakor is. De ha adott esetben a Kormányhoz telepítés is lesz majd indokolt, jogi szempontból akkor is ráért volna az Alaptörvény módosítása a csatlakozással egyidejűleg.¹² Így azonban az Alaptörvény módosítása látatlanban megelőlegezte azt, hogy ilyen döntési jogkörrel felruházott jövőbeli bármilyen regionális szervezet ilyen jellegű döntéseit mindenképpen a Kormányhoz kell telepíteni.

Felmerülhet még, hogy hogyan definiálható, hogy mely szervezet minősül védelmi és biztonsági együttműködési szervezetnek. Ez megint csak további döntést igényel, ebből a szempontból is sokkal egyértelműbb lenne az adott szervezetet létrejötte után nevesítetten szerepeltetni az Alaptörvényben.

Ha már a (3) bekezdés módosításra került, akkor a korábbi okfejtés alapján összességében szerencsésebb lett volna, ha a (3) bekezdés kiegészítése együtt járt volna a „*valamint más csapatmozgásáról*” szövegrész elhagyásával és az „állomásozás” nevesítésével, hiszen így teremtenénk egyértelmű helyzetet a (2) bekezdés alóli kivételekkel.

Egy további érdekesség, bár a fentieknél kisebb jelentőséggel bír, a kiegészítés jogilag nem teljesen pontos megfogalmazása. Nemzetközi szervezetnek ugyanis a létrehozó szerződését, alapokmányát, statútumát vagy a nemzetközi szervezethez történő csatlakozásunk okiratát lehet törvényben megerősíteni, de nem magát a nemzetközi szervezetet. Így szerencsésebb lett volna például „*vagy az Országgyűlés által törvényben megerősített nemzetközi szerződéssel létrehozott nemzetközi védelmi és biztonsági együttműködési szervezet...*” megfogalmazás. Igaz, hogy ez azonban nyilvánvalóan és feleslegesen bonyolult lenne, továbbá nem fedné le azt az esetet, amikor Magyarország csatlakozik egy már létrehozott szervezethez. Ez is azt

¹² Az már inkább politikai, mint jogi kérdés, hogy NATO- és EU-tagként van-e reális esélye annak, hogy a jövőben létrejön olyan nemzetközi szervezet, amelynek tagállamai egyrészt olyan jogkört adnának a döntéshozó fórum kezébe, amely katonai műveleteket, ezen belül alkalmazást is magában foglalna, továbbá ezen szervezet a NATO-tól és EU-tól függetlenül katonai műveletekről döntene.

erősíti, hogy indokoltabb lett volna csak egy ilyen szervezet konkrét létrejöttékor vagy ahhoz csatlakozáskor nevesítetten beépíteni a (3) bekezdésbe az új szervezetet.¹³

A CSAPATMOZGÁSOKRA VONATKOZÓ SZABÁLYOK A HONVÉDELMI TÖRVÉNYBEN

A fenti elemzésből már látható volt, hogy a 2004-es honvédelmi törvényt felváltó, a honvédelemről és a Magyar Honvédségről, valamint a különleges jogrendben bevezethető intézkedésekről szóló 2011. évi CXIII. törvény az elődjétől és a korábbi 1993-as honvédelmi törvénytől eltérően nem tartalmaz szabályt a csapatmozgások engedélyezésének jogköréről, a jogköröket csak az Alaptörvény határozza meg.

Az Alaptörvény azonban nem tartalmaz meghatározásokat az általa használt fogalmakra. A Hvt. mint sarkalatos törvény tölti meg tényleges közjogi tartalommal az Alaptörvény 47. cikkében használt, a fegyveres erők „alkalmazására” és „állomásozására”, valamint a „csapatmozgásra” vonatkozó fogalmakat.

Érdemes megemlíteni, hogy ezen fogalmak egy része már a honvédelemről szóló 1993. évi CX. törvényben,¹⁴ majd az ezt felváltó a honvédelemről és a Magyar Honvédségről szóló 2004. évi CV. törvényben¹⁵ – már jóval több új fogalommal kibővülve – is szerepeltek, tehát

¹³ A fenti probléma mellett már kisebb jelentőségű kérdés, hogy az Alaptörvényben használt „megerősítés” kifejezés a korábbi, a nemzetközi szerződésekkel kapcsolatos eljárásról szóló 1982. évi 27. törvényerejű rendelet szerinti szóhasználat volt, míg a nemzetközi szerződésekkel kapcsolatos eljárásról szóló 2005. évi L. törvény ezt nem ismeri. A megerősítést itt feltehetően azonosnak vehetjük a 2005. évi L. törvény szerinti kötelező hatály elismerésével.

¹⁴ Az 1993. évi CX. törvény 259/A. §-ban felsoroltak közül a releváns meghatározások: a) alkalmazás: a fegyveres erők rendeltetésszerű használata, harctevékenység; b) felhasználás: a fegyveres erők által a szükségállapot feladatok körében végzett karhatalmi tevékenység, illetve a katasztrófaelhárításban és humanitárius segítségnyújtásban történő részvétel; c) állomásozás: az alakulatok átvonulásához szükséges időt, illetve a gyakorlat és hozzá kapcsolódó államhatár-átlépés időtartamát meghaladó tartós külföldi, illetve külföldi fegyveres erők esetében magyarországi jelenlét a Hszt. 42. §-a (2) bekezdésének g) pontja kivételével; d) államhatár átlépése: az alakulatok Magyarország területére történő belépése, az országból való kilépése, valamint az átvonulás; e) külföldi hadműveleti területen végzett humanitárius tevékenység: a fegyveres erők részvétele a szemben álló felek fegyveres összeütközése miatt veszélyeztetett területen, a polgári lakosok élete, testi épsége, egészsége, az életfenntartáshoz szükséges alapvető javak biztosítása érdekében [beiktatta a 2000. évi XCII. törvény, hatályos 2000. június 27-től]; f) békefenntartás: a fegyveres erők nem alkalmazás körébe tartozó, a szemben álló felek hozzájárulásával történő tevékenysége, amelynek célja a felek megállapodása végrehajtásának elősegítése [beiktatta a 2000. évi XCII. törvény, hatályos 2000. június 27-től].

¹⁵ A 2004. évi CV. törvény 204. § (1) bekezdésében felsoroltak közül a releváns meghatározások: a) alkalmazás: a fegyveres erők rendeltetésszerű használata, harctevékenység; b) állomásozás: a Honvédség szervezeteinek átvonulásához szükséges időt, illetve a gyakorlat és hozzá kapcsolódó államhatár-átlépés időtartamát meghaladó tartós külföldi, illetve külföldi fegyveres erők esetében magyarországi jelenlét a Hjt. 46. §-a (3) bekezdésének b) pontja kivételével; c) államhatár átlépése: az alakulatok Magyarország területére történő belépése, az országból való kilépése, valamint az átvonulás; d) külföldi hadműveleti területen végzett humanitárius tevékenység: a Honvédség részvétele a szemben álló felek fegyveres összeütközése miatt veszélyeztetett területen, a polgári lakosok élete, testi épsége, egészsége, az életfenntartáshoz szükséges alapvető javak biztosítása érdekében; e) békefenntartás: a Honvédség nem alkalmazás körébe tartozó, a szemben álló felek hozzájárulásával történő tevékenysége, amelynek célja a felek megállapodása végrehajtásának elősegítése, valamint közreműködés a lakosság biztonságos életfeltételeinek helyreállításában; f) humanitárius művelet: a fogadó ország beleegyezésével a Honvédség által vagy annak érdemi közreműködésével folytatott segítő tevékenység, amely olyan (pl. fegyveres konfliktus, természeti, civilizációs katasztrófa által okozott) helyzet elhárítására és következményeinek csökkentésére irányul, amely emberek életét, egészségét, anyagi értékeit, alapvető ellátását, a természeti környezetet súlyos mértékben veszélyeztet, károsítja; g) ország területéről induló külföldi alkalmazás: külföldi fegyveres erők olyan alkalmazása, melynek indítása az ország területéről befogadó nemzeti támogatás mellett, nem az átvonulás technikai részcelemeként történik.

az Alaptörvény előtti Alkotmány fogalmait is magyarázták. Ezek közül a 2004-es honvédelmi törvényből a 2011. évi CXIII. törvénybe mindegyik fogalom átemelésre került.

A 2011-es honvédelmi törvényhez időközben tett módosítások alapján azonban némelyik fogalom jelentősen megváltozott. A Hvt.-nek a 2016. évi CXXXIII. törvénnyel eszközölt módosítása a 80. § listáját egységesítette, majd a 2018. évi CX. törvénnyel 2019. január 1-gyel jó pár új fogalom került be, vagy a régi fogalmak meghatározása megújult. A frissítésre azért is volt szükség, mert a korábban hatályos változatban egyes fogalmaknak nem volt jelentős hozzáadott értéke, így a jogalkalmazót nem feltétlenül segítették ki.

A jelenleg hatályos Hvt. 80. §-a is a megelőző törvények bevezető szövegével kezdődik: „E törvény és a honvédelmet érintő jogszabályok alkalmazásában”, azaz ezek a fogalmak nemcsak a Hvt., de minden más honvédelmet érintő jogszabály vonatkozásában is alkalmazandók. Itt elkerülhetetlen megemlíteni, hogy maga az Alaptörvény mondja, ki, hogy az Alaptörvény nem számít jogszabálynak,¹⁶ ugyanakkor a Hvt. 80. §-ának több meghatározása eredeti célját és értelmét veszti és gyakorlatilag kiüresedik, ha nem vonatkoztatjuk az Alaptörvényre is.

Jelen tanulmány szempontjából a következő három fogalmat érdemes kiemelni: alkalmazás, állomásozás és csapatmozgás.

Gyakorlati és közjogi szempontból az egyik legfontosabb fogalom a Hvt.-ben az „alkalmazás” meghatározása.

„1. alkalmazás: a fegyveres erő rendeltetésszerű, a fegyveres konfliktusok jogának hatálya alá tartozó harctevékenység,”

A 2011-es honvédelmi törvény eredeti változatában ez eredetileg így hangzott: „a) alkalmazás: a fegyveres erő rendeltetésszerű használata, harctevékenység”. Ebből 2017-től¹⁷ kikerült a „használata” szó, feltehetően azért, mert a fegyveres erő rendeltetésszerű használatába bármely katonai tevékenység beleérthető lenne. Továbbá kiegészült a fegyveres konfliktusok jogára hivatkozással, annak érdekében, hogy a harctevékenység jogi minősítése egyértelmű legyen. A fogalom logikus értelmezéséhez a „harctevékenység” fordulat adja a magyarázatot, amely egyértelműen olyan műveletekre vonatkoztatja az „alkalmazást”, amelyek során a kifejezett és tervezett harctevékenység dominál, és amelyek a hadijog szabályai alá esnek. Az 1949-es genfi egyezmények szerint ugyanis fegyveres konfliktusok esetén a fegyveres konfliktusok jogát alkalmazni kell, függetlenül attól, hogy formálisan elismerik-e a konfliktus létét.¹⁸

Az alkalmazáshoz tartozik a hatályos Hvt. 80. § 26. pontjaként szereplő meghatározás is: *„26. az ország területéről induló külföldi alkalmazás: külföldi fegyveres erők olyan alkalmazása, amelynek indítása az ország területéről befogadó nemzeti támogatás mellett, nem az átvonulás technikai részcsелеkményeként történik...”*

Ez a meghatározás szó szerint megegyezik ugyanezen fogalom meghatározásának korábbi változataival. A jelen tanulmány szerzőjének véleménye szerint ezen meghatározásnak hozzáadott értéke nehezen azonosítható be és a szöveg rendkívül félrevezető. Az alkalmazás lényege ugyanis a harctevékenység, azaz amikor a fegyveres erők jogilag is fegyveres

¹⁶ Alaptörvény R) cikk „(1) Az Alaptörvény Magyarország jogrendszerének alapja. (2) Az Alaptörvény és a jogszabályok mindenkire kötelezőek.” Ugyanez következik az Alaptörvény T) cikkéből is.

¹⁷ 2016. évi CXXXIII. törvény a honvédelemről és a Magyar Honvédségről, valamint a különleges jogrendben bevezethető intézkedésekről szóló 2011. évi CXIII. törvény módosításáról.

¹⁸ Az 1949-es négy genfi egyezmény közös 2. cikke szerint: „... a jelen Egyezmény alkalmazást nyer a két vagy több magas Szerződő Fél között bekövetkező megüzent háború vagy minden más fegyveres összecsapás esetén, még ha a hadiállapot fennállását közülük valamelyik nem is ismeri el. ...”. Ezt erősíti meg az 1949-es egyezmények 1977-es I. Kiegészítő Jegyzőkönyve is, amely bármely, a hatálya alá tartozó helyzet bekövetkezése esetére alkalmazni rendeli a Jegyzőkönyvet. (1. és 3. cikk). 1989. évi 20. törvényerejű rendelet a háború áldozatainak védelmére vonatkozóan Genfben 1949. augusztus 12-én kötött Egyezmények I. és II. kiegészítő Jegyzőkönyvének kihirdetéséről.

konfliktusban vesznek részt. Nem kelléke és feltétele az alkalmazásnak, hogy az a kiindulási terület szerinti ország bármilyen befogadó nemzeti támogatása mellett valósuljon meg. Külföldi fegyveres erőknek az ország területéről kiinduló alkalmazását az Alaptörvény 47. cikke szerint vagy az Országgyűlés [(2) bekezdés] vagy a Kormány [(3) bekezdés] engedélyezi, azaz az egyetlen szükséges feltétele a jogszerű megvalósulásnak a közjogi engedély megléte. Amennyiben ilyen engedély nélkül történik, az a nemzetközi jog és Magyarország szuverenitásának megsértését jelenti. Minden más szempont, például befogadó nemzeti támogatás megléte, teljesen irreleváns, és ebből következően a Hvt. ezen rendelkezése legjobb esetben is feleslegesnek tűnik.¹⁹

A másik kardinális fogalom az „állomásozás”. Ennek 2019. január 1-je óta hatályos változata így hangzik:

„2. állomásozás: az átvonuláshoz szükséges időt, illetve a gyakorlat és hozzá kapcsolódó államhatár-átlépés időtartamát meghaladó, a Honvédség esetében tartós külföldi, külföldi fegyveres erők esetében tartós magyarországi, elsősorban a katonai jelenlétre irányuló tervezett jelenlét, amelynek fő célja, hogy konkrét művelet, gyakorlat vagy más tevékenység nélkül is folyamatos jelenlétet biztosítson. Állomásozásnak tekintendő a fegyveres erők olyan rendszeresen ismétlődő tevékenységéből eredő, nem feltétlenül ugyanazon alakulatok elsősorban a katonai jelenlétre irányuló tartós jelenléte is, mellyel a Honvédség külföldi vagy külföldi fegyveres erő magyarországi jelenléte állandónak vagy folyamatosnak tekintendő...”

A Hvt. korábbi megfogalmazása²⁰ olyan tartós jelenlétre utalt, amely az átvonuláshoz vagy gyakorlathoz szükséges időt meghaladja, de nem volt benne művelet végrehajtására vonatkozó fordulat, mint amely vagy kizárja az állomásozás fogalmát, vagy amellett, külön jogcímként lett volna értelmezendő.

Ugyanakkor az Alaptörvény 47. cikkéből és a katonai tevékenységek természetéből logikusan következik, hogy kifejezetten műveletek végrehajtását végző fegyveres erő jelenlétének jogcímeire indokolatlan volna egyidejűleg mind az adott műveletet, mind az állomásozást megnevezni, amennyiben a művelet maga nem minősül közjogi értelemben vett „alkalmazásnak”.

Erre tekintettel a HM kezdeményezésére 2019-től azért módosult a fogalom, hogy állomásozásnak azt a tervezetten tartós jelenlétet nevezzük, amelynek fő célja az adott országban való jelenlét maga, amely természetesen nem zárja ki a gyakorlatokban vagy műveletekben való részvételt sem. Értelemszerűen állomásozásnak tekintendő minden olyan művelet is, amelynek fő eleme maga a jelenlét demonstrálása. Ugyanakkor az állomásozásra kapott vagy adott engedély nem jelentheti automatikusan bármilyen más, az állomásozásra vonatkozó közjogi engedélyben meghatározottn túl műveletre vonatkozó engedélyt is. Azaz egy tartósan állomásozó erő tekintetében bármilyen más, ettől független művelethez újabb közjogi engedély szükséges. Így, ha például az állomásozás során végrehajtandó feladat „alkalmazásnak” minősül, úgy közjogi értelemben az alkalmazásra is külön nevesített engedély kiadása szükséges az Országgyűlés vagy a Kormány által.

Az állomásozásra engedélyt adó OGY határozatok részletes elemzésére és indokoltságuk vizsgálatára ebben a tanulmányban nincs mód, de az állomásozás mint közjogi fogalom

¹⁹ Ha csak a szöveget elemezzük, a „nem az átvonulás technikai részcselkményeként történik” szövegrész nem érthető, hogy mire utalhat és hogyan kellene értelmezni.

²⁰ „c) állomásozás: a Honvédség szervezeteinek átvonulásához szükséges időt, illetve a gyakorlat és hozzá kapcsolódó államhatár-átlépés időtartamát meghaladó tartós külföldi, illetve külföldi fegyveres erők esetében magyarországi jelenlét...”

sajátosságait jól megvilágítja, hogy a politikai döntéshozók is viszonylag óvatosan bántak vele, hiszen történelmi okok miatt az állomásozás kifejezésnek nincs egyértelműen pozitív jelentése. Bár látszólag számos példa van ilyen fordulatot használó közjogi engedélyre,²¹ ezek jó része az ENSZ által felhatalmazott műveletekkel kapcsolatos. A három markáns kivétel az időben három legutolsó határozat: a) a Stratégiai Légiszállítási Képesség pápai állomásozása; b) az Iszlám Állam elleni iraki műveletben való részvétel; c) a 2019. évi LI. törvénnyel kihirdetett magyar–amerikai védelmi együttműködési megállapodással összefüggésben hozott határozat.

A harmadik fogalom a *csapatmozgás*, amely a hatályos Hvt. 80. §-ban így szól:

„8. határátlépéssel járó csapatmozgás: a honvédségi szervezeteknek az államhatár átlépésével járó olyan külföldi tevékenysége vagy tartózkodása, külföldi fegyveres erő esetén az államhatár átlépésével járó magyarországi tevékenysége vagy tartózkodása, vagy Magyarországon történő átutazása, amely a csapatmozgásban részt vevő katonai erő tevékenységének céljára, időtartamára, természetére vagy létszámára, eszközeire, felszerelésére, fegyverzetére tekintettel közjogi engedélyezést igényel...”

A csapatmozgás fogalma is 2019. január 1-jével került be a szövegbe. Sem a 2011-es honvédelmi törvény korábbi szövege, sem a 2004-es vagy 1993-as törvény nem tartalmazta. Az 1993-as és a 2004-es törvény, valamint a 2011-es törvény korábbi változata az „államhatár átlépése” fogalmat tartalmazta,²² az azonban a csapatmozgásnak csak a technikai – egyébként evidens – feltételét definiálta, és a csapatmozgás mögött lévő tevékenységek jellegében nem adott útmutatót.

A hatályos meghatározás esetében első olvasásra talán úgy gondoljuk, hogy ez egy közvetve önmagában forgó fogalom, hiszen a végén az alapfeltétel az, hogy közjogi engedélyezést igényel, tehát meg kellene határozni, hogy mi igényel közjogi engedélyezést. A fogalom azonban nem véletlenül lett így kialakítva. Ugyanis azt esetenként lehet eldönteni, a Hvt.-ben felsorolt szempontokat elemezve, különösen a művelet vagy csapatmozgás célját tekintve mi az, ami eléri a szuverén hatásköröket, és ebben a szuverén dönthet, azaz közjogi engedélyezést igényel.

²¹ Eddigi példák: 6/1992. (III. 11.) OGY határozat ENSZ békefenntartó erők (UNPROFOR) magyarországi átvonulásáról; 64/1995. (VI. 17.) OGY határozat ENSZ békefenntartó erők (UNCRO és UNPREDEP) magyarországi átvonulásáról és átmeneti állomásozásáról; 82/1995. (VII. 6.) OGY határozat a Sínai-félszigeten állomásozó Multinacionális Erők és Megfigyelők (MFO) békefenntartó missziójában való magyar részvételről; 112/1995. (XII. 2.) OGY határozat a délszláv válság békés rendezésének végrehajtását biztosító erők (IFOR) Magyarországon történő átvonulásáról és átmeneti állomásozásáról; 46/1996. (VI. 7.) OGY határozat ENSZ békefenntartó erők (UNTAES) magyarországi átvonulásáról és átmeneti állomásozásáról; 109/1996. (XII. 17.) OGY határozat a délszláv helyzet stabilizálása érdekében az SFOR erők tevékenységének elősegítéséről és ebben a magyar műszaki kontingens részvételéről; 18/1998. (III. 6.) OGY határozat a délszláv helyzet stabilizálása érdekében az SFOR erőket felváltó erők tevékenységének elősegítéséről és ebben a magyar műszaki kontingens részvételéről; 54/1999. (VI. 16.) OGY határozat a koszovói békefenntartásban részt vevő nemzetközi erők (KFOR) tevékenységének elősegítéséről; 94/2001. (XII. 21.) OGY határozat a NATO irányítása alatt végrehajtott balkáni katonai békefenntartó műveletekhez történő magyar hozzájárulásról; 128/2004. (XI. 23.) OGY határozat az Európai Unió irányítása alatt végrehajtott balkáni katonai békefenntartó (ALTHEA) művelethez történő magyar hozzájárulásról; 73/2008. (VI. 10.) OGY határozat a Stratégiai Légiszállítási Képesség programmal kapcsolatban Magyarországra települő külföldi fegyveres erők állomásozásának engedélyezéséről; 17/2015. (IV. 17.) OGY határozat a Magyar Honvédségnek az Iszlám Állam elnevezésű terrorszervezet elleni nemzetközi fellépésben való részvételéről [továbbá az ezt megújító: 12/2017. (VI. 14.) OGY határozat és a 49/2019. (XII. 11.) OGY határozat]; 23/2019. (VII. 2.) OGY határozat az Amerikai Egyesült Államok fegyveres erői magyarországi állomásozásának engedélyezéséről.

²² Mind a három változatban azonos szöveggel: „államhatár átlépése: az alakulatok Magyarország területére történő belépése, az országból való kilépése, valamint az átvonulás”.

Valóban nem egzak, de ennél pontosabban nem lehetett volna meghatározni, ugyanis akkor egy hosszú listát kellene jogszabályi szintre emelni, amely biztosan nem tartalmazna minden elképzelhető esetet. Ezt tehát a politikai döntéshozók felelőssége megállapítani, hogy adott esetben mi az, ami eléri a közjogi engedélyezés szintjét. Ez történhet eseti mérlegeléssel, de jogszabályban történő rendezéssel is. A Hvt. 81. § (1) bekezdés r) pontja ad felhatalmazást a Kormánynak a rendeleti szintű eljárási szabályok meghozatalára.²³ Bár a vonatkozó, *a határátlépéssel járó csapatmozgások engedélyezésének kormányzati feladatairól szóló 190/2000. (XI. 14.) Korm. rendelet* a korábbi Alkotmány idején lett megalkotva, akkor még a Hvt.-ben nem szerepelt erre vonatkozó felhatalmazás. A Korm. rendelet részletes elemzésére itt nincs lehetőség, csak annyit indokolt megemlíteni, hogy megadja a csapatmozgásnak egy inkább technikainak tekinthető meghatározását, majd listába szedi azon tevékenységeket, amelyek biztosan nem tekinthetők csapatmozgásnak.²⁴

ÖSSZEZÉS

A rendszerváltás óta eltelt 30 év, a NATO-csatlakozás óta eltelt 22 év, az EU-csatlakozás óta eltelt 17 év és az új Alaptörvény elfogadása óta eltelt 10 év magyar közjogi szabályozása – ezen belül a honvédelmi, valamint a nemzetközi szerepvállalást segítő szabályok – átfogó változáson ment keresztül.

Az alkotmányos szabályokban jól megfigyelhető mindenekelőtt a Kormány hatáskörének átalakulása és szélesedése, illetve a nemzetközi szerepvállalási formákra vonatkozó egyes közjogi döntések súlypontjainak a változása. A kialakított jogszabályrendszer ma már megfelelő kereteket biztosít.

A fent elemzett értelmezési nehézségek ellenére összességében megállapítható, hogy az Alaptörvény 47. cikke alapvetően átfogóan kezeli a Magyar Honvédség nemzetközi katonai szerepvállalásait. A szuverenitás védelme, a politikai döntés lehetősége mind az Országgyűlés, mind a Kormány esetében a döntést hozó szerv felelőssége, figyelembe véve Magyarország fennálló nemzetközi jogi kötelezettségeit és szövetségi szerepét is.

Mind az Alkotmány, mind az Alaptörvény legnagyobb pozitívumaként azt kell megjelölni, hogy ha nem is nevesítetten, de a szövegből és a szabályozás szellemiségéből levezethetően egyértelműen a szuverenitás védelméből indultak ki. Ugyanis azokat a műveleteket és csapatmozgásokat sorolták az Országgyűlés, illetve a Kormány jogkörébe, amelyek már elérik a szuverenitás gyakorlásának szintjét. Az, hogy pontosan hol húzódik ez a szint, azt a nevesített műveletekből lehet kikövetkeztetni: alkalmazás és állomásozás, békefenntartás és humanitárius tevékenység, ezek vagy az Országgyűlés jogkörébe tartoznak, vagy a Kormány esetében beszámolási kötelezettsége van. Minden más, határátlépéssel járó csapatmozgás a Kormány jogköre, beszámolási kötelezettség nélkül. A fentiek tehát a csapatmozgások céljaként azonosíthatók. Olyan célként, amely alapján akár a magyar részvétel, akár egy átvonulás engedélyezése esetén a szuverén jogköre azt eldönteni, hogy az vállalható-e, különösen politikai, jogi és katonai szempontokat figyelembe véve.

²³ „81. § (1) Felhatalmazást kap a Kormány, hogy rendeletben állapítsa meg r) a határátlépéssel járó csapatmozgások engedélyezésére vonatkozó kormányzati feladatokat, a Kormány hatáskörébe tartozó határátlépéssel járó csapatmozgások engedélyezésével kapcsolatos részletes eljárási szabályokat...”

²⁴ A Korm. rendelet bemutatására lásd Almási Ferenc: A csapatmozgások engedélyezésének jogi problémái. Új Honvédségi Szemle, 2001/3., 45–53.; Almási Ferenc: A csapatmozgások engedélyezésének jogi problémáiról. Új Honvédségi Szemle, 2004/8., 45–54.

A csapatmozgási engedélyezés lényege ugyanis, hogy a külföldre induló hazai csapatok vagy a beérkező, illetve átutazó külföldi erők minden olyan mozgásáról a szuverén dönthesen, ahol a tevékenység célja miatt felvetődhet a küldő, fogadó vagy tranzitállam felelőssége. Azaz minden olyan helyzetben, ahol Magyarországnak, akár mint küldő, akár mint fogadó vagy tranzitállamnak a felelőssége felvetődhet egy nemzetközi műveletben való részvétele vagy közreműködése miatt, ott mindenképpen indokolt és szükséges a szuverén döntése. Ez a célhoz kötöttség a legfontosabb ismérv, amit a csapatmozgások elbírálásánál figyelembe kell venni.²⁵

A másik szempont, amely alapján a szuverén döntését igényelheti a csapatmozgás, amikor a tevékenység jellege (időtartama, megjelenő haderők létszáma, a lakosságot érintő tevékenysége, intenzitása stb.) miatt az országot és a lakosságot a szokásosnál erősebben érintheti.

Az Alaptörvény és a honvédelmi törvény egyes részeinek értelmezési kérdéseit a gyakorlatban a jogalkalmazó és a politikai döntéshozók viszonylag könnyen kezelik, ugyanakkor, amennyiben lehetőség adódik a jövőben, érdemes lenne a félreérthető szövegrészeket tisztázni.

FELHASZNÁLT IRODALOM

- 1956. évi I. törvény az Egyesült Nemzetek Alapokmányának törvénybe iktatásáról. <https://net.jogtar.hu/jogszabaly?docid=95600001.tv>
- 1982. évi 27. törvényerejű rendelet a nemzetközi szerződésekkel kapcsolatos eljárásról.
- 1993. évi CX. törvény a honvédelemről. <https://mkogy.jogtar.hu/jogszabaly?docid=99300110.tv>
- 1999. évi I. törvény a Magyar Köztársaságnak az Észak-atlanti Szerződéshez történő csatlakozásáról és a Szerződés szövegének kihirdetéséről. <https://net.jogtar.hu/jogszabaly?docid=99900001.tv>
- 2004. évi CV. törvény a honvédelemről és a Magyar Honvédségről. <https://mkogy.jogtar.hu/jogszabaly?docid=a0400105.tv>
- 2005. évi L. törvény a nemzetközi szerződésekkel kapcsolatos eljárásról. <https://net.jogtar.hu/jogszabaly?docid=a0500050.tv>
- 2011. évi CXIII. törvény a honvédelemről és a Magyar Honvédségről, valamint a különleges jogrendben bevezethető intézkedésekről. <https://net.jogtar.hu/jogszabaly?docid=a1100113.tv>
- 2016. évi CXXXIII. törvény a honvédelemről és a Magyar Honvédségről, valamint a különleges jogrendben bevezethető intézkedésekről szóló 2011. évi CXIII. törvény módosításáról. <https://net.jogtar.hu/jogszabaly?docid=A1600133.TV&txtreferer=A1100113.tv>
- 2018. évi CX. törvény egyes törvényeknek a Magyar Honvédség új szervezeti rendjének kialakításával összefüggő módosításáról. <https://mkogy.jogtar.hu/jogszabaly?docid=A1800110.tv>
- Alaptörvény kilencedik módosítása. Magyar Közlöny, 285. szám, 2020. 12. 22.
- Almási Ferenc: *A csapatmozgások engedélyezésének jogi problémái*. Új Honvédségi Szemle, 1999/10.
- Almási Ferenc: *A csapatmozgások engedélyezésének jogi problémái*. Új Honvédségi Szemle, 2001/3.
- Almási Ferenc: *A csapatmozgások engedélyezésének jogi problémáiról*. Új Honvédségi Szemle, 2004/8.
- CSCE becomes OSCE. <https://www.osce.org/secretariat/52527>
- Magyarország Alaptörvénye. Egységes szerkezetben: Magyar Közlöny, 291. szám, 2020. 12. 28.
- Report to the ministerial council on strengthening the legal framework of the osce in 2017. <https://www.osce.org/files/f/documents/0/3/361771.pdf>

²⁵ A célok meghatározásának egyfajta megközelítéséről lásd Almási Ferenc: *A csapatmozgások engedélyezésének jogi problémái*. Új Honvédségi Szemle, 1999/10., 115–125.

A TÉMAKÖRHÖZ KAPCSOLÓDÓ SZAKIRODALOM

- 1949. évi XX. törvény. A Magyar Köztársaság Alkotmánya.
- 1989. évi 20. törvényerejű rendelet a háború áldozatainak védelmére vonatkozóan Genfben 1949. augusztus 12-én kötött Egyezmények I. és II. kiegészítő Jegyzőkönyvének kihirdetéséről.
- 1995. évi LXVII. törvény az Észak-atlanti Szerződés Szervezetével aláírt „Békepartnerség” program Keretdokumentumának törvénybe iktatásáról, és annak a Magyar Köztársaság által történő végrehajtásáról.
- 2001. évi XLIII. törvény a Honvédelmi Minisztérium és a Honvéd Vezérkar integrációjával érintett törvények módosításáról.
- 2009. évi XXX. törvény indokolása – a Magyar Köztársaság Alkotmányáról szóló 1949. évi XX. törvény módosításáról. Forrás: netjogtar.hu
- A Magyar Köztársaság légterének NATO-repülőgépek által történő igénybevételéről szóló országgyűlési határozati javaslat általános vitája. <https://www.arcanum.hu/hu/online-kiadvanyok/OGYNaplo-orszaggyulesi-naplo-1990-2019-4/19941998-657F7/1996-evi-oszi-ulesszak-A7BBF/1996-szeptember-17-201-szam-A8A01/a-magyar-koztarsasag-legterenek-nato-repulogepek-altal-torteno-igenybevetelerol-szolo-orszaggyulesi-hatarozati-javaslat-altalanos-vitaja-A8F42/#OGYNaplo%5EB201/037>
- A Magyar Köztársaság légterének NATO-repülőgépek által történő igénybevételéről szóló országgyűlési határozati javaslat általános vitája: dr. Fodor István. <https://www.arcanum.hu/hu/online-kiadvanyok/OGYNaplo-orszaggyulesi-naplo-1990-2019-4/19941998-657F7/1996-evi-oszi-ulesszak-A7BBF/1996-szeptember-17-201-szam-A8A01/a-magyar-koztarsasag-legterenek-nato-repulogepek-altal-torteno-igenybevetelerol-szolo-orszaggyulesi-hatarozati-javaslat-altalanos-vitaja-A8F42/#dr-fodor-istvan-A8F45/>
- Farkas Ádám – Till Szabolcs Péter: A honvédelmi alkotmány és alkotmányosság alapkérdései Magyarországon. In: Farkas Ádám – Kádár Pál (szerk.): Magyarország katonai védelmének közjogi alapjai. Zrínyi Kiadó, 2016, 40–71.
- Farkas Ádám: Magyarország katonai védelmének polgári evolúciója és alkotmányos alapvonalai. In: Farkas Ádám – Kádár Pál (szerk.): Magyarország katonai védelmének közjogi alapjai. Zrínyi Kiadó, 2016, 11–39.
- Hegedüs Zoltán – Végh Károly: A Magyar Honvédség nemzetközi szerepvállalásának jogi aspektusai és alapkérdései. In: Farkas Ádám – Kádár Pál (szerk.): Magyarország katonai védelmének közjogi alapjai. Zrínyi Kiadó, 2016, 245–274.
- Póda Jenő (MDF) – a miniszterelnökhöz – „Ki engedélyezte a MiG–29-esek rakétalövését Lengyelországban?” címmel <https://www.arcanum.hu/hu/online-kiadvanyok/OGYNaplo-orszaggyulesi-naplo-1990-2019-4/19941998-657F7/1996-evi-tavaszi-ulesszak-93A32/1996-majus-21-177-szam-9F749/poda-jeno-mdf-a-miniszterelnokhoz-ki-engedelyezte-a-mig-29-esek-raketaloveszetet-lengyelorszagban-cimmel-9FA8D/#OGYNaplo%5EB177/010>
- Kádár Pál: A Magyar Honvédség irányításának és felső szintű vezetésének kortárs rendszere és aktuális kihívásai. In: Farkas Ádám – Kádár Pál (szerk.): Magyarország katonai védelmének közjogi alapjai. Zrínyi Kiadó, 2016, 212–244.
- Kelemen László: Újabb gondolatok a honvédelmi alkotmányosság kérdéseiről. Új Honvédségi Szemle, 1999/5., 102–110.
- Kommentár Magyarország Alaptörvényéhez (archív). Árva Zsuzsanna. Forrás: netjogtar.hu
- Magyarország Alaptörvénye – törvényjavaslat: Országgyűlés Hivatala, Irományszám: T/2627. Érkezett: 2011. március 14. <https://www.parlament.hu/irom39/02627/02627.pdf>

- Till Szabolcs – Dr. Kovács István: A honvédelmi alkotmányosság egyes kérdéseiről. Új Honvédségi Szemle, 1999/3., 19–28.
- Till Szabolcs: A honvédelmi alkotmányosság 30 éve Magyarországon – 1988–2017. Zrínyi Kiadó, 2017.
- Till Szabolcs: Felülvizsgált teóriák. Új Honvédségi Szemle, 1999/8., 97–101.
- Zséli János: A honvédelmi alkotmányosság egyes kérdéseiről. Új Honvédségi Szemle, 1999/7., 107–111.

A HADIFINANSZÍROZÁS GAZDASÁGI ALAPJAI AZ ÓKORTÓL NAPJAINKIG

Az olvasó a kötet évszázadokon átívelő, Európa különböző államaihoz kapcsolódó tanulmányain keresztül ismerheti meg, hogy a különböző korok, az eltérő gazdasági súllyal rendelkező államok milyen módon biztosították hadseregük, illetve az egyes háborúk pénzügyi hátterét, milyen azonos, de mégis eltérő válaszokat adtak a felmerülő problémákra, és milyen hatással voltak a hadi vállalkozások a gazdaságra és annak szereplőire.

Szerkesztők: Pósnán László,
Veszprémi László, Isaszegi János
Megjelenés éve: 2022
432 oldal
Ára:

7800 Ft

A könyv a Zrínyi Kiadó webshopjában (shop.hmzrinyi.hu) vagy a Kiadó könyv- és térképboltjában (1024 Budapest, Fillér u. 14.) vásárolható meg.

Zellei Gábor ny. pv. ezredes:

A HUMÁN SZEMPONTOK ELŐTÉRBE KERÜLÉSE A FEGYVERES ÖSSZEÜTKÖZÉSEK POLGÁRI VÉDELMI TEVÉKENYSÉGÉBEN

DOI: [10.35926/HSZ.2022.4.4](https://doi.org/10.35926/HSZ.2022.4.4)

ÖSSZEFOGLALÓ: Megváltozott a lehetséges háborúk, összeütközések jellege, amit a NATO-nak a polgári veszélyhelyzet kezelésével kapcsolatos újabb irányelvei is tükröznek. A fegyveres összeütközések polgári védelmi tevékenységének újragondolása érdekében folyamatosan kutatni kell az utóbbiaknak való megfelelés lehetőségeit. Ez a folyamat elszakadást is jelent a ma még néhány elemében meglévő, például a tömegpusztító fegyverekkel vívott háborúval kapcsolatos régebbi attitűdtől. Az újragondolást az a tény is sürgeti, hogy a humán dimenzió nemcsak a hadműveletek, hanem a polgári védelem színterévé is vált, ellentétben a régebbi anyag-, technika- és mennyiségközpontú megközelítésekkel. A délszláv háború idején a határra vezényelt polgári védelmi tisztek tapasztalatai különösen a humán tényezők kutatásához adhatnak jó támpontot. Kellő óvatossággal, de adaptálni lehet a második világháború alatti bombázások hatásait is a lakossági reakciók előrejelzése érdekében. Az újabb feladatok meghatározásához célszerű vizsgálni a polgári védelem kapcsolatát az olyan, mostanában megjelent fogalmakkal is, mint a hibrid hadviselés, az aszimmetrikus konfliktusok, valamint a polgári ellenálló képesség. A jövő fegyveres összeütközéseinek egyik fő jellemzője várhatóan a célország lakosságának tudatára való hatás, a lelki egyensúly megbontása lesz, ezért a polgári védelemnek jobban kell koncentrálnia például a kibertéri képességekre, a professzionális kommunikációra, a krízisintervencióra és az önkéntesség teljesebb kihasználására.

KULCSSZAVAK: polgári veszélyhelyzet kezelése, fegyveres összeütközések polgári védelme, humán dimenzió, bombázások hatásai, hibrid hadviselés, aszimmetrikus hadviselés, polgári ellenálló képesség, kimenekítés, lakosság tájékoztatása, bombázás, pszichikai hatás, lakossági reakciók, krízisintervenció

A SZERZŐRŐL:

Zellei Gábor ny. pv. ezredes

BEVEZETŐ

A fegyveres összeütközések új típusú polgári védelmi tevékenységének megalkotása érdekében a kutatóknak célszerű figyelembe venni a hibrid hadviselés térhódítását, valamint azt a tényt, hogy a humán dimenzió vált a hadműveletek fő színterévé. Utóbbtól különösen nem tekinthet el a polgári védelem, mely háborús helyzetekben a lakosság legfontosabb kommunikációs partnere. A humán szempontok újragondolásához felhasználtam a délszláv háború hazai polgári védelmi tapasztalatait, a lelki hatások előrejelzéséhez pedig a budapesti 1944-es bombázások idején folytatott polgári védelmi tevékenység tapasztalatait, valamint a külföldi szakirodalom empirikus kutatási eredményeit. A NATO a polgári védelmet a polgári

ellenálló képesség részeként kezeli, ezért utóbbi *hét alapkövetelményét*, valamint a hibrid hadviselés Geraszimov-féle időszakait is figyelembe vettem az újabb lakosságvédelmi feladatok meghatározásánál.

Ma számos kutató – a lehetséges háborúk jellegével, várható lefolyásával kapcsolatosan – megállapítja, hogy az emberi dimenzió előtérbe került, sőt a hadszíntér meghatározó eleme lehet: „*Kvázi a közvetlen kiváltó okok (a háborúé – a szerző megjegyzése) a társadalmi folyamatok humán dimenziójában találhatóak.*”¹ A témával kapcsolatos kutatásaim célja, hogy eredményeivel hozzájáruljak a fegyveres összeütközések polgári védelmének újragondolásához, melyet – mint sürgető feladatot – kutatótársam korábban már megfogalmazott: „A Szövetség ellenálló képességgel kapcsolatos hét alapkövetelménye, valamint a hibrid fenyegetés megjelenése együttesen mindenképpen indokolja a polgári védelem mint össz-társadalmi szervezet, eszköz és intézkedési rendszer újragondolását.”²

Ennek érdekében elemzem a délszláv háború hazai polgári védelmi tapasztalatait, majd vizsgálom a lakosság háborús reakcióit általában, végül választ keresek arra, hogyan változjon, alkalmazkodjon a hazai polgári védelem egy lehetséges fegyveres összeütközés hibrid jellegéhez. A fegyveres és a rendvédelmi szervek között főleg a polgári védelem van abban a helyzetben, hogy viszonylag ritkán kényszerül eljárásai, technikája, személyi állománya éles helyzetben történő alkalmazására. Így volt ez 1945 után több mint négy évtizedig, mert az 1956-os hazai események alatt ugyan a légoltalom részlegesen aktív volt, de – az állami vezetés és a közigazgatás összeomlása miatt – akkori működése reálisan nem értékelhető.

A magyar határ menti lakosságot, a polgári védelmet és a társszerveket viszont a délszláv háborúban az 1990-től az 1995-ös daytoni megállapodásig tartó időszak, valamint a NATO 1999. március 24-től június 10-ig tartó *Allied Force* légi hadművelete jelentős mértékben érintette.

AMIBŐL MA IS TANULHATUNK: A DÉLSZLÁV HÁBORÚ HAZAI POLGÁRI VÉDELMI TAPASZTALATAI

Az alábbiakat a határra vezényelt kollégák elmondása, de a helyszíni tapasztalatokat elsősorban Zsiga Csaba ny. pv. alezredes írásbeli, de nem publikált jelentése, az országos intézkedéseket Orovecz István ny. pv. vezérőrnagy történeti összefoglalója alapján mutatom be.

A határra vezényeltek tapasztalatai³

Ismertek a háború kitörésének okai, az etnikai jelleg, a területszerzés módszerei, melyek jellemzője volt a lakosság elűzése a birtokolni kívánt helyekről. Amennyiben a „hírekre” nem reagáltak az emberek tömegesen, következett az, ami a szemben álló feleknél „hagyományos” eljárás volt, vagyis a település lövetése és egyéb, a nemzetközi hadijogot semmibe vevő embertelen eljárások. Számos esetben erre nem is volt szükség, mert a szándékosan

¹ Simicskó István: A hibrid hadviselés előzményei és aktualitásai. Hadtudomány, 2017/3–4., 14. http://real.mtak.hu/67458/1/Ht_201734_5_18_u.pdf (Letöltés időpontja: 2022. 01. 18.)

² Nagy Sándor: Gondolatok a polgári védelemről, különös tekintettel a fegyveres összeütközések időszakának feladataira. Honvédségi Szemle, 2020/5., 54. <http://real.mtak.hu/114142/1/123-K%C3%A9zirat-445-1-10-20200918.pdf> (Letöltés időpontja: 2022. 01. 18.)

³ Zsiga Csaba: A déli határon, az 1991. október–november hónapokban végrehajtott vezénylés során szerzett tapasztalatok és ezek alapján felmerült javaslatok. Polgári Védelem Országos Parancsnoksága, 1991, 1–15.

élesztett vallási és etnikai konfliktusok tömegesen kényszerítették a lakosságot otthonaik, sőt országaik elhagyására.

Hazánkban sajnos mind a két módszer jelentős mértékben éreztette hatását, úgyhogy a magyar polgári védelemre, határőrségre, honvédségre ez a határainkhoz közeli háború olyan feladatokat rótt, amikre nem volt példa a második világháború óta.

A lakossággal háborús veszély vagy fegyveres konfliktus esetén elsősorban a polgári védelem foglalkozik, hiszen ez a rendelkezése, ezért fontos minden olyan kérdés, mely a hangulatot befolyásolja, a félelmeket, a menekülési ösztönt erősíti, vagy ez ellen hat.

Jellemző példa: a hazai polgári védelem vezetése hírközlő szervek tájékoztatása alapján értesült arról, hogy a Vukovár térségében zajló harci cselekmények során jelentős mennyiségű klórgáz szabadulhat fel vasúti tartálykocsik sérülése esetén. Vukovár térségében klórgáz bevetését fontolgatják a harcoló felek – vasúti tartálykocsi felrobbantása útján. A távolság miatt ugyan a határ menti településeket közvetlen veszély nem fenyegette, a polgári védelem vezetése mégis elrendelte a veszélyeztetett sávban az egyéni védőeszközök kiosztását, és konkrét vegyi veszély esetére megtervezték a kimenekítést. Annál is inkább, mert számos vegyi üzem is volt a határ túloldalán Vukovárnál sokkal közelebb, elsősorban szerb területen.⁴ Az ilyen és hasonló hírek alkalmasak lehetnek volna a lakosság pánikszerű menekülésének kiváltására, vagyis adott terület „harc nélkül” történő kiürítésére. Ezzel máris a manapság elterjedt „aszimmetrikus” hadviselés egyik eleménél tartunk: a déli határaink mentén harmincegynéhány évvel ezelőtt dúló háború tehát összekapcsolható ezekkel a fogalmakkal.

Ne felejtjük el, hogy a polgármesterek polgári védelmi felkészítése akkor még messze elmaradt a mai szinttől, ezért érthető, hogy bizonytalanság volt tapasztalható döntéseik során. A megjelenő polgári védelmi tiszteket nagy megkönnyebbuléssel fogadták, de a lakosság hangulatán is sokat javítottak ezek a találkozások, falugyűlések.

Ami a szaknyelvben kimenekítés, azt a sajtó és a helyi lakosság is „kitelepitésnek” nevezte, ami – érthető módon – negatív érzelmeket váltott ki a határ mindkét oldalán, felidézve a világháborúk utáni erőszakos lakosságcsereket. Kollégáink célszerűnek tartották a lakosság tájékoztatása keretében informálni a közösségeket arról, hogy a kimenekítés egy olyan lehetőség a polgári védelem részéről, aminek az igénybevétele célszerű az élet és a testi épség megóvása érdekében, ugyanakkor nem kötelező, és hátrány nem érheti azokat, akik nem élnek vele. Itt meg kell jegyezni, hogy mivel a rendszerváltást követő években jártunk, a hatóság nem volt könnyű helyzetben.

Egyrészt az emberek tartottak (a már említett második világháborús tapasztalatok miatt) a kötelező lakhelyelhagyástól, másrészt a döntéshozók igyekeztek minden, a diktatúrára emlékeztető módszert kerülni, és az emberek szabad döntését meghagyni. Ma is érezhető még, ami akkor jelentősen korlátozta a lehetőségeket, vagyis hogy az állami tulajdonosi szerepkör megszűnése után a polgári védelem mind a lakossági szervezetek kijelölése, mind pedig a nemzetgazdasági alapú technikai eszközpark biztosítása terén is nehéz helyzetbe került.

Ezt persze veszély-, illetve háborús helyzetben szinte lehetetlen egyensúlyban tartani, gondoljunk csak a pár évvel ezelőtti menekültáradatra a déli határainkon: megvédeni az országhatárt a személyiségi jogok betartásával. Tudatosítani kellett, hogy a lakhelyek elhagyása csak a testi épség megőrzése miatt történik, nem jelenti az ország adott területének feladását. Utóbbi megint érthető aggodalom volt, hiszen a délszláv háború során a területszerzés fő

⁴ Orovecz István: A magyar polgári védelem története, 1986–2002. HM Hadtörténeti Intézet és Múzeum, Hadtörténelmi Levéltár, Magyar Néphadsereg Különgyűjtemény B-MN-17/a, 24. 2017. 07. 29.

eszköze volt a lakosság fegyveres eszközökkel történő elűzése. A lakosságot biztosítani kellett arról, hogy létszükségeitekről a kimenekítés alatt és a befogadási helyen az állam gondoskodik, valamint a hátrahagyott terület és a vagyon őrzéséről is. A veszély elmúltával haladéktalanul elfoglalhatják otthonaikat, de addig is – külön engedéllyel – családonként egy-egy fő visszamehet ellenőrizni a portát.

Mezőgazdasági jellegű településekről volt szó, ezért az állatállomány sorsának hiteles bemutatása létfontosságú volt, mert ellenkező esetben nem engedték volna az állatok elszállítását. Ez különösen fontos, mert a gazdálkodó ember számára a haszonállatok megléte létkérdés. A gazdáknak nehéz volt elviselni azt a tudatot is, hogy nem tervezett kényszervágásokra kerülhet sor az érték egy részének megóvása érdekében. Fontos volt annak bemutatása is, hogy az elszállítandó állatokat a hatóság által kijelölt bizottság fogja számba venni, a jegyzőkönyveket a tulajdonosok haladéktalanul megkapják.

Az akkori tapasztalatok szerint a kimenekítésre kerülő lakosság közel fele saját járművekkel meg tudta oldani utazását, legalábbis a személyek és a legszükségesebb tárgyak, anyagok szállítását, de az állatok szállításában a polgári védelemnek segítséget kellett nyújtani. Akkoriban nem volt egyértelműen szabályozva (vagy az érintettek számára nem volt egyértelmű) a magángépjárművek igénybevétele, valamint a polgármester jogköre sem a kimenekítés elrendelésében.

Nem volt a kellő időben és helyen elegendő használati utasítás az egyéni védőeszközökhöz, valamint tájékoztató kiadvány sem a kimenekítés és a befogadás, valamint a lakásban történő elzárkózás során betartandó rendszabályokról.

A beszámolók szerint igény merült fel önkéntes rendfenntartó csoportok létrehozására, továbbá fegyveres önvédelem megalakítására is a fontosabb objektumok és a lakosság védelmére – nem utolsósorban az emberek önbizalmának növelése érdekében. A fegyveres önvédelem kapcsán a lakosság érve az volt, hogy – hasonlóan a menekültekhez – kisebb diverzáncsoportok is átjuthatnak a zöldhatáron, a határőrség reagálási ideje pedig nem biztosítja ezek gyors felszámolását. Itt meg kell jegyeznünk, hogy – teljesen érthetően – a Délvidék lakossága igen érzékeny ezekre a fenyegetésekre, hiszen történelmileg kódolt félelmek öröklődtek nemzedékről nemzedékre a határvillongások és az időnként feszültté váló politikai helyzet miatt.

A befogadásnál az etnikai hovatartozás általában nem jelentett problémát – akár befogadóról, akár kitelepítettekről volt szó. Az elhelyezés technikai feltételei csak részben voltak adottak a családoknál és a közintézményeknél. Volt egy idegenkedés is a befogadó családok egy részénél, melyek inkább „kiváltották” volna az idegenek elhelyezését pénzzel vagy anyagi javakkal. Az ellenérzést növelte a befogadottak nem eléggé tisztázott jogi helyzete: egészségügyi ellátás, munkavállalás, közmunkára kötelezés, segélyek stb.

Akkoriban a média korántsem volt jelen olyan mértékben az emberek életében, mint manapság, a szakemberek számára mégis ez volt az egyik legnehezebben kezelhető kérdés. Szenzációhajhász bejelentések, álhírek, rémhírek, szóbeszéd, csúsztatások romba dönthették egy megalapozott lakossági tájékoztatás minden eredményét. Abban az időben a lakosság tájékoztatása nem volt mindenre kiterjedően szabályozva, ahogyan a média veszélyhelyzeti korlátozása sem.

Idézet rémhírek keletkezésével kapcsolatban: „Megtörtént, hogy Siklóson és környékén este 22 óra tájban előre nem jelzett áramszünet volt. A határ menti falvak polgármesterei azonnal telefonálni és rádiózni kezdtek. Attól tartottak, hogy ez már elsötétítés, hogy a szomszédos falvakat támadás érte, egyesek aziránt érdeklődtek, hogy kezdjék-e meg a kimenekítést. Szintén Baranya megye határ menti községeiben egy-két napot késett a PB-gázpalackok

kiszállítása. A lakosság körében elterjedt a (rém)hír, hogy a községeket támadás éri, az ország vezetése már »leírta« őket, illetve a gázszolgáltató vállalat azért nem szállít, mert félti a gázpalackokat, hiszen azok úgyis a szerbek kezére kerülnek.”⁵

A menekültáradat látványa ugyancsak negatívan befolyásolta a hangulatot. Annál is inkább, mert az emberek nem nagyon ismerték a kérdéskör hazai és nemzetközi jogi környezetét, a finanszírozási és a humanitárius megfontolásokat. Ekkor szinte törvényszerű, hogy előtérbe kerülnek az érzelmek által kiváltott vélemények: „kiszorítanak az országból, elveszik a munkánkat, rabolnak, fosztogatnak” stb.

„1991-ben, a délszláv háború kirobbanásakor mintegy 48 ezer fő érkezett Magyarországra. Közülük legfeljebb a magyar nemzetiségűek egy része maradt itt, a horvátok jórészt visszatértek hazájukba, vagy továbbutaztak Nyugatra. A Menekültügyi és Migrációs Hivatal vezetői szerint a bevándorolt magyarokat és a genfi egyezmény értelmében elismert 5300 menekültet nem számítva, 25–30 ezer külföldi »menedékes« tartózkodott Magyarországon.”⁶

A polgári védelem alkalmazottainak gyakran kellett válaszolniuk a lakosság kérdéseire, hiszen – joggal – tőlük vártak hiteles információkat, de gyakran ők sem tudtak többet, mint ami a médiában hallható volt. Akkoriban még nem alakult ki az a kényes egyensúly a nyílt és a bizalmas információk vonatkozásában, ami ma már egyértelműbb és szabályozottabb. Így a vezetés inkább visszatartotta a kényesebb híreket, nehogy államtitkot sértsen, ezzel viszont a lakosokkal közvetlen kapcsolatban lévők hitelét rontotta, nehezítve a lakossági konfliktusok kezelését.

Ami békeidőben fel sem tűnik, illetve a hiánya megszokottá válik, az háborús helyzetben kezelhetetlen problémává nőhet, íme néhány ilyen példa. Számos településen bizonytalan volt a polgármester, milyen jogosultsága, illetve kötelezettségei vannak a riasztás elrendelésében, máshol a riasztóeszköz (sziréna) nem volt hozzáférhető vagy működőképes. Nem mindegyik polgármester rendelkezett rádió adó-vevővel, a telefonhelyzet sem volt kielégítő. Az elsötétítéshez nem lehetett helyben megfelelő anyagokat kapni, a szükséges világítóeszközök sem voltak kéznél, amikor kellett volna. A tanyák riasztása jelentette a legnagyobb problémát, akkor azok csak személyesen voltak elérhetők, mára e tekintetben a helyzet sokat javult, bár az elszigetelt helyek lokális (nem országos) riasztása ma is problémás lehet.

Barcs bombázása 1991. október 27-én este

A jugoszláv repülőgépek légtérsértései akkoriban szinte megszokottá váltak, ebben az esetben viszont – akkor tisztázatlan okból – a városszéli, ritkán lakott területekre és a temetőbe több bomba hullott, de komoly személyi sérülés nem történt, a lelki hatásokat viszont nem vizsgálták. Az biztos, hogy az állami vezetés reakciója, kiállása a helyszínen nagyban hozzájárult a pánikszerű reakciók (például spontán menekülés) és tartós félelmek elkerüléséhez.

Néhány nappal később Antall József és Für Lajos is Barcsra látogatott.⁷ A miniszterelnök a Somogyi Hírlapban is megszólította a barcsiakat: „Üzenem a barcsiaknak, hogy ne féljenek, mert mindent elkövetünk a biztonságukért, a hasonló esetek megelőzéséért.”

Huszonöt évvel később Jeszenszky Géza akkori külügyminiszter így nyilatkozott: „Nem gondoltam arra, hogy háború lesz. Nem ez volt az első légtérsértés, de ez volt a legsúlyosabb

⁵ Zsiga: i. m. 6.

⁶ Orovecz: i. m. 25.

⁷ Tóth-Szenesi Attila – Flachner Balázs: Barcs bombázásából háború is lehetett volna. Index, 2016. 10. 26. https://index.hu/tudomany/2016/10/26/barcs_bombazas_1991_tortenelem_jugoszlavia (Letöltés időpontja: 2021. 04. 16.)

provokáció. Eldöntöttük, hogy nem ülünk fel a provokációnak, mert világos volt a szerb vezetés célja: Magyarországot belerángatni a konfliktusba.”⁸

Országos szintű intézkedések a lakossági reakciók kezelése érdekében⁹

A Polgári Védelem Országos Parancsnoksága (PVOP) számos intézkedést adott ki, melyek elősegítették a lakosság tájékoztatását, megnyugtatót és a lakossági reakciók normalizálását, az irracionális magatartási folyamatok elkerülését. Hivatásos állománnyal erősítették meg a határ menti településeket, 5 km-es sávban légzésvédő eszközöket, URH-rádiókat osztottak ki. A PVOP operatív csoportja rendszeresen látogatta a polgármestereket, segítséget nyújtva a szervezéshez, a lakossági reakciók kezeléséhez. Központi iránymutatás alapján valamennyi megyében a veszélyelhárítási tervrendszer kiegészült az esetleges terrortámadások lakossági következményeinek kezelését szolgáló tervekkel. A PVOP folyamatosan részt vett a menekülthullám fogadásával kapcsolatos szervezésben, valamint a konkrét végrehajtásban is. A *Polgári Védelem* újság szerkesztősége vezetésével a lakossági hangulat felmérését kezdeményezték az érintett határ menti megyékben.

FEGYVERES ÖSSZEÜTKÖZÉSEK LAKOSSÁGRA GYAKOROLT PSZICHÉS HATÁSAI

Az alábbiakban a témában elismert kutatókat idézek, akik – elsősorban az európai városok elleni második világháborús – légitámadásoknak a lakosság körében kifejtett pszichikai hatásait vizsgálták. Időben közelebbi tapasztalatok hiányában ezekből lehet csak kiindulnunk, ha a hazai lakosságra, a mai viszonyokra akarunk adaptálni, modellezni.

A manapság már hazánkban is elfogadott és a gyakorlatban is működő katasztrófapszichológia megállapításai szerint a veszély fajtájára (árvíz, vegyi, nukleáris, fegyveres harc, terror stb.) jellemző speciális lelki hatások is leírhatók.

Az első világháború óta a harcoló hadsereg és a lakosság közötti elválasztó vonal eltűnően van. A nagy hatótávolságú és pontosságú tűzvezető rendszerek és az éjszakai harc szinte korlátlan lehetősége folytán a hadműveletek megszakítatlanul folynak, ami fokozott terhelést jelent a katonák, de különösen a lakosság számára.¹⁰

Ahol teret nyer a hibrid hadviselés, ott ez a terhelés egyre inkább lelki jellegű megpróbáltatást jelent a lakosságnak, de ha javítjuk a tájékoztatást, akkor azzal növeljük az ellenség befolyásolási lehetőségeit is.

Vizsgálták a bombázások pszichológiai hatásait is. Az eredmények azt mutatták, hogy a lelki hatások arányosak voltak az összes áldozat számával, valamint a környezet romosodásának mértékével. Fokozódtak ezek a hatások azoknál, akik szemtanúi voltak mások sebesülésének, megcsónkításának, vagy akiket súlyosan érintett a légnyomás, vagy a lakásuk is rombolódott.

Ezek a „kvázi áldozattá válást” jelentő tapasztalatok később elősegítették a súlyos félelmi reakciókat és a komoly pszichiátriai betegségek kialakulását. A hatásokat távolabbról észlelőknél kisebb fokúak voltak a félelmek, és képesnek mutatkoztak a további légitámadások elviselésére. Janis lehetségesnek tartott bizonyos fokú prognózist a pszichológiai veszteség

⁸ Uo.

⁹ Orovecz: i. m. 54–55.

¹⁰ D. W. Oetting: Motiváció és harci érték. A katona magatartása háborúban. HM Oktatási és Tudományos Főosztály, Budapest, 1993, 12.

nagyságára, ha ismert a nem halálos veszteségek, az óvóhelyen vagy lakásban túlélők, az áldozattal sújtott családok, a hontalanok, valamint a látható halálos áldozatok száma.¹¹ Ma már olyan rendszerek és automatizált modellek léteznek, amelyek a katonai erők veszteségeit nagy pontossággal előre kimutatják. Vajon képesek lennének ilyen rendszert a lakossági veszteségek előrejelzésére is kidogozni?

Max Horst így jellemzi a bombázásokkal kapcsolatos félelmet: „A meghatározott dologtól való félelem mindig valami konkrétumra irányul. A légiháború poklának élményein keresztül ez a félelemegyüttes különösen megfigyelhető. Például, ha az utóbbi években valahol megszólalt egy sziréna, sok nő és gyerek kapott idegsokkot, és napokig nem tudtak megnyugodni; ennyire élénken emlékeztek még a szörnyű élményekre, függetlenül attól, hogy már hat vagy több év is eltelt azóta.”¹²

Magyar és német tapasztalatok szerint Budapest 1944-es bombázása során a lakossági reakciók két időszaka különböztethető meg. Az elsőt a hitetlenkedés, a kíváncsiság, a szabályok iránti engedetlenség jellemzi, az ilyen magatartás növeli is az áldozatok számát. Később a légitámadások ismétlődése, az áldozatok száma és a pusztítás meggyőzi az embereket arról, mivel állnak szemben, ekkor előtérbe kerül a konstruktív magatartás, az önszerveződés, sőt a heroikus küzdelem a mentésben. Ennek a magas fokú erkölcsi tartásnak is volt köszönhető, hogy pánikszerű szituációk a fővárosnak ebben a válságos időszakában – a szakirodalom szerint – nem fordultak elő.

Akkoriban a HM Légóltalmi Csoportfőnökségének rádión közvetített előadása és a Riadó 1944/6. száma is közölt tanulságos külföldi eseteket a bombázások alatti magatartás tárgyában. Ezek szerint egy nagy külföldi – vélhetően német – tengerparti város egy éven át tartó bombázásakor az áldozatok 95%-át a szabályok be nem tartása és a pániksituációk okozták. Előfordult, hogy a bombázás után számosan a saját lakásukhoz siettek, az óvóhelyen rekedtek pedig – segítő kezek híján – elpusztultak.

A poszttraumás stressz (*post-traumatic stress disorder* – PTSD) már közismert betegség, köszönhetően a veteránokról szóló kalandfilmeknek, és főként az Amerikai Egyesült Államokban „vietnámi betegség” néven is emlegetik. Kevésbé ismertek azok az adatok, hogy a háborús megpróbáltatások a lakosság körében milyen mértékben voltak jellemzők. Súlyosabb esetekben a következő tünetegyüttesekkel számolhatunk: újra átélés – kényszeres, gyötrő emlékképek felbukkanása; elkerülés – az előbbieket elfojtása, bezárkózás, a valóságtól történő elszakadás formájában; tartósan fennálló készenlét – alvászavar, fokozott vészreakciók, addikciók, dühkitörés tünetekkel.¹³

A háborús lelki hatásokat és a lakossági magatartást összegezve megállapítható, hogy a konfliktus, a háború időszaka, a lakosság felkészültsége és morális állapota, a háborúval kapcsolatos attitűdje befolyásolja a kiváltott reakciókat. Jelentős hatása van az állami és a helyi vezetés hozzáállásának – együttérző vagy közömbös –, valamint a polgári védelem és a lelki krízisintervenció felkészültségének. A terrorjellegű támadások – eredeti céljuktól eltérően – a nagy veszteségek ellenére morális előnyt is jelenthetnek, mert kiválthatják a hősiessé, önfeláldozó magatartást a mentésben. A káros lelki hatásokat növelhetik az éjszakai támadás, a sok látható halott, a szociális intézményekre mért csapások, a romok alóli

¹¹ Irving Lester Janis: *Air War and Emotional Stress: Psychological Studies of Bombing and Civilian Defense*. McGraw-Hill, New York, 1951, 219.

¹² Max Horst: *A légvédelem pszichológiájához*. Bonn, Belügyminisztérium.

¹³ Kovács Gábor: *A katasztrófák pszichiátriai aspektusai*. Kézirat, Hajnal Imre Egészségtudományi Egyetem, 1994, 5–10.

sikertelen mentés, az ismételt bombázás, a kibombázottak elégtelen ellátása. A fegyveres összeütközések időszakában az orvosi, krízisintervenciók, valamint a szociális ellátás a védelmi igazgatás szervezetrendszerében, illetve koordinálásával oldható meg, a jelenlegi ellátórendszerek működése korlátozott lesz.

Az ÚJRAGONDOLT POLGÁRI VÉDELEM HUMÁN SZEMPONTJAINAK LEHETSÉGES PILLÉREI

Hibrid hadviselés és polgári védelem

Az előzőekben láthattuk, hogy a délszláv események kapcsán bőven volt példa arra, hogy a hadviselő fél nem fegyveres – hírek a klórgázos támadásról – vagy korlátozott fegyveres akciókkal – Barcs bombázása – próbált valamilyen célt elérni.

Számosan vizsgálták az „okkupáció kevesebb harccal”, mostani szóhasználatl a hibrid hadviselés eredetét, múltját, ezek szerint nincs ebben semmi új. Csupán az történt, hogy a tömegpusztító fegyverek széles körű elterjedése miatt azok bevetési lehetőségei is korlátozottak, hiszen azokkal arányos alkalmazású választ vonhatnak maguk után, így a hagyományos kinetikus és nem kinetikus hadviselési formák megjelenése tapasztalható, ami az eltérő lehetőségek miatt aszimmetrikus.

Talán az emberiség történetével egyidős a ma hibridnek nevezett harcmód, még ha jelentős eltérések mutatkoznak is a motivációkban, a tervezésben és a kivitelezésben. Ma az informatika által biztosított globális és lokális tömegkommunikáció szinte kínálja a lehetőségeket a politikai cél erőszakos keresztülvitelének ilyen jellegű megoldására. Ahogy azt jelen írásom bevezetőjében megfogalmaztam, az emberi dimenzió előtérbe fog kerülni, sőt a hadszíntér meghatározó eleme lehet. Ez természetesen a lakosságra is értendő, a lakossággal pedig ilyen időszakban elsősorban a polgári védelem foglalkozik. Ezt egyfajta logikai levezetésnek tartom, mely kiinduló alapja lehetne a polgári védelemmel kapcsolatos újragondolási folyamatnak.

A genfi egyezmények időszerűségéről

A nemzetközi hadijog számunkra alapvető szabályozása négy évvel a második világháború után, de már a tömegpusztító fegyverek elterjedésének kezdetén született, így a világháborús tapasztalatokra alapozva teljes joggal a lakosság fizikai védelmét helyezi előtérbe.

Szó sem volt még akkor a „sebészi pontosságú” bombázásokról, cirkáló rakétákról, a különleges hadviselés elterjedéséről. Az 1949-ben létezett fegyverrendszerek ma is megvannak, viszont *az alkalmazásuk kockázata csökkent, a hangsúly az elrettentés irányába tolódott el.* A polgári védelemnek tehát továbbra is készülni kell e pusztító fegyverek bevetésére, de kisebb mértékben, inkább koncentrálna azokra a más jellegű feladatokra, melyek a hibrid fenyegetés kapcsán napjainkban előtérbe kerültek. Hogy melyek ezek a feladatok, arra a már idézett szerző is rámutat: „Ebben (a hibrid hadviselésben – a szerző megjegyzése) az emberi dimenzió az elsődleges hadszíntér, ahol a geopolitikai célok elérése döntően új, indirekt módszerekkel, a célország lakossága tudatának, elméjének befolyásolásán keresztül, a saját kormányuk ellen hangoló manőverekkel történik.”¹⁴

¹⁴ Simicskó: i. m. 12.

A feladatok bővítésének lehetőségei

A felülvizsgálatra elsősorban a fegyveres összeütközések jellegének megváltozása készített bennünket, így elsősorban azt kellene kideríteni, hogy miben más a fenyegetettség, és ennek függvényében milyen hangsúlyeltolódások jelentkeznek a lakosság védelme terén.

Az eddigiekből kitűnik, hogy a konfliktusok jellege a nyílt, rombolással járó harctól az emberi dimenzió felé tolódik el, tehát a polgári védelemnek az új feladatokat ezeknek az új harcmodoknak a lakossági hatásai kivédésében kellene keresnie, vagy a meglévőket – például riasztás, lakosság tájékoztatása – előtérbe helyeznie, erősítenie. A feladatok bővítésére a nemzetközi jogi szabályozás az alábbiak szerint ad lehetőséget.

A genfi egyezmények, melyek alapul szolgálnak a számos jogszabályunkban felsorolt polgári védelmi feladatoknak, szabad kezet adnak a bővítésre: „(xv) a fenti feladatok végrehajtásához szükséges egyéb tevékenység, ideértve többek között a tervezést és szervezést is”.¹⁵

Erre dr. Muhoray Árpád is rámutat publikációjában, mely szerint a genfi egyezmény II. Kiegészítő Jegyzőkönyve a polgári védelem fogalmát így határozza meg: „minden olyan humanitárius feladat, amelynek célja, hogy védelmet nyújtson a polgári lakosságnak az ellenségeskedés, a háborús cselekmények, illetőleg a katasztrófák hatásai ellen, segítsen ezek közvetlen hatásai leküzdésében, illetve a túlélés feltételeinek biztosításában”.¹⁶

A polgári ellenálló képességgel kapcsolatos követelmények

Az emberi dimenzió belül a polgári védelem figyelmét felkelthetik, hogy a 2016-os varsói NATO-csúcs¹⁷ résztvevői meghatároztak hét feladatot a polgári ellenálló képesség fejlesztésére. Ezek a következők: a kormányzat folytonosságának biztosítása; az energiaellátás biztosítása; az élelmiszer- és a vízellátás biztosítása; a kommunikációs rendszerek folyamatos működésének biztosítása; a közlekedési hálózatok működőképességének fenntartása; felkészülés tömeges sérülések kezelésére; a nem szabályozott népességmozgás kezelése.

A polgári védelemnek lehet szerepe a NATO fenti iránymutatásai teljesítésében is, melyek szerint: a lakosság 2%-át meghaladó befogadási kapacitásnak kell rendelkezésre állnia, a tömeges sérültek kezelése pedig egy időben legalább 1000 fő sérült kezelését jelenti, beleértve a kórházba szállítást és az ellátást is. Mint a délszláv eseményeknél is láthattuk, a polgári védelem kezdettől fogva részese volt a *menekülthullám* kezelésének. A *tömeges sérülések ellátásába* – a polgári védelmi szolgálat elrendelésével – ugyancsak be kell vonni a szervezetet, főleg ha a szakemberhiányt még egy súlyos járvány vagy a honvédséghez történő tömeges behívás is súlyosbítja. A lakosságvédelmi célú *kommunikáció* túlnyomó részét szintén a polgári védelem végzi, amikor felkészít, kiképez, riaszt és tájékoztat.

¹⁵ 1989. évi 20. törvényerejű rendelet a háború áldozatainak védelmére vonatkozóan Genfben 1949. augusztus 12-én kötött Egyezmények I. és II. kiegészítő Jegyzőkönyvének kihirdetéséről. Jogtár. VI. FEJEZET, 61. Cikk, a) bek. (xv). <https://net.jogtar.hu/jogszabaly?docid=98900020.TVR> (Letöltés időpontja: 2022. 01. 21.)

¹⁶ Muhoray Árpád: A polgári védelem fejlesztési szakaszai. Védelem Tudomány, 2018/1., 100. <http://www.vedelemtudomany.hu/articles/08-muhoray.pdf> (Letöltés időpontja: 2022. 01. 21.)

¹⁷ Resilience and Article 3. NATO E-Library, 11. 06. 2021. https://www.nato.int/cps/en/natohq/topics_132722.htm (Letöltés időpontja: 2021. 07. 19.)

Geraszimov: a hibrid hadviselés hét időszak

A Geraszimov-doktrínaként ismertté vált hibrid hadviselés hét időszakából¹⁸ a polgári védelemnek a háborús helyzetben elsősorban illetékes lakosságtájékoztatási szervként a következő háromban is lehet feladata: *a rejtett ellentétek felszínre kerülése; a feszültségkeltés; a válság kiteljesedése*. A hibrid hadviselés elleni fellépés csak összkormányzati lehet, ezért ezeket a feladatokat természetesen csak a társszervekkel együttműködve lehet kimunkálni, mert elsősorban a polgári védelem van a lakossággal közvetlen és napi kapcsolatban. A releváns információk észlelése, jelentése, a lakossági reakciók követése és az ellenintézkedések bevezetése terén látok lehetőséget újabb polgári védelmi feladatokra.

KÖVETKEZTETÉSEK

A fegyveres összeütközésekhez kapcsolódó új típusú polgári védelmi tevékenységnek a kialakításához még számos, a fentihez hasonló kutatásra, a gondolatok ütköztetésére van szükség, ami nem lesz egyszerű feladat. Ma ugyan kisebb az esélye a tömegpusztító fegyverekkel vívott háborúnak, ugyanakkor egy bonyolultabb, rejtett, közvetett hadviselési technikákat alkalmazó világban élünk. Az elsődleges hadszíntér, az emberi dimenzió tovább bonyolítja a kérdést, mert például a fegyverek fizikai hatása sokkal egyszerűbben prognosztizálható, mint a félrevezető, „fake news” típusú információké, mert minél inkább elbizonytalanítják azokat az embereket, annál könnyebben kapnak lábra a rémhírek. Kevés a tapasztalt szakember is, mert több mint hét és fél évtizede alapvetően békében élünk. A missziókat megjárt katonáink nem a polgári védelemmel foglalkoztak, ugyanakkor a missziós szolgálat során szerzett lakossági tapasztalataik érdekesek lehetnek a hazai helyzet újragondolása szempontjából, annak ellenére is, hogy ezek az ismeretek a miénktől többé-kevésbé eltérő kultúrából származnak.

Ismert, hogy az elmúlt évtizedekben előtérbe került és megerősödött a polgári védelem katasztrófavédelmi területe, de nyilvánvaló, hogy – a hasonlóságok ellenére – a fegyveres összeütközések esetére egy más jellegű lakosságvédelmet kell létrehozni. Utóbbi elsősorban nem mennyiségi és technikai, hanem minőségi fejlesztést jelentene a humán szegmens tekintetében: például a kibertéri képességek fejlesztése, több kommunikációs szakember bevonása, aktívabb krízisintervenció, az önkéntességben rejlő lehetőségek teljesebb kihasználása stb.

FELHASZNÁLT IRODALOM

- 1989. évi 20. törvényerejű rendelet a háború áldozatainak védelmére vonatkozóan Genfben 1949. augusztus 12-én kötött Egyezmények I. és II. kiegészítő Jegyzőkönyvének kihirdetéséről. Jogtár. <https://net.jogtar.hu/jogszabaly?docid=98900020.TVR>
- Horst, Max: *A légvédelem pszichológiájához*. Bonn, Belügyminisztérium.

¹⁸ A Geraszimov-féle hét időszak a hibrid hadviselésben: 1. rejtett ellentétek megjelenése; 2. feszültségek keletkeznek a célterületen; 3. a konfliktus lépésenként erősödik; 4. a kijelölt fegyveres erők felvonulnak; 5. a válság kiteljesedik; 6. a válságot a felek megoldják; 7. a béke helyreállítása, konfliktus utáni rendezés. Molly K. Mckew: The Gerasimov Doctrine. It's Russia's new chaos theory of political warfare. And it's probably being used on you. Politico Magazine, 09/10. 2017. <https://www.politico.com/magazine/story/2017/09/05/gerasimov-doctrine-russia-foreign-policy-215538/> (Letöltés időpontja: 2021. 04. 13.)

- Janis, Irving Lester: *Air War and Emotional Stress: Psychological Studies of Bombing and Civilian Defense*. McGraw-Hill, New York, 1951.
- Kovács Gábor: *A katasztrófák pszichiátriai aspektusai*. Kézirat, Hajnal Imre Egészségtudományi Egyetem, 1994.
- Mckew, Molly K.: *The Gerasimov Doctrine. It's Russia's new chaos theory of political warfare. And it's probably being used on you*. Politico Magazine, 09/10. 2017. <https://www.politico.com/magazine/story/2017/09/05/gerasimov-doctrine-russia-foreign-policy-215538/>
- Muhoray Árpád: *A polgári védelem fejlesztési szakaszai*. Védelem Tudomány, 2018/1., 96–112. <http://www.vedelemtudomany.hu/articles/08-muhoray.pdf>
- Nagy Sándor: *Gondolatok a polgári védelemről, különös tekintettel a fegyveres összeütközések időszakának feladataira*. Honvédségi Szemle, 2020/5., 47–57. <http://real.mtak.hu/114142/1/123-K%C3%A9zirat-445-1-10-20200918.pdf>; DOI: 10.35926/HSZ.2020.5.4
- Oetting, D. W.: *Motiváció és harci érték. A katona magatartása háborúban*. HM Oktatási és Tudományos Főosztály, Budapest, 1993.
- Orovecz István: *A magyar polgári védelem története, 1986–2002*. HM Hadtörténeti Intézet és Múzeum, Hadtörténelmi Levéltár, Magyar Néphadsereg Különgyűjtemény B-MN-17/a. 2017. 07. 29.
- Resilience and Article 3. NATO E-Library, 11. 06. 2021. https://www.nato.int/cps/en/natohq/topics_132722.htm
- Simicskó István: *A hibrid hadviselés előzményei és aktualitásai*. Hadtudomány, 2017/3–4., 3–16. http://real.mtak.hu/67458/1/Ht_201734_5_18_u.pdf; DOI: 10.17047/HADTUD.2017.27.3–4.3
- Tóth-Szenesi Attila – Flachner Balázs: *Barcs bombázásából háború is lehetett volna*. Index, 2016. 10. 26. https://index.hu/tudomany/2016/10/26/barcs_bombazas_1991_tortenelem_jugoszlavia
- Zsiga Csaba: *A déli határon, az 1991. október–november hónapokban végrehajtott vezénylés során szerzett tapasztalatok és ezek alapján felmerült javaslatok*. Polgári Védelem Országos Parancsnoksága, 1991. Katasztrófavédelem Központi Múzeuma Polgári Védelmi Archivum.

Harangi-Tóth Zoltán őrnagy:

A HADIJÁTÉKOK HELYE A HAZAI KUTATÁSI-FEJLESZTÉSI ÉS SZERVEZETI INNOVÁCIÓS FOLYAMATOKBAN¹

DOI: [10.35926/HSZ.2022.4.5](https://doi.org/10.35926/HSZ.2022.4.5)

ÖSSZEFOGLALÓ: A publikáció célja annak tisztázása, hogy hogyan illeszthető be a hadiját-szász² (wargaming) a tágabb értelemben vett hazai kutatás-fejlesztés menetébe, illetve ezen túlmenően a Magyar Honvédség (MH) innovációs folyamataiban milyen módon használhatók fel a magyar és a nemzetközi wargaming tapasztalatai. A tanulmány első felében az MH jelenlegi kognitív-humán innovációs és oktatási folyamatait elemzi a szerző, kiemelve azokat a pontokat, ahová a professzionális hadijátás mint modern módszertan hatékonyan beilleszthető lenne. A második részében a tágabb értelemben vett hazai kutatási-fejlesztési szféra és az MH kapcsolódási pontjain keresztül mutatja be a komoly játékok felhasználhatóságát. Ehhez természetesen a wargaming általános, szigorúan vett katonai jellegétől történő elvonatkoztatás szükséges, amely még mindig újdonságnak számít a hazai gondolkodásban, hisz a nagyobb kategóriának számító komoly játékok alkalmazása is csak korlátozottan ismert és elfogadott Magyarországon.

KULCSSZAVAK: hadijátás, komoly játékok, innováció, kutatás-fejlesztés, katonai vezetés

A SZERZŐRŐL:

*Harangi-Tóth Zoltán őrnagy, tanársegéd (NKE HHK Hadtörténelmi, Filozófiai és Kultúrtörté-
neti Tanszék)*

KIHÍVÁSOK A MAGYAR HONVÉDSÉGGEL SZEMBEN

Napjainkban a Magyar Honvédség évtizedes lemaradását dolgozza le, és egy rég nem látott méretű haditechnikai fejlesztés közepén van. A modern és a kor színvonalán álló eszközök egy része már rendelkezésünkre áll, míg másik része csak évek múlva fog beérkezni.³ Ezzel párhuzamosan zajlik a kezelőszemélyzetek kiképzése, az altisztképzésben⁴ és a tisztképzésben

¹ A mű TKP2020-NKA-09 számú projekt a Nemzeti Kutatási Fejlesztési és Innovációs Alapból biztosított támogatással, a Tématerületi Kiválósági Program 2020 pályázati program finanszírozásában valósult meg.

² Fontos leszögezni, hogy jelen publikáció a hadijátékokat nem tartja azonosnak a katonai tervező eljárások (Military Decision Making Process – MDMP; Comprehensive Operations Planning Directive – COPD stb.) során alkalmazott cselekvési vázlatokat (Course of Action – COA) elemző eljárásokkal. Éppen ellenkezőleg, a COA a wargaminget tartja egy magasabb kategória részének, az angolszász értelemben vett hadijátás egyik típusának. A továbbiakban ezt a tág fogalmat értjük hadijátékok alatt.

³ Antal Ferenc: A honvédelmi és rendészeti bizottságnak számolt be Benkő Tibor. Honvedelem.hu, 14. 10. 2021. <https://honvedelem.hu/hirek/a-honvedelmi-es-rendeszeti-bizottsagnak-szamolt-be-benko-tibor.html> (Letöltés időpontja: 2021. 10. 17.)

⁴ Galambos Sándor: Acélkocka. Honvedelem.hu, 23. 03. 2019. <https://honvedelem.hu/hirek/hazai-hirek/acelkocka.html> (Letöltés időpontja: 2021. 09. 25.)

tanulók szükséges *szakismereteinek* megfelelő szintre hozása is.⁵ Számos együttműködés jött létre a hazai ipari szereplők és a különböző, jellemzően felsőoktatási intézmények és kutatóhelyek között, amely a hazai hadiipar (ismételt) létrehozását és az ahhoz hosszú távon szükséges *know-how* megalapozását szolgálja.⁶ Ezek mindenki számára jól látható módon, megfelelően kommunikálva történnek.

Látszólag jóval kevesebb hangsúlyt kapnak azonban a módszertani fejlesztések, amelyek a beérkező eszközök hatékony felhasználására készítik fel magát az MH-t, illetve annak tagjait. A doktrínáktól, a szabályzatoktól a döntéshozatali és vezetési eljárásokig bezárólag minden szinten meg fog jelenni a modern technika hatása, ezért szükséges egy új szemléletmód kialakítása, ami óhatatlanul új módszertanokat kell hogy jelentsen.⁷ A korábbi eljárásaink nem, vagy csak nagyon korlátozott hatékonysággal lesznek alkalmasak arra, hogy az új típusú, új képességű eszközöket a jövő hadszínterein sikerre vezethessék – a helyettük érkező új, innovatív módszereknek pedig már most meg kell jelenniük, hogy legyen idejük elterjedni.⁸ Érdemes kihangsúlyozni, hogy az innovatív eljárásoknak nemcsak a felhasználás új módjaiban, hanem a felhasználók felkészítésének *módszertanában* is meg kell jelenniük. Szükségtelen részletezni, hogy ezeknek az eljárásoknak a szervezeti kultúra már sokszor hallott változását is el kell hozniuk.⁹

A fentiek nem egy új törzsszolgálati utasítást vagy harceszabályzatot, netán a járművek közti tér- és távközök, vagy éppen a lövészrajokban szolgálók számának változását jelentik, hanem már az ezek elkészítéséhez szükséges eljárásokat, kipróbálásuk és tesztelésük módszertanát értjük alatta. A katonák gondolkodását kell alakítanunk, hogy megértsék többek között az MH Modernizációs Intézet, az EuroSim¹⁰ projekt vagy a jelenleg az MH Transzformációs Parancsnoksághoz tartozó Honvéd Kiválósági Központ által kidolgozott eljárásokat és módszereket.

A harctéren mindezzel párhuzamosan egyre többször kerül a döntés alacsonyabb szintekre – amelyek között a határok már nem olyan élesek –, és a műveleti tempó további felgyorsulása várható. Már a 2003-as *Iraki Szabadság* hadművelet során is a koalíciós fél dedikált célja volt a mesterségesen magasan tartott műveleti tempóval a szemben álló félnél a „vezetési paralízis” létrehozása,¹¹ azaz a saját döntéshozatali és végrehajtási ciklus (OODA Loop)¹²

⁵ Az NKE HHK szakfejlesztése eredményeként 2020 őszétől teljesen új struktúrájú, modernebb tematikájú képzések indulhattak el a karon.

⁶ Kihelyezett tanszék a honvédelemért. Debreceni Egyetem, 15. 10. 2019. https://hirek.unideb.hu/hu/hir/20191015_kihelyezett-tanszek-honvedelemert (Letöltés időpontja: 2021. 09. 25.)

⁷ Czeglédi Mihály: A küldetésorientált vezetési szemlélet kialakulását befolyásoló tényezők. Honvédségi Szemle, 2021/1., 75–76. <https://kiadvany.magyarhonvedseg.hu/index.php/honvszemle/article/view/195/188> (Letöltés időpontja: 2021. 09. 30.)

⁸ Porkoláb Imre et al.: Modernizáció és innováció (1.). Honvédségi Szemle, 2021/2., 18. <http://real.mtak.hu/123022/1/PorkolabImre-HennelSandor-HegedusErno.pdf> (Letöltés időpontja: 2021. 10. 05.)

⁹ Krizsbai János: A szervezeti kultúra fejlesztésének kérdései a honvédségben. Hadtudomány, 2019/3., 125–126. <http://docplayer.hu/168395839-A-szervezeti-kultura-fejlesztesenek-kerdesei-a-honvedsegben.html> (Letöltés időpontja: 2021. 09. 29.)

¹⁰ Integrated European Joint Training and Simulation Centre – Integrált Európai Összhaderónemi Többcélú Kiképzési és Szimulációs Központ.

¹¹ Harlan K. Ullman – James P. Wade: Shock and Awe – Achieving Rapid Dominance. National Defence University, 1996, 10. http://www.dodccrp.org/files/Ullman_Shock.pdf (Letöltés időpontja: 2021. 09. 25.)

¹² Lásd Drót László: Az OODA hurok (I. rész). Seregszemle, 2018/1., 154. <https://honvedelem.hu/images/media/5f58bbeccab99869002150.pdf> (Letöltés időpontja: 2021. 09. 29.)

felpörgetése és egyben lerövidítése az irakiakéhoz képest, amivel ténylegesen végzetes lépéshátrányba és morális válságba sodorta őket.

Napjaink lehetséges konvencionális konfliktusaira a további gyorsulás lehet a jellemző. Ehhez elég csak a 2020 őszen lezajlott azeri–örmény háborúra gondolni, ahol a pilóta nélküli repülőrendszereknek köszönhetően már egy olyan, katonai nagyhatalomnak nem tekinthető haderő is, mint az azeri, harcászati szinten is szinte valós időben tudta követni az eseményeket, és szükség esetén azonnal tudott csapást mérni.¹³ Az érzékelőtől a csapásmérésig (Sensor to Shooter – S2S/STS) eltelt idő még sosem volt ilyen rövid,¹⁴ ami megköveteli egy új, „döntéshozatalisebesség-érzékeny” vezetési filozófia és az ebben otthonosan mozgó, új típusú törzs létrehozását. Ilyen helyzetben nem lehet elvárni száz oldalakat meghaladó zászlóaljparancsok elkészítését, hisz azok még jóval az elkészülésük előtt elavulttá válhatnak. A folyamatos információdömping és az adatmennyiség megnövekedése például egy hagyományos felderítőtörzs elemei számára feldolgozhatatlannak, és ezen a létszámok pusztá megnövelése sem segíthet – nem is említve a parancsnokokat folyamatosan eligazításokra és koordinációs értekezletekre citáló döntéshozatali eljárást,¹⁵ amely egy ilyen gyors és azonnali reagálást követelő helyzetben nagyon gyorsan lépéshátrányba kényszerítheti a katonai szervezetet.

A modern haditechnikai eszközök minősége és a kezelésükre létrehozott szervezet kiváló kiképzése, szakértelmének magas szintje tehát továbbra is elvárás lesz a jövő Magyar Honvédségével szemben, viszont az azeri–örmény példa alapján is látható, hogy legalább ilyen fontos szerepet fog kapni a vezetés minősége, ahol az azonnali, gyors és pontos információfeldolgozás és az erre alapozott rapid döntéshozatali módszertanok teljesen új szemléletmódot követelnek meg.

A parancsnok és a törzs munkájával járó kognitív terhet a mesterséges intelligencia (MI) az elterjedésének függvényében várhatóan csak részben tudja enyhíteni, hiszen az elsődlegesen a döntés-előkészítés bizonyos területein (tervezési szint) lehet hatékony, magát a döntést nem hozhatja meg,¹⁶ a cselekvési vázlatokat nem alakíthatja ki, míg az autonóm és a félautonóm rendszerek (a végrehajtói szint) harctéri alkalmazása jelenleg technikai és etikai problémákat is felvet.¹⁷ Ebből kiindulva középtávon, az évtized végéig nem várható, hogy a – főleg

¹³ Nicole Thomas et al.: What the United States Military Can Learn from the Nagorno-Karabakh War. *Small Wars Journal*, 04. 04. 2021. <https://smallwarsjournal.com/jrnl/art/what-united-states-military-can-learn-nagorno-karabakh-war> (Letöltés időpontja: 2021. 09. 30.)

¹⁴ Army to demonstrate modernization ingenuity and Joint Force interoperability at Project Convergence 2021. U.S. Army. https://www.army.mil/article/250760/army_to_demonstrate_modernization_ingenuity_and_joint_force_interoperability_at_project_convergence_2021 (Letöltés időpontja: 2021. 10. 01.)

¹⁵ A Magyar Honvédség által a zászlóalj-dandár szinten alkalmazott katonai döntéshozatali folyamat (MDMP) egy lépcsőzetes, azaz a szintek között időben eltolt, de nagyjából párhuzamosan futó tervezési eljárás. Ebből következik, hogy a szintek közötti szinkronizáció megvalósítása komoly koordinációt igényel: az MDMP lépései nagyszámú értekezletet, eligazítást, visszaellenőrzést és jelentést tartalmaznak, amelyek lassítják a folyamatot, és sok időre kiveszik a parancsnokot a vezetésből. Noha helyetese és a törzse az ő távollétében is funkcionál, előfordulhat, hogy egy gyorsan felbukkanó, kedvező lehetőségről mégis lemarad.

¹⁶ A szakirodalom a katonai vezetés gyakorlatát művészetnek (hadművészet) tartja, amelyben a parancsnoki döntés tapasztalatokra alapozott és intuitív jellege is megjelenik. Ezzel szemben a törzsmunka tudományos-elemző jellegű tevékenység, amelyben az MI segítséget tud nyújtani. Ez különösen fontossá válhat, ha nagy mennyiségű és változatos adat (nagyadat) feldolgozásáról van szó.

¹⁷ Matej Tonin: Artificial Intelligence: Implications for NATO's Armed Forces. NATO Science and Technological Committee (STC) report, 13. 10. 2019., 5. <https://www.nato-pa.int/document/2019-stcttc-2019-report-artificial-intelligence-tonin-149-stctts-19-e-revl-fin> (Letöltés időpontja: 2021. 09. 29.)

a harcászati szintű – vezetési láncra nehezedő nyomás csökkenni fog, az információ mennyiségének és a tempónak a további növekedése egy éppen ellentétes folyamatot feltételez.

Az egyszerre beérkező, a katonai tervezés és vezetés minden szintjét érintő új eszközök (virtuális/kiterjesztett valóság, MI stb.) megjelenése várhatóan egy elhúzódó átmeneti időszakon keresztül komolyan fogja érinteni a hatékonyságot. Összességében a vezetés és a döntéshozatal eszközeinek megváltoztatása és a kihívások növekedése a következő évtized főleg harcászati szinten tevékenykedő vezetőit és az őket támogató törzseket komoly kognitív terhelés alá fogja helyezni, amire a felkészítésüket mielőbb el kell kezdeni, a szükséges eljárásokat mielőbb ki kell dolgozni, és azt már az alapképzésükbe be kell építeni.¹⁸

A HADITECHNIKAI INNOVÁCIÓ HATÁSA A KATONAI VEZETŐ FELKÉSZÍTÉSÉRE

Amikor innovációról van szó, az jellemzően valaminek a megújulását vagy valamilyen újdonság bevezetését jelenti. Jelen publikációban a fogalmat a folyamatokra, módszerekre vonatkoztatom, tehát valamilyen új és hatékony eljárásnak (technológiának) a Magyar Honvédségbe történő bevezetését értem alatta. A publikáció humán, kognitív és nem technikai fókuszából ered, hogy az új eszközöket is csak az általuk a vezetésre és döntéshozatalra gyakorolt pozitív vagy negatív hatásukon keresztül, csak a szükséges mértékben tárgyalom. Értelmezésemben az innováció mindenkor egy új rendszer létrehozását, vagy egy meglévő rendszer alapvető viselkedésének a megváltoztatását jelenti, egy mélyebb, tényleges változást jelent, ami nem pusztán a rendszer egyes elemeinek a fejlesztése, a hatékonyságának a növelése. Ebből a szempontból tehát egy meglévő eszköz hasonlóra, de modernebbre cserélése nem tekinthető igazi innovációnak – bár bizonyos szakirodalmak ezt megengedőbb módon kezelik, és fenntartó jellegű innovációnak nevezik –, viszont például egy teljesen eltérő vezetési filozófia bevezetése, amely a rendszer egészét érinti és átalakítja, annak számít – ez utóbbit radikális innovációnak is nevezhetjük.

Szükséges ezek mellé egy „innovációs infrastruktúra” létrehozása, amely sokszor nem egyenlő „csak” az új szervezetek létrehozásával, mert az általuk elért eredményeket implementálni is szükséges a gyakorlatba. A Magyar Honvédség számos innovációs szervezettel rendelkezik (néhány példa lásd fent), legalább azonban azoknak a csatornáknak – formális, azaz szolgálati vagy egyéb út, illetve informális, például publikációk a folyóiratokban – kell hangsúlyosnak lenniük, amelyekken keresztül az eredmények beépülnek a végrehajtó vagy a döntéshozó szint munkájába.

A fentiek fényében szükséges az alap tiszt- és ez alapján az altisztképzések felülvizsgálata, mert az új szemléletmód szerinti ismereteket csak bizonyos, jelenleg a képzés részét képező tananyag kárára lehet átadni. Át kell értékelnünk, hogy a technikai eszközök kezelését, a szerteágazó katonai alapismeretek megszerzését, vagy esetleg a vezetéssel/döntéshozattal járó kognitív terhelésre történő felkészítést kell-e előtérbe helyezni. A fentiek közül egy világos és határozott irányt kell kijelölni, amelyet a tanrendek hangsúlyainak le kell követni.

¹⁸ A tisztképzés akkreditációs folyamatait és a képzés négyéves hosszát figyelembe véve az ezért felelős szervezeti elemnek, az NKE HHK-nak a következő – tehát már az MI és a (fél)autonóm rendszerek elterjedése előtti – években a szakaszparancsnokként szolgáló fiatal tiszteket e kihívások fényében már mentálisan is az ebből a megnövekedett tempóból eredő nehézségekre kell(ene) felkészítenie. A döntéshozatal megnövekedett kognitív terhelése és a felelősség kiterjesztése várhatóan nagyobb kihívást fog jelenteni a katonai vezetők számára, mint a gyorsan változó és cserélődő haditechnika felhasználói szintű kezelésének meg- vagy újratanulása.

Jellemző, hogy az új fiatal generációk – Z és Alfa, valamint az utánuk következők – mint digitális bennszülöttek esetében alapvetésnek vesszük az információs technológia felhasználói szintű ismeretét, az azokra való nyitottságot (sőt érdeklődést), éppen ezért azt igyekszünk kiaknázni új eszközök beszerzésével, amelyek hatékonyságának maximalizálására nagy hangsúlyt fektetünk a képzések során is. Ennek ellentmond, hogy a hagyományos, katonai szempontból fontos kognitív képességek – mint a kritikai és a kreatív gondolkodás, a problémamegoldó képesség, a mentális rugalmasság és a terhelhetőség¹⁹ – ezzel párhuzamosan nem kapnak ugyanilyen hangsúlyt, valószínűleg bonyolultságuk és fejlesztésük időigényessége miatt. Az a furcsa helyzet állt elő, hogy jelenleg főleg csak a kézzelfogható, egyébként is meglévő képességek (technikafókusz, digitális bennszülöttek) felerősítésétől (eszközökre történő szakfelkészítés stb.) várjuk az eredményeket, pedig legalább ilyen fontos szempont-ra, a humán faktorra, azaz a tulajdonképpeni felhasználóra, az „emberre a gépben” jóval kevesebb hangsúly kerül, az már-már szűk keresztmetszet vagy éppen egyenesen korlátozó tényező lesz egy eszköz képességeinek kihasználásában.²⁰

Való igaz, hogy amíg a haditechnika kezelési utasítása egységes, uniformizálható, az emberek képzése minden esetben egyedi utakat jelent, és bár bizonyos szintig elérhető az egységes ismeretátadás (lövészet, testnevelés, normák stb.), a katonák képességei bizony egyediek és egymástól eltérhetnek – fizikai és szellemi értelemben egyaránt. Ez rávilágít arra a beidegződésre, hogy a humán faktor sokkal több ismeretlent hordoz magában, sokkal több idő és türelem kell a megértéséhez, fejlesztéséhez és hatékony „felhasználásához”, viszont a haditechnika élettartamának, képességének és teljesítményének megbecslése sokkal egyszerűbb feladat. Napjainkban azonban az eszközök folyamatos fejlődése, változása, gyorsuló cserélődése és fokozott elavulása a jellemző, így kijelenthető, hogy – főleg az önkéntes haderők esetében – a rendszerben a legfontosabb állandóvá tulajdonképpen az ember vált, így a humán faktornak kell a következő évtizedben a középpontban állnia.²¹

Ha túllépünk azon, hogy a katonára jobbra azért van szükség, hogy a haditechnikai eszközök képességeit kiteljesítse, és helyette inkább a haderő legértékesebb, központi „erőforrásának” tekintjük őt, akkor kézenfekvővé válik, hogy a katonával dolgozók felől, azaz a vezetői felkészítés oldaláról közelítsük meg a humán faktort. A parancsnoki felkészítés során mindenhol a vezetés- és a szervezélméletnek, illetve az ezt megalapozó ismereteknek (hadtörténelem, etika, kommunikáció, pszichológia és pedagógia, szociológia stb.) kell hangsúlyosnak lenniük. Egy parancsnoktól elsődlegesen a gyors, szilárd és magabiztos döntéshozatalt várjuk el, valamint minden helyzetben a rendelkezésére álló erőforrások szervezeti célokhoz történő leghatékonyabb hozzárendelését kívánjuk meg. A következő évtizedben azonban a fokozódó időnyomás alatti döntéshozatálnak (főleg harcászati szinten)

¹⁹ Az amerikai szárazföldi haderő ideális vezetői intellektusát tárgyaló publikációja első helyen hozza a mentális rugalmasságot. Lásd ADP 6-22 Army Leadership and the Profession. Headquarters, Department of the Army, US ARMY, 2019, 4-1. https://armypubs.army.mil/epubs/DR_pubs/DR_a/ARN20039-ADP_6-22-001-WEB-0.pdf (Letöltés időpontja: 2021. 09. 28.)

²⁰ Porkoláb Imre: Szervezeti innováció a Magyar Honvédségben: az ember-gép szimbiózisa a stratégiaelméletek tükrében. Haditechnika, 2019/1., 7. http://real.mtak.hu/98523/1/HT_2019-1_cikk-01.pdf (Letöltés időpontja: 2021. 09. 29.)

²¹ Thomas Barnett – Lea Culver: NWC Wargaming: Go Big or Go home. PAXsims, 31. 07. 2020. <https://paxsims.wordpress.com/2020/07/31/nwc-wargaming-go-big-or-go-home/> (Letöltés időpontja: 2021. 09. 28.) A publikáció kiemeli, hogy a tisztképzés minőségének növelése stratégia előnyhöz juttathatja az Amerikai Egyesült Államokat más nagyhatalmakkal szemben, mert garantálja az előnyt számára, amely a haditechnika által már nem biztosítható, hisz a kihívók azon a téren már felzárkóztak.

olyan információmennyiség mellett kell majd megvalósulnia, amely korábban a magasabb vezetési szinteken realizálódott. Napjainkban a döntések hatása és következménye is sokkal súlyosabb lehet, mint korábban volt, tehát elmondható, hogy a harcászati szinten tevékenykedő parancsnokokra egyre nagyobb nyomás fog nehezedni.²²

Erre megoldás lehet a vezetői önállóságra, decentralizált döntéshozatalra történő felkészítést hangsúlyozó rugalmas, feladatorientált vagy küldetésalapú szemlélet, azaz a porosz *Auftragstaktik* tényleges meghonosítása, amire az elmúlt évtizedekben számos kezdeményezést láthattunk a Magyar Honvédségben.²³ A vezetési filozófia fókuszában lévő, a feladatok delegáló vezetés során az alá- és fölérendeltségi viszonyban meglévő kétirányú, nagy mozgásteret biztosító bizalom megléte alapvető, az elengedhetetlen a rugalmas, improvizatív és kreatív döntéshozatali képesség kifejlődéséhez és maximális hatékonyságú kihasználásához. Ezt a fajta filozófiát a kezdetek kezdetén kell megtanítani a jövő parancsnoki állományának, hisz idő kell, mire az kialakul és ténylegesen a személyiségük részévé válik. Jelenleg megvan a törekvés az alapfokú tisztképzésben ennek az oktatására és a jövő tisztjeinek ilyen irányú felkészítésére. Itt azonban nemcsak egy módszertanról, hanem egy több lábon álló vezetési filozófiáról van szó, amely részben már megtalálható számos nyugati haderőben (például az amerikai Mission Command koncepció), így van rá minta is.

A küldetésorientált vezetés alkalmazásának el kell hoznia a szervezetikultúra-váltást,²⁴ amiről szintén évek óta beszélünk, de komoly előrelépés a fontosabb területeken nem történt. A szervezeti kultúra számos összetevője közül a felszínieket, a láthatókat (egyenruha, jelzések és egyedi megkülönböztetés, terminológia, rituálék stb.) viszonylag könnyű megváltoztatni, hisz azok átalakítása vezényszóra is végrehajtható. Sokkal nehezebb feladat a mélyebb, nem láthatók átalakítása. Az értékekre és a bizalomra épülő szervezeti kultúra kérdésében a Magyar Honvédségnek még van tere a fejlődésre.²⁵ Ez utóbbi körébe tartozik a kudarcokkal történő őszinte szembenézéshez szoktatás már az alapszintű vezetői felkészítés során. Ennek nemcsak hazánkban, de egész Kelet-Európában gyenge történelmi alapja van.²⁶ Ha szigorúan csak a vezetői felkészítést nézzük, akkor elmondható, hogy a Magyar Honvédségben a fentiekkel párhuzamosan egy „oktatási szervezetikultúra-váltásra” is szükség van.

²² A „stratégiai tizedes” koncepció különös értelmet nyert a kis alegységek dominálta felkelésselenes (Counter Insurgency – COIN) műveletek során, de várható, hogy ez bizonyos értelemben érvényes marad a konvencionális műveletek esetében is. Erre példa lehet az időről időre előkerülő „osztott műveletek” (Distributed Operations – DO) és a hadtörténelemből számos példán keresztül megismert „nagy tér, kis erő” koncepciója is.

²³ Czeglédi Mihály: A küldetésorientált vezetés kialakulása. Hadtudományi Szemle, 2015/3., 98–99. http://m.ludita.uni-nke.hu/repositorium/bitstream/handle/11410/10300/15_3_tt_czeglledi.pdf?sequence=1&isAllowed=y (Letöltés időpontja: 2021. 09. 30.)

²⁴ Porkoláb Imre: Szervezeti adaptáció a Magyar Honvédségben: küldetésalapú vezetés 2.0 a digitális transzformáció korában. Honvédségi Szemle, 2019/1., 5–6. <https://kiadvany.magyarhonvedseg.hu/index.php/honvszemle/article/view/205/197> (Letöltés időpontja: 2021. 10. 10.)

²⁵ Krizbai János: A szervezeti stratégia, struktúra és kultúra kialakítása a Honvédségben. Fejlesztési kérdések a Magyar Honvédség szervezeti kultúrájában. Honvédségi Szemle, 2020/2., 15. <https://kiadvany.magyarhonvedseg.hu/index.php/honvszemle/article/view/40/37> (Letöltés időpontja: 2021. 09. 24.)

²⁶ Zoltán Harangi-Tóth: Unethical from the Beginning: Wargaming and the Culture of Winning in the former Warsaw Pact Countries. In: Stephen Downes-Martin (ed.): Unethical Professional Wargaming – „make your wargame say what you want it to say”. Command and General Staff College, 13. 09. 2021., 116–117. <https://paxsims.files.wordpress.com/2021/09/unethical-professional-wargaming-final-report-20210913-v2.pdf> (Letöltés időpontja: 2021. 09. 25.)

SZERVEZETIKULTÚRA-VÁLTÁS A KATONAI VEZETŐK FELKÉSZÍTÉSÉBEN

A vezetésifilozófia-váltás, a koncepciófejlesztés és számos innovációs kezdeményezés eredményei a hézagos, esetleg túl hosszú innovációs csatornák kialakítása, illetve a Magyar Honvédség szervezeteiben meglévő redundancia miatt nem mindig jutnak el az összes érdekelt/érintett szervezeti elemhez, így gyakran keletkezik idővesztés. Ez a tisztképzés esetén hatványozottan jelentkezik, hisz a négyéves képzési idő a változásokkal szemben bizonyos tehetetlenséget biztosít a rendszernek.

A Nemzeti Közszoigálati Egyetem a 2020–2025 közötti *Stratégiai Intézményfejlesztési Tervében* előirányozta a hallgatóközponú oktatás koncepciójának kidolgozását és bevezetését, és ehhez életre hívta a Kreatív Tanulás Programot.²⁷ Ez egy olyan, alapvetően a Magyar Honvédségen kívülről érkező innovációs folyamat, amely a tisztképzésen és az azért felelős Hadtudományi és Honvédtisztképző Karon keresztül közvetetten érinti és hatással van magára a haderőre is. A hallgatóközponú oktatás kiváló lehetőséget teremt a korábbi, első időszakában alapvetően passzív, formális, tantermi oktatásra épülő tisztképzés megreformálására, az egyéni és a kiscsoportos munka előtérbe helyezésére, ami egyébként kifejezetten kívánatos a küldetésalapú vezetésre történő felkészítés esetében.

A Kreatív Tanulási Program olyan innovatív módszertanok számára nyitotta meg a kaput, mint a játékalapú tanulás (*Game Based Learning*) intézményesítése, amely lehetővé tette, hogy a hadijátás is bekerüljön az egyetem oktatási portfóliójába, amellyel 2019-ben egy országosan, de még regionálisan is egyedi és rendkívül sikeres program vette kezdetét. Jelenleg három szakon három különböző kurzus van meghirdetve, ezek szabadon választhatóként elérhetőek a kar civil és katona hallgatói számára.

A *Hadijáték és harcászati szintű döntéshozatal*²⁸ a Nemzetközi biztonság- és védelempolitika és a Katonai vezető alapképzési szakokon lett meghirdetve, hasonló tematikával, de eltérő fókusszal. A képzés a civilek számára a harcászati szintű összecsapások, ütközetek és csaták során a különböző harctéri változók (METT-TC²⁹) hatásának a (tantermi) gyakorlatban történő megismeréséről szól. Ezt egészítik ki a logisztika hatása a műveletekre, valamint a morál és a kiképzés jelentőségét, a harcászati és a hadműveleti szint kapcsolatát, valamint a helység-harc sajátosságait bemutató részek azzal a céllal, hogy ha későbbi pályájuk során katonai tervezésben szakértőként vagy más formában érintve lesznek, akkor az ne legyen számukra idegen. A honvédtisztjelöltek esetében a tematika megegyezik, de a hangsúly a raj-, a szakasz- és századszintű vezetés sajátosságainak dilemmahelyzeteken keresztüli feldolgozása, a parancsnoki döntések meghozatalának begyakorlása. Ennek célja, hogy a szükséges magabiztosságot olcsón és gyorsan meg tudják szerezni, mielőtt azt a gyakorlatban kipróbálnák.

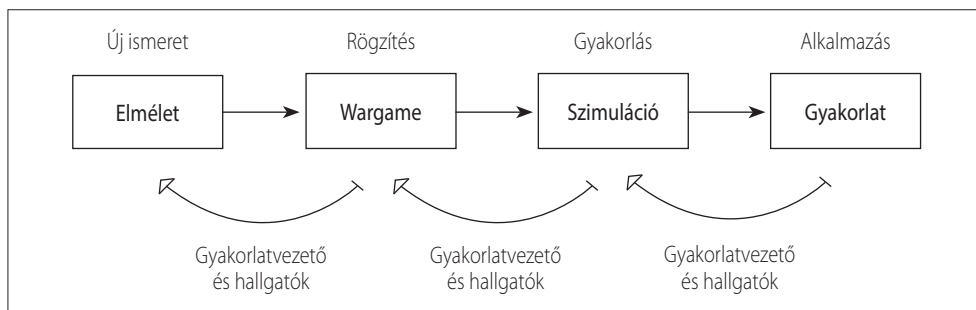
²⁷ NKE (stratégiai) Intézményfejlesztési Terv 2020–2025. 37. <https://www.uni-nke.hu/document/uni-nke-hu/intezmenyfejlesztési-terv-2020-2025.pdf> (Letöltés időpontja: 2021. 09. 28.)

²⁸ A tantárgyak tematikájához lásd a Hadtörténelmi, Filozófiai és Kultúrtörténelmi Tanszék oldalát: <https://hkk.uni-nke.hu/oktatasi-egysegek/hadtortenelmi-filozofiai-es-kulturtorteneti-tanszek/oktatas-kutatas/tematikak> (Letöltés időpontja: 2021. 09. 24.)

²⁹ Mission, Enemy, Terrain, Troops Available, Time, Civil Considerations – azaz feladat, ellenség, terep, saját erők, idő és civil lakosság változók. A csapatvezetési eljárások (Troop Leading Procedures – TLP), azaz a század- és az alatti szintű katonai tervezés részeként a harctér különböző aspektusait leíró rövidítés.

Egy képzeletbeli egyetemi oktatási modellben a hadijátékok alkalmasak továbbá a tanult elméleti anyagok kipróbálására, mélyebb összefüggéseinek feltárására a dinamikában, ezáltal azok mélyebben rögzülnek, hisz a hallgatók saját maguk alkalmazzák őket, aktív részvétel mellett.³⁰ A hadijátékon az esetlegesen hiányos vagy pontatlan elméleti tudást pótolni lehet, így azt helyesen tudják rögzíteni – érdemes kiemelni, hogy a csoportos foglalkozások esetén a hallgatók egymástól is tanulnak.

A *wargame*-nek nem feltétlenül célja egy eljárás pontos begyakoroltatása, sokkal inkább a döntési szituációkra és az esetleges hiányosságok feltárására van kihegyezve. A megszerzett és rögzített ismereteket ezután a hallgatók valóság-hű helyzet beállításában is kipróbálhatják, ahol a leendő beosztásokban várható tényleges eljárásokat is begyakorolhatják. Erre célszerű egy olyan digitális szimulációt alkalmazni, amely kötetlékképzésre is alkalmas, lehetőleg háromdimenziós (virtuális) környezetben. Itt gyakorolhatják az immár kipótolt és letesztelt elméleti tudást egy élő szervezeti struktúra alkalmazásával. A gyakorlást követően terepen valós végrehajtásra kerülne sor. A négy szintű oktatási modell teret hagy a kísérletezésre, de mégis hatékonyabb, mert a terepen töltött időt már tényleg csak az ismeretek alkalmazására lehet fordítani, és nem az azzal történő ismerkedésre és a megkésett hiánypótlásra kell pazarolni.

1. ábra Javasolt oktatási modell (Szerkesztette a szerző)

Egy ilyen modell második lépésében a hadijátékok „játékos” részében rejlő lehetőségeket használják fel elsősorban: a fenti kurzus során például az oktatók célja, hogy egy kreatív, biztonságos (*safe to fail*), azaz nem éles helyzetet, hanem egy több opció kipróbálására is lehetőséget adó, azokat kielemező, majd szükség esetén újrakezdhető foglalkozási környezetet építsenek fel. Ez maximalizálja a hadijátékoknak a következmények ábrázolásában és visszacsatolások nyújtásában egyébként is kiváló felhasználhatóságát.

A biztonságpolitikus hallgatók felvehetik még a *Konfliktuselemzés és hadijáték* nevű tantárgyat, amely alapvetően eszközként használja a játékokat; ez a kurzus az elemző, analitikus szemléletmódot és a stratégiai gondolkodás fejlesztését helyezi előtérbe. A kiválasztott játékok mindkét kurzus esetében alapvetően kereskedelmi forgalomban kapható kategóriát képviselnek, amelyek némi módosítás után kerülnek a hallgatók asztalára.³¹ A két tantárgy

³⁰ Birovecz István – Szabó Sándor: Az NKE Hadtudományi és Honvédtisztképző Kar katonai gyakorlatokon való részvételének lehetőségei. Honvédségi Szemle, 2021/4., 60–61. <https://kiadvany.magyarhonvedseg.hu/index.php/honvszemle/article/view/547/516> (Letöltés időpontja: 2021. 09. 27.)

³¹ Harangi-Tóth Zoltán: Komoly játékok és hadijátékok alkalmazási tapasztalatai a felsőoktatásban. Újkor, 2020. 12. 21. <https://ujkor.hu/content/komoly-jatekok-es-hadijatekok-nke> (Letöltés időpontja: 2021. 09. 30.)

szinte 100%-os értékelést kapott az elmúlt félévek során az oktatói munka hallgatói véleményezése során, ami egyetemi szinten is kimagasló.

Már ez a két fenti kurzus és a játékalapú tanulás is kimeríti az innovatív oktatási módszertanok kategóriáját, az NKE HHK azonban egy harmadik tantárgyat is beemelt az oktatási portfóliójába, amely bátran értelmezhető kísérleti jellegűnek. Ez a *Hadijáték-tervezés (Wargame Design)*, amely a Katonai vezetői mesterképzési szakon indult el 2020-ban. Ez egy elméleti és módszertani blokk után azt követeli meg a századosi és őrnagyi rendfokozatú hallgatóktól, hogy 4-5 fős csoportokban, a szükséges ismeretek megszerzése után tervezzenek meg egy önálló hadijátékot, amelyet párhuzamosan legalább két másik csoportnak le is vezetnek a félév során. Ebben természetesen minden oktatói segítséget megkapnak, de a munkájukat a csoportok önállóan végzik, amely a tervezéstől, a komponensek legyártásán át a levezetésig és a kiértékelésig tart. A kurzus során a hallgatók megismerhetik a *designer* személetet, a játéktervezés folyamatát, a bennük rejlő oktatási potenciált, a különböző mechanizmusokat, amelyekkel céljaikat lefordíthatják a konfliktusszimulációk nyelvére, megtanulnak oktatási célt kijelölni, foglalkozást moderálni – és ami a legnehezebb, az értékelés során egy játék absztrakt eredményét a való életben felhasználható tudásra lefordítani.

A kurzus során elsődleges oktatási cél a játékos módszertanok megismertetése a résztvevőkel, ugyanakkor legalább ennyire hangsúlyos a szemléletformálás, a „dobozon kívüli gondolkodásra” történő rávezetés, valamint a tudatos kilépés és kiléptetés a komfortzónából – a szűk szakmai, beosztásból eredő ismereteken átlépve. Ez utóbbi a legnehezebb feladat, de a tapasztalatok azt mutatják, hogy a résztvevők rugalmassága a kurzus végére óriásit növekszik a kezdetekhez képest. Ez az első lépés az egyébként a napi rutin során nehezen elérhető általános szellemi frissesség és mentális rugalmasság (*Mental Agility/Fitness*) szinten tartása felé, amire a tapasztalatok szerint a hadijátékok kiválóan alkalmasak.

A kurzus kifejezetten alapoz a hallgatói kreativitásra a bemutatott játékok alkalmazása és a saját tervezésűek elkészítése során egyaránt. Az alkotókészség szintén a nehezen fejleszthető tulajdonságok közé tartozik, hisz alapvetően megköveteli az oktatótól/foglalkozásvezetőtől, hogy ő maga is kreatív legyen, hisz csak úgy tud egy erre kihegyezett gyakorlatot összerakni. A sablonos foglalkozás sablonos végrehajtást szül, míg a világ trendjei (VUCA-környezet) a kreativitás felértékelődésének irányába mutatnak.³²

A haditechnikai fejlődés tempója egyre inkább lehetetlenné teszi, hogy a katonai gondolkodást domináló begyakorolt válaszadások elérjék céljukat. Egyre valószínűbb, hogy a parancsnokok egy kiszámíthatatlan szituációval kerülnek szembe. Magasabb, stratégiai szinten ennek a bekövetkezése a legvalószínűbb, de hadművelleti, sőt harcászati szinten is lehet erre példa. Ilyen esetben egy éles helyzetet könnyen eldönthet a helyszínen lévő parancsnok gyors helyzetfelismerése – ami szintén jól fejleszthető a hadijátékokkal – és az általa adott gyors válasz, amely gyakran megköveteli a sablonok alkalmazásán túli, magas szintű mentális rugalmasságból eredő reakciót.

Elmondható tehát, hogy az oktatásban, ezen belül is a katonai felsőoktatásban jelenleg is zajlik egy tényleges szervezetikultúra-váltás, amely többek között a játékalapú tanulás/oktatás elterjedésében is tetten érhető. A tisztképzés alapszintjén lévőknek a hadijátékok

³² VUCA: Volatility, Uncertainty, Complexity, Ambiguity – változékonyság, bizonytalanság, komplexitás, többértelműség. Jellemzően a (stratégiai) környezet leírására használják. Lásd Porkoláb Imre: The Context of Asymmetry: An Integrated Strategy for Shaping the Future and Leading on the Edge of Chaos. In: Porkoláb Imre – Kiss Álmos Péter (szerk.): *Asymmetric Warfare Proceedings*. Konferenciakötet. Dialóg Campus, Budapest, 2017, 12–13.

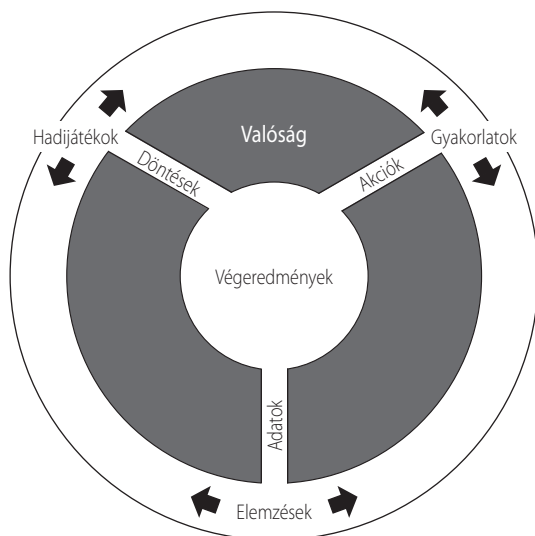
a döntési magabiztosság megalapozására, a pályájuk közepén járók, tehát az ezzel már rendelkezők számára a kreativitás és a szellemi frissesség fejlesztésére alkalmasak. Ezek kognitív képességek, és a parancsnoki állomány számára nélkülözhetetlenek, viszont látszólag mégsem kapnak elég hangsúlyt és teret. A hadijátzás a jellegénél fogva egy új, innovatív módszertan, amely kifejezetten a vezetői felkészítések során (civiliek esetében a statikus elemzések dinamikus ellenőrzéseként) jelenik meg. A hadijátékok, különösen az analóg típusok a vezetői (tisztí és altisztí) felkészítésben természetesen nemcsak az oktatási intézményekben, hanem szinte minden alakulatnál alkalmazhatók a kevés infrastruktúra- és kis költségigényüknek köszönhetően.

A HADIJÁTZÁS LEHETSÉGES ALKALMAZÁSA A MAGYAR HONVÉDSÉG INNOVÁCIÓS FOLYAMATAIBAN

Amikor az amerikai és az angolszász terminológiában az 1990-es évek elején hozzáláttak a hadijátékok helyének tudományos meghatározásához, akkor a (katonai) kutatás menetének – egy részeiben egymásra ható, és egymásba kapcsolódó kutatási körfolyamat – részeként ábrázolták. Annak ellenére, hogy alapjait a tengerentúlon közel három évtizeddel ezelőtt fektették le, még napjainkban is alapvető megközelítésnek számít. Lényege, hogy az egyes vizsgálati módszertanok eredményeit más módszerek alkalmazásával, kontextusában értelmezik és egyben azzal le is ellenőrzik. Hazánkban sem az innovációs, sem a kutatási-fejlesztési projekteknél nem jelent meg ez a fajta szemléletmód, de a modern angolszász hadijátékok hazai elterjedésével párhuzamosan célszerű lehet megvizsgálni, milyen előnyökkel járna a bevezetése.

Ez tulajdonképpen a professzionális hadijátékok elfogadott módszertanná válásával lenne egyenlő.

A hadijátékok céljuk szerint két nagy típusra oszthatók: oktatási (*Educational*, lásd az előző részt) és felfedező (*Discovery*) típusú játékok, amelyeket most fogunk tárgyalni.³³ Ez utóbbiak azok, amelyek bevonhatók a kutatási-fejlesztési projekteknél, és részét képezhetik a stratégia-, illetve doktrínaalkotásnak vagy koncepciókidolgozásnak. Ehhez természetesen szükséges, hogy a leendő honvédségi felhasználók és az alkalmazásukat elrendelő/igénylő döntéshozók is megismerjék a hadijátékokat, természetesen a hagyományos cselekvésivázzlat-elemzéseken túl is.

2. ábra A kutatás körfolyamata (Szerkesztette a szerző)³⁴

³³ What is Wargaming? LBS Consultancy Ltd. <http://lbsconsultancy.co.uk/our-approach/what-is-it/> (Letöltés időpontja: 2020. 09. 25.)

³⁴ Peter Perla: *The Art of Wargaming: A Guide for Professionals and Hobbyists*. Naval Institute Press, Annapolis, 1990, 288.

A felfedező hadijátékoknak is lehet több típusa,³⁵ de mindegyiknek közös vonása, hogy valamilyen ismeretlen megértésére, megismerésére törekszik. Ez lehet a művelési környezet, a hadszíntér, vagy ez utóbbi egyes szereplőinek feltérképezése, esetleg egy jövőbeli koncepció vagy rendszeresítésre szánt eszköz, képesség elemzése.

Mivel e publikáció alapvető témája az innovációs folyamatokban történő felhasználhatóság vizsgálata, ezért a továbbiakban inkább a jövőbeli – biztonsági – környezetet feltáró és a koncepciófejlesztő típusokra koncentrálok. Az ilyen feladatokkal kapcsolatban a döntések jellemzően az alábbi főbb kategóriákba tartozó módszerek – mindegyikbe több altípus sorolható be, ezeket nem vizsgálom külön – egyikével vagy kombinációjának alkalmazásával születnek:

- (hatás)tanulmányok és elemzések (alapvetően statikusak, egy időpillanatban rendelkezésre álló adatokra épülő, időközönként frissülő, egy lehetséges jövőbeli állapotra utalásokat tartalmazó elemzések);
- a humán faktort is figyelembe vevő egyeztetések és *workshopok* (*brainstorming* és egyéb módszerek felhasználásával készülő, néhány kérdést vizsgáló, a véleményeket igen, de az eredményeket alapvetően nem ütköztető kiscsoportos szemináriumok);
- szimulációk (modellek használatára épülő, nagy mennyiségű kvantitatív adatot szolgáltatató dinamikus elemzések, tényleges jövőbeli állapotra utalás nélkül);
- hadijátékok (dinamikus elemző eljárások, amelyek az emberi döntések következményeinek ütköztetésével és ezek eredményével vetítenek előre egy lehetséges jövőt);
- egyéb.

A tanulmányok és az elemzések megrendelése, a digitális vagy analóg szimulációk és számvetések, illetve a különböző tematikus workshopok tartása bevett módszer a hazai tervezés és a koncepció fejlesztése során, ehhez nemzetközi szinten a hadijátékszás is csatlakozik.³⁶ Magyarországon a COA-*wargaming* mellett azonban kevés teret kapnak az egyéb típusok, ezért a továbbiakban ezeket mutatom be, természetesen a fenti három ismertebb és elfogadottabb módszertannal (elemzések, *workshopok* és szimulációk) kontextusban. A hadijátékok számos típusa közül a szemináriumról (*Seminar*) és a mátrixról (*Matrix*) lesz szó, mert jellegüknél fogva ezek a kreatívabb fajták azok, amelyek a legalkalmasabbak a felfedező és kísérletező munkára. A két hadijátéktípust a másik három módszertannal kontextusban és mindkettő (környezeti feltáró és koncepciófejlesztő) alkalmazási területen vizsgálom.

A két típus eltérő egymástól. A *Seminar Wargame* alapvetően kreatív, kevés szabállyal rendelkező, tapasztalt játékosokat és felkészült moderátorokat megkövetelő sok interakciós, kommunikáció központú – erre utal a neve is – hadijátékforma. Előzetes ismereteket megkövetelő, szakértők bevonásával tartandó hadijáték, amely kifejezetten alkalmas technikai témájú, szűk fókuszú, nagy mélységű kutatásokra. A *Matrix Wargame* szintén kreatív, de jól strukturált, szigorú szabályokkal rendelkező szerepjátékszás-központú konfrontatív, kísérletezésre alkalmas hadijáték, amely kiválóan felkészült, tapasztalt moderátort kíván,

³⁵ Harangi-Tóth Zoltán: Nemzetközi hadijátékrendek. Honvédségi Szemle, 2020/3., 121. <https://kiadvany.magyarhonvedseg.hu/index.php/honvszemle/article/view/49/48> (Letöltés időpontja: 2021. 10. 10.)

³⁶ Jelen publikációnak nem témája a koncepciók kidolgozása folyamatának bemutatása, ezért azokat csak a szükséges mértékben érinti: a NATO-koncepciófejlesztés során gyakorlatilag három nagy fázist különböztethetünk meg, amelyekben a fenti módszertanok időről időre előkerülnek: Ez a feltáró/felfedező folyamatok szakasza, a fejlesztési szakasz és a jóváhagyás szakasza (Discovery process, Development process, Validation process). Concept Development and Experimentation – NATO CD&E Handbook. NATO ACT, Norfolk, 08. 2021., 16–19. https://www.act.nato.int/application/files/1316/2857/5217/NATO-ACT-CDE-Handbook_A_Concept_Developers_Toolbox.pdf (Letöltés időpontja: 2021. 09. 30.)

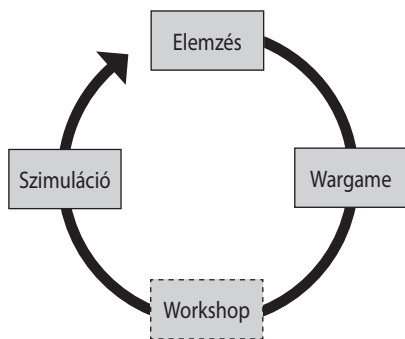
de viszonylag kevés bemeneti ismeretet követel a játékosoktól. A nagy kép kialakítására, annak összefüggéseinek feltárására, jövőbeli trendek azonosítására alkalmas.

Az alapvető kérdés az, hogy mikor érdemes hadijátékokat alkalmazni. A felületes válasz az, hogy mindig! A pontos válasz viszont az, hogy abban az esetben, ha komplex, sokszereplős, vagy rejtett, nehezen beazonosítható, rosszul strukturált problémát, esetleg szándékos megtévesztés veszélyét rejtő szituációval találkozunk. Jellemzően a három bevett módszertan és a hadijátás együttes alkalmazása a legcélszerűbb, de a cél és az eredmények beazonosítása eltérő lehet minden egyes szituációban. A továbbiakban egy általános mintát alapul véve vázolom fel a módszertanok kapcsolatát.

A KÖRNYEZETI FELTÁRÁS ÉS A KONCEPCIÓFEJLESZTÉS HADIJÁTÉKOK SEGÍTSÉGÉVEL

A környezet jellemzőinek és hatásainak a feltárása katonai szervezetek esetén elsődlegesen a felderítőelemek feladata. A *wargame* kiinduló pontja mindig valamilyen elemzés, amely az alapadatokat megadja, és amelyre a szcenárió felépül majd – így pontossága természetesen függ az információk minőségétől is. A hadijáték dinamikus jellegéből következően, hogy az olyan mélyen rejlő összefüggésekre és kapcsolatokra is fel tudja hívni a figyelmet (*insight*), amelyekre a hagyományos elemzések nem. Célszerű egy szcenáriót több alkalommal vagy több párhuzamos csoporttal is végigjátszani, hogy a végén kellő mennyiségű adat keletkezzen.

A műveletek környezetének, a hadszíntérnek, a legfontosabb szereplőknek és szándékaiknak a feltérképezésére a mátrix hadijátékok alkalmasak. Megfelelően ábrázolják a katonai és az egyéb szektorok közti átmenetet, így stratégiai és hadműveleti szinten – korlátozottan harcászati – is alkalmasak az elemzések eredményeinek az ellenőrzésére, az információs hiányosságok feltárására. Szerepjátékos jellegük miatt megfelelőek a szereplők közti kapcsolatrendszer és motivációk beazonosítására, így kiválóan használhatók konfliktuselemzésre is.³⁷

3. ábra A környezet vizsgálatának módszertanai (Szerkesztette a szerző)

Rövidek, kevés anyag- és költségigényük van, minimális előkészületeket követelnek, így gyorsan megismételhetők. Korlátozottan alkalmasak nagy kinetikus műveletek elemzésére, és eredményeik is inkább a kvalitatív és nem a kvantitatív zónában mozognak, így bizonyos kérdésekre nem adhatnak egzakt választ. Erre a célra a szimulációk alkalmasabbak, míg a hadijátékok abban segíthetnek, hogy a lehetséges cselekvési vázlatok számát leszűkítsék, így a szimulációban/számvetéskor már kevesebb opcióval kell számolni, ami időt és erőforrást takarít meg. A hadijáték után lehetséges egy *workshop* tartása, ahol a különböző csoportok egyeztetni tudják az eredményeiket és leszűkítik

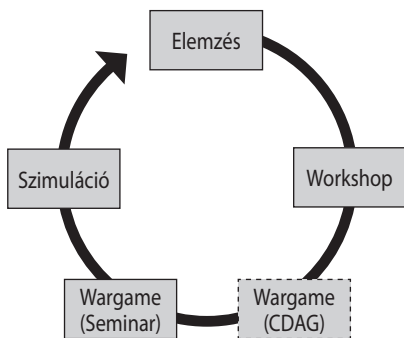
³⁷ Bauer Kristóf: Konfliktuselemzési eszközök. In: Kovács Katalin – Tóth Péter (szerk.): A konfliktuselemzés módszertani iskoláiról. Dialóg Campus, Budapest, 2020, 155–158. https://nkerpo.uni-nke.hu/xmlui/bitstream/handle/123456789/15903/828_A%20konfliktuselemzes_modszertani_iskola%Elrol.pdf;jsessionid=9C92204D750B1820BF4E5F335ED6B2B2?sequence=1 (Letöltés időpontja: 2021. 12. 03.)

a szimulációs vizsgálatra bocsátható kérdések körét. A módszertanok sorrendje mindenkor az elemzés, a hadijáték (*workshop*) és végül a szimuláció.

A koncepciófejlesztéshez a NATO rendelkezik egy szigorúan strukturált elemző hadijátékkal, amely nevével ellentétben minimális játékos elemet tartalmaz: ez a koncepciófejlesztő-értékelő játék (Concept Development Assessment Game – CDAG).³⁸ Bizonyos szituációkban ez elegendő lehet a feladatra, főleg, amikor a fejlesztés a középső–végső fázisaiban jár, és több oldalról, a végfelhasználók bevonásával, csak néhány kulcskérdést érintve szeretnénk véleményt kapni a kidolgozás alatt álló tervezetről. Amikor azonban a koncepció átfogó tesztelésére kerül a sor, akkor minden esetben a *Seminar Wargame* adhatja a legtöbb információt.

A koncepciófejlesztéshez kapcsolódó vizsgálati sorrend jellemzően egy elemzéssel kezdődik, amely a szükséges nagy mennyiségű adatot biztosítja. Ezt követi – bizonyos esetekben meg is előzi – a *workshop* fázis, ahol maga a koncepció ölt testet, és felvázolásra kerülnek a főbb irányvonalak. Ezt követi a CDAG – lehetséges csak a kék oldal vizsgálatával, de piros, azaz alájátszás ellenében is végrehajtani –, majd a *Seminar Wargame*,

amely a koncepció vizsgálatát először végzi el folyamatában, mindig alájátszás ellen. Alapvetően akkor hajtják végre, amikor már kellő mennyiségű adat áll rendelkezésre a korábbi fázisokból, és szükség van a koncepció „viselkedésének” és a következményeknek a vizsgálatára. A két hadijáték közül a CDAG alapvetően a koncepció egyes részeinek a mélyebb megismerésére, korlátainak feltárására, a *Seminar Wargame* pedig az életképességének a környezeti kontextusban történő tesztelésére használható. Szükség esetén az egyik elhagyható, míg a keletkezett adatok ellenőrzésére ebben az esetben is a szimuláció lefuttatása lehet a megfelelő eszköz.

4. ábra A koncepció vizsgálatának módszertanai (Szerkesztette a szerző)

KAPCSOLÓDÁSI PONTOK A KATONAI ÉS EGYES ÁLLAMI, VALAMINT A CIVIL SZEKTOROK KÖZÖTT A HADIJÁTÉK SEGÍTSÉGÉVEL

2021 őszén sor került az első magyar hadijátékos (hibrid, azaz jelenléti és digitális) konferencia megszervezésére *Hadijátás és komoly játékok 2021* címmel,³⁹ amely dedikáltan vegyes, civil és katona előadók bevonásával fedte le a hadijátékok széles palettáját. Ez már egyértelműen kitekintés volt a szigorúan vett katonai felhasználású játékok területéről más szektorok felé. A konferencia kapcsolatépítési lehetőséget biztosított az alakuló magyar professzionális hadijátékos közösségnek, hogy megismerhessék egymás munkásságát. A témák kiválasztása is inkább az ismerkedést szolgálta, így rövid előadásokra és azt követően közös kerekasztal-beszélgetésekre került sor.

³⁸ Sue Collins: Concept Development Assessment Game (CDAG) Handbook V 4.1. NATO ACT, Norfolk, 2014.

³⁹ A konferencia kiírása elérhető az alábbi linken: <https://ludevent.uni-nke.hu/event/1256/> (Letöltés időpontja: 2021. 09. 30.)

A rendezvény négy szekciója közül az első a katonai elemző és tervező játékokat és a velük szemben a törzsek által támasztott igényeket mutatta be – egy újszerű szemszögből. A szekció három előadója a tervezés három szintjéről érkezett (zászlóalj – harcászati; átfogó művelettervezési – hadműveleti; és koncepciófejlesztő – stratégiai), így viszonylag széles palettát fedtek le. A második blokk már inkább a nemzetközi tapasztalatokról (csendes-óceáni térség globális és regionális hatalmai hadijátékainak bemutatása), illetve külföldi képzési-oktatási gyakorlatokról szólt, amelyben számos „hadijátékos nagyhatalom” és világelső felsőoktatási intézmény (King’s College London Wargaming Network) programjai lettek bemutatva.

A konferencia harmadik blokkjában a civil rekreációs és (had)történelmi hobbi hadijátékok jelentették a központi témát. Az egyik fontos kérdés a civil használatra szánt térképes és figurás játékok katonai, oktatási felhasználására vonatkozott, amelyet több előadó is körbejárt. Bemutatkozott hazánk legnagyobb történelmi *wargame* rendezvénye (Historikum), de bepillantást nyerhettünk az egyes oktatási kérdések feldolgozására készült hadijátékok tervezési tapasztalataiba is. A rendezvény utolsó szekciója a (katonai) közigazgatás és a hadijátékok kapcsolatáról, az üzleti hadijátékszásról és a digitális platformokról, illetve ezek kiképzési felhasználásáról szólt.

A nap folyamán a konferencián összesítve közel száz fő vett részt (több alakulat, parancsnokság és minisztérium képviselőiben, illetve számos magányszemély vagy üzleti érdeklődő is megjelent), és 13 előadó tartott előadást. A rendezvény szervezésével egy évente megrendezendő konferenciasorozatot tervezünk újtárra indítani, ami a visszajelzések alapján kifejezetten jó fogadtatásra talált. A cél tehát a visszajelzések kiértékelése és a tapasztalatok feldolgozása, és ez reményeink szerint végül majd hozzájárul ahhoz, hogy a jövőben a konferenciánkat a többnapos, több száz fős brit és amerikai *Connections* konferenciák mintájára mind játékos *workshop*okkal, mind nemzetközi szekciókkal bővíteni tudjunk.

A konferencia megszervezésének ténye, a résztvevők, valamint az előadók száma és összetétele is arra utal, hogy van fejlődési lehetőség és mozgástér a hazai professzionális hadijátékszás számára. Az ilyen és ehhez hasonló rendezvények nagyon fontos szerepet játszanak abban, hogy a *wargaming* a Magyar Honvédség egyik fontos „exportcikke” legyen, és az állami, ipari vagy tágabb értelemben a civil szféra figyelmét is felhívja a módszertanban rejlő potenciálra. Véleményem szerint a Magyar Honvédségben felhalmozott hadijátékos tapasztalat ebben a folyamatban domináns szerepet biztosíthat a szervezet számára, ugyanakkor rávilágít a tényre, hogy napjainkra már a hadviselés sem lehet csak tisztán katonai tevékenység – a műveletek függvényében mind az érintettek köre, mind a hadszíntér és környezete kibővült –, ezért a hadijátékszás sem csak a katonáké, abba a civileket is szükséges bevonni szakértőként és játékosként egyaránt.⁴⁰

Érdemes megjegyezni, hogy az üzleti életben, sőt az üzleti oktatásban is használnak egyszerűbb hadijátékokat.⁴¹ A piac változásainak elemzésére, a vetélytársak feltérképezésére alkalmazott *business wargaming* azonban csak egy példa arra, hogy a hadijátékoknak milyen felhasználási lehetőségei vannak. Gyakorlatilag bármilyen stratégiai tervezési folyamat során

⁴⁰ Sebastian Bae: Just Let Them Compete: Raising the Next Generation of Wargamer. War on the Rocks, 09. 10. 2018. <https://warontherocks.com/2018/10/just-let-them-compete-raising-the-next-generation-of-wargamers/> (Leöltés időpontja: 2020. 10. 07.)

⁴¹ Boda Márton Attila: Üzleti szimulációs játékok a hazai gazdasági képzésben. *Educatio*, 2019/2., 386–388. https://www.researchgate.net/publication/337491702_Uzleti_szimulacios_jatekok_a_hazai_gazdasagi_kepzesben/link/5e04e138299bf10bc37ab77e/download (Letöltés időpontja: 2021. 12. 03.)

hasznos lehet a következmények vizsgálatára és a szereplők megismerésére, ahogyan azt a Magyar Diplomáciai Akadémia képzéseinek részeként megtartott *hadijáték-szimulációk* is mutatják.⁴² Az állami, diplomáciai, üzleti és katonai felhasználás mellett bármilyen kutatási-fejlesztési vagy akár oktatási folyamatban is alkalmazhatók a hadijátékok, mert a szabályaik és a rendszerük van annyira rugalmas, hogy a katonai téma megváltoztatása nem csökkenti a hatékonyságukat. Az azonos módszertan ismerete pedig hidat képezhet a különböző szektorok között, megkönnyítve az együttműködésüket.

ÖSSZEGRÉS

Mint látható, a modern, angolszász hadijátékok elterjedése új lehetőségeket nyitott meg világszerte az innováció és a kutatás-fejlesztés területén. Hazánkban ez a folyamat még csak gyerekcipőben jár, így amikor *wargame*-ről van szó, az a többség számára még mindig egy kizárólagos katonai tevékenységet, azon belül is a cselekvési vázlatok elemzését jelenti. Az elmúlt néhány évben Magyarországon is több publikáció jelent meg, számos tudományos diákköri munka, szakdolgozat született a témában, míg végül 2021-ben egy tematikus konferencia is igyekezett felhívni a figyelmet a hadijátékos nyújtotta lehetőségekre.

A Magyar Honvédség komoly tapasztalatokkal rendelkezik a hadijátékos módszertan alkalmazása területén, így szerepe megkerülhetetlen lesz a jövőben is, de várható, hogy az üzleti szektor mellett más területeken is megtörténik a *wargame*-ek térnyerése. Ebben a helyzetben az MH feladata lehet a tudás és a tapasztalat átadása, ami továbbra is biztosítaná az elsőségét a témában, ugyanakkor a civilek vagy társszervezetek által alkalmazott eljárások, végrehajtott gyakorlatok a katonák számára is fontos információkkal szolgálhatnak. Elmondható tehát, hogy a trendek a hadijátékok típusainak, a felhasználók körének kibővülése felé mozdultak el világszerte. Ez egybevág azzal, ahogy a hadviselés jellege is megváltozott, mert a műveletek tervezése egyre inkább más, nem hagyományos (katonai) szereplők bevonásával történik, amire tudatosan fel kell készülni. Ezt a felkészülést és a kapcsolatok létrejöttét könnyítheti meg a közös módszertan, a hadijátékos alkalmazása.

A Magyar Honvédség technika fókuszú innovációja mellé a felértékelődő humán faktornak, kiemelten a vezetői felkészítésnek is fel kell zárkóznia. Innovatív, mentálisan rugalmas, kreatív és az újdonságokat befogadó vezetőket pedig a jelenlegi, hagyományos oktatási modellekkel nem lehet képezni, azok alkalmatlanok arra. Ebben a helyzetben egy lehetséges kitorési pontot jelenthet a hadijátékos és a játékalapú tanulás/oktatás, mert a jövő vezetői még az „iskolapadban” megismerkedhetnek a szükséges módszertanokkal, amelyek így a jövőben nem lesznek ismeretlenek számukra. A hadijátékok segíthetnek az alapképzésben a döntési magabiztosság megszerzésében, valamint segíthetik a nagyobb önállóság elérését, amely a küldetésorientált vezetési szemlélet alapeleme. Talán nem véletlen, hogy a porosz *Kriegspiel*, a modern hadijátékok őse is fontos eszköze volt az *Auftragstaktik* szellemében nevelt tisztikar felkészítésének.

⁴² Harangi-Tóth Zoltán: Hadijáték szimuláció a nagykövetek felkészítésén. NKE, 2021. <https://hhk.uni-nke.hu/hirek/2021/09/20/hadijatek-szimulacio-a-nagykovetek-felkeszitesen>; valamint az NKE Diplomáciai vezetőképzés szakirányú továbbképzési szak leírása: <https://kti.uni-nke.hu/szakiranyu-tovabbkepzesek/szakiranyu-tovabbkepzesi-szakok/diplomaciai-vezetokepzes/altalanos-informaciok> (Letöltések időpontja: 2021. 09. 30.)

Az elkövetkező évtizedben tehát a humán-kognitív terület, azaz a parancsnokok és magasabb szinteken a törzsek (később egyre inkább MI által támogatott) tevékenységének a felértékelődése várható, így a kognitív képességek fejlesztését célzó módszertanoknak kell az innováció következő fokozatának a motorját jelenteniük a Magyar Honvédségben. Erre a kihívásra számos ország a hadijátékos programjaik kiterjesztésével válaszolt, eddig úgy tűnik, hogy sikerrel.

FELHASZNÁLT IRODALOM

- ADP 6-22 Army Leadership and the Profession. Headquarters, Department of the Army, US ARMY, 2019. https://armypubs.army.mil/epubs/DR_pubs/DR_a/ARN20039-ADP_6-22-001-WEB-0.pdf
- Antal Ferenc: *A honvédelmi és rendészeti bizottságnak számolt be Benkő Tibor*. Honvedelem.hu, 14. 10. 2021. <https://honvedelem.hu/hirek/a-honvedelmi-es-rendeszeti-bizottsagnak-szamolt-be-benکو-tibor.html>
- Army to demonstrate modernization ingenuity and Joint Force interoperability at Project Convergence 2021. U.S. Army. https://www.army.mil/article/250760/army_to_demonstrate_modernization_ingenuity_and_joint_force_interoperability_at_project_convergence_2021
- Bae, Sebastian: *Just Let Them Compete: Raising the Next Generation of Wargamer*. War on the Rocks, 09. 10. 2018. <https://warontherocks.com/2018/10/just-let-them-compete-raising-the-next-generation-of-wargamers/>
- Barnett, Thomas – Culver, Lea: *NWC Wargaming: Go Big or Go home*. PAXsims, 31. 07. 2020. <https://paxsims.wordpress.com/2020/07/31/nwc-wargaming-go-big-or-go-home/>
- Bauer Kristóf: *Konfliktuselemzési eszközök*. In: Kovács Katalin – Tóth Péter (szerk.): *A konfliktuselemzés módszertani iskoláiról*. Dialóg Campus, Budapest, 2020, 147–167. https://nkerepo.uni-nke.hu/xmlui/bitstream/handle/123456789/15903/828_A%20konfliktuselemzes_modszertani_iskol%Elrol.pdf;jsessionid=9C92204D750B1820BF4E5F335ED6B2B2?sequence=1
- Birovecz István – Szabó Sándor: *Az NKE Hadtudományi és Honvédtisztképző Kar katonai gyakorlatokon való részvételének lehetőségei*. Honvédségi Szemle, 2021/4., 60–66. DOI: 10.35926/HSZ.2021.4.5; <https://kiadvany.magyarhonvedseg.hu/index.php/honvszemle/article/view/547/516>
- Boda Márton Attila: *Üzleti szimulációs játékok a hazai gazdasági képzésben*. Educatio, 2019/2., 382–391. DOI: 10.1556/2063.28.2019.2.12; https://www.researchgate.net/publication/337491702_Uzleti_szimulacios_jatekok_a_hazai_gazdasagi_kepzesben/link/5e04e138299bf10bc37ab77e/download
- Collins, Sue: *Concept Development Assessment Game (CDAG) Handbook V 4.1*. NATO ACT, Norfolk, 2014.
- Concept Development and Experimentation – NATO CD&E Handbook. NATO ACT, Norfolk, 08. 2021. https://www.act.nato.int/application/files/1316/2857/5217/NATO-ACT-CDE-Handbook_A_Concept_Developers_Toolbox.pdf
- Czeglédi Mihály: *A küldetésorientált vezetés kialakulása*. Hadtudományi Szemle, 2015/3., 89–100. http://m.ludita.uni-nke.hu/repozitorium/bitstream/handle/11410/10300/15_3_tt_czeglledi.pdf?sequence=1&isAllowed=y
- Czeglédi Mihály: *A küldetésorientált vezetési szemlélet kialakulását befolyásoló tényezők*. Honvédségi Szemle, 2021/1., 75–88. DOI: 10.35926/HSZ.2021.1.6; <https://kiadvany.magyarhonvedseg.hu/index.php/honvszemle/article/view/195/188>
- Drót László: *Az OODA hurok (1. rész)*. Seregszemle, 2018/1., 143–159. <https://honvedelem.hu/images/media/5f58beccab99869002150.pdf>

- Galambos Sándor: *Acélkocka*. Honvedelem.hu, 23. 03. 2019. <https://honvedelem.hu/hirek/hazai-hirek/acelkocka.html>
- Hadijátszás és Komoly Játékok 2021. konferencia kiírása: <https://ludevent.uni-nke.hu/event/1256/>
- Harangi-Tóth Zoltán: *Hadjáték szimuláció a nagykövetek felkészítésén*. NKE, 2021. <https://hhk.uni-nke.hu/hirek/2021/09/20/hadjatek-szimulacio-a-nagykovetek-felkeszitesen>
- Harangi-Tóth Zoltán: *Komoly játékok és hadijátékok alkalmazási tapasztalatai a felsőoktatásban*. Újkor, 2020. 12. 21. <https://ujkor.hu/content/komoly-jatekok-es-hadjatekok-nke>
- Harangi-Tóth Zoltán: *Nemzetközi hadijátéktrendek*. Honvédségi Szemle, 2020/3., 113–124. DOI: 10.35926/HSZ.2020.2.11; <https://kiadvany.magyarhonvedseg.hu/index.php/honvszemle/article/view/49/48>
- Harangi-Tóth Zoltán: *Unethical from the Beginning: Wargaming and the Culture of Winning in the former Warsaw Pact Countries*. In: Downes-Martin, Stephen (ed.): *Unethical Professional Wargaming – „make your wargame say what you want it to say”*. Command and General Staff College, 13 09. 2021, 113–123. <https://paxsims.files.wordpress.com/2021/09/unethical-professional-wargaming-final-report-20210913-v2.pdf>
- Kihelyezett tanszék a honvédelemért. Debreceni Egyetem, 15. 10. 2019. https://hirek.unideb.hu/hu/hir/20191015_kihelyezett-tanszek-honvedelemert
- Krizbai János: *A szervezeti kultúra fejlesztésének kérdései a honvédségben*. Hadtudomány, 2019/3., 118–127. DOI: 10.17047/HADTUD.2019.29.3.118; <http://docplayer.hu/168395839-A-szervezeti-kultura-fejlesztesenek-kerdesei-a-honvedsegeben.html>
- Krizbai János: *A szervezeti stratégia, struktúra és kultúra kialakítása a Honvédségben*. Fejlesztési kérdések a Magyar Honvédség szervezeti kultúrájában. Honvédségi Szemle, 2020/2., 12–19. DOI: 10.35926/HSZ.2020.2.2; <https://kiadvany.magyarhonvedseg.hu/index.php/honvszemle/article/view/40/37>
- NKE (stratégiai) Intézményfejlesztési Terv 2020–2025. <https://www.uni-nke.hu/document/uni-nke-hu/intezmenyfejlesztesi-terv-2020-2025.pdf>
- NKE Diplomáciai vezetőképzés szakirányú továbbképzési szak leírása: <https://kti.uni-nke.hu/szak/iranyu-tovabbkepzesek/szakiranyu-tovabbkepzesi-szakok/diplomaciai-vezetokepzes/altalanos-informaciok>
- NKE HKK Hadtörténelmi, Filozófiai és Kultúrtörténelmi Tanszék oldala: <https://hhk.uni-nke.hu/oktatasi-egysegek/hadtortenelmi-filozofiai-es-kulturtorteneti-tanszek/oktatas-kutatas/tematikak>
- Perla, Peter: *The Art of Wargaming: A Guide for Professionals and Hobbyists*. Naval Institute Press, Annapolis, 1990.
- Porkoláb Imre – Hennel Sándor – Hegedűs Ernő: *Modernizáció és innováció (1.)*. Honvédségi Szemle, 2021/2., 14–26. DOI: 10.35926/HSZ.2021.2.2; <http://real.mtak.hu/123022/1/PorkolabImre-HennelSandor-HegedusErno.pdf>
- Porkoláb Imre: *Szervezeti adaptáció a Magyar Honvédségben: küldetésalapú vezetés 2.0 a digitális transzformáció korában*. Honvédségi Szemle, 2019/1., 3–12. <https://kiadvany.magyarhonvedseg.hu/index.php/honvszemle/article/view/205/197>
- Porkoláb Imre: *Szervezeti innováció a Magyar Honvédségben: az ember-gép szimbiózis a stratégia-elméletek tükrében*. Haditechnika, 2019/1., 2–8. http://real.mtak.hu/98523/1/HT_2019-1_cikk-01.pdf
- Porkoláb Imre: *The Context of Asymmetry: An Integrated Strategy for Shaping the Future and Leading on the Edge of Chaos*. In: Porkoláb Imre – Kiss Álmos Péter (szerk.): *Asymmetric Warfare Proceedings*. Konferenciakötet. Dialóg Campus, Budapest, 2017.
- Thomas, Nicole – Jamison, Matt – Gomber, Kendall – Walton, Derek: *What the United States Military Can Learn from the Nagorno-Karabakh War*. Small Wars Journal, 04. 04. 2021. <https://smallwarsjournal.com/jrnl/art/what-united-states-military-can-learn-nagorno-karabakh-war>

- Tonin, Matej: *Artificial Intelligence: Implications for NATO's Armed Forces*. NATO Science and Technological Committee (STC) report. 13. 10. 2019. <https://www.nato-pa.int/document/2019-stcttc-2019-report-artificial-intelligence-tonin-149-stctts-19-e-rev1-fin>
- Ullman, Harlan K. – Wade, James P.: *Shock and Awe – Achieving Rapid Dominance*. National Defence University, 1996. http://www.dodccrp.org/files/Ullman_Shock.pdf
- What is Wargaming? LBS Consultancy Ltd. <http://lbsconsultancy.co.uk/our-approach/what-is-it/>

KÉT JÓBARÁT

*Források és iratok a magyar–lengyel politikai
és katonai kapcsolatokhoz,
1918–1920*

A kötet a 20. század egyik agyonhallgatott, de lengyel és magyar részről igen lényeges eseménysorának dokumentumait (többek között diplomáciai leveleket, katonai jelentéseket, újságcikkeket) tárja elénk abból a korszakból, amikor Lengyelország elkezdett önvédelmi háborút vívott a szovjet-országi Vörös Hadsereggel. Ebben a küzdelemben riasztóan kevesen siettek a segítségére, de a támogatók között ott volt Magyarország.

Szerző: Varga E László
Megjelenés éve: 2021
keménytáblás
804 oldal
Ára:

9500 Ft

A könyv a Zrínyi Kiadó webshopjában (shop.hmzrinyi.hu) vagy a Kiadó könyv- és térképboltjában (1024 Budapest, Fillér u. 14.) vásárolható meg.

Szilágyi Tibor ezredes:

KÖRNYEZET? BIZTONSÁG! A HONVÉDELMI MINISZTERIUM 2014–2020-AS IDŐSZAKI KÖRNYEZETI ÉS ENERGIAHATÉKONYSÁGI CÉLÚ, NEMZETI ÉS EURÓPAI UNIÓS TÁRSFINANSZÍROZÁSÚ FEJLESZTÉSEI

DOI: [10.35926/HSZ.2022.4.6](https://doi.org/10.35926/HSZ.2022.4.6)

ÖSSZEFOGLALÓ: A 2014–2020-as fejlesztési időszak során – a nemzeti fejlesztési célok eléréséhez aktívan hozzájárulva – a Honvédelmi Minisztérium az uniós források felhasználásakor olyan területek fejlesztésére összpontosított, ahol az uniós támogatás hozzáadott értéket teremt, hozzájárul a fenntartható fejlődéshez, illetve csökkenti a környezeti terhelést. Az ember és környezete viszonyát vizsgáló környezetbiztonság a biztonság egyre több dimenzióját köti össze, többszörözi egymásra gyakorolt hatásukat. A haderők mint a szűken értelmezett biztonság hagyományos letéteményesei közvetlenül érintetté válhatnak a biztonság egy viszonylag új elemének, a környezetbiztonságnak megteremtésében, illetve a fenntartására való céltudatos törekvésben.¹

KULCSSZAVAK: EU fejlesztési források, környezetbiztonság, Magyar Honvédség

A SZERZŐRŐL:

Szilágyi Tibor ezredes, vezető mentor, szakreferens (NKE HHK Felsőfokú Vezetőképző Intézet)

BEVEZETÉS

A védelmi szféra szervezetei, így a haderők sem függetleníthetik magukat a társadalmak egészének mindennapi életét alapjaiban befolyásoló, helyileg mérhető és érvényesülő, regionális és globális, civilizációs és természeti folyamatoktól és azok hatásaitól. Ilyen a klímaváltozás, az emberi fogyasztásra alkalmas és hozzáférhető ivóvíz mennyiségének, valamint a mezőgazdasági művelésre alkalmas termőföldterületek nagyságának csökkenése és az emberi populáció növekedésének felgyorsulása.

A nemzeti haderők, egy adott társadalom különleges célú és rendeltetésű alrendszereként, humán erőforrásukat és anyagi szükségletüket az adott társadalom reprodukciós és termelési képességei eredményeként nyerik. Bár társadalmi szerepüket és feladataikat ezek betöltésére és ellátására kialakított speciális szervezeti felépítésben, speciális eszközrendszerek és alkalmazási módok útján valósítják meg, a társadalom más alrendszereivel együtt viselik azokat a terheket, amelyek a fentebb említett civilizációs és természeti folyamatok eredőjeként érik őket.

¹ Mivel a tanulmány jogi jellegű szakszöveg, a területen alkalmazott és a vonatkozó dokumentumokban használt szakkifejezések írásmódján (pl. HM tárca) nem változtattunk – A szerk.

Ugyanakkor a társadalom alrendszerei nemcsak elszenvedik e folyamatok negatív hatásait, hanem eltérő mértékben ugyan, de hozzájárulnak kialakulásukhoz, vagy egyenesen okozzák, kiváltják azokat. Nincs ez másképp a haderővel sem. Felmerül a kérdés: a haderő képes-e saját humán erőforrásaival, különleges eszköz- és szervezeti rendszereivel, valamint speciális tudáspotenciáljával tevőlegesen hozzájárulni ahhoz az össztársadalmi szükséglethez és igényhez, hogy a fejlődést és a fennmaradást akadályozó civilizációs és természeti folyamatok kedvezőtlen hatásai mind helyileg, mind regionálisan és globálisan csökkenjenek, illetve hogy a negatív trendek megforduljanak?

A válasz a megújulási képességek célirányos, időbeni, hatékony és főleg sikeres kibontakozásában rejlik. A haderők általában, de különösen saját nemzeti fegyveres erőnk, a Magyar Honvédség a társadalommal együtt viseli a káros civilizációs és természeti folyamatok hatásait, a társadalom részeként pedig tesz is ellenük. A kialakított válaszai – hadfelszerelés-fejlesztés, művelési és anyagi szabványok kidolgozása és bevezetése – sajátosak, ugyanakkor jól illeszkednek az össztársadalmi válaszok rendszerébe.

Ehhez a látszólag alaprendeltetésén kívül eső feladathoz alapértelmezetten nemzeti forrásokat vesz igénybe, de egyre intenzívebb szövetségi és európai uniós beágyazódása révén – egyre inkább összehangolt céllal, ugyanakkor eltérő nagyságrendben – használhat fel NATO- és EU-forrásokat, egyúttal képességeihez és lehetőségeihez mértén járul hozzá, két- és többoldalú, regionális (V4, V4+), valamint szövetségi és európai uniós kezdeményezések, programok és projektek megvalósításához.

Jelen tanulmány azt vizsgálja, hogy az EU 2014–2020-as fejlesztési időszaka során a HM környezeti és energiahatékonysági célú fejlesztései – miközben teljesítették az EU- és a vonatkozó nemzeti célokat – hozzájárultak-e egyúttal a környezetbiztonság növekedéséhez. A tanulmány összeállításánál alkalmazott fő kutatási módszer a tartalom-elemzés volt. A kutatási szakasz során nem történt elsődleges adatgyűjtés, a megállapítások és az eredmények a releváns könyvek, független tanulmányok és jogszabályok szekunder elemzésén alapulnak.

A HM TÁRCASZINTŰ EU-S FEJLESZTÉSI SZERVEZETI RENDSZER ÉS SZABÁLYOZÁSI KÖRNYEZET A 2014–2020-AS IDŐSZAK SORÁN

Az EU 2014–2020-as fejlesztési időszak során a HM tárca aktívan kivette a részét az EU-források felhasználására vonatkozó hazai stratégia-, program- és szabályozóalkotásból, aminek keretében a HM részt vett a Fejlesztéspolitikai Koordinációs Bizottság, a Partnerségi Megállapodás Monitoring Bizottság, valamint – többek között – a Környezeti és Energhatékonysági Operatív Program Monitoring Bizottság munkájában.

A honvédelmi tárca a fejlesztési időszak során mindvégig törekedett a hazai fejlesztéspolitikai célokkal összeegyeztethető, kormányzati szintű érdeket képviselő – nem haderőfejlesztés (így például katasztrófavédelmi, egészségügyi, energiahatékonysági) jellegű – fejlesztések terén az EU-források minél szélesebb körű megszerzésére és hatékony felhasználására, ennek megfelelően a tárca környezeti és energiahatékonysági célú nemzeti, illetve EU-források² felhasználását célzó fejlesztési prioritásai az alábbiak voltak:

- energetikai hatékonysági fejlesztések;
- az MH katasztrófavédelmi beavatkozó- és katasztrófa-egészségügyi képességeinek fejlesztése;

² A 2014–2020-as fejlesztési időszak során a tanulmányban feldolgozott fejlesztési projektek társfinanszírozásának aránya (nemzeti/EU) 15/85 volt.

- környezetvédelmi (és ivóvízminőség-javító) fejlesztés;
- környezeti kármentesítés.

A HM az EU 2014–2020-as fejlesztési időszaka során folyamatosan arra törekedett, hogy a tárca EU-fejlesztéseket támogató szabályozói és intézményrendszere, valamint a projektek megvalósítása „szinkronban működjön” a vonatkozó nemzeti rendszerekkel (1. táblázat). Az erőfeszítések között kiemelten szerepelt a nemzeti szintű EU-s fejlesztési szabályozói környezet változásainak folyamatos figyelemmel kísérése, a változások szükséges mértékű és időbeni lekövetése a tárcaszintű, majd szervezeti szintű szabályozókban.³

E tevékenység eredményeképpen született meg és állta ki a fejlesztési időszak próbáját az EU-források felhasználásával megvalósuló HM fejlesztési projektek szabályozási alapját képező, a többszöri módosítást követően jelenleg is hatályban lévő 24/2014. (III. 31.) HM utasítás.⁴

A hatályos 24/2014. (III. 31.) HM utasítás:

- meghatározza az EU-s fejlesztési feladatok szakirányítási rendjét, melynek keretében a honvédelmi szervezetek a HM közigazgatási államtitkár (HM KÁT) szakirányításával látják el feladataikat, akinek a munkáját közvetlenül a HM Gazdasági Tervezési és Szabályozási Főosztály (HM GTSZF) támogatja, amely külső és belső koordináló és kapcsolattartó feladatokat lát el a tárcaközi és tárcaszintű szakmai tervezési és döntés-előkészítő mechanizmusok hatékony működése érdekében, valamint – az EU Programokat Tervező Osztály⁵ révén – javaslattevő, jelentő és a projektmenedzsment-szintű operatív feladatokat lát el;
- létrehozta az utasításban foglalt feladatok szakmai támogatását végző EU Forrás Koordinációs Szakértői Munkacsoportot (EU FKSZMCS), melynek tagjai mindazon honvédelmi szervezetek képviselői, melyek – tárcaszintű szakterületfelelősi és támogató, valamint kedvezményezett, végső kedvezményezett, konzorciumi tag, vagy szakmai együttműködő szerepkörben – részt vesznek, illetve vezetik az egyes fejlesztési projektek projektmenedzsment-szervezetét;
- meghatározza a fejlesztési projektek sikeres végrehajtása érdekében követendő együttműködési, javaslattevő és jelentési, valamint végrehajtási feladatokat;
- meghatározza, hogy – ha jogszabály másként nem rendelkezik – a projektmenedzsment létrehozása és tevékenységének szabályozása – a projektben érintett szervezeti körtől, a támogatási összeg nagyságától függően – közjogi szervezetszabályzó eszközzel vagy belső rendelkezésben történik, ennek megfelelően, az 50 millió forint támogatási összeg alatti projektek esetében a kedvezményezett szervezet vezetője intézkedésben, míg az 50 millió forintnál nagyobb támogatási összegben részesült projektek esetében HM KÁT–HVKF⁶ együttes intézkedésben valósul meg a projektmenedzsment-szervezet és a tagok feladatainak egyedi, a projekt jellegétől függő meghatározása.

³ Szilágyi Tibor: A Honvédelmi Minisztérium európai uniós forrásból megvalósuló fejlesztései: eredmények és tanulságok a 2014–2020-as fejlesztési időszakban, irányok és lehetőségek a 2021–2027-es tervezési időszak során – 2019. In: Pohl Árpád (szerk.): Biztonság és honvédelem. Ludovika Egyetemi Kiadó, Budapest, 2020, 827–843.

⁴ 24/2014. (III. 31.) HM utasítás az Európai Unió 2014–2020-as programozási időszak forrásainak tárcaszintű tervezésével és felhasználásával kapcsolatos feladatok végrehajtásáról. Jogtár. <https://net.jogtar.hu/jogszabaly?docid=A14U0024.HM&txtreferrer=00000003.txt> (Letöltés időpontja: 2022. 02. 08.)

⁵ Jelenleg HM GTSZF EU Forrás Tervező Osztály.

⁶ 2019. január 1-jétől HM KÁT–MHPK együttes intézkedés.

A tárcaszintű szabályzói rendszer létrehozását követően kiépült az EU-források felhasználását tárcaszinten koordináló szervezeti rendszer is, élén a szakirányítási feladatokat ellátó HM közigazgatási államtitkárral, benne a 24/2014. (III. 31.) HM utasításban foglalt feladatok támogatását végző, döntés-előkészítő és javaslattevő hatáskörrel bíró EU Forrás Koordinációs Szakértői Munkacsoporttal, a szükség esetén összehívandó Projekt Irányító Bizottsággal, az egyes fejlesztési projektek megvalósítását vezető projektmenedzsment-szervezetekkel, végül, de nem utolsósorban a kedvezményezett honvédelmi szervezetekkel.

A HM a tárcaszintű EU-s fejlesztési célok megvalósítása érdekében aktív együttműködést alakított ki és tartott fenn mindazon tárminisztériumokkal, amelyek nemzeti szintű szabályzói, koordinációs, irányító hatósági, illetve szakpolitikai felelősi feladatokról látnak el az EU-s fejlesztési források felhasználása terén.⁷

Az előbbieken főbb elemeiben felsorolt nemzeti és tárcaszintű szabályzói és intézményrendszerek, valamint az intenzíven működtetett tárcaközi és tárcaszintű együttműködési és koordinációs mechanizmus – a honvédelmi szervezetek szemszögéből nézve – mind azt szolgálják, hogy rugalmas támogatói környezetet biztosítva minél gördülékenyebben valósulhassanak meg az EU-s fejlesztési projektek.⁸

1. táblázat *A nemzeti EU-s fejlesztési szabályozási környezet és intézményi rendszer leképezése a HM tárca és a honvédelmi szervezetek szintjén (Szerkesztette a szerző)*

EU-s fejlesztések nemzeti szabályzói és intézményi rendszere	A nemzeti rendszer HM tárcaszintű leképezése
272/2014. (XI. 5.) Korm. rendelet ⁹	24/2014. (III. 31.) HM utasítás
Stratégiai és Családügyi Kabinet (SCsK)	Projekt Irányító Bizottság (PIB)
Kiemelt Projekt Támogatási Felhívás	HM KÁT–HVKF együttes intézkedés ¹⁰
Operatív Program Éves Fejlesztési Keret (ÉFK)	HM EU Fejlesztési Terv (EU FT)
Fejlesztéspolitikai Koordinációs Bizottság (FKB)	EU Forrás Koordinációs Szakértői Munkacsoport
Irányító Hatóság (IH)	Projektmenedzsment Szervezet

⁷ A HM tárca aktív együttműködő/érdekérvényesítő tevékenységének jó példája, hogy – hivatkozva a 2011. évi CXIII. törvény (Hv. tv.) 36. § (2) a) pontjában, valamint 2011. évi CXXVIII. törvény (Kv. tv.) 2. § (1) bekezdésében foglaltakra – a katasztrófavédelmi feladatokban közreműködőként részt vevő Magyar Honvédség szervezetei is potenciális kedvezményezettjei lettek a Környezeti és Energiahatékonysági Operatív Program a lakosság személy- és vagyonbiztonságának növelése érdekében magasabb minőségű katasztrófavédelem célra dedikált fejlesztési forrásainak.

⁸ Szilágyi Tibor: A Honvédelmi Minisztérium európai uniós forrásból megvalósuló fejlesztései a 2014–2020-as fejlesztési időszak első öt évében. Honvédségi Szemle, 2019/3., 34. http://real.mtak.hu/125205/1/HSZ_2019_147_3_Szilagy_i_Tibor.pdf (Letöltés időpontja: 2022. 02. 08.)

⁹ 272/2014. (XI. 5.) Korm. rendelet a 2014–2020 programozási időszakban az egyes európai uniós alapokból származó támogatások felhasználásának rendjéről. <https://net.jogtar.hu/jogszabaly?docid=a1400272.kor> (Letöltés időpontja: 2022. 02. 08.)

¹⁰ Belső rendelkezés, amelyet a HM közigazgatási államtitkár és a Honvéd Vezérkar főnöke (2019. január 1-jétől a Magyar Honvédség parancsnoka) együttesen adott ki, és amelyben szabályozta mindazon szervezeti és végrehajtási kérdéseket, amelyek a projektmenedzsment szintjén nem voltak szabályozhatók. Így volt biztosítható, hogy a projekt végrehajtásában érintett HM szervek és szervezetek, valamint a Magyar Honvédség érintett szervezeti egységek szabályozás alapján vegyenek részt a fejlesztési projekt megvalósításában.

A HM TÁRCASZINTŰ PROJEKTGENERÁLÁS FOLYAMATA, VALAMINT A PROJEKTEK LEFOLYTATÁSÁNAK MENETE

A nemzeti és a HM tárcaszintű szabályozói környezet és intézményrendszer főbb szintjeinek és döntési pontjainak sematikus bemutatását és összevetését követően szót kell ejteni a HM projektgenerálási folyamatáról (2. táblázat), melynek eredményeképpen áll össze és újul meg évente – a gördülő tervezés módszertanát követve – az EU Fejlesztési Terv (EU FT), amelynek összeállítását és gondozását a 24/2014. (III. 31.) HM utasítás rendeli el.

Az EU FT a honvédelmi szervezetek részéről felmerülő projektötleteket magában foglaló médium, „élő” tervezési dokumentum, amely az operatív programok (OP) és prioritásaik szerinti strukturált rendben, a fontosságukra és a tervezett megvalósításra vonatkozó prioritási sorrendben tünteti fel a honvédelmi szervezetek EU-forrásokból megvalósításra tervezett fejlesztési igényeit. A projektötleteket – a projektgenerálási folyamat végén – az EU FKSZMCS keretein belül egyeztetik, majd a HM GTSZF által, a HM KÁT részére jóváhagyják, ezután terjesztik fel őket.

A nemzeti szinten megvalósuló gördülő tervezés metodikáját követve¹¹ a mindenkori EU FT és az operatív programok hatályos éves fejlesztési keretei (ÉFK) képezik azt az objektív alapot, melyen nyugodva a fejlesztés szükségessége (1), az ÉFK-ban megítélt vagy standard felhívásban meghirdetett támogatási forrás nagysága (2) és az előkészítésre rendelkezésre álló idő (3) „háromszöge” biztosította keretek mentén megy végbe a tárcaszintű projektgenerálási folyamat.

2. táblázat A HM tárca 2016. évi projektgenerálási folyamata a 2014–2020-as időszak KEHOP-projektjei¹² esetében (Szerkesztette a szerző)

Végrehajtás módja	Fejlesztési irány	Szakterületi felelős	Eredmény
A 2015. évi éves fejlesztési keretekben még nem szereplő projektötletek, valamint a projektjavaslatok szakmai felülvizsgálata a kijelölt szakterületi felelős HM-/MH- szerv/ szervezet vezetésével	Igényjogosult kör egészségügyi ellátási feltételeinek fejlesztése	MH Egészségügyi Központ	Pontosított EU FT, projektjavaslatok a 2016–2018 időszakra vonatkozóan, projektötletek 2022-ig
	Energiahatékonysági fejlesztések	HM Védelemgazdasági Hivatal	
	Az MH katasztrófavédelmi beavatkozó-képességének fejlesztése	HM Tervezési és Koordinációs Főosztály	
	Környezetvédelmi (és ivóvízminőség-javító) fejlesztés, környezeti kármentesítés	HM Védelemgazdasági Hivatal	

¹¹ A 272/2014. (XI. 5.) Korm. rendeletben meghatározottak alapján az operatív programok ÉFK-it minden évben újra összeállították, majd a kormány részéről jóváhagyják. A kormányrendelet módosításával az első ízben 2015–2016-ban jóváhagyott ÉFK-kat a gördülő tervezés módszerét követve évente legfeljebb négy ízben módosítja a kormány/SCsK, de teljesen új dokumentumot az irányító hatóságok nem állítanak össze.

¹² KEHOP: Környezeti és Energiahatékonysági Operatív Program.

Az ÉFK-k megjelenését követően – amikor a kiemelt eljárásrendű projektek esetében a kedvezményezettként megjelölt honvédelmi szervezet megtudhatja a megítélt támogatás összegét, a támogatási felhívás megjelenésének tervezett időpontját, valamint a fejlesztés megvalósítására adott időkeretet – a honvédelmi szervezet kezdeményezi az EU FKSZMCS összehívását.

A munkacsoport a kezdeményező javaslatát figyelembe véve javaslatot tesz a HM KÁT részére a leendő fejlesztési projekt projektmenedzserének személyére, valamint a projektmenedzsment-szervezet összetételére.

A HM KÁT jóváhagyó döntését követően a kijelölt projektmenedzser felkéri a projektben részt vevő honvédelmi szervezeteket a projektmenedzsment-tagok¹³ és a projekt résztvevőinek kijelölésére.

A projektmenedzsment-szervezet a megalakulását követően elkezd a projekt megvalósítását és az egyes feladatokat részletesen szabályzó HM KÁT–MHPK (HVKF) együttes intézkedés tervezetének összeállítását annak érdekében, hogy a támogatási felhívás megjelenésekor rendelkezésre állhasson az a szabályzó, amely minden érintett szervezet és személy feladatait meghatározza.

Az adott fejlesztés megvalósítására szolgáló támogatási felhívás megjelenését követően a projektmenedzsment megkezdi a támogatási kérelem és az előírt tervezési dokumentáció tervezetének összeállítását, így a benyújtás időpontjára rendelkezésre áll az a kezdeti dokumentációcsomag, mely alapján az irányító hatóság (IH) – esetleges hiánypótlást követően – meghozhatja a támogatói döntést.

A támogatói döntést követően elkezdődhet a (köz)beszerzési eljárás(ok) megindításához¹⁴ és a projekt jellegétől függő hatósági, szakhatósági engedélyek megszerzéséhez szükséges tervek és dokumentáció összeállítása, majd benyújtása.

A sikeres (köz)beszerzési eljárások lefolytatását és az előírt engedélyek beszerzését követően megindulhat a projekt végrehajtása. A végrehajtási szakaszra főszabály szerint két év áll rendelkezésre, de építés-beruházási, kutatás-fejlesztési és környezeti kármentesítési projektek esetén a megvalósítás időtartama 3–5 év is lehet.¹⁵

A projekt megvalósítását – amelyet az irányító hatóság által levezetett sikeres helyszíni és pénzügyi záróellenőrzés időpontja jelent – követően kezdődik a projekt fenntartási időszaka, amely a projekt jellegétől függően 3–5 évig terjedhet. Ebben az időszakban a kedvezményezett szervezetnek a fejlesztési célokban meghatározott rendeltetésnek megfelelően kell használnia a fejlesztés eredményét, évente jelentést kell benyújtania az irányító hatóság felé,

¹³ A 24/2014. (III. 31.) HM utasítás a projektmenedzseren túl a kedvezményezett szervezet képviselőjét, projektkoordinátort (HM GTSZF), pénzügyi koordinátort (HM GTSZF), beszerzési koordinátort (HM GTSZF), projekt-adminisztrátort (kedvezményezett), valamint sajtó- és nyilvánosságért felelős referenst ír elő kötelezően. Ezen túlmenően a felelős akkreditált közbeszerzési szaktanácsadói (FAKSZ) tevékenységről szóló 14/2016. (V. 25.) MvM rendelet kötelezően előírja FAKSZ alkalmazását az EU-s támogatási források felhasználásával lefolytatásra kerülő beszerzési eljárások előkészítésére és lefolytatására. 14/2016. (V. 25.) MvM rendelet a felelős akkreditált közbeszerzési szaktanácsadói tevékenységről. Jogtár. <https://net.jogtar.hu/jogszabaly?docid=A1600014.MVM×hift=20160625&txrefere=00000001.txt> (Letöltés időpontja: 2022. 02. 11.)

¹⁴ Bár a kedvezményezett honvédelmi szervezetek óvatosan bánnak a feltételes (köz)beszerzési eljárások lefolytatásával, számos projekt esetében bizonyítást nyert, hogy különösen a kiemelt eljárásrendű, összetett fejlesztést megvalósító, több (köz)beszerzési eljárást magában foglaló projektek esetében ennek az eljárásrendnek a választása meggyorsíthatja a projekt végrehajtását – és így időt takarít meg – a megvalósítási fázis esetleges problémái megoldásához.

¹⁵ A tapasztalatok azt mutatják, hogy a százmilliós/milliárdos nagyságrendű eszközbeszerzések és felújítások útján megvalósuló kiemelt katasztrófavédelmi projektekre sem volt elég a két év.

és az időszak lezárultáig készen kell állnia a projekt helyszínének és a fejlesztés tárgyának, valamint a keletkezett dokumentációnak akár előzetesen be nem jelentett irányító hatósági ellenőrzésére is.¹⁶

A HM TÁRCA 2014–2020 IDŐSZAKI KEHOP-KERETBŐL TÁMOGATOTT EU-S FEJLESZTÉSI PROJEKTJEI¹⁷

Magyarország kormánya – így a Honvédelmi Minisztérium is – kiemelt figyelmet szentel az Európai Unió és Magyarország költségvetése társfinanszírozásában rendelkezésre álló fejlesztési források minél hatékonyabb felhasználására.

A nemzeti fejlesztési célok megvalósításához tevőlegesen hozzájárulva a HM az uniós források felhasználása során olyan területek fejlesztésére összpontosít, ahol az uniós támogatás hozzáadott értéket teremt, minőségileg javítja a munkavállalók munkafeltételeit, hozzájárul a fenntartható fejlődéshez, csökkenti a környezeti terhelést, különös tekintettel az energiahatékonysági, a környezeti kármentesítési, az ivóvízminőség-javítási, illetve a katasztrófavédelmi és katasztrófa-egészségügyi fejlesztésekre.¹⁸

A HM tárca az EU 2014–2020-as fejlesztési időszaka során az előbbieken felsorolt fejlesztési területeken ez idáig 25,848 milliárd forint¹⁹ fejlesztési forrást használt fel, vagy felhasználását kezdte meg.

I. A honvédelmi szervezetek által megvalósított, illetve a folyamatban lévő energiahatékonysági tárgyú projektek:

- KEHOP 5.2.1/15-2015-00005: Épületenergetikai korszerűsítés az MH Egészségügyi Központ – Honvédkórházban. A projektben az épületek homlokzati és tetőszigetelése, a nyílászárók újra cserélése volt a feladat (megvalósult).
- KEHOP-5.2.2/16-2016-00001: A HM épületeinek energetikai fejlesztése. A projektben az épületek homlokzati és tetőszigetelése, a nyílászárók újra cserélése, valamint háztartási méretű fotovoltaikus rendszerek kiépítése a feladat (megvalósítás folyamatban).
- KEHOP-5.2.10-16-2018-00175: A HM VGH vagyongazdálkodásában lévő, Budapest Kassák Lajos utcai nőtlen szálló épületenergetikai fejlesztése. A projektben az épület homlokzati és tetőszigetelése, a nyílászárók újra cserélése, valamint háztartási méretű fotovoltaikus rendszer kiépítése a feladat (megvalósítás folyamatban).
- KEHOP-5.2.10-16-2018-00176: A HM VGH vagyongazdálkodásában lévő, Budapest Tüzér utcai nőtlen szálló épületenergetikai fejlesztése. A projektben az épület homlokzati és tetőszigetelése, a nyílászárók újra cserélése, valamint háztartási méretű fotovoltaikus rendszer kiépítése a feladat (megvalósítás folyamatban).
- KEHOP-5.2.10-16-2018-00177: A HM vagyongazdálkodásában lévő, Szolnok Szigliget utcai nőtlen szálló energetikai fejlesztése. A projekt legfontosabb céljai között szerepelt a villamosenergia-felhasználás egy részének megújuló energiaforrással történő kiváltása, ezáltal pedig korszerű energetikai paraméterek elérése; az épület hőveszteségének csökkentése a korszerű nyílászárók beépítésével és a homlokzat, valamint a tető hőszigetelésével (megvalósult, fenntartási szakaszban).

¹⁶ Szilágyi (2020): i. m. 832.

¹⁷ 2021. december 31-i állapot szerint; a Katonai Nemzetbiztonsági Szolgálat KEHOP fejlesztési projektjei nélkül.

¹⁸ Szilágyi (2019): i. m. 37.

¹⁹ A HM Gazdasági Tervezési és Szabályozási Főosztály által szolgáltatott projektadatok alapján összesítve.

- KEHOP-5.2.10-16-2018-00178: A HM VGH vagyonekezelésében lévő, Székesfehérvár Erzsébet utcai nőtlen szálló épületenergetikai fejlesztése. A projektben az épület homlokzati és tetőszigetelése, a nyílászárók újra cserélése, valamint háztartási méretű fotovoltaikus rendszer kiépítése a feladat (megvalósítás folyamatban).
 - KEHOP-5.2.11-16-2017-00129: A HM VGH pályázata napenergia-alapú villamosenergia-termelés kiépítésére az ország területén, 13 helyszínen. A fejlesztés során megújuló energiaforrás alapú villamosenergia-termelő rendszerek épülnek ki, ezzel végeredményben csökkentve a CO₂-kibocsátást (megvalósítás folyamatban).
 - KEHOP-5.2.11.-16-2017-0185: A HM VGH projektje fotovoltaikus kiserőművek telepítésére további három helyszínen. A projekt hozzájárul a villamosenergia-felhasználás egy részének megújuló energiaforrással történő kiváltásához. A három helyszínen megvalósuló beruházással 500 kW összteljesítményű kiserőmű létesül (a kivitelezési feladatok lezárultak).
- II. A HM tárca megvalósult, illetve folyamatban lévő katasztrófavédelmi és katasztrófaegészségügyi tárgyú projektjei:
- KEHOP-1.6.0-15-2016-00003: A Magyar Honvédség katasztrófavédelemmel összefüggő beavatkozási képességének fejlesztése. A projekt célja az MH katasztrófavédelmi képességeinek fejlesztése eszközök beszerzésével, felújításával. (megvalósult, fenntartási szakaszban).
 - KEHOP-1.6.0-15-2016-00006: Az MH Egészségügyi Központ katasztrófa-egészségügyi képességének fejlesztése. A projekt célja az MH katasztrófa-egészségügyi beavatkozóképességének fejlesztése eszközbeszerzéssel (megvalósult, zárás alatt).
 - KEHOP-1.6.0-15-2018-00026: Az MH katasztrófa-egészségügyi beavatkozóképességét támogató *reach back* stacioner labor kialakítása. A projekt célja az MH katasztrófa-egészségügyi beavatkozóképességét támogató mobil laboratóriumi képesség fejlesztése és a kapcsolódó stacioner képességek kialakítása (megvalósítás folyamatban).
 - KEHOP-1.6.0-15-2018-000027: Az MH katasztrófavédelemmel összefüggő beavatkozási képességének fejlesztése, II. ütem. A projekt célja az MH katasztrófavédelmi képességeinek fejlesztése eszközök beszerzésével, felújításával (megvalósítás folyamatban).
 - KEHOP-1.6.0-15-2021-0002: Az MH katasztrófavédelemmel összefüggő beavatkozási képességének fejlesztése, III. ütem. A projekt célja az MH katasztrófavédelmi képességeinek fejlesztése eszközök beszerzésével, felújításával (támogatási szerződéssel rendelkezik, a beszerzési eljárások folyamatban).
- III. A HM tárca folyamatban lévő környezeti kármentesítés tárgyú projektjei:
- KEHOP-3.3.0-15-2017-00004: Taszár repülőtér 'A' és 'B' jelű üzemanyagtelepek környezeti kármentesítése (megvalósítás folyamatban).
 - KEHOP-3.3.0-15-2017-00005: Mezőkövesd üzemanyagbázis környezeti kármentesítése (megvalósítás folyamatban).
 - KEHOP-3.3.0-15-2019-0009: Kaposvár Hadkiegészítő Parancsnokság háztartási tüzelőolaj-telepének környezeti kármentesítése (megvalósítás folyamatban).
 - KEHOP-3.3.1-16-2016-0001: Az MH Ócsa üzemanyagraktár területén feltárt szénhidrogén-szennyezetttség kármentesítése (megvalósítás folyamatban).
- IV. A HM tárca folyamatban lévő ivóvízminőség-javítás tárgyú projektje:
- KEHOP-2.1.2-15-2017-00017: A Szentés városi Damjanich János Laktanya és Erdőbénye objektum ivóvízminőség-javító projektje. A fejlesztés célja ivóvízminőség-javítás ivóvízkezelési technológiák fejlesztésével (megvalósítás folyamatban).

A HM tárca számára számos tanulsággal szolgált a 2014–2020 közötti fejlesztési időszak, különös tekintettel a fejlesztési források megszerzése és felhasználása terén. Nemzeti szinten – az EU-s fejlesztési források maximális felhasználása érdekében – a támogatási felhívások meghirdetése 2017. március végéig lényegében befejeződött.²⁰ A 2018. évi fejlesztéspolitikai célkitűzésekben megfogalmazottak szerint 2018. december 31-ig az intézményrendszer a támogatói döntéseket 107%-ban meghozta. Mindez azt jelentette, hogy a teljes időszakra biztosított és tervezhető EU-s fejlesztési források elfogytak, a nemzeti intézményrendszernek a források meghirdetésére és odaítélésére vonatkozó feladatai befejeződtek.

A vizsgált fejlesztési időszak tapasztalatai ugyanakkor megmutatták, hogy vannak olyan fejlesztési projektek, melyek nem indulnak el, vagy valamely oknál fogva nem fejeződnek be, vagy ellehetetlenül a végrehajtásuk, és forrásaikat az intézményrendszer részére visszafizetik. E sikertelen fejlesztések forrásai terhére a már kimerült konstrukciók keretei újra feltölthetőek, vagy – az eredeti fejlesztési célokkal megegyező célú – új támogatási felhívások írhatók ki, ezáltal teremtve lehetőséget egyrészt az ún. várólistán lévő pályázók számára fejlesztéseik megvalósítására, másrészt az új pályázók részére támogatási kérelmeik benyújtására.

Növelte a fejlesztéseket lebonyolító intézményrendszer mozgásterét a forint/euro árfolyamának időszak elején számított és a valós árfolyam különbségéből adódó bevétel. Mivel az Európai Bizottság a benyújtott számlák ellenében euróban teljesíti a fejlesztési kifizetéseket a magyar állam felé, de a hazai fejlesztők a költségvetés által megelőlegezett forratalapú támogatásokat használják fel, és forintban is számolnak el, így az árfolyam-különbözetből adódó bevétel terhére a költségvetés – így a fejlesztési intézményrendszer – pótlólagos forrásokhoz jut, amelyekből további felhívások jelentethetők meg, végső soron ezzel is növelve a megvalósítható fejlesztések számát.

További rugalmas lehetőségeket biztosított az intézményrendszer számára az a bevétel, amely a 2007–2013 közötti időszak visszatérítendő támogatásainak tervezhető visszafizetéseiből származott. Ezeket a befolyó forrásokat az állam új fejlesztések megvalósítására fordíthatta, akár az EU-s, akár az ezeket támogató nemzeti fejlesztési célok elérése érdekében.

A HM tárca további EU-s fejlesztési forrásokhoz jutásának esélyeit illetően a fejlesztési időszak során – a fentiek ellenére – nem volt ok a túlzott optimizmusra. A kormány már az EU 2014–2020-as fejlesztési időszakának előkészítése során céljaul tűzte ki, hogy a támogatási források legalább 60%-át a gazdaság fejlesztésére, ezen belül is hangsúlyosan a termelőtevékenységet folytató kis- és középvállalkozások termelési kapacitásainak, K+F-tevékenységének és piacra jutásuk esélyeinek növelésére fordítja. A kormányzat az ígéreteihez híven csak a GINOP-on²¹ belül megvalósult fejlesztésekhez 2700 milliárd forint forrást rendelt visszatérítendő²² (VT) és vissza nem térítendő (VNT) támogatások formájában. Ehhez a forrástömeghez adódnak még hozzá a többi operatív program (KEHOP, IKOP,²³ TOP²⁴) gazdaságfejlesztést megalapozó (például a közlekedési, energetikai és hírközlési

²⁰ A jogszabályi lehetőségekkel élve, a maximális forrásfelhasználás érdekében, az intézményrendszer a rendelkezésre álló fejlesztési források 110%-ára hirdette meg a támogatásokat. Ezzel azt kívánta elérni, hogy az Európai Bizottság által nem fogadott számlák pótlására – a forrásvesztés elkerülése érdekében – a rendszer rendelkezzen további megvalósult fejlesztések számláival. A 100% fölötti forrásfelhasználást a költségvetés fedezi.

²¹ Gazdaságfejlesztési és Innovációs Operatív Program.

²² Visszatérítendő támogatási forrást jelent a hitel, a kombinált hitel (VT+VNT egy konstrukción belül), valamint a garancianyújtás.

²³ Integrált Közlekedésfejlesztési Operatív Program.

²⁴ Terület- és Településfejlesztési Operatív Program.

infrastruktúra-fejlesztések), illetve támogató (például az energiahatékonyságot növelő) támogatási konstrukcióinak forrásai.

Ugyanakkor nem kellett teljesen lemondani a további forrásbővítés lehetőségeiről, csak a célokat és a nagyságrendeket szükséges a realitásokhoz igazítani. Mivel voltak olyan honvédelmi szervezetek, amelyek támogatási kérelmeit az illetékes irányító hatóságok – forráshiányra hivatkozva – várólistára tették, így a fenti forrásokból ismételtelen feltöltött felhívások lehetőséget biztosíthattak a projektek megvalósítására.

További lehetőséget biztosított a már lezárult, de jelentősen túlhívtott felhívások forrásokkal való feltöltést követő újranyitása, melyekre ez esetben újra lehetett támogatási kérelmeket benyújtani. Mivel a HM tárca – különösen az energiahatékonysági célú fejlesztések terén – rendelkezett további előkészített tervekkel EU-s források felhasználására, így mielőtt az ezekre a célokra irányuló konstrukciók forrásait újjólag feltöltötték, úgy lehetőség nyílt – reálisan standard eljárásrendű – források megpályázására.

Végezetül az újonnan adódó lehetőségek kihasználása, illetve az igénybe vehető támogatási források felhasználása érdekében folyamatos volt az EU Fejlesztési Tervben lévő projektötletek felülvizsgálata egy feszített ütemezésű, tárcaszintű projektgenerálási folyamat keretén belül.

KÖRNYEZETBIZTONSÁG A NEMZETI ÉS A NEMZETKÖZI BIZTONSÁG SZEMSZÖGÉBŐL

A környezeti biztonság mint fogalom és mint a tágran értelmezett biztonság integráns része a hidegháború végén jelent meg a nemzeti és a nemzetközi biztonságpolitikai gondolkodás műhelyeiben. A környezet és a biztonság összekapcsolása – más megközelítésben a környezet biztonságosítása – tekinthető az egyik legjelentősebb lépésnek a nem katonai biztonsági kérdések biztonságosítására. Mivel a hidegháború legforróbb időszakaiban még elképzelhetetlennek tűnt, hogy a biztonságban lehetnek nem katonai dimenziói is, ezért jelentős kihívásnak bizonyult a biztonságpolitika látókörének a kitágítása.

Roland Dannreuther a *Nemzetközi biztonság*²⁵ című könyvében külön fejezetet szentel annak alátámasztására, hogy a környezetbiztonság fogalmának alkalmazása azért szükséges és hasznos, mert rámutat a környezet és az ember közötti kapcsolat lényeges és törekeny voltára. Kiemeli, hogy a környezeti biztonsági kihívások más természetűek, mint a hagyományos biztonsági fenyegetések, ugyanakkor – mivel a kérdés napjainkban egyre átpolitikáltabb – kiválthatja a biztonsági fenyegetésekre adható hagyományos választ („környezeti szűkösség – erőszakos konfliktus” elmélete), vagyis a hadseregek alkalmazását. Lényegesnek tartja annak kiemelését, hogy különbséget kell tenni a környezeti biztonság kezelése során a helyi, a regionális és a globális problémák között. Nyomatékosítja – és a vízbiztonság, valamint az olajbiztonság példáján keresztül szemléletesen be is mutatja –, hogy az erőforrások megszerzéséért, illetve az ellátás folyamatosságának biztosításáért versengő felek – társadalmi csoportok, versengő elitek és maguk a nemzetállamok – az erőszak alkalmazásától sem riadnak vissza. Ugyanakkor arra is rámutat, hogy a regionális, de még inkább a globális környezeti problémák megoldására inkább a nemzetközi szervezetek útján megvalósuló kooperáció, mint a nyílt konfrontáció a jellemző.

²⁵ Roland Dannreuther: *Nemzetközi biztonság*. Antall József Tudásközpont, Budapest, 2016.

2020. április 21-én hatályba lépett Magyarország Nemzeti Biztonsági Stratégiája – *Biztonságos Magyarország egy változókéony világban* –, mely a 2012-ben készült és már jelentősen túlhaladott Nemzeti Biztonsági Stratégiát (NBS) váltja fel. A dokumentum a bevezetőben kiemeli, hogy „Magyarország 2012-es nemzeti biztonsági stratégiájának kiadása óta a globális biztonsági környezet alapvető változásokon ment keresztül. Ezek a folyamatok különösen felértékelik a biztonsághoz kapcsolódó gondolkodás és az új kihívásokra adott válaszok azonosításának szükségességét”.²⁶ Rámutat, hogy „[a] biztonságunkat befolyásoló folyamatok egyik leginkább meghatározó jellemzője, hogy kialakulásuk, fejlődésük és hatásuk nehezen jelezhető előre, és ez növekvő bizonytalanságot eredményez”.²⁷ Az NBS az adottságok között kiemelt hangsúlyt fektet a mezőgazdaságra mint az élelmiszertermelés alapjára, valamint az ivóvízkészletre, és rámutat az ország földrajzi elhelyezkedése, illetve a szomszédos országokban jelentkező környezeti ártalmak közötti összefüggésre.

Az ország biztonsági környezetének tárgyalása során a dokumentum kihangsúlyozza, hogy a „[...] hatalmi vetélkedés mindinkább kiterjed a globális közjavarokra is: fokozódó küzdelem folyik a nemzetközi vizek és az ott található erőforrások [...] ellenőrzéséért”.²⁸ Majd rávilágít, hogy a „[...] létfenntartáshoz szükséges legfontosabb javak szűkösége már rövid- és középtávon is jelentős államközi vagy államokon belüli konfliktusokat eredményezhet. A természeti erőforrások iránti növekvő igény a verseny kiéleződésével, valamint súlyos környezeti károkkal, az erőforrások fokozódó kimerülésével és hozzáférhetőségének romlásával jár, ami további feszültségekhez vezethet. A fejlődés fenntartása, ezáltal a társadalmak stabilitásának a biztosítása, az elérhető eredmények mellett egyre nagyobb nehézséget okoz”.²⁹ A fentiek alapján megállapítható, hogy a hatályos NBS kiemelten kezeli a biztonság ember és környezete közötti interakciójából adódó összefüggéseit, a környezeti erőforrásokat értéknek és adottságnak tekinti, ugyanakkor rámutat azok esetenként véges, így a társadalom fenntartása és fejlődése szempontjából kritikus fontosságú voltára.

Tyler H. Lippert *NATO, Climate Change and International Security*³⁰ című PhD-értekezésében egy előre tekintő elemzést ajánl a NATO számára, melyben az éghajlatváltozás valószínűsíthető biztonsági következményeire mutat rá. Megállapítja, hogy az éghajlatváltozás által kiváltott környezeti változások nagy valószínűséggel a biztonság valamennyi tényezőjét fenyegetik, aláássák az életminőséget, fokozzák a migrációt, politikai instabilitást eredményezhetnek, valamint gyengítik az államok ellenálló képességét és azokat a képességeit, melyekkel hatásosan tudnák kezelni ezeket a problémákat. Rámutat, hogy miközben még az éghajlatváltozás nem minden hatása és következménye ismert, megalapozottan lehet attól tartani, hogy a 21. században a környezetben bekövetkező kedvezőtlen változások nagy fokú instabilitáshoz vezethetnek, és ezek kezelésében kiemelt szerep hárulhat az olyan nemzetközi szervezetekre, mint a NATO. Megállapítja, hogy bár a Szövetség képességei meggyőzőek, kiemelt fontosságú, hogy fejlessze a környezetbiztonsági kockázatok hatékony kezelésére alkalmas szakpolitikáját és eszközrendszerét.

²⁶ 1163/2020. (IV. 21.) Korm. határozat Magyarország Nemzeti Biztonsági Stratégiájáról. 1. pont. Jogtár. <https://net.jogtar.hu/jogszabaly?docid=A20H1163.KOR&txtreferer=00000001.txt> (Letöltés időpontja: 2022. 02. 09.)

²⁷ Uo. 2. pont.

²⁸ Uo. 1. melléklet 48. pont.

²⁹ Uo. 61. pont.

³⁰ Tyler H. Lippert: *NATO, Climate Change and International Security*. Dissertation, Pardee RAND Graduate School, 2016. https://www.rand.org/content/dam/rand/pubs/rgs_dissertations/RGSD300/RGSD387/RAND_RGSD387.pdf (Letöltés időpontja: 2020. 10. 08.)

Az Európai Unió Tanácsának 2008. évi, az Európai Biztonsági Stratégia végrehajtásáról kiadott jelentése – *Report on the implementation of the European Security Strategy*³¹ (ESS) – a globális kihívások és főbb fenyegetések között említi az energiabiztonságot és az éghajlatváltozást. Előbbiről szólva kijelenti, hogy az ESS megjelenése óta eltelt évek során az energiafüggőség fokozódott. Az EU tagországai által kitermelt kőolaj és földgáz mennyisége csökkent, ami azt eredményezi, hogy 2030-ra az EU által felhasznált kőolaj és földgáz 75%-át importból szerzik be. Az import korlátozott számú országból származik, melyek közül sok néz szembe stabilitási fenyegetésekkel. Az EU ezért számos és különböző kihívással fog szembesülni az elkövetkező években, ami megköveteli a tagországok szolidaritását és felelős részvételét a problémák megoldásában.

Az éghajlatváltozással kapcsolatban a jelentés megállapítja, hogy a klímaváltozás egy „fenyegetéstöbbszöröző” jelenség. A természeti katasztrófák, a környezet pusztulása, az erőforrásokért folyó verseny növeli a konfliktusok kialakulásának esélyét, különösen olyan helyzetekben, amikor a szegénység és a népességnövekedés humanitárius, egészségügyi, politikai és biztonsági következményekkel is jár, beleértve a növekvő elvándorlást. Az éghajlatváltozás vitákat generál az ez idáig nem megközelíthető kereskedelmi útvonalak és tengeri területek, valamint a nem kitermelhető erőforrások esetében is.

A világ legrégebben alapított nemzetközi békeszövetsége, a Nemzetközi Békeiroda (International Peace Bureau, IPB) 2002-ben készült, *The Military's Impact on the Environment: A Neglected Aspect of the Sustainable Development Debate*³² című³³ tájékoztatója kijelenti, hogy a katonai tevékenységek által a környezetnek okozott stressz ez idáig nem kapott elég hangsúlyt. A fenntartható fejlődésről folyó nemzetközi eszmecsere kiváló alkalmat jelentenek a katonai dimenzió megjelenítésére. Megállapítja, hogy miközben a katonai tevékenységek számos területen váltanak ki egyensúlytalanságot (környezeti stressz) a fizikai környezetből, a környezet általános lepusztításához való hozzájárulásuk nem kap elég figyelmet. Ennek egyrészt az az oka, hogy az államok kettős megítélést alkalmaznak: nem áll szándékukban a haderőt átláthatóvá és elszámoltathatóvá tenni azokban a kérdésekben, amely területeken az állam más szervezetei és a civil társadalom ellenőrzése megvalósul.

Összegzésképpen megállapítható, hogy az államok, a nemzetközi szervezetek és a nem kormányzati szervezetek biztonsági tárgyú gondolkodását és cselekvését egyre inkább áthatja a környezetbiztonság – mint a biztonság egy új és egyre jelentősebb dimenziójához kapcsolódó átfogó megközelítés – alkalmazása. Az ember és környezete viszonyát vizsgáló környezetbiztonság a biztonság egyre több dimenzióját köti össze, többszörözi egymásra gyakorolt hatásukat, ezzel olyan, sok esetben kiszámíthatatlan, emberi léptékkal első látásra nem kezelhető folyamatokat indít el, de legalábbis befolyásol, amelyeknek eredője alapvető és globális hatású civilizációs kihívásokban ölthet testet. A környezetbiztonsági tárgyú biztonságpolitikai gondolkodásban egyre inkább megjelenik a haderő, egyrészt mint a környezetbiztonsággal összefüggő konfliktushelyzetek potenciális megoldója, másrészt mint egyes környezetbiztonsági problémák közvetlen előidézője.

³¹ Report on the implementation of the European Security Strategy. DGF Communication/Publications, Brussels, 2009. <https://www.consilium.europa.eu/media/30823/qc7809568enc.pdf> (Letöltés időpontja: 2020. 10. 08.)

³² The Military's Impact on the Environment: A Neglected Aspect of the Sustainable Development Debate. International Peace Bureau, Geneva, 08. 2002. <http://www.ipb.org/wp-content/uploads/2017/03/briefing-paper.pdf> (Letöltés időpontja: 2020. 10. 08.)

³³ A haderő hatása a környezetre: a fenntartható fejlődésről folyó vita egy elhanyagolt vonatkozása.

A KÖRNYEZETBIZTONSÁG FOGALMÁNAK EVOLÚCIÓJA

Fogalmi szinten kell tisztáznunk a biztonság fogalmának sajátos evolúcióját – különös tekintettel a hidegháború vége óta eltelt három évtized eseményeire – ahhoz, hogy a környezetbiztonság mint a szélesebb értelemben vett biztonság egy elemének jelentőségét és a biztonság elemei közt való megjelenésének időszakát és okait megérthessük.

Dr. Halász László és dr. Földi László *Környezetbiztonság* című egyetemi jegyzete³⁴ világosan követhető íven vezeti le azt a tartalmi és fogalmi letisztulást, amely során a biztonság általános fogalmától – vagyis a veszély hiánya, vagy annak tudata, hogy birtokában vagyunk azoknak a szükséges képességeknek, melyekkel a veszély ellen hatásosan tudunk védekezni – a biztonságot veszélyeztető tényezőkön és a biztonság elemeinek tételes felsorolásán keresztül eljutunk addig az igényig, ahol az emberi közösségek, valamint a természetes és a mesterséges környezet egymásra gyakorolt hatásainak elemzése, az ok-okozati összefüggések fokozatos megértése, valamint a lehetséges következmények felismerése szükségessé teszik a környezetbiztonság fogalmának megalkotását.³⁵

Az alkotók nagy körültekintéssel járnak el a letisztult fogalom meghatározása és bevezetése során, hiszen különös hangsúlyt fektetnek mind a környezeti tartalom (környezetvédelem és természetvédelem; a környezet elemeinek csoportosítása), mind annak a folyamatnak a bemutatására,³⁶ amely során a nemzetközi közösség szakmai és politikai szereplői eljutottak annak felismeréséig, hogy a környezetet az onnan érkező hatások révén az emberi közösségek biztonságának egy markáns eleme.

A Nemzetközi Békeiroda már említett tájékoztatója tematikusan mutatja be a katonai tevékenység környezetre gyakorolt hatásait. Ezek közül foglalkozik a békeidőszaki levegő-, talaj- és vízszennyezéssel, a fegyveres konfliktusok azonnali és tartósan fennmaradó hatásaival. Bemutatja az aknamentesítés elmaradásának hatásait egyes afrikai és ázsiai mezőgazdasági termőterületekre, valamint a fel nem robbant katonai harcanyagok és a vegyi harcanyagok mentesítésének elmaradása okozta veszélyeket. Kitér az Arab-öböl menti égő olajkutakra, a tömegpusztító fegyverek alkalmazásának azonnali és maradandó hatásaira, a világűr militarizálására, a katonai létesítmények (laktanyák, repülőterek, gyakorlós és lőterek) hatására a környezetre és a környező településeken lakó emberi közösségek életminőségére.³⁷

A környezet, a biztonság és az emberi társadalom fejlődésének sajátos összefüggésére mutat rá a fenntartható fejlődés alapelve,³⁸ amely – a fejlődés lehetőségét fenntartva – tartalmában a szélesebb értelemben vett környezetbiztonságot jelenti.

³⁴ Dr. Halász László – Dr. Földi László: *Környezetbiztonság*. Nemzeti Közszerződési Egyetem Hadtudományi és Honvédtisztviselői Kar, Budapest, 2014. <https://docplayer.hu/107121904-Dr-halasz-laszlo-dr-foldi-laszlo-kornyeztbiztonsag-arop-tudasalapu-kozszerzoldati-elomenetel.html> (Letöltés időpontja: 2022. 02. 09.)

³⁵ Uo. 16. Környezetbiztonság: „a környezeti elemek védeltségi állapotának mértékét fejezi ki az emberi tevékenységek, az ember által működtetett műszaki, technológiai folyamatokkal, rendszerekkel szemben, ugyanakkor azt az állapotot jelképezi, amikor a természet, a környezet sem közvetlenül, sem pedig az emberi tevékenységeken keresztül nem veszélyeztetni sem az embert, sem pedig annak természetes és mesterséges környezetét”.

³⁶ Uo. 17–20.

³⁷ *The Military's Impact on the Environment*: i. m. 3–7.

³⁸ Halász–Földi: i. m. 16. „A fenntartható fejlődés alapelve olyan fejlődést jelent, amelynek során a jelen szükségleteinek kielégítése nem veszélyeztetni a jövő szükségleteinek kielégítését.”

Seres György *Fenntartható fejlődés – fenntartható nemzetvédelem*³⁹ című tanulmányában sajátos módon világít rá a környezet és a biztonság, valamint a nemzetvédelem összefüggéseire. Az embert középpontba állítva vizsgálja a társadalmi környezet, a gazdasági környezet és a természeti környezet egymásra és az egyénre gyakorolt kölcsönhatásait a veszélyeztetés-támogatás viszonyrendszerében. A szerző a tanulmány címét adó összefüggés rendszerelméleti szempontú elemzését követően kísérletet tett egy munkadefiníció megalkotására, amikor kimondta: (a fenntartható nemzetvédelem nem más, mint) „*A veszélyeztetettséggel arányos nemzetvédelmi rendszer létrehozása a veszélyeztetettség növelésének kiprovokálása, illetve a gazdasági, a társadalmi és a természeti környezet károsítása, valamint fenntartható fejlődésének akadályozása nélkül.*”⁴⁰

A környezetbiztonság szűkebb értelmezését a környezeti források szűkössége jelenti,⁴¹ ami pontosan a fejlődés fenntarthatóságának veszélyeztetése miatt konfliktusok kialakulásához vezethet. A környezeti források szűkössége, a korlátozottan rendelkezésre álló vagy az adott technológiai fejlettség mellett nem, vagy csak gazdaságtalanul kitermelhető erőforrások kiaknázása érdekében kifejtett és általában környezetkárosító emberi tevékenység természeténél fogva nem veszi figyelembe az államhatárokat, így a bekövetkező kár államközi konfliktusok oka lehet. A források szűkössége a konfliktusok rendezésének még az utóbbi évszázadban is hagyományos és elfogadott eszközeinek tekintett hadseregek – melyek fokozottan energia- és technológiaérzékeny rendszerek – hatékony és hatásos működésére is korlátozóan hat.

Fodor Péter *A NATO és energiabiztonság*⁴² című tanulmányában a társadalmak egésze, de a hadseregek folyamatos működése szempontjából kiemelten kritikus biztonsági aspektus, az energiabiztonság kérdését dolgozza fel a Szövetség mint politikai-katonai szervezet szemszögéből, különös tekintettel azokra a feladatokra, amelyeket a haderők láthatnak el az energiabiztonság fenntartása érdekében. Fodor rámutat arra, hogy az energia rendelkezésre állása valamennyi társadalmi alrendszer elvárt módon történő működése szempontjából kritikus tényező, így az ellátás folyamatosságának akár időleges megszakadása is negatív hatást gyakorol a társadalom egy szegmensére, de akár egésze működésére, vagyis a biztonságára. A probléma megfogalmazása ugyanakkor mit sem ér a megoldási lehetőségek felkutatása nélkül. A tanulmány az energiabiztonság és a haderő kapcsolatának tárgyalása során részletesen áttekinti az ellátásbiztonság kérdését.

Az előbbieken alapján levonható az a következtetés, hogy a társadalmi érettség a fokozott felelősségvállalás egy magas fokát jelenti, ha az egyes ember, de főleg kisebb-nagyobb közösségei a környezet és az emberi tevékenység egymásra gyakorolt hatását észlelve tervezetten és szervezeten tesznek a kedvezőtlen folyamatok megállításáért, az okozott károk felszámolásáért. Ezeknek a közösségeknek cselekvő és szervezett része a haderő, amely működési sajátosságaiból adódóan okozója, de egyben elszenvedője is a káros környezeti hatásoknak. Ugyanakkor olyan különleges képességekkel rendelkezik, amelyekkel közvetlenül vehet részt egyrészt a negatív hatások, másrészt a biztonsági egyensúlytalanság felszámolásában. A haderők mint a szűken értelmezett biztonság hagyományos letéteményesei így közvetlenül érintetté válhatnak a biztonság egy viszonylag új elemének, a környezetbiztonságnak a megteremtésében, illetve a fenntartására való céltudatos törekvésben.

³⁹ Seres György: *Fenntartható fejlődés – fenntartható nemzetvédelem*. Hadmérnök, 2010/4., 322–339. http://www.hadmernok.hu/2010_4_seres.pdf (Letöltés időpontja: 2020. 07. 24.)

⁴⁰ Uo. 326.

⁴¹ Halász-Földi: i. m. 28.

⁴² Fodor Péter: *A NATO és energiabiztonság*. Hadmérnök, 2009/3., 68–179. http://www.hadmernok.hu/2009_3_fodor.pdf (Letöltés időpontja: 2020. 07. 24.)

A HM TÁRCA 2014–2020-AS IDŐSZAKI KÖRNYEZETI ÉS ENERGIAHATÉKONYSÁGI CÉLÚ KEHOP-FEJLESZTÉSEINEK KÖRNYEZETBIZTONSÁGI SZEMPONTÚ ELEMZÉSE

Az intelligens, fenntartható és befogadó növekedésre vonatkozó, 2020-ig hatályos európai uniós stratégiát Magyarország a 2014. szeptember 11-én, az Európai Bizottság (EUB) által elfogadott Partnerségi Megállapodásban⁴³ (PM) rögzítettek szerint támogatja, illetve valósítja meg nemzeti vállalásai, célkitűzései útján.

A PM a 2014. január 1. és 2020. december 31. közötti időszakra szóló fejlesztések tervezési alapidokumentuma, az EUB és Magyarország kormánya közötti keretmegállapodás, amely bemutatja, hogy az ország milyen gazdasági és társadalmi célokat kíván elérni. E dokumentum határozza meg azt is, hogy milyen eljárási és intézményi keretekben kívánja a kormány biztosítani, hogy a megnyíló források valóban a 2014–2020-as időszak átfogó nemzeti céljait, a fenntartható, magas hozzáadott értékű termelésre és a foglalkoztatás bővítésére épülő gazdasági növekedés elérését szolgálják.

A PM elfogadásával a tervezés, valamint az informális és a formális tárgyalások mintegy kétéves időszaka zárult le, és hivatalosan is kezdetét vette a 2014–2020-as fejlesztési időszak. A PM tervezése során a legfontosabb kihívás az volt, hogy minél több új, Magyarország valódi érdekeit szolgáló hazai fejlesztési szándékot lehessen érvényesíteni az erősen szabályozott uniós tervezési keretek között.

A nemzeti célok megvalósítását támogatta a PM tervezése során követett módszertani újítás, a forrásvezérelt tervezési megközelítés. A legfontosabb tervezési területekre előre meghatározott forráskereteket kellett releváns tartalmakkal megtölteni. A forráskeretek kijelölése szakpolitikai és fejlesztéspolitikai megfontolások alapján, az irányadó uniós jogszabályok figyelembevételével történt.

Forrásvezérelt tervezésre ösztönöztek az uniós tervezési keretek is, hiszen uniós szinten eleve kijelöltek 11 úgynevezett tematikus célkitűzést (3. táblázat). E célok elérését a tagállami keretből megvalósuló, a partnerségi megállapodásokban előirányzott fejlesztéseknek kellett támogatniuk.⁴⁴

3. táblázat *Az EU által támogatott tematikus fejlesztési célkitűzések a 2014–2020-as fejlesztési időszakban (Szerkesztette a szerző)*⁴⁵

Az Európai Unió által a Partnerségi Megállapodásban támogatott tematikus célkitűzések a 2014–2020-as fejlesztési időszakban	
1.	A kutatás, a technológiai fejlesztés és az innováció erősítése
2.	Az információs és kommunikációs technológiákhoz való hozzáférés, azok használatának és minőségének javítása
3.	A kis- és középvállalkozások, a mezőgazdasági (az EMVA ⁴⁶ keretében), a halászati és akvakultúra-ágazat (az ETHA ⁴⁷ keretében) versenyképességének javítása

⁴³ Magyarország Partnerségi Megállapodása a 2014–2020-as fejlesztési időszakra. Palyazat.gov.hu. <https://www.palyazat.gov.hu/download.php?objectId=52032> (Letöltés időpontja: 2021. 03. 30.)

⁴⁴ Szilágyi Tibor: Az EU 2014–2020 programozási időszak támogatási rendszere: HM célkitűzések, lehetőségek és a realitás – közérthetően. Honvédelmi Minisztérium Védelemgazdasági Hivatal, Költségvetés Pénzügy Számvitel, 2015/1., 35–44.

⁴⁵ Szilágyi (2015): i. m. 37.

⁴⁶ Európai Mezőgazdasági Vidékfejlesztési Alap.

⁴⁷ Európai Tengerügyi és Halászati Alap.

Az Európai Unió által a Partnerségi Megállapodásban támogatott tematikus célkitűzések a 2014–2020-as fejlesztési időszakban	
4.	Az alacsony szén-dioxid-kibocsátású gazdaság felé történő elmozdulás támogatása minden ágazatban
5.	Az éghajlatváltozáshoz való alkalmazkodás, a kockázatmegelőzés és -kezelés előmozdítása
6.	A környezetvédelem és az erőforrás-felhasználás hatékonyságának előmozdítása
7.	A fenntartható közlekedés előmozdítása és a szűk keresztmetszetek megszüntetése a főbb hálózati infrastruktúrákban
8.	A fenntartható és minőségi foglalkoztatás, valamint a munkavállalói mobilitás támogatása
9.	A társadalmi együttműködés erősítése és a szegénység, valamint a hátrányos megkülönböztetés elleni küzdelem
10.	Az oktatásba és a képzésbe, többek között a szakképzésbe történő beruházás a készségek fejlesztése és az egész életen át tartó tanulás érdekében
11.	A hatóságok és az érdekelt felek intézményi kapacitásának javítása és a hatékony közigazgatáshoz történő hozzájárulása

A PM fő célja a fenntartható, magas hozzáadott értékű termelésen és a foglalkoztatás bővülésén alapuló gazdasági növekedés előmozdítása. Ennek érdekében a nem közvetlenül a gazdaság bővítését támogató operatív programokat is úgy kellett megtervezni, hogy azok – még ha közvetve is, de – járuljanak hozzá a növekedés bővüléséhez.

A fenntartható fejlődés egymással szoros kölcsönhatásban és kölcsönös függésben lévő dimenzióiként a gazdasági, a társadalmi és a környezeti dimenziót azonosította az ENSZ 2000. évi Millenniumi nyilatkozatához⁴⁸ az ENSZ Közgyűlése által 2005-ben kiadott határozat.

A KEHOP beavatkozásai elsősorban és közvetlenül a fenntarthatóság környezeti dimenziójának erősítését szolgálják, ugyanakkor közvetve hozzájárulnak a gazdasági növekedés előmozdításához is. Ugyanakkor a PM-ben azonosított nemzeti prioritások közül a KEHOP elsősorban és közvetlenül az energia- és erőforrás-hatékonyság javításához járul hozzá.⁴⁹

A KEHOP fejlesztési céljai ún. prioritási tengelyek mentén valósulnak meg, amelyek a PM tematikus releváns célkitűzéseiben megfogalmazottakat tűzik ki fejlesztési célul (4. táblázat).

⁴⁸ A/RES/55/2 United Nations Millennium Declaration. UN General Assembly, 18. 09. 2000. https://www.un.org/en/development/desa/population/migration/generalassembly/docs/globalcompact/A_RES_55_2.pdf (Letöltés időpontja: 2021. 03. 30.)

⁴⁹ Környezeti és Energiahatékonysági Operatív Program v6.1. Palyazat.gov.hu, 9. <https://www.palyazat.gov.hu/download.php?objectId=1090605> (Letöltés időpontja: 2021. 03. 30.)

4. táblázat A KEHOP prioritási tengelyei által megvalósítani tervezett egyedi célkitűzések a 3. táblázatban megadott tematikus célkitűzések sorszámaival (Szerkesztette a szerző)

Prioritási tengely	Tematikus célkitűzés/egyedi célkitűzés
1.	05. Alkalmazkodás az éghajlatváltozáshoz, a kockázatmegelőzés és -kezelés előmozdítása: <ul style="list-style-type: none"> • alkalmazkodás a klímaváltozáshoz, valamint a természeti katasztrófák megelőzését szolgáló adat- és tudásbázis megteremtése • a vízkészletekkel történő fenntartható gazdálkodás feltételeinek javítása • az árvizek kártételei elleni védekezés feltételeinek javítása • magasabb minőségű katasztrófavédelem a lakosság személy- és vagyonbiztonságának növelése érdekében
2.	06. A környezetvédelem és az erőforrás-felhasználás hatékonyságának előmozdítása: <ul style="list-style-type: none"> • az ivóvízminőség javítása uniós és hazai határértékek teljesítése céljából • a szennyvizek okozta környezetterhelések csökkentése, megelőzése a 2000 LE⁵⁰ feletti szennyvízterheléssel jellemezhető agglomerációkban
3.	06. A környezetvédelem és az erőforrás-felhasználás hatékonyságának előmozdítása: <ul style="list-style-type: none"> • az elkülönített hulladékgyűjtés fejlesztése • a települési hulladékkezelő létesítmények hálózatának rendszerszerű fejlesztése • a szennyezett területek kármentesítése
4.	06. A környezetvédelem és az erőforrás-felhasználás hatékonyságának előmozdítása: <ul style="list-style-type: none"> • a zöld infrastruktúra fejlesztése, illetve a leromlott ökoszisztémák helyreállítása a védett, illetve közösségi jelentőségű természeti értékek és területek természetvédelmi helyzetének és állapotának javítása érdekében
5.	04. Az alacsony szén-dioxid-kibocsátású gazdaság felé történő elmozdulás támogatása minden ágazatban: <ul style="list-style-type: none"> • a megújuló energiaforrások felhasználásának növelése • az energiahatékonyság és a megújuló energiaforrások alkalmazásának növelése

A Partnerségi Megállapodásban lefektetett átfogó gazdasági és társadalmi célok, az EU által támogatott tematikus célok, de különösen az ezek közül a KEHOP számára relevánsak szerint megfogalmazott egyedi célok alapján megelölegezhető lenne, hogy miközben a HM által a KEHOP-források felhasználásával eddig elért, illetve a még folyamatban lévő fejlesztési célok, valamint az ezek „platformját” jelentő fejlesztési projektek teljesítik a vonatkozó EU-s és nemzeti fejlesztési célokban foglaltakat, ezzel egyidejűleg eleget tesznek a környezetbiztonság mind szűkebb – vagyis környezeti elemek védeltsége az emberi tevékenységekkel szemben, illetve a természet és a környezet sem közvetlenül, sem közvetve nem veszélyeztetni sem az embert sem annak környezetét –, mind tágabb (vagyis fenntartható fejlődés) értelmzése szerinti ismérveknek.

⁵⁰ Lakosegyenérték (LE) – fogalma azon alapszik, hogy 1 lakos napi szennyvízterhelése átlagosan mennyi szerves anyagot, illetve növényi tápanyagot tartalmaz. Karches Tamás – Papp Tamás: Egyedi szennyvíztisztító kisberendezés alkalmazhatóságának bemutatása. Műszaki Katonai Közlöny, 2016/1., 159. https://mkk.uni-nke.hu/document/mkk-uni-nke-hu/2018_4_11_Karches_Papp_MKK%20cikk_jav.pdf (Letöltés időpontja: 2022. 02. 11.)

A reprezentatív mintavétel módszerével élve részletesen megvizsgáljuk a HM tárca KEHOP-források felhasználásával megvalósuló fejlesztési projektjei közül az alábbi katasztrófavédelmi jellegű projekteket, hogy bizonyosságot nyerhessünk a HM tárca KEHOP-fejlesztéseinek mindkét (európai uniós és környezetbiztonsági) céloknak való tényleges és egyidejű megfeleléséről:

- KEHOP-1.6.0-15-2016-00003: Az MH katasztrófavédelemmel összefüggő beavatkozási képességének fejlesztése;
- KEHOP-1.6.0-15-2018-000027: Az MH katasztrófavédelemmel összefüggő beavatkozási képességének fejlesztése, II. ütem.

A két projekt kiválasztását indokolja:

- mindkettő a KEHOP 1. prioritás 05/4. egyedi célkitűzését valósítja meg (lásd 4. táblázat), mely egyidejűleg EU 2014–2020-as időszaki nemzeti/EU-s fejlesztési cél és átfogó környezetbiztonsági ismérv;
- megegyeznek az előbbi egyedi célkitűzés elérését és a környezetbiztonsági ismérv teljesülését lehetővé tevő fejlesztési céljaik: a katasztrófavédelemmel összefüggő MH beavatkozási képességek fejlesztése;
- mindkettő eszközbeszerzések és -felújítások útján valósítja meg fejlesztési céljait;
- mivel részben az MH-ban már rendszeresített, illetve rendszeresítendő eszközök felújítása vagy beszerzése útján valósulnak meg a projektek, így közvetve támogatják az MH alaprendeltetésű feladatai ellátásához szükséges képességek technikai eszközök modernizációja révén történő elérését is.

A fejlesztéseket megalapozó feladatrendszer:

Az MH egyik kiemelkedő, alaprendeltetése körébe tartozó, törvényi szinten (2011. évi CXIII. törvény⁵¹ [Hvt.] és a 2011. évi CXXVIII. törvény⁵² [Kvt.]) szabályozott feladata, hogy közreműködjön a katasztrófák elleni védekezésben. Fontos elvárás az MH-val szemben, hogy speciális eszközeivel, felkészült személyi állományával legyen képes saját beavatkozóerőit ellátva és működtetve közreműködni a katasztrófavédelmi feladatok ellátásában.

A fejlesztéseket kiváltó környezeti folyamat:

Az átfogó éghajlatváltozás regionálisan/helyben jelentkező negatív hatásainak eredményeképpen a természeti eredetű katasztrófák közül a Magyarország nagy folyóin levonuló árvizek egyre nagyobb gyakorisággal visszatérő, nagy összefogást igénylő, a védekezési feladatok összetett és kiterjedt rendszerével együtt járó, és ehhez mért képességeket megkövetelő események.

A feladatrendszer teljesítésének módja:

A hivatásos katasztrófavédelmi szervek beavatkozókapacitásait egyre gyakrabban meghaladó, konkrét honvédségi közreműködést igénylő környezeti/természeti események az MH beavatkozóképeségének fejlesztését igénylik.

⁵¹ 2011. évi CXIII. törvény a honvédelemről és a Magyar Honvédségről, valamint a különleges jogrendben bevezethető intézkedésekről. Jogtár. <https://net.jogtar.hu/jogszabaly?docid=a1100113.tv> (Letöltés időpontja: 2022. 02. 11.)

⁵² 2011. évi CXXVIII. törvény a katasztrófavédelemről és a hozzá kapcsolódó egyes törvények módosításáról. Jogtár. <https://net.jogtar.hu/jogszabaly?docid=a1100128.tv> (Letöltés időpontja: 2022. 02. 11.)

Az MH katasztrófavédelmi beavatkozóképességeinek a védekezésben érintett szervezetekkel összehangolt fejlesztése egyfelől támogatja a PM 5. tematikus célkitűzésében és így a KEHOP-ban meghatározott egyedi célok elérését, ugyanakkor hozzájárul a lakosság személy- és vagyonbiztonságának növelése érdekében kialakítandó magasabb minőségű katasztrófavédelmi tevékenységhez, ami egyúttal környezetbiztonsági ismérv is – vagyis a természet és a környezet sem közvetlenül, sem közvetve nem veszélyezteti sem az embert, sem annak környezetét.

Mindezek alapján megállapítható, hogy a fenti célokat elérő és a kritériumokat teljesítő KEHOP fejlesztési projektek egyidejűleg valósítják meg mind a vonatkozó 2014–2020-as időszaki EU-s és nemzeti fejlesztési célkitűzéseket, mind a környezetbiztonsági szempontokat.⁵³

Hangsúlyozni szükséges, hogy az esetenként szigetszerűen megvalósuló fejlesztések hozzájárulnak ugyan az adott közösség – jelen esetben az MH – egyes, a fenntarthatóság és a környezettudatosság irányába mutató mérőszámainak javulásához, a rendszerszintű fejlődéshez azonban korántsem elégségesek.

KÖVETKEZTETÉS, JAVASLATOK

1. Az MH katasztrófavédelmi beavatkozóképességének fejlesztésével megvalósulnak a vonatkozó EU-s és nemzeti fejlesztési célok.
2. A fejlesztés szükségszerűségét egy természeti/környezeti folyamat indokolja, mivel az átfogó klímaváltozás következtében megszorodott szélsőséges időjárási jelenségek eredményeképpen egyre többször következik be kiterjedt árvízi jelenség.
3. A beavatkozóképesség fejlesztése tevélegesen hozzájárul ahhoz, hogy a lakosság és értékei védelme javuljon az embert és környezetét a természeti környezet irányából érő káros hatásokkal szemben.
4. Ugyanakkor megállapítható, hogy az extrém árvizek bekövetkeztéhez tevélegesen hozzájárul az emberi beavatkozás is (lásd folyamatszabályozások, árterek művelésbe vétele, az oda irányuló emberi betelepítés); illetve az árvizek bekövetkeztét megelőzni, valamint a bekövetkezett károk következményeit mérsékelni kívánó emberi tevékenységek is károsítják a természetes környezetet (természetes vizek szennyezése, talajdegradáció, levegőszennyezés), bár ez utóbbi esetben az arányok nem összevethetők.
5. A fejlesztések továbbviteléhez szükséges erőforrások rendelkezésre állásán túlmenően szükség van:
 - a vonatkozó jogszabályi feltételeknek való rendszerszintű megfelelésre;
 - a működés rendszerszintű átvilágítására és szükség szerinti átalakítására (pl. energiahatékony eljárások bevezetése az infrastruktúra, valamint a gép- és harcjárművek működtetése során); szén-dioxid-kibocsátás csökkentése, „karbonlábnyom-csökkentési menetrend” bevezetése, hulladékgazdálkodás);
 - az adott közösség tagjaiban az ez irányú igények kialakulásához és érvényesítéséhez szükséges tudás és információ átadására, illetve biztosítására.

⁵³ Az energiahatékonysági, az ivóvízminőség-javítási és a környezeti kármentesítés célú HM-es KEHOP-projektek esetében a fenti módszertan alapján levezethető a környezetbiztonsági és az EU-s/nemzeti fejlesztési célok egyidejű teljesülése. Igazolható ugyanakkor a fejlesztések eredményeképpen az egyensúlytalanság (stressz) bekövetkezése is. Ezek a fejlesztések csak többszörös áttétellel járulnak hozzá az MH alaprendeltetéséhez szükséges képességeihez (a humán-, illetve egészségügyi biztonság terén), de ennek levezetése nem e tanulmány feladata.

BEFEJEZÉS

A természeti/környezeti folyamatok káros hatásainak elhárítása érdekében végzett emberi tevékenységek és akár az ilyen tevékenységek/fejlesztések okozta közvetett vagy akár közvetlen beavatkozások környezetre káros hatásai/következményei a legnagyobb odafigyelés, a legmodernebb technológiák, eljárások és eszközök alkalmazása, illetve a legjobb szándék ellenére is egyensúlytalansághoz vezetnek – hiszen beavatkozás történik a természeti folyamatokba.

A feladat tehát továbbra is az, hogy ezeknek az egyensúlytalanságoknak a megszüntetése/mérséklése érdekében olyan eljárásokat vezessünk be, amelyek egy időben teszik lehetővé az emberi közösségek természet okozta zavaroktól egyre mentesebb fejlődését, miközben minimalizálják a természeti folyamatokba történő káros emberi beavatkozások mértékét és gyakoriságát.

FELHASZNÁLT IRODALOM

- A/RES/55/2 United Nations Millennium Declaration. UN General Assembly, 18. 09. 2000. https://www.un.org/en/development/desa/population/migration/generalassembly/docs/globalcompact/A_RES_55_2.pdf
- Dannreuther, Roland: *Nemzetközi biztonság*. Antall József Tudásközpont, Budapest, 2016.
- Fodor Péter: *A NATO és energiabiztonság*. Hadmérnök, 2009/3., 68–179. http://www.hadmernok.hu/2009_3_fodor.pdf
- Dr. Halász László – Dr. Földi László: *Környezetbiztonság*. Nemzeti Közszerződési Egyetem Hadtudományi és Honvédtisztképző Kar, Budapest, 2014. <https://docplayer.hu/107121904-Dr-halasz-laszlo-dr-foldi-laszlo-kornyeztbiztonsag-arop-tudasalapu-kozszerzodalati-elomenetel.html>
- Karches Tamás – Papp Tamás: *Egyedi szennyvíztisztító kisberendezés alkalmazhatóságának bemutatása*. Műszaki Katonai Közlöny, 2016/1., 158–163. https://mkk.uni-nke.hu/document/mkk-uni-nke-hu/2018_4_11_Karches_Papp_MKK%20cikk_jav.pdf
- Környezeti és Energiahatékonysági Operatív Program v6.1. Pályázat.gov.hu. <https://www.palyazat.gov.hu/download.php?objectId=1090605>
- Lippert, Tyler H.: *NATO, Climate Change and International Security*. Dissertation, Pardee RAND Graduate School, 2016. https://www.rand.org/content/dam/rand/pubs/rgs_dissertations/RGSD300/RGSD387/RAND_RGSD387.pdf
- Magyarország Partnerségi Megállapodása a 2014–2020-as fejlesztési időszakra. Pályázat.gov.hu. <https://www.palyazat.gov.hu/download.php?objectId=52032>
- Report on the implementation of the European Security Strategy. DGF Communication/Publications, Brussels, 2009. <https://www.consilium.europa.eu/media/30823/qc7809568enc.pdf>
- Seres György: *Fenntartható fejlődés – fenntartható nemzetvédelem*. Hadmérnök, 2010/4., 322–339. http://www.hadmernok.hu/2010_4_seres.pdf
- Szilágyi Tibor: *A Honvédelmi Minisztérium európai uniós forrásból megvalósuló fejlesztései: eredmények és tanulságok a 2014–2020-as fejlesztési időszakban, irányok és lehetőségek a 2021–2027-es tervezési időszak során – 2019*. In: Pohl Árpád (szerk.): *Biztonság és honvédelem*. Ludovika Egyetemi Kiadó, Budapest, 2020, 827–843.
- Szilágyi Tibor: *A Honvédelmi Minisztérium európai uniós forrásból megvalósuló fejlesztései a 2014–2020-as fejlesztési időszak első öt évében*. Honvédségi Szemle, 2019/3., 33–45. http://real.mtak.hu/125205/1/HSZ_2019_147_3_Szilagy_i_Tibor.pdf

- Szilágyi Tibor: *Az EU 2014–2020 programozási időszak támogatási rendszere: HM célkitűzések, lehetőségek és a realitás – közérthetően*. Honvédelmi Minisztérium Védelemgazdasági Hivatal, Költségvetés Pénzügy Számvitel, 2015/1., 35–44.
- The Military's Impact on the Environment: A Neglected Aspect of the Sustainable Development Debate. International Peace Bureau, Geneva, 08. 2002. <http://www.ipb.org/wp-content/uploads/2017/03/briefing-paper.pdf>

JOGI FORRÁSOK

- 1163/2020. (IV. 21.) Korm. határozat Magyarország Nemzeti Biztonsági Stratégiájáról. Jogtár. <https://net.jogtar.hu/jogszabaly?docid=A20H1163.KOR&txtreferer=00000001.txt>
- 14/2016. (V. 25.) MvM rendelet a felelős akkreditált közbeszerzési szaktanácsadói tevékenységről. Jogtár. <https://net.jogtar.hu/jogszabaly?docid=A1600014.MVM×hift=20160625&txtreferer=00000001.txt>
- 2011. évi CXIII. törvény a honvédelemről és a Magyar Honvédségről, valamint a különleges jogrendben bevezethető intézkedésekről. Jogtár. <https://net.jogtar.hu/jogszabaly?docid=a1100113.tv>
- 2011. évi CXXVIII. törvény a katasztrófavédelemről és a hozzá kapcsolódó egyes törvények módosításáról. Jogtár. <https://net.jogtar.hu/jogszabaly?docid=a1100128.tv>
- 24/2014. (III. 31.) HM utasítás az Európai Unió 2014–2020-as programozási időszak forrásainak tárca szintű tervezésével és felhasználásával kapcsolatos feladatok végrehajtásáról. Jogtár. <https://net.jogtar.hu/jogszabaly?docid=A14U0024.HM&txtreferer=00000003.txt>
- 272/2014. (XI. 5.) Korm. rendelet a 2014–2020 programozási időszakban az egyes európai uniós alapokból származó támogatások felhasználásának rendjéről. <https://net.jogtar.hu/jogszabaly?docid=a1400272.kor>

Horváth Tibor ezredes – Ember István alezredes:

A ROBBANÓANYAGOK AZONOSÍTÁSÁNAK BIZTONSÁGI JELENTŐSÉGE A TŰZSZERÉSZ SZAKFELADATOK ELLÁTÁSA SORÁN

DOI: [10.35926/HSZ.2022.4.7](https://doi.org/10.35926/HSZ.2022.4.7)

ÖSSZEFOGLALÓ: A terrorizmus alapvető fegyverei az improvizált robbanótestek, melyek nem lehetnek hatásosak robbanóanyag-töltet nélkül. A robbanóanyag azonosítása több szempontból is fontos. Egyrészt a helyszínelő munka fontos információkat biztosít a nyomozati tevékenységhez, másrészt a tűzszerész szakállomány számára is meghatározó, hogy ismerje az egyes improvizált robbanótestekben lévő töltetek anyagát. Írásunkban bemutatjuk a helyszíni robbanóanyag-azonosítás technikai eszközeivel szemben támasztott követelményeket, és egy adott típust elemzés alá is vesszünk.

KULCSSZAVAK: robbanóanyag, detektálás, analízis, követelmény, tűzszerészet

A SZERZŐKRŐL:

- ▶ Dr. Horváth Tibor ezredes (PhD), egyetemi docens (NKE HHK Hadászati Tanszék)
- ▶ Ember István alezredes, egyetemi tanársegéd (NKE HHK Műveleti Támogató Tanszék)

BEVEZETÉS

A terrorizmus elleni harc nagy jelentőségű tevékenység, melynek a biztonság szempontjából meghatározó vonatkozásai vannak. A terroristák fegyverei közül talán a robbantásos merényletek során alkalmazott improvizált robbanótestek,¹ azaz a köznyelvben használt pokolgépek a legismertebbek. Ismertek, mert alkalmazásuk elterjedt a műveleti területeken kívül is, és a célpontok nem kizárólag egyenruhás személyek. Az ilyen esetek számos civil áldozatot követelnek és hatalmas médiaértékkel bírnak. Meg kell azonban említeni, hogy a terror célpontjai lehetnek a kritikus infrastruktúra olyan elemei is, melyek egy egész ország, egy egész nemzet vonatkozásában jelentőséggel bírnak, mint például az atomerőművek, ivóvíztárolók és gátak.

A média tevékenysége következtében ezek a szervezetek lehetséges támogatókat szerezhetnek, és ezzel anyagi forrásokhoz juthatnak.² Persze a támogatás nem kizárólag anyagi természetű lehet, hanem például információ, ingatlan, felkészítés, szállítás, propagandaanyag készítése és terjesztése stb.³ Ilyen körülmények mentén körültekintően és maximális hatékonysággal kell kezelni és felszámolni a terror eszközeit és módszereit.

¹ Az angol szaknyelvben: Improvised Explosive Device – IED.

² Resperger István: Terrorista szervezetek, módszerek, eljárások. Szakmai Szemle, 2018/2., 9. https://www.knbsz.gov.hu/hu/letoltes/szsz/2018_2_szam.pdf (Letöltés időpontja: 2021. 05. 15.)

³ Vass György – Padányi József: A terrorizmus finanszírozásának informális pénzközlési rendszerei. Hadtudományi Szemle, 2016/1., 216. http://epa.oszk.hu/02400/02463/00030/pdf/EPA02463_hadtudomanyi_szemle_2016_01_212-223.pdf (Letöltés időpontja: 2021. 05. 15.)

Ezek azok az okok, melyek folyamatos elemzés, kutatás tárgyává teszik ezeket a pusztító eszközöket. A folyamatos figyelem nem alaptalan, hiszen csak a merénylő fantáziája szab határt az eszköz kialakításának, tehát el lehet rugaszkodni a sablonos megoldásoktól kivitelezésük, összeszerelésük során. Az alkalmazott robbanóanyagok vonatkozásában szintén széles a lehetőségek spektruma, az ipari robbanóanyagtól kezdve a hadi minőségű tölteteken át a házilag elkészített robbanóanyagokig.⁴

Véleményünk szerint a fő töltet azonosítása jelentősen segítheti a szakállomány munkáját. Ennek érdekében megvizsgáljuk, hogy ez a folyamat milyen esetekben lehet a szakemberek segítségére, és beazonosítjuk azokat a technikai lehetőségeket, melyek akár a harcmezőn is támogathatják ezt a folyamatot. A modern technikai eszközök alkalmazása meghatározó irány a hadtudomány kutatási területeinek,⁵ tehát mi is kiemelten kezeljük írásunkban.

IMPROVIZÁLT ROBBANÓTESTEK ÉS AZOK TÖLTETEI

A terror meghatározó pusztító eszközei tehát az improvizált robbanótestek, melyek „*olyan »házilagosan készített«, tehát nem üzemi körülmények között gyártott, előállított eszközök, amelyek a pusztító hatásukat a robbanás hatóerejével, az egészségre ártalmas vegyi, biológiai anyagokkal, pirotechnikai eszközökkel vagy gyújtóhatású anyagok segítségével érik el*”.⁶

A lehetséges legfontosabb improvizált robbanótesttípusok a következők:⁷

- *időzített működésű* (TDIED⁸): meghatározóan jelentős célpontok, épületek ellen alkalmazható vagy tömegrendezvények során telepítik őket;
- *célpont által működtetett* (VOIED⁹): a célszemély hozza működésbe valamilyen mechanikai, elektromos, elektronikus vagy kombinált módszerrel;
- *parancsindítású*: rádiójel vezérlésű (RCIED¹⁰), öngyilkos által működtetett (SBIED¹¹ vagy SVBIED¹²), vezetékes (WCIED¹³) altípusok;
- *gépjárműbe telepített robbanótest* (VBIED¹⁴): stacioner és mozgó változat is lehetséges.

Ezeknek az eszközöknek alapvetően három fő részegysége van:

- *robbanóanyag-töltet*: ipari vagy hadi minőségű robbanóanyag, katonai robbanótestek töltete vagy házi készítésű robbanóanyag;
- *indítómechanizmus*: mechanikus, elektronikus, távirányítható szerkezet, időzítő stb.;
- *áramforrás*: ez nem minden esetben szükséges.

⁴ Az angol szaknyelvben: Home-Made Explosive – HME.

⁵ Boda József et al.: A hadtudományi kutatási irányok, prioritások és témakörök. Államtudományi Műhelytanulmányok, 2016/16., 6–9. <http://www.med.u-szeged.hu/download.php?docID=90702> (Letöltés időpontja: 2022. 01. 25.)

⁶ Kovács Zoltán: Az improvizált robbanóeszközök főbb típusai. Műszaki Katonai Közlöny, 2012/2., 38. <https://dooplayer.hu/3985801-Dr-kovacs-zoltan-1-az-improvizalt-robbanoeszkozok-fobb-tipusai.html> (Letöltés időpontja: 2021. 05. 15.)

⁷ Uo. 40–51.; valamint Daruka Norbert: Bűnös célú robbanószerkezetek alkalmazásának és hatástalanításának sajátosságai. Műszaki Katonai Közlöny, 2012/különszám, 27–31. <https://folyoirat.ludovika.hu/index.php/mkk/article/view/2580/1848> (Letöltés időpontja: 2021. 05. 15.)

⁸ Time Delay IED.

⁹ Victim Operated IED.

¹⁰ Radio Command IED.

¹¹ Suicide Born IED.

¹² Suicide Vehicle Born Operated IED.

¹³ Wire Command IED.

¹⁴ Vehicle Born IED.

Jelen vizsgálat során a robbanóanyag-töltettel kívánunk foglalkozni. A korábbi felsorolás alapján ez az alkotórész készülhet különböző ipari körülmények között előállított robbanóanyagból, katonai eredetű robbanótestekből vagy azokból törvénytelenül kinyert robbanóanyagból, illetve házi készítésű robbanóanyagból.

Az ipari robbanóanyagok alkalmasak lehetnek tehát ezekhez a terrorcselekményekhez mint az improvizált robbanótest fő töltete, de velük kapcsolatban egyre szigorúbb a jogi szabályozás. Meg kell említenünk, hogy egy meghatározó ipari robbanóanyag¹⁵ alapanyaga az ammónium nitrát, mely a mezőgazdasághoz elengedhetetlen. Biztonsági szempontból tehát kijelenthető, hogy nemcsak a kész robbanóanyagok, hanem azok összetevői is kiemelt figyelmet érdemelhetnek.

A katonai minőségű robbanóanyagok alapvetően pusztításra, rombolásra lettek kifejlesztve. A legtöbb közülük általában több robbanóanyag keverékéből tevődik össze.¹⁶ Mindezek mellett speciális követelményeknek kell megfelelniük,¹⁷ melyek a kezelésbiztonságukat magas szintre emelik. Tökéletes pusztító vegyületek, melyek kezelésbiztosak és időjárásállóak. Mi másra lenne szüksége egy terrorista szervezetnek? Gyakorlatilag ez a tökéletes választás, de szerencsénkre ezekhez hozzájutni kifejezetten nehéz. Egy-egy katonai bázisról jelentős mennyiségben ellopni robbanóanyagot olyan kockázattal jár, melyet a terroriszervezetek nem vállalnak fel, másrészt sikeres megvalósítás után az azonosításuk esélye is jelentősen megnő. Ilyen háttér mellett kijelenthető, hogy nem ez a széles körben alkalmazott megoldás.

A katonai eredetű robbanótestek szintén lehetnek a részei egy-egy pusztító eszköznek.¹⁸ Ilyen harcanyagokat eltulajdonítani szintén a fent bemutatott kockázatokkal jár, tehát beszerzési lehetőségnek megmarad az egykori műveleti területeken fellelhető darabok összegyűjtése. Ezek lehetnek elhagyott,¹⁹ nem felhasznált²⁰ és nem alkalmazott robbanótestek²¹ egyaránt. Az élőerő pusztítására kifejlesztett gránátok és bombák hatékonysága civil célpontok esetében is kiemelkedő, de meg kell jegyezni, hogy ezek kezelése komoly életveszéllyel járhat a „bombagyáros” vonatkozásában. Tűzszerészismeretek hiányában gyakorlatilag bármilyen katonai eredetű robbanótest mozgatása, hatástalanítása, átalakítása elképesztő veszélyt jelent a környezetében tartózkodókra.

A házilag készített robbanóanyagok alkalmazása szintén felmerülhet töltetként a terror eszközeiben. Ezeket az anyagokat előállítani sok esetben kifejezetten nehéz és veszélyes. Vegytani ismeretek és vegyszeti eszközök lehetnek szükségesek hozzájuk, és a hatásfokuk

¹⁵ ANDO vagy ANFO.

¹⁶ Kugyela Lóránd: A többkomponensű robbanóanyagok múltja, jelene és jövője. *Katonai Logisztika*, 2020/4., 59. <https://drive.google.com/file/d/1pVJPWuNljVTA0SYSzGUXlQmK7uJJfn/view> (Letöltés időpontja: 2021. 05. 15.)

¹⁷ Lukács László: Szemelvények a magyar robbantástechnika fejlődéstörténetéből – Különös tekintettel a továbbfejlesztés várható irányaira és a kor új kihívásaira. *Dialóg Campus*, Budapest, 2017, 27–28. https://fejlesztési-programok.uni-nke.hu/document/fejlesztési-programok-uni-nke-hu/webkicsi_Szemelvények_magyar_robbantas_technika_fejlodestortenetebol.pdf (Letöltés időpontja: 2022. 01. 24.)

¹⁸ Kovács Zoltán: Repülőtéri létesítmények fizikai védelme IED ellen. *Repüléstudományi Közlemények*, 2014/2., 106. http://www.repulestudomany.hu/kulonszamok/2014_cikkek/2014-2-10-0160_Kovacs_Zoltan.pdf; valamint Kovács Zoltán: Fontos létesítmények IED elleni védelme. *Műszaki Katonai Közöny*, 2012/különszám, 35–36. <https://mkk.uni-nke.hu/document/mkk-uni-nke-hu/xxii.-evfolyam-2012.-kulonszam.pdf> (Letöltések időpontja: 2021. 05. 15.)

¹⁹ Abandoned Ordnance – AXO.

²⁰ Rendszeresített módon alkalmazott: kilőtt, eldobott, vetett stb.

²¹ Unexploded Ordnance – UXO.

is elmaradhat az ipari és a katonai típusokhoz képest. Mindezek ellenére bűnös célú felhasználásuk nagy hangsúlyt kap, mivel az interneten jelentős számban található forrást az egyes változatok elkészítéséhez.

A ROBBANÓANYAGOKRÓL ÁLTALÁNOSÁGBAN

„Robbanóanyagnak az olyan gyakorlatilag is hasznosítható vegyületeket (elegyeket, olvadékokat) nevezzük, amelyek a megfelelő kezdőgyújtás (aktiválási energia) hatására önfenntartó (exoterm) kémiai reakció (átalakulás) során, hirtelen (százszázad másodperc alatt) magas hőmérsékletű és igen nagy nyomású, főleg gáztermékekkel alakulnak át, melyek kiterjedésük közben rendkívül nagy teljesítményű munkát végeznek, és környezeti hatást váltanak ki.”²²

A fenti definíciót meghatározónak tartjuk a katonai műszaki területen belül. A katonai robbanóanyagokat²³ nem kívánjuk részletesen bemutatni írásunkban, mert annak terjedelme túlmutatna lehetőségeinken. Lukács László kategorizálásából azonban ki kell emelnünk egy csoportot, melyben az ipari gyártású, nem robbanóanyag-célú kémiai termékek szerepelnek.

Ezek a következők:²⁴

- az ammónium-nitrát alapú műtrágyák;
- kloráttartalmú gyomirtók;
- szerves peroxidok és polimerizált katalizátorok;
- nitroglicerín- és nitropenta-származékok;
- rovarirtók;
- műanyagipar gázfejlesztő adalékai.

A vizsgálatunkhoz ezek kifejezetten fontos adalékok, mert robbanásképes vagy korlátozottan robbanásképes anyagokról van szó. Értelemszerűen a bűnös szándékkal robbanótesteket előállító bombagyáros számára ezek a legkönnyebben elérhető vegyi alapanyagok. Hatékonyságuk ugyan limitált, de a figyelmet „explozívvegyület-alapanyag” státuszuk miatt megérdemlik.

A házi készítésű robbanásképes anyagok esetében a merénylők alapvetően egy-egy ipari, katonai terméket próbálnak meg reprodukálni. Előfordulhat azonban, hogy olyan típust választanak, melyet ipari körülmények között nem gyártanak. Ennek több oka lehet: veszélyes gyártási folyamat, költséges technológia, nem garantálható a folyamatos színvonalú minőség. Az egyik ilyen kifejezetten veszélyes vegyület a triaceton-triperoxid,²⁵ melyet a terroristák előszeretettel alkalmaznak és készítenek el házilag. Természetesen ez a vegyület fokozottan veszélyes, de a bűnös cél felülírhatja a józan ész által diktált határokat.

Írásunkban nem fogunk támogatást adni bünszervezeteknek azzal, hogy recepteket osztunk meg a konyhánkban elkészíthető robbanóanyag-változatokról. Továbbá feltételezésünk szerint vannak olyan önjelölt vegyészek, akik kedvtelésből képesek lennének saját magukat és családjukat is veszélybe sodorni, ha a készítési eljárásokat ismertetnék, ezért ezeket a szempontokat figyelembe véve elkerüljük ilyen információk leírását.

²² Lukács: i. m. 25.

²³ Pl. trinitro-toluol (trotil vagy TNT), hexogén, oktogén, Semtex stb.

²⁴ Lukács: i. m. 26.

²⁵ Rövidítése a szakmai nyelvben: TATP.

Azt azonban fontosnak tartjuk ismertetni, hogy milyen életveszélyes részei vannak a házi készítésű robbanóanyaggal készült pokolgép elkészítésének:

- a robbanóanyag elkészítése;
- a robbanóanyag betöltése;
- a robbanótest készre szerelése;
- a robbanótest mozgatása, szállítása;
- a robbanótest telepítése, álcázása.

A fenti listában nincsenek benne az olyan veszélyek, melyek egy nem várt detonáció után jelentkeznek. Ilyen lehet többek között mérges gázok megjelenése, köztük a szén-monoxidé, mely akár halálos mérgezést is okozhat.²⁶

A lépések a legszélesebb spektrumot veszik figyelembe, természetesen egyes speciális esetekben ki is maradhat néhány, de felcserélésük is lehetséges. Ezek fontos adatok a szakemberek számára, akik a terrorista szervezetek azonosításán fáradoznak, hiszen az üzemek helyszínein különböző mértékű balesetek történhetnek, vegyi maradványok maradhatnak hátra, valamint az óvintézkedések eszközei, módszerei is árulói lehetnek a bűnös tevékenységnek.

A ROBBANÓANYAGOK DETEKTÁLÁSA, ANALIZÁLÁSA NEM LABORATÓRIUMI KÖRÜLMÉNYEK KÖZÖTT

A robbanóanyagok műszeres detektálásának több változata elterjedt, valamint több elméleti megoldás is született már, melyek még tesztelés alatt állnak. Kutatásunk során fontosnak tartottuk megvizsgálni a legfontosabb módszereket, de hangsúlyozzuk, hogy az alábbi felsorolás a teljesség igénye nélkül készült.

A témában nem foglalkozunk a robbanóanyag-kereső kutyák alkalmazásával mint detektálási formával, mert azt sajátossága okán a területen külön kutatási iránynak tartjuk.

A nem laboratóriumi vizsgálati módszerek tekintetében Lapat Attila felosztását vettük alapul, mely szerint ezek lehetnek a robbanóanyag tömegét, illetve annak kipárolgását vizsgáló változatok.²⁷ Ezt a felosztást fejlesztettük tovább a katonai alkalmazás igényeihez, mely szerint ezek a módszerek a következők:

1. Klasszikus kémiai analitikai módszerek

*Kolorimetrikus detektálás*²⁸

A vegyészeti egyik legrégebbi és legegyszerűbb analitikai vizsgálata. Azon alapszik, hogy egyes vegyületek vagy vegyületcsoportok egy reagens hatására a rá vagy rájuk jellemző színt produkálják. Meghatározó hátránya, hogy nem kellően specifikus, ezért önmagában nem hoz kielégítő eredményt. Laboratóriumi vizsgálatokkal kell kiegészíteni a pontos eredményért a bűnügyek nyomozati feladatai során. Ez a fajta detektálás a hátrányai ellenére a legelter-

²⁶ Hernád Mária – Kugyela Lóránd: Risk of Carbon Monoxid Intoxication in Explosions. Hadmérnök, 2012/2., 59–60. http://www.hadmernok.hu/2012_2_hernad_kugyela.pdf (Letöltés időpontja: 2021. 05. 15.)

²⁷ Lapat Attila: Robbanóanyag-analitikai vizsgálati módszerek alkalmazása az igazságügyi szakértői munkában, szerepük a robbanóanyaggal elkövetett bűncselekmények felderítésében. Doktori (PhD-) értekezés, Zrínyi Miklós Nemzetvédelmi Egyetem, Budapest, 2002, 28. <https://docplayer.hu/2643953-Zrinyi-miklos-nemzetvedelmi-egyetem.html> (Letöltés időpontja: 2022. 01. 25.)

²⁸ Az angol szaknyelvből: Colorimetric Detection.

jedtebb módszer a helyszínen végzett tesztek közül, mert egyszerű, gyors és olcsó. Ilyen termékek például – több más megfelelő típus mellett – az ELITE termékcsalád²⁹ készletei.³⁰

2. Tömeget érzékelő módszerek

*Nukleáris technológiák*³¹

Ezek a technológiák feloszthatók neutronalapú és nem neutronalapú megoldásokra. Ezekhez a detektálási módszerekhez alapvetően sugárzó anyagok, izotópok szükségesek, melyek egészségügyi kockázatot vetnek fel. Továbbá figyelembe kell venni, hogy alkalmazásukhoz sokszor bonyolult jogszabályi és engedélyezési háttér szükséges. Mindezekon túl a terroristák, bűnözők célpontja lehet minden olyan helyszín, ahol izotópokhoz lehet hozzájutni. A hátrányai ellenére ezek a technológiák ígéretesek, mert meglehetősen vastag anyaghalmazon is képesek áthatolni. Ez a képesség nagy rakományok esetén lehetővé teszi, hogy viszonylag kis mennyiségű veszélyes anyagot is azonosítani tudjunk vele.³²

*Röntgentechnológiák*³³

A röntgensugárzást már több mint egy évszázada alkalmazzuk különböző célokra. Ez a technológia kifejezetten értékes, hiszen a robbanóanyagok, valamint egyéb tiltott anyagok és eszközök detektálásának alapvető módszere repülőtereken és középületekben. A kialakított rendszerek jelentős mennyiségben és gyorsan képesek a csomagokat, tárgyakat átvizsgálni. Nagy jelentősége lehet a teherforgalom, áruszállítás területén is.³⁴

Az ilyen készülékek a hagyományos röntgenberendezések fejlesztett változatai, melyek lehetnek akár két- vagy többenergiájú röntgensugárzást alkalmazó változatok.³⁵

A számítógépes tomográfia alapú technológiák³⁶ is röntgensugárzást alkalmaznak, a képi megjelenítés azonban több információval szolgál a csomagokban lévő egyes tárgyak paramétereiről. Ez hagyományos röntgenszerekkel nem érhető el. Kijelenthető, hogy ez a megoldás két jelentős előnnyel rendelkezik a hagyományos röntgenszerekkel szemben: első a teljes értékű 3D kép, valamint az egymás mögötti eltérő sűrűségű és vastagságú anyagok nem tudnak takarást biztosítani rejtett objektumoknak.³⁷

3. Kis mennyiségű robbanóanyag-maradvány vagy -nyom analizálására alkalmas módszerek

*Tömegspektrometria alapú detektálás*³⁸

A tömegspektrometria alapú detektálás az egyik legrégebbi módszer rejtett robbanóanyagok azonosítására, mert azok maradványaiból és kipárolgásából lehet detektálni a jelenlétüket.

²⁹ ELITE EL 100, EL 200, EL 300.

³⁰ Joseph Almog – Shmuel Zitrin: Colorimetric Detection of Explosives. In: Maurice Marshall – Jimmie C. Oxley (eds.): Aspects of Explosive Detection. Elsevier, Amsterdam, 2009, 41–58.

³¹ Az angol szaknyelven: Nuclear Technologies.

³² Patrick J. Griffin: Nuclear Technologies. In: Marshall–Oxley (eds.): i. m. 59–88.

³³ Az angol szaknyelven: X-ray Technologies.

³⁴ R. F. Eilbert: X-ray Technologies. In: Marshall–Oxley (eds.): i. m. 89–130.

³⁵ Lapat: i. m. 29.

³⁶ Az angol szaknyelven: Computer Tomography Technologies.

³⁷ R. C. Smith – J. M. Connelly: CT Technologies. In: Marshall–Oxley (eds.): i. m. 131–145.

³⁸ Az angol szaknyelven: Mass Spectrometry Technologies.

Két fő típusa van: a négypólusú és az ionscapdás tömegspektrométer. Ezek a módszerek és az ilyen alapon felépített eszközök jó háttérrel biztosíthatnak a helyszínelő feladatoknak, mert kellően szenzitívek lehetnek. Mindezek ellenére azonban nem teljes körben elfogadott eljárás a rejtett robbanóanyagok detektálására.³⁹

Infravörös-spektrometria alapú detektálás⁴⁰

Itt egyrészt a Fourier-transzformációs⁴¹ módszert alkalmazzák a műszerek. A tömegspektrometriához hasonlóan itt is pontosabb eredményt kapunk a kromatográfiai módszerekhez képest a vizsgált anyag molekulaszervezetének tekintetében.⁴² Másik technológiai megoldás a Raman-spektroszkópia elvén működik, ahol a készülék nem az infravörös fény elnyelését, hanem annak szóródását elemzi. Ez utóbbi alkalmas átlátszó csomagolásban⁴³ lévő anyagok vizsgálatára is.

Ionmobilitás-spektrometrián alapuló detektálás⁴⁴

Az ilyen elven működő eszközök széles körben elterjedtek repülőtereken, és felületről vett minták elemzéséből kaphatjuk meg az eredményeket.⁴⁵ Nagyon érzékeny rendszer, mely hátrányaként a téves jelzések viszonylag nagy számát lehet megemlíteni, ami a nem robbanóanyagok hasonló ionmobilitás-spektrumából fakad.⁴⁶

Gázkromatográfia alapú detektálás⁴⁷

Ezekben a készülékekben úgynevezett kemilumineszcens anyagok növelik az érzékenységet. Ez kifejezetten hatékony a nitrogénalapú robbanóanyagok vonatkozásában, tehát a robbanóanyagok döntő többsége esetében.⁴⁸

A fentiekén kívül meg kell említenünk a felerősített fluoreszkáló polimer alapú detektálást,⁴⁹ amely egy nagy érzékenységgű módszer. Az alkalmazott polimerek kialakítása jelentősen meghatározza a detektálás minőségét, azok variálhatósága pedig komoly lehetőségeket jelent a jövőbeli fejlesztésekkel kapcsolatban.⁵⁰

A felsorolt módszerek és technológiák nem laboratóriumi körülmények között biztosítják a robbanóanyagok detektálásának lehetőségét, de ettől függetlenül nem mindegyik módszer alkalmas hadszíntéri alkalmazásra. Az elmúlt évtizedek a katonai technológia

³⁹ Jehuda Yinon: Analysis and Detection of Explosives by Mass Spectrometry. In: Marshall–Oxley (eds.): i. m. 147–169.

⁴⁰ Az angol szaknyelvből: Infrared Technologies.

⁴¹ Az angol szaknyelvből: Fourier-transform infrared spectroscopy – FTIR.

⁴² Lapat: i. m. 26–27.

⁴³ Például: üveg, műanyag palack, nylonzacskó stb.

⁴⁴ Az angol szaknyelvből: Ion Mobility Spectrometry Technologies.

⁴⁵ Gary A. Eiceman – Hartwig Schmidt: Advances in Ion Mobility Spectrometry of Explosives. In: Marshall–Oxley (eds.): i. m. 171–202.

⁴⁶ Lapat: i. m. 30–31.

⁴⁷ Az angol szaknyelvből: Mass Spectrometry Technologies.

⁴⁸ Lapat: i. m. 30.

⁴⁹ Az angol szaknyelvből: Amplified Fluorescent Polymer Technologies.

⁵⁰ Samuel W. Thomas III – Timothy M. Swager: Detection of Explosives Using Amplified Fluorescent Polymer. In: Marshall–Oxley (eds.): i. m. 203–221.

vonatkozásában is a miniatürizáció jegyében teltek.⁵¹ Ez nagyon fontos, hiszen a műveleti feladatok során a kis méret és a megbízható működés alapfeltétel, de nem mindegyik bemutatott módszert lehet hordozhatóvá tenni. Mindezekon túl a felsorolt módszerek technikai megoldásai ugyan laboratóriumon kívüli eljárások, de stacionerek, főleg méretük miatt.

A DETEKTÁLÁS LEHETSÉGES TECHNIKAI ESZKÖZEI KATONAI MŰVELETEK SORÁN

A robbanóanyagok pontos beazonosítására tehát nagy szükség van a katonai műveletek során, a helyszínelési feladatok végrehajtásakor és a tűzszerészhelyszíneken. A műveleti területeken tevékenykedő helyszínelő csoportoknak⁵² és tűzszerészcsoporthoz⁵³ olyan eszközök is elengedhetetlenek, melyek rövid idő alatt képesek azonosítani a robbanóanyagok és egyéb vegyületek mintáit. Erre azért van szükség, mert ugyan a pontatlanságuk nagyobb a laborban végzett analízishoz képest, de az azonnali információ életet menthet a veszélyes környezetben tevékenykedő katonák tekintetében.

Az analízis végrehajtására alapvetően három esetben kerülhet sor:

- hagyományos, katonai eredetű robbanótestek esetén a fő töltet anyagának a meghatározására, de erre kifejezetten ritkán és speciális körülmények között lehet szükség;
- robbantás előtti analíziskor, amikor a bombagyár vagy terroristák logisztikai egységeinek átvizsgálása van folyamatban, de idesorolandó a sikeresen hatástalanított, szétszerelt improvizált robbanótest is;
- robbantás után, amikor egy merénylet helyszínén kell a maradványokból információkat szerezni, de ilyen eset lehet egy improvizált robbanótest robbantással történő megsemmisítése is.

Ezekhez a robbanóanyag-azonosítási feladatokhoz olyan eszköz szükséges, mely praktikusán:

- képes a helyszínen analízist végezni;
- viszonylag kis méretű és tömegű;
- katonai alkalmazásra megfelelő por-, csepp- és ütészálló;
- alkalmazás előtti és utáni karbantartása egyszerű;
- nem igényel bonyolult szerelési tevékenységet;
- nem vagy ritkán igényel központi karbantartást;
- megfelelő méretű adatbázissal rendelkezik a lehetséges vegyületek vonatkozásában;
- az adatok megjelenítésére képes, és azok lementhető, átvihető más eszközökre.

A piacon több olyan eszköz is található, melyek megfelelhetnek ezeknek az elvárásoknak, fontosnak tartjuk azonban legalább egy ilyen készülék bemutatását. A választás pusztán a megfelelő szemléltetés okán esett az alábbi típusra.

A Thermo Fisher Scientific által gyártott Gemini kézi vegyi anyag-elemző készülék megfelel a fenti követelményeknek. Több technológiát vegyítve kiküszöböli, hogy több készüléket

⁵¹ Fazekas Ferenc: Az átfogó művelettervezés kialakulása és fő jellemzői. In: Pohl Árpád (szerk.): Biztonság és honvédelem. Ludovika Egyetemi Kiadó, Budapest, 2020, 1345. https://www.researchgate.net/publication/349008342_Az_atfogo_muvelettervezes_kialakulasa_es_fo_jellemzoi (Letöltés időpontja: 2021. 05. 15.)

⁵² Az angol szaknyelvben: Weapon Intelligence Team – WIT.

⁵³ Az angol szaknyelvben: Explosive Ordnance Disposal Team – EODT.

kelljen egyszerre alkalmazni a pontosabb eredmény érdekében. Ezek a technológiák a Raman-spektroszkópia és az FTIR-spektrométer. Kompakt kialakítású, könnyen hordozható, ütésálló kivitelű eszköz. A vizsgált anyagok szilárdak és folyadékok is lehetnek, melyek robbanóanyagok, ipari vegyi anyagok, vegyi hadviselés ágensei és különböző elővegyületek, prekursorok is lehetnek.⁵⁴

1. kép Gemini kézi vegyi analízátor⁵⁵

ÖSSZEGRZÉS

A robbanóanyagok helyszíni azonosítása tehát jelentős biztonsági tényező, mert az azonnali információk katonák életét menthetik meg a műveleti területeken. A katonai helyszínelő és tűzserézsocsoportok nagy hasznát vehetik ezeknek az eszközöknek, melyek a későbbi nyomozati munkához is jelentős eredményeket szolgáltathatnak.

Meg kell említeni, hogy a bemutatott típus a vegyivédelmi szakembereknek is hasznos eszköze lehet, bár ezt részletesen nem vizsgáltuk. A bemutatott eszköz alkalmas lehet katonai műveletekben történő alkalmazásra, paraméterei megfelelnek az elvárásoknak, de hangsúlyozzuk, hogy több megfelelő változat is elérhető.

A műveleti területen folytatott tevékenység során a biztonság fokozása egy soha véget nem érő folyamat, melybe az ilyen robbanóanyag-detektorok és -analízátorok maximálisan beleillenek. Azt azonban nem szabad elfelejteni, hogy a technika rohamosan fejlődik, éppen ezért folyamatosan keresni kell a jövőben az újabb, hatékonyabb megoldásokat.

FELHASZNÁLT IRODALOM

- Almog, Joseph – Zitrin, Shmuel: *Colorimetric Detection of Explosives*. In: Marshall, Maurice – Oxley, Jimmie C. (eds.): *Aspects of Explosive Detection*. Elsevier, Amsterdam, 2009, 41–58.
- Boda József – Boldizsár Gábor – Kovács László – Orosz Zoltán – Padányi József – Resperger István – Szenes Zoltán: *A hadtudományi kutatási irányok, prioritások és témakörök*. Államtudományi Műhelytanulmányok, 2016/16., 6–9. <http://www.med.u-szeged.hu/download.php?docID=90702>
- Daruka Norbert: *Bűnös célú robbanószerkezetek alkalmazásának és hatástalanításának sajátosságai*. Műszaki Katonai Közlöny, 2012/különszám, 26–34. <https://folyoirat.ludovika.hu/index.php/mkk/article/view/2580/1848>
- Eiceman, Gary A. – Schmidt, Hartwig: *Advances in Ion Mobility Spectrometry of Explosives*. In: Marshall, Maurice – Oxley, Jimmie C. (eds.): *Aspects of Explosive Detection*. Elsevier, Amsterdam, 2009, 171–202.
- Eilbert, R. F.: *X-ray Technologies*. In: Marshall, Maurice – Oxley, Jimmie C. (eds.): *Aspects of Explosive Detection*. Elsevier, Amsterdam, 2009, 89–130.
- Fazekas Ferenc: *Az átfogó művelettervezés kialakulása és fő jellemzői*. In: Pohl Árpád (szerk.): *Biztonság és honvédelem*. Ludovika Egyetemi Kiadó, Budapest, 2020, 1345–1384. https://www.researchgate.net/publication/349008342_Az_atfogo_muvelettervezes_kialakulasa_es_fo_jellemzoi

⁵⁴ Gemini™ Raman and FTIR Chemical Analyzer with LowDoseID. Thermo Fisher Scientific. <https://www.thermofisher.com/order/catalog/product/GEMINI?SID=srch-srp-GEMINI#/GEMINI?SID=srch-srp-GEMINI> (Letöltés ideje: 2021. 05. 15.)

⁵⁵ Uo.

- Gemini™ Raman and FTIR Chemical Analyzer with LowDoseID. Thermo Fisher Scientific. <https://www.thermofisher.com/order/catalog/product/GEMINI?SID=srch-srp-GEMINI#/GEMINI?SID=srch-srp-GEMINI>
- Griffin, Patrick J.: *Nuclear Technologies*. In: Marshall, Maurice – Oxley, Jimmie C. (eds.): *Aspects of Explosive Detection*. Elsevier, Amsterdam, 2009, 59–88.
- Hernád Mária – Kugyela Lóránd: *Risk of Carbon Monoxid Intoxication in Explosions*. Hadmérnök, 2012/2., 56–64. http://www.hadmernok.hu/2012_2_hernad_kugyela.pdf
- Kovács Zoltán: *Az improvizált robbanóeszközök főbb típusai*. Műszaki Katonai Közlöny, 2012/2., 37–52. <https://docplayer.hu/3985801-Dr-kovacs-zoltan-1-az-improvizalt-robbanoeszkozok-fobb-tipusai.html>
- Kovács Zoltán: *Fontos létesítmények IED elleni védelme*. Műszaki Katonai Közlöny, 2012/különszám, 35–44. <https://mkk.uni-nke.hu/document/mkk-uni-nke-hu/xxii.-evfolyam-2012.-kulonszam.pdf>
- Kovács Zoltán: *Repülőtéri létesítmények fizikai védelme IED ellen*. Repüléstudományi Közlemények, 2014/2., 106–113. http://www.repulestudomany.hu/kulonszamok/2014_cikkek/2014-2-10-0160_Kovacs_Zoltan.pdf
- Kugyela Lóránd: *A többkomponensű robbanóanyagok múltja, jelene és jövője*. Katonai Logisztika, 2020/4., 58–75. DOI: 10.30583/2020.4.058; <https://drive.google.com/file/d/1pVJPWuNljVTA0SYSozGUxlQmK7uJffn/view>
- Lapat Attila: *Robbanóanyag-analitikai vizsgálati módszerek alkalmazása az igazságügyi szakértői munkában, szerepük a robbanóanyaggal elkövetett bűncselekmények felderítésében*. Doktori (PhD-) értekezés, Zrínyi Miklós Nemzetvédelmi Egyetem, Budapest, 2002. <https://docplayer.hu/2643953-Zrinyi-miklos-nemzetvedelmi-egyetem.html>
- Lukács László: *Szemelvények a magyar robbantástechnika fejlődéstörténetéből – Különös tekintettel a továbbfejlesztés várható irányira és a kor új kihívásaira*. Dialóg Campus, Budapest, 2017. https://fejlesztisprogramok.uni-nke.hu/document/fejlesztisprogramok-uni-nke-hu/webkicsi_Szemelvények_magyar_robbantastechnika_fejlodestortenetebol.pdf
- Resperger István: *Terrorista szervezetek, módszerek, eljárások*. Szakmai Szemle, 2018/2., 5–30. https://www.knbsz.gov.hu/hu/letoltes/szsz/2018_2_szam.pdf
- Smith, R. C. – Connelly, J. M.: *CT Technologies*. In: Marshall, Maurice – Oxley, Jimmie C. (eds.): *Aspects of Explosive Detection*. Elsevier, Amsterdam, 2009, 131–145.
- Thomas, Samuel W. III – Swager, Timothy M.: *Detection of Explosives Using Amplified Fluorescent Polymer*. In: Marshall, Maurice – Oxley, Jimmie C. (eds.): *Aspects of Explosive Detection*. Elsevier, Amsterdam, 2009, 203–221.
- Vass György – Padányi József: *A terrorizmus finanszírozásának informális pénzközlési rendszerei*. Hadtudományi Szemle, 2016/1., 212–223. http://epa.oszk.hu/02400/02463/00030/pdf/EPA02463_hadtudomanyi_szemle_2016_01_212-223.pdf
- Yinon, Jehuda: *Analysis and Detection of Explosives by Mass Spectrometry*. In: Marshall, Maurice – Oxley, Jimmie C. (eds.): *Aspects of Explosive Detection*. Elsevier, Amsterdam, 2009, 147–169.

Varga József ny. ezredes:

A GAMMA–JUHÁSZ-LŐELEMKÉPZŐ: EGY ELEKTROMECHANIKUS ANALÓG SZÁMÍTÓGÉP

DOI: [10.35926/HSZ.2022.4.8](https://doi.org/10.35926/HSZ.2022.4.8)

ÖSSZEFOGLALÓ: Az első világháborút jellemzők gyakran használják azt a minősítést, hogy ez már a gépi háború korszaka volt. A sorozatlövő fegyverek, a harcokocsik, a gépkocsik, az elektronikai eszközök hadi célú használata mellett talán az egyik legjelentősebb változást a hadviselés harmadik dimenzióba történt kiterjesztése jelentette. Kezdetben a léghajók és az ellenük kialakított ballonvadász, más elnevezés szerint „légjáromű-elhárító” fegyverek lényegében átalakított tábori tüzéreszközök voltak. A repülőgépek (felderítő-, bombázó-, vadász- stb.) ugrásszerű fejlődése azonban a védekezés eszközeinek fejlesztését is igényelte. Előbbiek megjelenése megváltoztatta a háborúk addigi jellegét is, ugyanis a hadszínterek mellett a hátszág kiemelt objektumai és ipari centrumai is katonai célpontokká váltak. Ezeknél a védekezés legfőbb eszközévé a vadászrepülőgépek mellett a légvédelmi tüzéség vált. Mindennek hatására az első világháború végére kialakult az önálló légvédelmi tüzéségi fegyvernem, amely sajátos lövegeivel és lövegirányzásai (tűzvezetési) módszereivel alapvetően eltér a tábori tüzéségtől.

KULCSSZAVAK: Gamma–Juhász-lőelemképző, légvédelem, légvédelmi tüzéség, lőelemképzés, második világháború

A SZERZŐRŐL:

Dr. Varga József ny. ezredes (PhD), hadtörténész

A LÉGVÉDELMI TÜZÉRSÉG SZÜLETÉSE

Az első világháborúban már bebizonyosodott, hogy a légi célra történő lövés bonyolultabb feladat, és a tábori tüzerek harcéljárásai csak kiindulópontnak tekinthetők. Először is a lövegeket olyan állványra kellett helyezni, amellyel a különböző irányból és magasságból közeledő repülőgépekre hatásosan lehet tüzelni. Így alakultak ki a középsarkas légvédelmi lövegek, amelyek fejlesztése során fontos volt a lövedékek kezdősebességének a növelése, valamint a lövedékek gyújtójának átalakítása, ugyanis az ún. csapódógyújtók helyett itt a magassági gyújtók váltak be, ezek paramétereit pedig még a töltés előtt kellett beállítani. Ennek meghatározása is a lőelemképzőkre¹ hárult.

A mozgó légi célokra történő tüzelésnél ezért nemcsak a harmadik dimenzió és a repülőgép gyakori irányváltoztatása okozott és okoz még napjainkban is gondot, hanem a szárazföldi harci eszközöknél jóval nagyobb sebessége, amelyből következően nagyon rövid idő áll rendelkezésre a löelemek meghatározásához, továbbá pillanatról pillanatra szükség van

¹ A lőelemképzők olyan műszerek, amelyek az embernél is gyorsabban és pontosabban képesek kiszámolni a légi célok eltalálásához szükséges löelemeket, a cél és a löveg tervezett találati pontját.

a célparaméterek újraértékelésére. Az álló vagy lassan mozgó földi célpontokkal ellentétben itt ugyanis nincs lehetőség az első lövést követő korrigálásra, hiszen az újabb lövés leadásáig a cél a korábbi helyzetéhez képest jelentősen eltávolodik. Ebből következően itt nem a cél pillanatnyi helyzetéhez tartozó adatok fontosak, hanem a cél mozgási sebességéből és irányadataiból kiszámítható találati pont helyének a meghatározása. A találati pont – légvonalbeli távolságának, irányának, a cél sebessége és manőverei alapján várható helyének – kijelölése pedig már matematikai műveleteket igényelt és igényel.

Az első világháborúban és az azt követő közel három évtizedben a digitális technika még nem állt rendelkezésre, de a korszak mérnökeinek nagyságát az is jelzi, hogy elektromechanikus elemek felhasználásával megoldást találtak olyan matematikai műveletek végrehajtására, mint a találati pont kiszámítása. „Érdekes adat, hogy egy tipikus röppálya kiszámításához körülbelül 750 szorzásra van szükség, és valamenynyit legalább 4–6 tizedesjegy pontossággal kell elvégezni” – írja Katona István.² A légvédelmi ütegekről készült korabeli riportokban ezért is fogalmaztak gyakran úgy, hogy „gondolkodó gép” vezérli a légvédelmi ágyúkat.

1. kép Az első világháborúban a légi célra történő tüzeléshez szerkesztett állvány (A szerző gyűjtése)

A légvédelmi tüzérség löelemképzőinek hazai fejlesztése

Az első világháború utáni években a magyar katonai vezetés hamar felismerte, hogy az ország területét az ellenséges szándékú repülőgépek gyorsan elérhetik, ezért a légvédelem és a légtalalom fejlesztése a trianoni korlátozások közepette is kiemelt terület volt. A lehetőségek nagyon is korlátozottak voltak, ezért a fejlesztés lényegében csak az 1920-as évek végén kezdődhetett meg. Az első világháborúból megmaradt 5/8M légvédelmi lövegek helyett új típusokra volt szükség, a békeszerződés azonban előírta, hogy „külföldről nem szabad hadianyagot vásárolni, hanem mindent az egyetlen engedélyezett hadianyaggyárban kell előállítani”.³ Megoldásként ezért csak a hazai fejlesztés vagy külföldi licenc vásárlása jöhetett szóba.

A légvédelmi tüzérség számára a Technikai Kísérleti Intézet diósgyőri gyárában tervezett 7 cm-es löveg nem vált be, ezért a licencvásárlás mellett döntöttek. A Haditechnikai Intézet három jelölt közül a svéd Bofors cég 8 cm-es L/50 típusú légvédelmi ágyúját javasolta, amelyet itthon gyártottak. A külföldről beszerezhető irányzókészülékek azonban nagyon

² Katona István: A számítógép története. Magyar informatika története (előadás). <http://www.centar-prosvjetno-kulturni-madjara-os.skole.hr/Tananyag/history3.pdf> (Letöltés időpontja: 2021. 09. 18.)

³ Dr. Barcy Zoltán – Sárhídi Gyula: A Boforstól a Dóráig. Petit Real Könyvkiadó, Budapest, 2008, 24.

drágák voltak, a Bofors-lövegek svéd irányzókészülékeit pedig a hadvezetés nem tartotta elégségesnek, ezért a Honvédelmi Minisztérium az új lövegekhez új löelemképzők elkészítésére írt ki pályázatot. Mindezek alapján az 1929-es esztendő tekinthető a hazai légvédelem korszerűsítése kezdetének.

Az „automata vezényszóképző készülékekkel” már ezt megelőzően is folytak kísérletek, a pályázat hatására azonban a fejlesztések felgyorsultak. Ezzel a feladattal Magyarországon a finommechanikai és optikai ipar két jeles cége kezdett el foglalkozni. A pályázatra a Süss Nándor Prácíziós Mechanikai és Optikai Intézet Rt. (a későbbi MOM) és a Gamma Műszaki Részvénytársaság (a később Gamma Művek) is elkészítette a Szabó–Gamma és a Gamma–Juhász készüléket. A követelmény az volt, hogy a készülék képes legyen a mozgó légi cél helyzetének és mozgásadatainak meghatározására, továbbá a kiszámított löelemeket a lövegekhez eljuttatni.

A légvédelmi lövegek tűzvezető eszközeinek fejlesztői általában két megoldási változat alapján tervezték készülékeiket. Az egyik a szögsebességmérés elvén alapult, a másik pedig az ún. lineáris elven működött. A szögsebességes irányzókészülékek az oldal- és a magassági szögeket mérték, amelyek a megfigyelés vonalától történt elmozdulás alapján számolták a löelemeket. Ezeket a szögeket kiértékelve következtettek a repülőgép sebességére és irányára. A kiírt pályázatra a Süss Nándor Prácíziós Mechanikai és Optikai Intézet Rt. is elkészítette saját készülékét, amely az ún. szögsebességes löelemképzők családjába tartozott, és 1928. szeptember 11-én beadta a *Műszer légítámadás elleni tűzharc vezérlésének megkönnyítésére*⁴ című szabadalmát. A leírása szerint a készülék „egy vízszintes tengely körül forgatható távcső és az oszlopon eltolható és az oszlop tengelye körül forgatható pantográf által” határozta meg a löelemeket. A szabadalomhoz hozzátartozik még, hogy Kéler Tasziló m. kir. százados 1930. június 3-án külön szabadalmaztatta a készülékhez kifejlesztett „előtét szerkezetének”⁵ ötletét. A készüléket 1929-ben a Budapesti Nemzetközi Vásáron is bemutatták, a műszer értékesítését azonban később a honvédség nem támogatta.

A szakemberek körében létezett egy másik – a lineáris elvnel kevésbé kipróbált – megoldási mód is. Ennek lényege az volt, hogy a repülőgép mozgását és annak útját a löelemképző belső mechanikai elemei lekicsinyítve reprodukálják, és ez alapján számolják a repülőgép leküzdéséhez szükséges löelemeket. „Juhász István sokat foglalkozott a két megoldással, és arra a meggyőződésre jutott, hogy a lineáris rendszeré a jövő. Tulajdonképpen ennek a felismerésének köszönhető a magyar találmány világhíre, illetve annak, hogy jobb megoldást talált, mint amilyen az addig ismert lineáris löelemképzőké volt” – írja Miklauzič István.⁶ Ezt a megoldási módot választotta Szabó Sándor tartalékos tüzér főhadnagy is, aki a Gamma Műszaki Rt.-ben kísérletezett, és ott készítette el azt a „légvédelmi gépfegyverirányzókat”, amelyet a Honvédelmi Minisztériumnak bemutatottak. A Szabó–Gamma-féle löelemképző már a célhelyzet és a célmozgás lineáris mértékben kicsinyített ábrázolásával oldotta meg a szükséges paraméterek kiszámítását. A gépkocsira szerelhető műszer már 1928-ban készen lehetett ugyan, kezelése azonban nehézkesnek bizonyult, és gyakoriak voltak a meghibá-

⁴ Szellemi Tulajdon Nemzeti Hivatala: 99336. számú. – XIX/c. osztály – „Műszer légítámadás elleni tűzharc vezérlésének megkönnyítésére”. Süss Nándor Prácíziós Mechanikai és Optikai Intézet Rt., Budapest. A bejelentés napja 1928. szeptember 11.

⁵ Szellemi Tulajdon Nemzeti Hivatala: 103463. számú. – XIX/c. osztály – „Készülék mozgó célok löelegeinek meghatározására”. Kéler Tasziló százados, Budapest. A bejelentés napja 1930. június 03.

⁶ Miklauzič István: Gamma–Juhász löelemképző – Hármass együttállás a Földön. <https://mek.oszk.hu/17300/17320/17320.pdf> (Letöltés időpontja: 2021. 09. 18.)

sodások is. Az elért találati arány – a későbbi keltezésű dokumentumok szerint – csak 6% volt. A próbák után a készülék továbbfejlesztését leállították, a szabadalmat a magyar állam megvásárolta, és megtiltotta a készülék külföldi bemutatását. A szabadalmat lényegében a Gamma Műszaki Rt. vásárolta meg, és feltételezhetően ez jelentette kiindulópontját a későbbi Gamma–Juhász-féle löelemképzőknek.

A GAMMA–JUHÁSZ LŐELEMKÉPZŐ

Az első világháború befejezését követő gazdasági csődhullámban 1921-ben a Gamma Műszaki Rt.-t is felszámolták. Ezt a céget vásárolta meg Juhász István (Kassa, 1894 – Budapest, 1981) és Juhász Zoltán (Kassa, 1891 – Kolumbia, Cali, 1976) a család teljes vagyonának bevonásával. A vállalkozás kezdetben minden munkát (kottaállvány-készítés stb.) elvállalt, és így a csődközeli helyzet közepette is talpon tudott maradni. Tevékenységüket a mérnöki segédesszközök (vonalzók, rajztáblák, később logarlécek) mellett egyre inkább a geodéziai műszerek (szintezők, teodolitok, erdészeti tájolók stb.) gyártása és javítása jellemezte. A Juhász testvérek későbbi sikereinek fontos tényezője volt az új technikai megoldások iránti komoly érdeklődés, a szabadalmak jó érzékkel történt támogatása, továbbadása. A cég egyre nagyobb részben saját konstrukciójú finommechanikai gyártmányokat (geodéziai műszereket, ipari, mérnöki és laboratóriumi eszközöket) állított elő, és olyan fejlesztésekkel is foglalkozott, mint a MÁV-nál használatos Rezsnyei-féle sebességmérő szabadalmaztatása, az „egymással ellentétes értelemben forgó és egymással sorosan kapcsolt elektromotorok”, és még lehetne folytatni a sort. Az igen intenzív fejlesztőmunkában számos különleges katonai berendezés is szerepet kapott. Igen ötletes készülék volt például az ún. fénytelefon, amely a mikrofonáram változását látható vagy infravörös fényre, majd a vevőkészülék az érzékelt fényjelet fotódiódával ismét hanggá alakította. A legjelentősebb szabadalmak pedig a löelemképzőhöz kapcsolódtak.

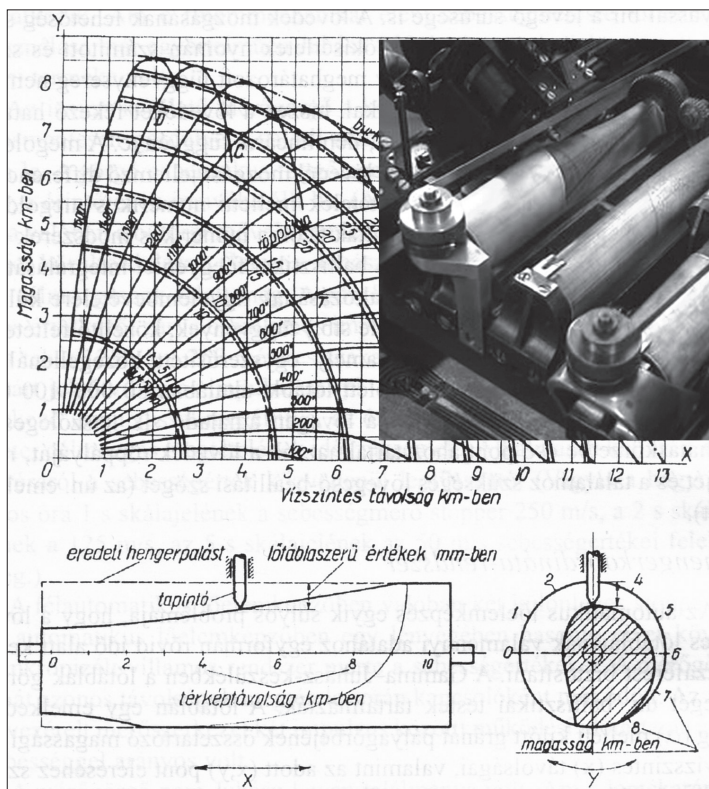
A Gamma–Juhász löelemképző mint az ún. lineáris (léptékben méretarány szerint kicsinyítve) mértani alapon dolgozó műszerek családjába tartozó készülék. A légi cél pályadatait léptékének megfelelő arányban egyszerűen lemásolta, azaz kicsinyítve megszerkesztette, majd a háromszögmegoldó részegység kiszámította a cél paramétereit.⁷ Az optikával a célt követve meghatározták az ún. helyzetelemeket, kiértékelték a vízszintes távolságot és a magasságot. A cél követésével – azaz a fenti helyzetelemek folytonos változásából, annak változási sebességéből – egy másik részegység meghatározta a mozgó cél irányát, sebességét. Ez az egyszerű és elmés szerkezet volt a mérőgörgő. A találmány alapötletét – a szabadalmi dokumentum szövegét idézve – az adta, hogy „a műszer optikájával folyamatosan követve a cél mozgását, annak célpályáját egy finommechanikai szerkezet lényegében lekicsinyítette és egy kocsiszerkezeten elhelyezett mérőgörgővel folyamatosan képes volt mérni annak paramétereit”.⁸

A mérőgörgőnek egy időegység alatti fordulata szolgáltatott adatokat a cél haladási sebességének kiszámításához. A görgő egy teljes fordulatára 1250 m célmozgásnak felelt meg. A görgő peremén elhelyezkedő ötfogú kilincsmű egy-egy fogának kapcsolódása tehát 250 méter célmozgásnak felelt meg. Minden 250 méter célelmozdulás után egy-egy

⁷ Dr. Varga József: A légvédelmi tüzéség története a kezdetektől a második világháború végéig. A Magyar Honvédség légvédelmi rakéta- és tüzerfőnökség kiadványa, Budapest, 1996, 76.

⁸ Szellemi Tulajdon Nemzeti Hivatala: 108535 számú. – XIX/c. osztály – „Szerkezet mozgó tárgyak mozgásirányának és sebességének meghatározására” című 1930. október 14-én benyújtott szabadalom.

villamos impulzus jött létre, amely egy különleges óraművet indított vagy állított meg. Ily módon a viszonylag egyszerű mechanikus és villamos eszközökkel a repülőgép mindenkor sebessége és iránya pillanatról pillanatra meghatározható volt. A másik újszerű megoldást a ballisztikai testek jelentették, amelyek az adott löveg és lövedék röppályájának jellemzői alapján készültek. A lövedékek röppályája a ferde hajtás tételével nem határozható meg pontosan, mivel az a levegő ellenállása következtében torzul és egy ún. ballisztikai pályát ír le. A lövedékek ballisztikai pályáját próbálvések során mért adatok alapján lőtáblázatokban határozták meg. Ezeket az adatokat vitték át három térbeli idomra, az ún. ballisztikai testekre. A ballisztikai testek olyan torz hengerhez hasonlíthatók, melyeknek hossz tengelye a távolsági adatot, a test palástja a magassági és az oldalszöveget, illetve az időzített gyújtó paramétereit adta meg. Egyes elemzések szerint ez a palásttest 70–80 ezer adatot tartalmazott a különböző lövésszögekre és magassági szögekre vonatkozóan. A függőleges helyzetű tapintó a ballisztikai testtengelyirányú elmozdulását és a palást elfordulását követően kialakult ponton állt meg, mely adatot az ún. szorzótestek nagyították fel, ezt pedig a villamos szervorendszer alakította át olyan hasznos jellé, melyet a lövegek beállításánál már közvetlenül hasznosíthattak.

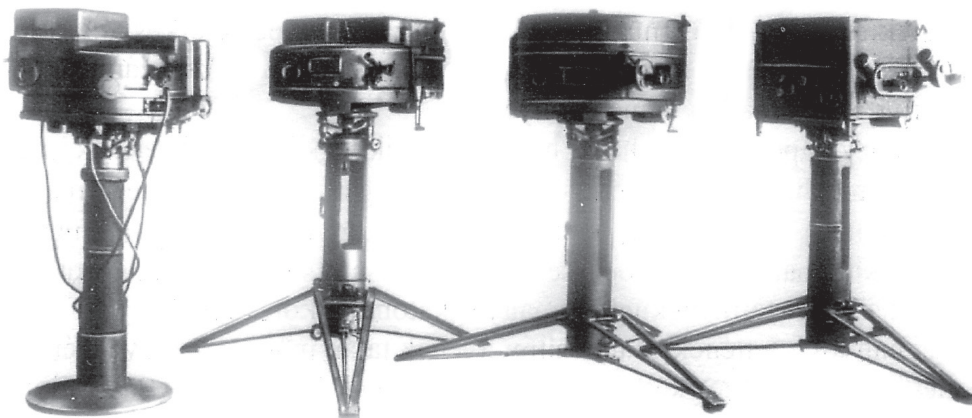

2. kép A ballisztikai testek kialakítását szemléltető ábrák (A szerző gyűjtése)

A löelemképző-fejlesztéseknél a Gammában fontos célnak tartották a készülék automatikus működését. „A G-J rendszerű készülék célja, hogy úgy álló, mint mozgó célok löelemét önműködően, késedelem nélkül, szabatosan határozza meg, és az így nyert elemeket elekt-

romos átviteli berendezéssel a lövegekhez továbbítsa. A löelemképzést a készülék teljesen önműködően végzi el, emberi erőt a készülék csak az irányzás és a távolságbeállítás keresztvitelére igényel” – áll a gyári dokumentációban.⁹

Az irányzást két hajtókar segítségével egy kezelő végezte, aki az egyik hajtókarral az egész készüléket vízszintes irányban körbeforgatta, és ezáltal a rajta levő irányzótváncsövet oldalirányban a célon tartotta, a másik hajtókar forgatásával pedig az irányzótváncső irányvonát úgy emelte vagy süllyesztette, hogy a cél állandóan az irányzótváncső szátkeresztjének metszópontjában legyen. A célnak a műszer optikájával történt követése mellett szükség volt a távolsági adatok „betáplálására” is. Ezért a löelemképző közelében felállított optikai távmérővel (általában a 4 m-es távmérővel) folyamatosan mérték a cél és az üteg távolságát, és ezeket az adatokat a másik kezelő állította a készülék távolságskáláján. Így a löelemképző és annak optikájának mozgásával a készülék elektromechanikus eleme folyamatosan meghatározta az oldal- és magassági adatokat, valamint a helyzetelemek folyamatos előállításával a cél sebességének és repülési irányszögének pillanatnyi értékét. Az üteg és a löelemképző helyzetéből kiindulva a készülék meghatározta a várható találati pontot, és annak alapján megadta a löveg beállításához nélkülözhetetlen oldalirányzási és magassági szögeket (a lövegcső beállítási paramétereit), valamint a ballisztikai sajátosságokat figyelembe véve a lövedék rövidejét, azaz a lövedék óraműves gyújtójának adatait.

3. kép *A Gamma–Juhász löelemképzők első változatai (A szerző gyűjtése)*

A Gamma–Juhász löelemképzők folyamatos fejlesztések közepette alakultak és váltak egyre pontosabbá, az alapszervelet azonban mindvégig megmaradt. A fejlesztést a különböző lövegek és lövedékek paramétereinek és a támadó repülőgépek sebességének, magasságának igencsak gyors növekedése indokolta. Ezért is történt, hogy az első kísérleti példányoktól kezdve a háború végéig kifejlesztett készülékeknek közel húsz változata készült el. Az első készülékek még a 120 m/s sebességnél nem gyorsabb repülőgépek ellen és a maximálisan 8600 m ferde távolságig hatásos lövegekhez készültek. A legjellemzőbb 34/38M löelemképzők pedig már 150 m/s sebességhatárig számoltak. A második világháború közepén készült löelemképzők a 200 m/s sebességgel repülő és a 17 000 m ferde távolságra lévő légi célok ellen is képesek voltak a találati pontot meghatározni.

⁹ Juhász István: 1931M löelemképző leírása. Gamma Rt., Budapest, 1931, 2.

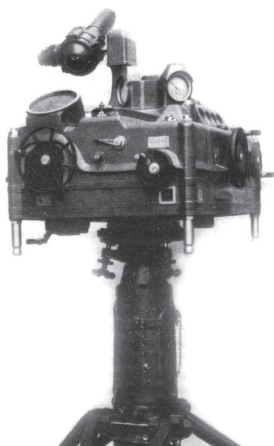
A fejlesztések másik iránya a még pontosabb működtetést szolgálta. Ennek érdekében építették be például az időjárás adatok (szélsebesség, légnyomás stb.) változását kezelő behatáskiküszöbölő elemeket, a por, a hideg és a meleg kedvezőtlen hatását csökkentő megoldásokat. Így például a doni harctérre kiszállított készülékeket fűtőberendezéssel is felszerelték.

A Gamma–Juhász rendszerű löelemképzők közül a legsikeresebb a 34/38M automatikus löelemképző volt, melynek az ún. célszögkikapcsoló (parallaxis) készüléke lehetővé tette, hogy a műszert a tüzelőállástól maximálisan 500 méter távolsáig külön telepíthessék. A feladat első pillanatban egyszerűnek tűnik, de ha figyelembe vesszük a műszer felállítási helyén mért löelemek és a tüzelőállás helyére vonatkozó löelemek közti különbséget, akkor minden egyes adatot folyamatosan át kellett számítani, és ezt a feladatot a készülék automatikusan megoldotta. Az 500 m-es távolságnak a háború idején nagy hasznát vették, mivel így a löelemképzők kezelőit kevésbé zavarta a tüzelés okozta zaj és rázkódás, és könnyebb volt az álcázás is. A löelemképző behatáskiküszöbölőjének megépítése dr. Nagy Artúr hadmérnökkari őrnagy (HTI) elgondolása alapján készült.

4. kép 34/38M löelemképző kiépített fedezékben (Köhler Ferenc felvétele)

A drága és bonyolult automatikus löelemképző mellett – elsősorban a később rendszerbe kerülő 36M 40 mm-es géppágyúknál – szükségessé vált egy olyan műszer, amelyik egyszerűbb és olcsóbb. Ez volt a röpirány- és sebességmérő, más néven a célelemmérő. A műszer alapelemeit a Gamma–Juhász automatikus löelemképző alkotta, ez azonban csak mechanikus alkatrészekkel rendelkezett, így nem volt szükség elektromos áramforrásra, a löelemek közlése pedig hanggal történt. A készülék alapelemének a mérőgörgő számított. Ezzel a készülékkel az ágyús és a géppágyús ütegeket látták el, amelyeknek feladata volt az 1,25 m-es távmérővel együtt a cél repülési sebességének és irányadatainak a meghatározása.

5. kép Röpirány-
és sebességmérő, más
néven célelemmérő
(Köhler Ferenc felvétele)

A Gamma–Juhász löelemképző hírnevét a nemzetközi bemutatásokon elért eredményessége és megbízható működése alapozta meg. Az 1932-es svédországi, majd svájci bemutató lövészetek után a Gamma jelentős külföldi megrendeléseket kapott. 1937-re már a teljes rendelésállomány 80%-a exportra készült. A megrendelők mindegyikét nem is lehet felsorolni, de szerepelt közöttük Kína, Irán, Lengyelország, Olaszország, Ausztria és Hollandia is. A külföldi vállalatok közül a legjelentősebb kapcsolat a svéd Bofors céggel alakult ki, és 1937-ben megalakult Stockholmban a Svenska Gamma Finmekaniska Verkstadt, ahol szintén gyártottak löelemképzőket. Hatalmas üzletnek bizonyult a löelemképző licencének svájci értékesítése. A számottevő jövedelemből finanszírozott újabb beruházások volumene, az épületek, gépek száma és minősége mind jobb lett. A valamivel több mint ezer legyártott löelemképzőből a m. kir. honvédség részére a 34M-ből és annak korszerűsített változatából, valamint a 34/38M parallaxis-kiküszöbölő részzel ellátott készülékből valamivel több mint száz készüléket vásároltak. A fejlesztések a második világháború alatt sem álltak le, és tervek készültek a 45M, valamint a lokátorral összekapcsolható löelemképzők elkészítésére is.

A cég 1939-től katonai ellenőrzés alatt állt. A dinamikus fejlődő vállalat vezetése a maga korában példátlan szociális támogatásban részesítette dolgozóit. A Juhász testvérek 1943-ban vagyonaikat megosztották. Juhász István szabadalmainak tulajdonjogát és a licenzdíj-részesedését az akkor már Gamma Finommechanikai és Optikai Művek Rt. nevet viselő cégre ruházta át. A háború után Juhász Zoltán kivándorolt, István azonban 1945. július 25-ig elnök-vezérigazgatójaként irányította a súlyos háborús károkat szenvedett vállalatot. A Nemzeti Bizottság azonban 363/b sz. igazoló bizottsága határozatával Juhász Istvánt vezető állás betöltésére alkalmatlannak minősítette, a Gazdasági Főtanács határozata pedig a vállalat állami tulajdonba vételéről intézkedett. Börtönbüntetése után az 1951-ben alakult Finommechanikai és Orvosi Műszereket Gyártó Ktsz.-nél (FOK Ktsz.) helyezkedett el, és itt dr. Kovács János főorvossal közösen dolgozta ki az egytetemes (iker) spirograph című szabadalmat, de foglalkozott elektromos óraszerkezettel és mélyfűrés fényképezőkészülékkel is. Minden idők egyik legkiválóbb magyar feltaláló-menedzsere a FOK-GYEM¹⁰ szocialista iparvállalat nyugdíjas tanácsadójaként 1981-ben fejezte be színes, alkotó életét.

FELHASZNÁLT IRODALOM

- Dr. Barcy Zoltán – Sárhidai Gyula: *A Boforstól a Dóráig*. Petit Real Könyvkiadó, Budapest, 2008.
- Juhász István: *1931M löelemképző leírása*. Gamma Rt., Budapest, 1931.
- Katona István: *A számítógép története*. Magyar informatika története (előadás). <http://www.centar-prosvjetnokulturni-madjara-os.skole.hr/Tananyag/history3.pdf>

¹⁰ Finommechanikai és Orvosi Műszereket Gyártó Ktsz. (FOK Ktsz.). 1964-ben egyesült a Gyengeáramú Műszerjavító Szövetkezettel (GYEM).

- Miklauzič István: Gamma–Juhász löelemképző – Hármás együttállás a Földön. <https://mek.oszk.hu/17300/17320/17320.pdf>
- Szellemi Tulajdon Nemzeti Hivatala: 103463. számú. – XIX/c. osztály – „Készülék mozgó célok löe-elemeinek meghatározására”.
- Szellemi Tulajdon Nemzeti Hivatala: 108535 számú. – XIX/c. osztály – „Szerkezet mozgó tárgyak mozgásirányának és sebességének meghatározására”.
- Szellemi Tulajdon Nemzeti Hivatala: 99336. számú. – XIX/c. osztály – „Műszer légitámadás elleni tűzharc vezénylésének megkönnyítésére”.
- Varga József: *A légvédelmi tüzérség története a kezdetektől a második világháború végéig*. A Magyar Honvédség légvédelmi rakéta- és tüzérfőnökség kiadványa, Budapest, 1996.

KÉZZELFOGHATÓ HADTÖRTÉNELEM

„MÚZEUM A DOBOZBAN”

SHOP.HMZRINYI.HU

Király István Mihály:

A YISHUV¹ BIZTONSÁG- ÉS VÉDELEM- POLITIKÁJÁNAK VÁLTOZÁSAI AZ OSMÁN IDŐKTŐL AZ ÁLLAMALAPÍTÁSIG²

DOI: [10.35926/HSZ.2022.4.9](https://doi.org/10.35926/HSZ.2022.4.9)

ÖSSZEFOGLALÓ: *Izrael egy fiatal ország, amelynek modern kori államisága 1948-ig vezethető vissza. Létrejötté azonban nem egyik pillanatról a másikra történt, azt mintegy 70 évnyi zsidó bevándorlás és térnyerés előzte meg. 1882-től kezdődően több bevándorlási hullám keretében érkeztek (főleg Európából) zsidók az Oszmán Birodalom, majd később Palesztina Brit Mandátumterületére,³ céljuk pedig a cionizmus megjelenésétől az önálló haza megteremtése volt. Ahhoz, hogy megértsük, hogyan válhatott ez valóra, és hogyan volt képes megvédeni születendő államát az ott élő zsidó lakosság a túlerőben lévő arab országokkal szemben a függetlenségi háború során, kulcsfontosságú megvizsgálunk egyrészt a cionista vezetők politikáját (főleg a külső hatalmakkal szemben), a helyi arab lakossággal fennálló konfliktus okait és mérföldköveit, valamint azon önvédelmi szervezetek kialakulását és fejlődését, amelyek ennek következtében jöttek létre. A tanulmány ennek megfelelően bemutatja a cionista vezetők politikai céljainak és stratégiájának változásait, valamint ezen változások okait 1882 és 1948 között, illetve ismerteti a későbbi Izraeli Védelmi Erők gerincét adó önvédelmi szervezetek (Bar Giora – Hashomer – Haganah) fejlődési útját, történetét.⁴*

KULCSSZAVAK: *bevándorlás, önvédelmi szervezetek, 1939-es Fehér könyv, Izrael, államalapítás, védelmi szervezetek*

A SZERZŐRŐL:

Király István Mihály, az NKE HHK Hadtudományi Doktori Iskola hallgatója

POLITIKAI DIMENZIÓ AZ ELSŐ VILÁGHÁBORÚIG

A cionizmus alapvetően az európai felvilágosodás, az abból kinövő nacionalizmus, illetve az európai zsidó felvilágosodás (Haskala⁵) következtében létrejött zsidó nacionalista politikai ideológia, amelynek célja már a kezdetektől egy önálló zsidó nemzetállam létrehozása volt.⁶

¹ A palesztinai zsidó telepek és telepések összefoglaló neve.

² A mű a TKP2020-NKA-09 számú projekt, a Nemzeti Kutatási Fejlesztési és Innovációs Alapból biztosított támogatással, a Tématerületi Kiválósági Program 2020 pályázati program finanszírozásában valósult meg.

³ Ezeket a bevándorlási hullámokat alijának nevezzük, és 1948 előtt ezek közül öt hivatalos és egy nem hivatalos tartanak számon: Első hullám (1882–1903): 20–30 000 ember; második hullám (1904–1914): 20–30 000 ember; harmadik hullám (1919–1923): 35 000 ember; negyedik hullám (1924–1928): 62 000 ember; ötödik hullám (1929–1939): 285 000 ember; Alija Bét (1933–1948): 115 996 ember. Forrás: Hershel Edelheit – Abraham J. Edelheit: *History of Zionism: A Handbook and Dictionary*. Westview Press, 2000, 239–246.

⁴ A szerző a tanulmányban a héber és arab szavak átírásánál az angol átírást követi.

⁵ Carsten Schapkov: *How Jews Modernized The Western Nations*. In: Alan T. Levenson (ed.): *The Wiley-Blackwell History of Jews and Judaism*. Wiley-Blackwell, 2012, 327–342.

⁶ Gadi Taub: *Zionism*. In: Gregory Claey's: *Encyclopedia of Modern Political Thought*. Sage CQ Press, 2013, 869–872.

A cionizmus mint ideológia születését Theodor Herzl nevéhez szokás kötni, léteztek azonban előfutárai is a mozgalomnak.⁷ Az első és leglényegesebb esemény Herzl híres műveinek megjelenése⁸ és a Cionista Világszervezet létrehozása⁹ előtt Rishon Lezion 1882-es megalapítása volt: ez volt ugyanis az első cionista település, amely a mai Izrael területén jött létre a szétszórátást követően – ezért a tanulmány ezt tekinti az izraeli állam megalakulása első politikai mérföldkövének. Rishon Leziont a Hovevei Zion (Hibbat Cion – Cion szerelmesei) egyesülethez köthetjük, amely az akkori Orosz Birodalomban történt pogromok következtében alakult meg.¹⁰ Ez, illetve az a tény, hogy az első zsidó telepések többnyire szintén a cári Oroszország területéről származtak, azzal magyarázható, hogy egész Európában itt volt a zsidóság a legrosszabb helyzetben.¹¹ Ebből kifolyólag ők voltak a legfogékonyabbak a cionizmusra (és a szocializmusra) – míg nyugatabbra vagy vallási, vagy politikai okokból a zsidó lakosság többsége eleinte kevésbé fogadta lelkesen Herzl eszméit.¹²

A zsidó bevándorlás a mai Izrael területére tehát már 1882-ben megindult – ahol ekkor még az Oszmán Birodalom bírt fennhatósággal. Innentől kezdve politikai szempontból a legfontosabb kérdés az volt, hogy mely külső szereplőkre támaszkodhatott a cionista projekt. Ugyanis már a kezdetektől a cionizmus egyik alapvetése volt, hogy legalább egy, a Közel-Keleten jelen lévő külső nagyhatalommal jó viszonyt kell kialakítani. Emögött az állt, hogy a cionista vezetők, köztük Theodor Herzl, hamar felismerték, hogy csak egy ilyen külső nagyhatalom támogatásával érhetik el az állammá válást, nem pedig a helyi arabokkal való megegyezésen keresztül.¹³ E tekintetben elmondható, hogy az Oszmán Birodalom részéről

⁷ Grünhut Zoltán: Önkormányzás és telepítéspolitika Izraelben. PhD-értekezés. Pécsi Tudományegyetem, Pécs, 2012, 15–24.

⁸ Herzl két legnagyobb hatású műve, A Zsidó Állam (Der Judenstaat) 1896-ban, az Ősújország (Altneuland) 1902-ben jelent meg. Forrás: 160 éve született Herzl Tivadar, a modern Izrael megálmodója. Zsido.com, 2020. 05. 04. <https://zsido.com/160-eve-szulett-herzl-tivadar-a-modern-izrael-megalmodoja/> (Letöltés időpontja: 2021. 07. 05.)

⁹ Herzl így írt az 1897 augusztusában Baselben megszervezett Első Cionista Világkongresszusról: „Bázelben megalapítottam a zsidó államot. Ha ezt most hangosan mondanám, általános nevetés lenne rá a válasz. Öt év múlva talán, vagy ötven év múlva biztosan mindenki belátja.” Novák Attila: Theodor Herzl. Vince, Budapest, 2002, 110.

¹⁰ Grünhut: i. m. 51.

¹¹ Mindennek jó példái az 1881-es úgynevezett májusi törvények, amelyek értelmében például zsidók nem telepedhettek le, csak a Cári Birodalom egy meghatározott részén (úgynevezett letelepedési övezet, amely a mai Belarusz, Litvánia, Moldova, illetve nagyrészt Ukrajna, Lengyelország és kis részben Lettország, illetve az Oroszországi Föderáció nyugati részét foglalta magában), illetve a helyi lakosságot megillette a jog, hogy a köztük élő zsidók kiűzését kérvényezzék. Modern Jewish History: The Pale of Settlement. Jewish Virtual Library. <https://www.jewishvirtuallibrary.org/the-pale-of-settlement> (Letöltés időpontja: 2021. 07. 05.)

¹² A kor európai zsidóságát (leegyszerűsítve) két nagy csoportra lehetett osztani: a vallásosok és az asszimiláltak blokkjára. Előbbiek az önálló zsidó állam létrehozását vallási okokból utasították el, ugyanis a Talmud szerint a zsidók szétszórátását a nép bűnei eredményezték, és majd a Messiás eljövetelekor térhetnek vissza a zsidók Izrael földjére, hogy újra létrehozzák államukat. Utóbbiak többsége a cionizmust azért ellenezte, mert az a zsidóságot népként, etnikumként azonosítja, míg az asszimilált zsidók magukra az adott nemzetállamon vagy birodalmon belüli vallási közösségként tekintettek. Dovie Schochet: Discover the Four Exiles of the Jewish People. Chabad.org. https://www.chabad.org/library/article_cdo/aid/3671017/jewish/Discover-the-Four-Exiles-of-the-Jewish-People.htm; Immanuel J. Schochet: Laws Concerning Kings and the Messiah. Chabad.org. https://www.chabad.org/library/article_cdo/aid/101744/jewish/Laws-Concerning-Kings-and-the-Messiah.htm; Vágvölgyi B. András: XXI. század: zsidóvita. Szombat, 2018. 07. 22. <https://www.szombat.org/tortenelem/xxi-szazad-zsidovita> (Letöltések időpontja: 2021. 07. 05.)

¹³ Avi Shlaim: Israel between East and West, 1948–1967. International Journal of Middle Eastern Studies, 2004, 36:4, 657–658.

a cionista vezetők minden igyekezete ellenére sosem mutatkozott hajlandóság az önálló zsidó otthon támogatására, és a Porta a kezdetektől igyekezett megakadályozni a zsidó térhódítást is. Mindazonáltal ezt Isztambulnak nem sikerült maradéktalanul elérni, mert az olyan külső hatalmaknak, mint Németország és Oroszország, érdekében állt a saját országukban élő zsidók kivándorlása Palesztinába, mivel úgy vélték, így mind a szocializmus, mind pedig az antiszemitizmus hazai terjedése alábbhagyhat. Németországnak ezenkívül fontos volt, hogy „Európa beteg embere”¹⁴ ne menjen csődbe, ehhez pedig a zsidó bevándorlókban látott segítséget, akiktől a gazdaság megerősítését remélte. Mindent összevetve azonban egy önálló zsidó állam megalapítása nem volt e területen reális opció, a cél inkább a zsidó élet új központjának létrehozása volt.¹⁵

Jóllehet az Első Cionista Világkongresszus 1897-ben az akkori Palesztinát jelölte ki a létrejövő zsidó állam helyszínéül,¹⁶ 1897 és 1905 között még nem mindenki (köztük maga Theodor Herzl sem) tekintette ezt végleges döntésnek, és egyéb helyszíneket is megfontoltak.¹⁷ E tekintetben a mozgalom a britekben talált partnerre, akik végül Ugandát ajánlották fel, ahol a zsidók önkormányzathoz juthattak volna. E lehetőséget végül Herzl halálát és egy sikertelen ugandai expedíciót követően a Cionista Világkongresszus elutasította, és – habár egészen a Balfour-nyilatkozatig voltak szakadár próbálkozások – 1905-től már egy Palesztinában létrejövő önálló zsidó állam képezte programjuk központi elemét.¹⁸

Összefoglalva tehát a cionista mozgalom 1882 és 1914 között a palesztinai bevándorlás tekintetében leginkább Németországra, bizonyos fokig pedig a cári Oroszországra számíthatott mint ügyüket valamelyest támogató külső hatalmakra. Ezenkívül a Brit Birodalommal folytattak tárgyalásokat egy Palesztinán kívüli zsidó nemzeti otthon létrehozásáról (amelyet a britek jobbra támogattak is), azonban ez az irányvonal egyrészt a cionista mozgalom belső ellenállása, másrészt a felkínált terület sajátosságai miatt végül megszűnt, és 1905-től már csak a Palesztinában történő államalapítás volt a cél.

KATONAI DIMENZIÓ AZ ELSŐ VILÁGHÁBORÚIG

Az 1882-től kezdődő nagymértékű zsidó bevándorlás és a telepek létrehozása a helyi arab lakosság körében nemtetszést váltott ki: a telepek, illetve azok lakói kezdettől fogva kénytelenek voltak szembesülni bizonyos fenyegetésekkel, például az akkor még többségi arab lakosság támadásaival. Ennek kivédésére először arabokat (vagy más nem zsidókat) alkalmaztak, azonban 1907. szeptember 28-án Jaffóban titkos társaságként megalakult az első zsidó önvédelmi szervezet, a Bar Giora. Habár szerény létszámmal és fegyverzettel rendelkezett, tagjai elkötelezettségének köszönhetően sikereket ért el a telepek védelmével kapcsolatban. Ezt látva a csoport vezetői 1909 áprilisában Kfar Tavorban hasonló célokkal egy nagyobb szervezetet hoztak létre Hashomer néven. Ez egészen a Haganah 1920-as megalakulásáig működött, és a Kinneret-tó környéki telepek nagy részének, illetve a máshol elhelyezkedő

¹⁴ Az Oszmán Birodalomra rendszeresen így hivatkoztak a 19. században.

¹⁵ Mim Kemal Oke: *The Ottoman Empire, Zionism, and the Question of Palestine (1880–1908)*. *International Journal of Middle East Studies*, Vol. 14, No. 3. (08. 1982.), 334–338.

¹⁶ *The First Zionist Congress and the Basel Program*. Jewish Virtual Library. <https://www.jewishvirtuallibrary.org/first-zionist-congress-and-basel-program-1897> (Letöltés időpontja: 2021. 07. 05.)

¹⁷ Ezek között volt Argentína, Mezopotámia, Szíria, Ciprus, a Sínai félszigeten El-Arish, és Uganda is. Búr Gábor: *Imperia in imperio? Herzl Tivadar és az Uganda-terv*. In: Háda Béla et al. (szerk.): *Nemzetek és birodalmak – Diószegi István 80 éves*. ELTE, Új- és Jelenkori Egyetemes Történeti Tanszék, Budapest, 2010, 96–98.

¹⁸ Búr: i. m. 103–106.

telepek egy részének a biztonságát is szavatolta.¹⁹ Létszáma azonban maximum száz fő körül mozgott, és a legjelentősebb fegyverzetnek az ismétlőpuska számított.²⁰ A defenzív jellegű tevékenység mellett a Hashomer offenzív, főleg területfoglaló műveletekben is részt vett, ezek volumene azonban rendkívül alacsony volt.²¹

Az 1882 és 1914 közötti időszakot vizsgálva megállapítható, hogy a palesztinai zsidó telepek és telepések, összefoglaló néven az új Yishuv²² még nem rendelkezett biztonság- és védelempolitikával, hiszen a zsidók fegyveres aktivitását csupán néhány gyéren felszerelt fegyveres korlátozott területvédelmi és területfoglaló tevékenysége jelentette – ugyanakkor kijelenthető, hogy erre az időszakra tehető azon zsidó önvédelmi szervezetek megalakulása, amelyekből később a Haganah, majd pedig az Izraeli Védelmi Erők is kialakult.²³

A közösség védelméről szólva elmondható, hogy az két pilléren nyugodott: egy területvédelmin és egy területfoglalón/támadón. A területvédelmi pillér a zsidó közösségek, kibucok arab támadások elleni védelméért felelt. Ennek alapvető elemei olyan területvédelmi eszközök voltak, mint a szögesdrót vagy az őrtornyok. A területfoglaló/támadó pillér lényegét a korábban megvásárolt vagy vitatott területek birtokbavétele érdekében végzett tevékenységek adták. Ezekre többnyire a központi hatalom területi gyengesége, az európaiától eltérő, kevésbé egyértelműen tisztázott, földekkel kapcsolatos tulajdonjogi viszonyok miatt került sor. Az eszközöket tekintve ezen műveletek során leginkább elavult lőfegyvereket, lovakat és ekéket használtak.²⁴

POLITIKAI DIMENZIÓ AZ ELSŐ VILÁGHÁBORÚ ÉS AZ 1939-ES FEHÉR KÖNYV KÖZÖTT

Politikai szempontból egyértelmű fordulópontként azonosíthatjuk az első világháború időszakát – a viláégés ugyanis nemcsak Európában, de a Közel-Keleten is társadalmi és politikai változásokat, új határokat és államokat eredményezett. A turbulens nemzetközi politika folytán reálisnak tűnhetett a cionisták legfőbb vágyának megvalósítása is: egy önálló zsidó állam megteremtése. A világháború kitörésekor a Cionista Világszervezet – lévén mindkét oldalon harcoltak zsidók – semlegességet hirdetett, ugyanakkor helyi szinten minden

¹⁹ Yehoshua Ben-Arieh: *The Making of Eretz Israel in the Modern Era: A Historical-Geographical Study (1799–1949)*. De Gruyter Oldenbourg, 2020, 293–294.

²⁰ Martin Van Creveld: *The Sword And The Olive: A Critical History Of The Israeli Defense Force*. Public Affairs, 2002, 42–46.

²¹ Martin Van Creveld egy tipikus „hódításról” leírja, hogy abban 25 Hashomer-tag és feleségeik vettek részt, amik akkoriban komoly erőnek számított. Miután megérkeztek a kiszemelt területre, néhányan ekéikkel munkához láttak, hogy kijelöljék a létrehozandó telep határait, miközben mások kődobálásba bocsátkoztak a helyi klánnal, akik fegyvereiket meglátva inkább elmenekültek. Ezután a Hashomer-tagok pikniket tartottak, miközben az arabok biztonságos távolságból figyelték az eseményeket. Később az arabok visszatértek, hogy pénzbeli kompenzációt kérjenek – ezt pedig meg is kapták. Az egész „művelet” hat napig tartott, és mindezen idő alatt egy török rendőr vagy katona sem tűnt fel a helyszínen. Mindazonáltal voltak olyan esetek is, amikor nagyobb ellenállásra került sor az arabok részéről. Creveld: i. m. 43–44.

²² Jehuda Reinharz: *Old and New Yishuv: The Jewish Community in Palestine at the Turn of the Twentieth Century*. *Jewish Studies Quarterly* 1, No. 1, 1993, 54.

²³ Creveld: i. m. 53–57.

²⁴ Creveld: i. m. 43–47.

szervezet és egyén a közös ügy elérésért dolgozott.²⁵ E tekintetben a legsikeresebbnek Chaim Weizmann bizonyult. Weizmann kiváló kapcsolatait kamatoztatva érte el, hogy a britek alapvetően támogassák a cionista terveket,²⁶ és 1917-ben publikálásra kerüljön a Balfour-nyilatkozat (amit gróf Arthur James Balfour külügyminiszter Walter Rothschild bárónak, a brit zsidóság egyik vezetőjének levélben juttatott el), amelyben a korona kifejezte: „Öfelsége kormánya jóindulatúlag tekint a zsidó nemzeti haza megteremtésére Palesztinában, és minden tőle telhetőt megtesz e cél elérésének elősegítésére, miközben világosan kell látnunk, hogy semmi sem csorbíthatja a Palesztinában fennálló nem zsidó közösségek polgári és vallási jogait, illetve a bármely más országban élő zsidók jogait és politikai státusát.”²⁷ A britek támogatását ugyanakkor árnyalta az a tény, hogy az ellenséges Oszmán Birodalommal szemben a világháború során minden olyan helyi néppel igyekeztek szövetséget kötni, amelyek készek voltak a Portával szembefordulni; ebbe pedig a zsidók mellett az arabok is beletartoztak. A kor legjelentősebb arab vezetője, a Hashemita családot megalapító Hussein ibn Ali, a mekkai seriff és Henry McMahon kairói királyi főmegbízott által 1915 júliusa és 1916 márciusa között folytatott levelezés értelmében a törökök elleni fegyveres felkelésért cserébe a britek hajlandóak voltak elismerni és támogatni az arabok függetlenségét (bár a felkínált terület pontos meghatározása nem történt meg).²⁸ Az első világháború végétől tehát mind az arabok, mind a zsidók igényt formáltak a mai Izrael területére, miközben a britek és a franciák a Sykes–Picot-egyezményben rajzolták újra a Közel-Kelet térképét, létrehozva saját mandátumterületeik határait. Ezek a jórészt máig létező határok azonban eredeti szándék szerint hiába követtek szektáriánus törésvonalakat, nem vették figyelembe a terület tényleges etnikai és törzsi összetételét – ezáltal állandósítva az ezen tényezőkből fakadó feszültséget.²⁹

Az első világháború politikai értelemben alapvető változásokat hozott: megszűnt a cionista projekttel szemben ellenséges Oszmán Birodalom fennhatósága Palesztina felett, a terület brit mandátumterületté vált.³⁰ Mindazonáltal Nagy-Britannia nemcsak a zsidó, hanem az arab függetlenség mellett is kiállt korábban, és a régió többségét képviselő arabokkal való jó viszony

²⁵ Németországban az orosz zsidók felszabadítása érdekében a németek mellé álltak, míg a brit zsidók a britek mellé. Martin Kloke: *The Development of Zionism Until the Founding of the State of Israel*. European History Online, 07. 09. 2011. http://ieg-ego.eu/en/threads/transnational-movements-and-organisations/international-organisations-and-congresses/martin-kloke-the-development-of-zionism-until-the-founding-of-the-state-of-israel-1914-1948#section_2 (Letöltés időpontja: 2021. 07. 05.)

²⁶ Kloke: Uo.

²⁷ Juhász Adrienn: *A Balfour-deklaráció – 1917. 11. 02. Grotius*. <http://www.grotius.hu/publ/displ.asp?id=OIDWVHI> (Letöltés időpontja: 2021. 07. 05.)

²⁸ Mitchell Bard: *Pre-State Israel: The Hussein-McMahon Correspondence*. Jewish Virtual Library. <https://www.jewishvirtuallibrary.org/the-hussein-mcmahon-correspondence> (Letöltés időpontja: 2021. 07. 05.)

²⁹ Scott Christianson: *The Origins of the World War I Agreement That Carved Up the Middle East – How Great Britain and France secretly negotiated the Sykes-Picot Agreement*. Smithsonian Magazine, 16. 11. 2015. <https://www.smithsonianmag.com/history/sykes-picot-agreement-180957217/> (Letöltés időpontja: 2021. 07. 05.)

³⁰ Érdemes megemlíteni, hogy a párizsi békekonferencián mutatkozott némi esély a zsidó–arab megegyezésre. 1919 januárjában Chaim Weizmann és Faisal emír (Hussein ibn Ali mekkai seriff harmadik fia, a későbbi I. Faisal iraki király, és rövid ideig Nagy-Szíria uralkodója) egyezséget kötött, amelyben utóbbi elfogadta a Palesztinába irányuló zsidó bevándorlást egy cionista „entitás” irányítása alatt; azonban csak abban az esetben, ha a britek korábbi ígéreteinek megfelelően az arab függetlenség megvalósul az Arab-félszigeten és Szíriában. Ez a feltétel nem valósult meg és végül az első világháború győztes hatalmai 1920 áprilisában, a San Remóban rendezett nemzetközi konferencián az 1916-os Sykes–Picot-egyezménynek megfelelően jelölték ki a közel-keleti mandátumterületeket. A Palesztin Mandátum Nagy-Britanniához került és a Törökországgal kötött békeszerződés szövegébe belekerült a Balfour-nyilatkozat is. Kloke: i. m.

megőrzése végett egészen a mandátum megszűnéséig nem támogatta a zsidók államalapítását.³¹ Ezzel együtt a cionista politika az 1939-es Fehér könyvig változatlan maradt, és a britekkel való együttműködésben látta az önálló állam megvalósításának kulcsát (többek között Chaim Weizmann is ezt az álláspontot képviselte).³² Ezen nem változtattak sem az 1920-ban, 1921-ben, 1929-ben és 1936–39 között lezajlott arab lázadások, pogromok,³³ sem pedig Winston Churchill – akkori gyarmatügyi miniszter – 1922-es Fehér könyve, amely cionista szempontból meglehetősen negatív fejleményként volt értékelhető.³⁴

Habár a fent említett intézkedések csalódásként érték a cionisták nagy részét, a korlátozások alatt igyekeztek konszolidálni és intézményesíteni projektjüket. Még az 1922-es Fehér könyv előtt, 1920-ban létrehozták az Általános Munkástanácsot (Histadrut), a Haganah-t, a Nemzeti Tanácsot (Va'ad Leumi), 1924–25-ben pedig elindult az oktatás a Jeruzsálemi Héber Egyetemen.³⁵

Az 1920-as és 1930-as évek a brit korlátozásokkal együtt is a folyamatos zsidó bevándorlás és a zsidó jelenlét megerősödésének időszakává vált. Mindehhez nagyban hozzájárult két esemény: az Egyesült Államok 1924-es bevándorlási törvénye (amely korlátozta többek között a zsidók bevándorlását is, így sokan az USA helyett Palesztinába emigráltak),³⁶ valamint a náci 1933-as hatalomra jutása.³⁷

Jól látható tehát, hogy az első világháború gyökeres politikai változásokat hozott, hiszen a leendő Izrael Állam területe felett uralkodó hatalomban változás történt: a törököket a britek váltották. Habár ekkor még önálló zsidó állam megalakítását nem sikerült elérniük a cionista politikai vezetőknek, de Nagy-Britannia ez irányú – korlátozott – támogatását sikerült meg-

³¹ Jó példa erre az 1922-es, majd pedig később az 1939-es Fehér Könyv. Forrás: Az ENSZ-re szóta London Palesztinát. Múlt-Kor Online, 2012. 11. 29. https://mult-kor.hu/2012/11/29_az_enszre_sozta_london_palesztinat (Letöltés időpontja: 2021. 07. 05.)

³² Paul G. Pierpaoli, Jr.: Havlaga. In: Spencer C. Tucker – Priscilla Roberts (eds.): *The Encyclopedia of the Arab-Israeli Conflict: A Political, Social, and Military History*. ABC-CLIO, 2008, 433.

³³ Howard M. Sachar: *A History of Israel: From the Rise of Zionism to Our Time*. Knopf, 2013, 213.

³⁴ A dokumentum a zsidó bevándorlást a mandátumterület ekkori gazdasági kapacitásaihoz kötötte, és a britek alapvetően egy kétnemzeti, arab–zsidó Palesztinát tartottak kívánatosnak. Érdeemes megjegyezni ugyanakkor, hogy szintén Churchill kezdeményezésére 1922–23-ban a Jordán folyótól keletre eső Transzjordánia (a mai Jordánia, amely a Palesztina mandátumterület 4/5-ét tette ki) nagy fokú politikai önállóságot kapott Hussein ibn Ali mekkai szíriai első fia, Abdullah ibn Al-Hussein, a későbbi I. Abdullah jordán király irányítása alatt. Emellett a britek 1923-ban átadták a katonai és vízbiztonsági szempontból is stratégiai fontossággal bíró Golán-fennsíkot a franciák által uralt Szíria mandátumterületnek. Kloke: i. m.

³⁵ Kloke: i. m.

³⁶ Jacob Metzger: Jewish immigration to Palestine in the long 1920s: An exploratory examination. *Journal of Israeli History*, 27:2, 2008, 221–251.

³⁷ Ennek következtében 1933. augusztus 25-én Ha'avara, azaz „transzfer” néven megállapodás kötött a náci német Birodalmi Bank és a palesztinai cionista Anglo-Palestine Bank (ma Bank Leumi) között. Az egyezség atyja Chaim Arlosoroff volt, és lényegében a következőt foglalta magában: a kivándorolni kívánó zsidók zárolt magánvagyonából Németországban német exportárukat vásárolnak, majd ezen személyeket és árukat Palesztinába szállítják, ott eladják, így az adott személyek hozzájutnak ahhoz a tőkéhez, amellyel már tőkésnek számíthatnak, így nem vonatkoznak rájuk a bevándorlási korlátozások – mindazonáltal vagyonuk nagy részét a cionista projektbe kellett fektetniük, így annak csak egy töredékét kapták vissza. Az ellentmondásos megállapodás keretében a cég egészen 1940-ig kezelte a már bevándoroltak pénzét, összesen 50 000 zsidó életét mentette meg, és demográfiai és gazdasági értelemben is nagy mértékben hozzájárult Izrael létrehozásához: a Ha'avara keretén belül érkezett német zsidók 1939-ben a Szentföld zsidó lakosságának 15%-át tették ki, míg a második világháború előtt Palesztinába áramló tőkének több, mint fele hozzájuk volt köthető. Veszprémi László Bernát: Haavara: alku az életért, élet az alkuért. *Kibic Magazin*, 2018. 09. 04. <https://akibic.hu/2018/09/04/haavara-alku-az-eletert-elet-az-alkuert/> (Letöltés időpontja: 2021. 07. 05.)

szerezniük. Ugyan a brit uralom alatt a cionista projekt számára kedvezőbb körülmények uralkodtak, mint korábban, azonban a mandátum birtokosának érdekei továbbra sem voltak összeegyeztethetők sem a korlátozások nélküli zsidó bevándorlással, sem az önálló zsidó állam megalapításával. A Korona igyekezett jó viszonyt ápolni a régióban többségben lévő arabokkal, akik egyet nem értése a zsidó térhódítással kapcsolatban olykor lázadásokat, pogromokat eredményezett. Annak érdekében, hogy konszolidálják a helyzetet, a britek korlátozásokat vezettek be a zsidó bevándorlás visszafogására (amelyeket azonban némileg felülírt egyrészt az 1924-es amerikai bevándorlási törvény, de még inkább a nácik 1933-as hatalomra kerülése). E körülmények között a cionista politikusok egyrészt igyekeztek a szentföldi zsidó jelenlétet intézményesíteni és megszilárdítani, másrészt azonban továbbra is a britekkel való együttműködésben látták a saját államuk létrehozásának biztosítékát.

KATONAI DIMENZIÓ AZ ELSŐ VILÁGHÁBORÚ ÉS AZ 1939-ES FEHÉR KÖNYV KÖZÖTT

Az első világháború kirobbanása változásokat hozott az eddig Palesztinában különleges státuszt élvező cionista bevándorlók számára is – innentől ugyanis az oszmán hatóságok ellességes külföldiként tartották őket számon (még a szövetséges Osztrák–Magyar Monarchia állampolgárait is kényszer munkára kötelezték³⁸), akik nem maradhatnak az Oszmán Birodalom területén. Egyeseket Egyiptomba deportáltak, másokat kitiltottak a birodalom területéről. Ez a sors várt többek között David Ben-Gurionra³⁹ és Yitzhak Ben-Zvire⁴⁰ is annak ellenére, hogy ők azok között voltak, akik támogatták egy zsidó milícia megalakítását, amely a törökök oldalán harcolt volna. Erre azonban nem került sor, és a kiutasításuk után néhány héttel a fent említett vezetők már az USA területén próbálták egy hasonló csoportot létrehozni – immár az antant oldalán.⁴¹

Mellettük Joseph Trumpeldore⁴² és Vladimir Ze'ev Jabotinsky⁴³ John Maxwellt, a brit erők egyiptomi főparancsnokát próbálta meggyőzni egy zsidó harcoló alakulat szükségességéről, azonban először mindössze egy támogató egység létrehozását sikerült elérniük⁴⁴ (Maxwell arra hivatkozott, hogy a jogszabályok nem engedik, hogy külföldiek harcoljanak a brit haderőben). Ez az egység lett a Zion Mule Corps (ZMC – Cion Öszvéres Szállítóalakulat), amely többek között a Dardanellák ostromában (vagyis a gallipoli ütközetben) is részt vett.⁴⁵ A ZMC-t végül 1916 közepén feloszlatták, és tagjaiból 120 ember a brit Királyi Lövészezred

³⁸ Kloke: i. m.

³⁹ Baloldali cionista politikus, Izrael Állam egyik megalapítója és az ország első miniszterelnöke.

⁴⁰ Baloldali cionista politikus, Izrael Állam egyik megalapítója, az ország második elnöke.

⁴¹ Martin Gilbert: *The First World War – A Complete History*. Rosetta Books LLC, 2014, 192.

⁴² Az 1905-ös orosz–japán háború veteránja, cionista katonai vezető. Részt vett Port Arthur ostromában, ahol elveszítette fél karját. Katonai teljesítményéért elnyerte a Szent György-keresztet, ezzel korának legelismertebb zsidó katonájává vált az Orosz Birodalomban. A Zion Mule Corps-al tartott a Dardanellák ostroma alkalmával, ahol szintén megsérült. 1920-ban halt meg, Tel Hai zsidó település védelme közben. Jonathan Goldstein: *Uphill political struggle: Joseph Trumpeldor in Japan and Manchuria, 1904–1906*. *Israel Affairs*, 2018/1., 150–166.; Gilbert: i. m. 206.

⁴³ A revizionista cionizmus, az izraeli politikai jobboldal jeles alakja, a Betar, Hatzohar és az Irgun alapítója. Ze'ev (Vladimir) Jabotinsky. *Jewish Virtual Library*. <https://www.jewishvirtuallibrary.org/ze-ev-vladimir-jabotinsky> (Letöltés időpontja: 2021. 07. 05.)

⁴⁴ Azonban így is ez lett az első zsidó katonai egység nagyjából 2000 év elteltével.

⁴⁵ Colin Schindler: *The birth of the Zion Mule Corps*. *The JC*, 30. 10. 2014. <https://www.thejc.com/the-birth-of-the-zion-mule-corps-1.60232> (Letöltés időpontja: 2021. 07. 05.)

20. zászlóaljának 5. századába (5th Company of the 20th Battalion of the Royal Fusiliers) került. A ZMC-nek ez a „kemény magja” alkotta előbb a Zsidó Légio (amely 1918-ban tényleges harcokban is részt vett a Szentföldön az első világháború során⁴⁶), később pedig a Haganah gerincét – amelyből később az Izraeli Védelmi Erők is kialakult.⁴⁷ Ez volt tehát nagyjából kétezer év után az első, reguláris zsidó harci egység, amely mindenképp jelentős előrelépésnek tekinthető a világháborút megelőző időszak önszerveződő, a települések védelmére összpontosító irreguláris csoportjaihoz képest.

A világegést követően a Zsidó Légiót feloszlatták, tagjai azonban – immár értékes harci tapasztalatokkal felvértezve – hamarosan az 1920-ban, az első arab felkelés után alapított, korábban már említett Haganah-ban, az első kiterjedt, földalatti, félkatonai zsidó önvédelmi szervezetben folytatták tevékenységüket. Ennek létrehozásáról a cionista vezetők az első arab felkelést követően döntöttek.⁴⁸ A zsidó vezetők közül jó páran – köztük a későbbi elnök, Chaim Weizmann is – úgy vélekedtek, hogy a britekkel való együttműködés hosszú távon elvezethet az önálló állam megvalósításához; éppen ezért a Haganah a „Havlagah” (önmegtartóztatás) elvét alkalmazva szinte kizárólag a zsidó települések védelmére rendezkedett be.⁴⁹ A szervezet az elkövetkező évek során mind létszámban, mind kiképzésben, mind pedig haditechnikai eszközök tekintetében fejlődést mutatott, de az igazán nagy áttörést az 1936–39-es arab lázadás jelentette.⁵⁰ Ennek során a britek nemcsak, hogy nem üldözték a Haganah tevékenységét, de együtt is működtek azzal. Ennek keretében kapott kiképzést az akkoriban itt állomásozó Orde Charles Wingate által létrehozott SNS (Special Night Force) különleges egységben Izrael későbbi katonai vezetőinek zöme. Wingate szerepe egyébként is kiemelt jelentőséggel bírt a később létrejövő Izraeli Védelmi Erők (továbbiakban IDF – Israeli Defense Forces) számára, mivel lényegében az általa kidolgozott doktrínákon alapult az izraeli fegyveres erők modus operandija, amely az alábbi pillérekre épült:

- a gyenge tűzerővel rendelkező harcosok számára a legmegfelelőbbek az éjszaka végrehajtott műveletek;
- nagy hangsúlyt kell fektetni a felderítésre és a hírszerzésre, ez pedig a hely és a releváns nyelvek ismeretén alapul;
- nagy menetteljesítmény (egy éjszaka akár 30–50 km), amely célja az ellenség meglepése;
- különféle trükkök, például színlelt támadás egy adott ponton, miközben a valódi támadást máshol hajtják végre (ennek lényege az ellenség megtévesztése, egyensúlyából kibillentése);
- rövid, erős támadás a rendelkezésre álló csapatok teljes tűzerejével (extrém erőösszpontosítás).⁵¹

Összefoglalásként elmondható, hogy az első világháború során a cionista vezetők igyekeztek minden esélyt megragadni egy önálló zsidó milícia, illetve katonai egység létrehozására

⁴⁶ Jabotinsky Vladimir (Ze'ev [Vladimir] Jabotinsky): A Zsidó Légio a Világháborúban. Nekudah Kiadó, Munkacevo, 1931, 142–170.

⁴⁷ Schindler: i. m.

⁴⁸ A zsidók és arabok közötti ellenségeskedés az első világháborút követően egyre fokozódott, arab felkelésekhez vezetve 1920-ban, 1921-ben, 1929-ben és 1936–39 között. Sachar: i. m. 213.

⁴⁹ Pierpaoli: i. m. 433.

⁵⁰ 1920-ban még egy relatíve alacsony létszámról és gyenge haditechnikai ellátottságról tudunk (1921-ben a tel-avivi szervezet összesen 8 puskával, 20 pisztollyal és 5 kézigránáttal rendelkezett), 1939-ben már 200-300 ember dolgozott főállásban a Haganah-nak, taglétszáma elérte a 15 000 főt, és nagyjából 6000 puskával, 1 millió lőszerrel, 600 könnyű géppuskával és géppisztollyal, valamint 24 000 kézigránáttal és 12 000 puskagránáttal rendelkezett a szervezet. Forrás: Creveld: i. m. 60., 94.

⁵¹ Creveld: i. m. 80–84.

akár a központi, akár az antant hatalmak támogatásával. Végül egyedül a britek segítségével nyílt erre lehetőségük – így jött létre először a támogató feladatokat ellátó ZMC, majd pedig a Zsidó Légió, amely kinetikus műveletekben is részt vett. Az így megszerzett tapasztalatokra később nagyban épített a Haganah, az első igazán jól szervezett zsidó önvédelmi szervezet. A két világháború közötti időszakot a zsidók és az arabok közötti folyamatos, időről időre fegyveres összecsapásokba torkolló konfliktus jellemezte. A britek az arab felkelések idején – különböző mértékben – támogatták a zsidókat, azonban azok leverése után támogatásukat mindig visszavonták. A politika által meghatározott irányvonal (Havlagah) miatt az 1939-es Fehér könyvig a Haganah alapvetően a zsidó települések védelmére rendezkedett be, támadó műveletekre igen csekély számban került sor.

POLITIKAI DIMENZIÓ AZ 1939-ES FEHÉR KÖNYV ÉS AZ ÁLLAMALAPÍTÁS KÖZÖTT

Az 1936–39-es arab lázadás az addigi leghosszabban elhúzódó és legjelentősebb erőszakos eseménysorozat volt a brit uralom ellen Palesztina mandátumterületen. Ennek során – amint azt korábban említettük – a britek némiképp változtattak a zsidó önvédelmi szervezetekkel kapcsolatos politikájukon: minden korábbtól eltérően aktívan támogatták őket. Mindazonáltal az 1939-es Fehér könyv csalódást keltett a cionista politikai vezetők körében, ugyanis az egyáltalán nem kedvezett a céljaiknak:

- 10 éven belül egy zsidók és arabok által közösen irányított állam létrehozását irányozta elő, amely semmiképp sem zsidó állam lett volna;
- A zsidó bevándorlást az elkövetkező 5 évre 75 000 főben határozta meg, utána pedig az arabok döntésére bízta;
- A földvásárlásokat is jelentősen korlátozta.⁵²

Mindezek fényében fordulat következett be a cionista politikusok britekhez való hozzáállásában. Az addig jobbára domináns, a Weizmann által is képviselt, a britekkel együttműködő és az államalapításhoz az ő segítségüket remélő vonalat felváltotta a David Ben Gurionnal fémjelzett „aktivista” megközelítés, amely sokkal kritikusabban tekintett Nagy-Britannia szerepére. Mivel időközben kitört a második világháború, egy rövid időre átmenetileg megint érdekazonosság mutatkozott a két fél között: a Haganah újból fegyverekhez és kiképzéshez jutott, hogy egy esetleges német invázió esetén harcba szállhasson a Harmadik Birodalommal; illetve sok önkéntes jelentkezett a brit hadseregbe is. Mindazonáltal, amikor 1943-ra világhosszá vált, hogy a tengelyhatalmak térdnyerése a Közel-Keleten nem valószínű, a mandátum vezetői a zsidók ellen fordultak, tartva egy esetleges lázadástól.⁵³ A második világháború végét követően, mire minden feltétel adott volt, ez be is következett.

Az 1945 és 1948 közötti időszak a zsidók britek elleni megerősödésének periódusa volt. A második világháború végeztével a holokauszt túlélőinek jelentős része akart Izraelbe menni, ami a mandátum urait rendkívül kedvezőtlen helyzetbe hozta, hiszen az arab lakosság legfőbb követelése mindig is a zsidó bevándorlás erős korlátozása, tiltása volt. Mindazonáltal az európai zsidósággal szemben elkövetett népirtás után egy önálló zsidó állam létrehozásának támogatottsága felerősödött, és a nemzetközi közvélemény is kiemelt figyelmet fordított erre a kérdésre. A britek – jogosan – attól féltek, hogy a tömeges zsidó bevándorlás az arabok

⁵² British White Paper of 1939. Yale Law School – The Avalon Project. https://avalon.law.yale.edu/20th_century/brwh1939.asp (Letöltés időpontja: 2021. 07. 05.)

⁵³ Creveld: i. m. 86–98.

lázadásához vezethet, ezért továbbra is korlátozták azt, ami azonban többek között ahhoz vezetett, hogy a náci koncentrációs táborok túlélőit, akiket a brit járőrhadjók elfogtak, Cipruson internálótáborokba zárták.⁵⁴ Habár ezen intézkedések morálisan nehezen voltak igazolhatók, és nem növelték London népszerűségét, a mandátumterületén tevékenykedő zsidó militáns szervezetek tevékenysége tényleges veszteségeket is okozott a Koronának. Főként a bevándorlás korlátozása miatt a cionista politikai vezetés ekkor már nyíltan szembehelyezkedett a britekkel, és az időközben ideológiai különbségek miatt kivált szélsőséges Irgun és Lehi csoportokhoz hasonlóan a Haganah is támadás alá vett brit célpontokat (sőt, egy ideig együtt is működtek, igaz, módszereikben különböztek).⁵⁵ A brit célpontok ellen elkövetett egyre szaporodó műveletek⁵⁶ végül megerősített katonai jelenléthez vezettek. Mindez természetesen hatalmas kiadásokat jelentett a Koronának, amely a gazdasági teher, az emberveszteség, a hazai elégedetlenség, a terület viszonylagos jelentéktelensége és az amerikai nyomásgyakorlás miatt végül a mandátum elhagyása mellett döntött,⁵⁷ és annak rendezését az ENSZ elé vitte. A világszervezet az ügy eldöntésére létrehozta az Egyesült Nemzetek Szervezetének Palesztinai Különleges Bizottságát (United Nations Special Committee on Palestine – UNSCOP), amely kidolgozta az ENSZ Közgyűlése által 1947. november 29-én elfogadott 181 (II) határozatot. E dokumentum értelmében egy önálló zsidó és egy szintén önálló arab állam jött volna létre a mai Izrael területén – miközben Jeruzsálem corpus separatumként az ENSZ ellenőrzése alá került volna.⁵⁸ A zsidók elfogadták a tervet, az arab országok és a mandátumterület arab lakossága azonban nem. Ami viszont politikai szempontból ennél fontosabb, hogy – különböző megfontolásokból – mind a két szuperhatalom, azaz az Egyesült Államok és a Szovjetunió is támogatta a tervet, ezáltal legitimálva a létrehozandó önálló zsidó államot.⁵⁹ Végül 1948. május 14-én a mandátum megszűnt és kikiáltották Izrael Államot⁶⁰ – a Haganah-ra alapozva pedig rövid időn belül megalakult az IDF.

KATONAI DIMENZIÓ AZ 1939-ES FEHÉR KÖNYV ÉS AZ ÁLLAMALAPÍTÁS KÖZÖTT

Az 1939-es Fehér könyv kiadását követően a katonai dimenzió a második világháború végéig lényegében kimerült a brit műveletekben való részvételben. Ezek során zsidó egységek főleg felderítési és szabotázsakciókat hajtottak végre Libanonban és Szíriában.⁶¹

1945 után azonban változás következett be: egyrészt visszatért 30 000 önkéntes a brit haderőtől, akik értékes háborús tapasztalatokkal rendelkeztek (bár legtöbben javarészt nem harci

⁵⁴ Yitzhak Teutsch: *The Cyprus Detention Camps: The Essential Research Guide*. Cambridge Scholars Publishing, 2019, 1–4.

⁵⁵ Yehuda Bauer: *From Cooperation to Resistance: The Haganah, 1938–1946*. Middle Eastern Studies, Vol. 2, No. 3, 04. 1966., 205–207.

⁵⁶ Ezek között egyes esetekben terrorcselekménynek minősíthető akciók is voltak, mint például a Dávid Király Hotelben elkövetett robbantás 1946-ban. Benjamin Grob-Fitzgibbon: *Imperial Endgame – Britain’s Dirty Wars and the End of Empire*. Palgrave Macmillan, 2011, 48–58.

⁵⁷ A helyzet kezelésére az USA és Nagy-Britannia először egy angol–amerikai vizsgálóbizottságot állított fel, amely több tervet is megfogalmazott: az USA 100 000 zsidó mihamarabbi bevándorlását sürgette, azonban ehhez további 300 000 amerikai katona jelenlétére lett volna szükség. A tervet mögül Washington kihátrált, később pedig a Morrison-Grady és a Bevin terv is elbukott. Jonathan David Fine: *A State Is Born: The Establishment of the Israeli System of Government, 1947–1951*. State University of New York Press, 2018, 3–5.

⁵⁸ Future government of Palestine, G.A. Res. 181 (II), UN doc. A/RES/181 (1947).

⁵⁹ Avi Shlaim: i. m. 658–659.

⁶⁰ Grob-Fitzgibbon: i. m. 100.

⁶¹ Creveld: i. m. 96.

feladatokat láttak el, voltak, akik tényleges harci cselekményekben is részt vettek), valamint az otthon maradtak is több fegyverrel, jobb képzettséggel és több tapasztalattal rendelkeztek;⁶² másrészt pedig a szövetséges győzelem és az azt követő brit bevándorláspolitikai Palesztinával kapcsolatban a politikai vezetést a Koronával való szembehelyezkedésre ösztönözte.⁶³ Ekkorra ráadásul haditechnika tekintetében is előrelépés történt. A Haganah „hadiipara” (az úgynevezett Taasiya Tsvait, TAAS), amelynek üzemében robbanóanyagokat, detonátorokat, kézigránátokat és lőszereket gyártottak, 1939 és 1944 között a hatszorosára nőtt. 1947-re a Haganah 754 különböző kaliberű aknavetővel, 16 tankelhárító puskával, 980 géppuskával, 3662 géppisztollyal, 17 642 puskával, 3830 pisztollyal és 53 751 kézigránáttal rendelkezett.⁶⁴

A második világháború utáni években tehát egy relatív jól felszerelt, a lehetőségekhez képest jól képzett és szervezett Haganah-ról beszélhetünk, amely az addigi együttműködés helyett a britekkel való szembehelyezkedést választotta – és ebben 1946 augusztusáig együttműködött a korábban belőle kivált, és az együttműködés előtt és után általa is üldözött szélsőséges Irgun és Lehi csoportokkal. Habár a Haganah tagjai tartózkodtak a brit erőkkel való közvetlen konfrontációtól és leginkább a britek bevándorlást ellenőrző rendszereit támadták, addig az Irgun és a Lehi katonai és rendőri célpontokat vett célba.⁶⁵

A britek, megelégedve a helyzettel, 1946. június 29-én megindították az Agatha-hadműveletet, amelynek célja a zsidó felkelés leverése volt – ez volt az utolsó, nagyszabású próbálkozás London részéről a mandátum feletti kontroll megtartására. Habár a művelet átmeneti sikereket ért el, összességében inkább kontraproduktívnak tekinthető.⁶⁶ Olyannyira, hogy 1946 és 1947 között átlagosan havi 17 000 britek elleni „incidenst” jegyezték fel – ezek között voltak rendőrségi és katonai célpontok elleni támadások, kommunikációs vonalak, olajfinomítók, vasúti átjárók, vonatok, légibázisok elleni műveletek, de a brit személyzetet kiszolgáló kávézók felrobbantása is.⁶⁷

A folyamatos embervesztés és az anyagi károk mellett – ahogy azt korábban említettem – a katonai jelenlét fenntartása a mandátumterületen a második világháborút követően jelentős kiadásokat jelentett Nagy-Britannia számára. Volt olyan időszak, amikor 100 000 fő, Nagy-Britannia fegyveres erejének 10%-a e kicsiny területen állomásozott; ráadásul a helyi arab lakosság támogatását is élvezték.⁶⁸ Tekintve, hogy ekkor a mandátumterület lakossága nagyságrendileg 1 750 000 fő volt (és ebből mindössze kb. 550 000 volt zsidó), elmondható, hogy lényegében tizenhét lakosra jutott egy katona (ha csak a zsidó lakosokat nézzük, akkor öt főre jutott egy katona). Ha James Quinlivan tézisét vesszük alapul, miszerint egy megszállt terület lakosságának biztonsága aktív felkelések, lázadások esetén akkor tekinthető biztosítottnak, ha minimum 1 katona jut 50 lakosra,⁶⁹ akkor még jobban megérthetjük a helyzet súlyosságát.

⁶² Creveld: i. m. 104.

⁶³ Ahogy Grob-Fitzgibbon írja: a V-nap, azaz a győzelem napja Európában a zsidó D-napot hozta el Palesztinában. Grob-Fitzgibbon: i. m. 22.

⁶⁴ Creveld: i. m. 105–106.

⁶⁵ David French: *The British Way in Counter-Insurgency, 1945–1967*. Oxford University Press, 2011, 48.

⁶⁶ Grob-Fitzgibbon: i. m. 45–48.

⁶⁷ Creveld: i. m. 115.

⁶⁸ Creveld: i. m. 111.

⁶⁹ Stephen Budiansky: *A Proven Formula for How Many Troops We Need*. *The Washington Post*, 09. 05. 2004. <https://www.washingtonpost.com/archive/opinions/2004/05/09/a-proven-formula-for-how-many-troops-we-need/5c6dbfc9-33f8-4648-bd07-40d244a1daa4/> (Letöltés időpontja: 2021. 07. 05.)

Összefoglalva elmondható, hogy a brit fennhatóság a második világháborút követően fenntarthatatlanná vált Palesztinában. Ennek voltak külső és belső okai egyaránt. Külső okként azonosítom Nagy-Britannia meggyengülését a háború következtében és az átalakuló világrendet, ahol a Szovjetunió és az USA átvette a világ vezető hatalmainak, így Nagy-Britanniának is a szerepét, illetve a holokauszt hatását a nemzetközi közvéleményre. Belső okként tekintek a britek elhízázott helyi politikájára, a zsidó népesség növekedésére, valamint a Haganah megfelelő személyi állományára, szervezetszervezésére és haditechnikai eszközeire. Módszereiket tekintve a Haganah, az Irgun és a Lehi is a gerilla-hadviselést alkalmazta a britekkel szemben – mindazonáltal utóbbi kettő terrorcselekményeket is végrehajtott. Érdekes, hogy végül a zsidók a briteket azokkal a módszerekkel, tapasztalattal és bizonyos mértékig haditechnikával üzték végül el Palesztinából, amit tőlük kaptak korábban.

ÖSSZEGZÉS

A tanulmány során áttekintettük az izraeli biztonság- és védelempolitika változásait az oszmán időkől az államalapításig, különös tekintettel a katonai és politikai dimenziókra. Elmondható, hogy az 1880-as évektől az első világháborúig egy projektnek, egy nagyszabású elképzelésnek lehetett minősíteni az önálló zsidó állam gondolatát. Ugyan különböző megoldási javaslatok napvilágot láttak, a cionizmus időről időre valamilyen mértékű nagyhatalmi támogatást is kapott, azonban reális esély nem mutatkozott államalapításra. Ezekben az években nem is beszélhetünk biztonság- és védelempolitikáról, hiszen a zsidók fegyveres tevékenysége kimerül a telepek védelmében, illetve egyes területek elfoglalásában, valamint egyes fegyveres csoportok (Bar Giora, Hashomer) megalapításában.

Az első világháború és az azt követő, nemzetközi politikát érintő turbulenciák, legfőképpen a brit támogatás (Balfour-nyilatkozat) egy lépéssel közelebb hozta a korábban elképzelhetetlent, az önálló zsidó államot. Ugyanúgy az első világháború volt az, amely során 2000 év után zsidó katonai egység jött létre: ez volt a ZMC és később a Zsidó Légión. A britek azonban az arabok jóindulatát is magukénak akarták tudni, ezért a két világháború közötti időszakban a zsidó reményekkel ellentétben a krízishelyzeteken kívül (arab felkelések) mindig az araboknak kedveztek (1922-es Fehér könyv, 1939-es Fehér könyv). E helyzet ugyan nem volt ideális a zsidó fegyveres csoportok számára, hiszen illegálisan működtek, ugyanakkor az arab felkelések miatt egyrészt létrejött a minden addiginál jobban szervezett Haganah, másrészt pedig ezek a felkelések voltak azok, amelyek lehetővé tették az időszakos brit támogatást. Az 1936–39-es arab felkelés volt ebből a szempontból a legjelentősebb, hiszen ekkor tette le a később is használt harcmodor alapjait Orde Charles Wingate, és ekkora jutott a Haganah a legtöbb haditechnikához és hadianyaghoz is.

Habár a cionista politikai vezetés sokáig úgy gondolta, hogy a Koronával való együttműködés idővel elvezet majd az önálló államalapításhoz, 1939-ben végleg teret nyert az aktivista álláspont, amely sokkal kritikusabban tekintett a britek szerepére, és lehetőségként a velük való szembenállást is elfogadta. Ugyanakkor pont erre az időszakra esett a második világháború kitörése is, amely ideiglenesen újra érdekazonosságot eredményezett a britek és a zsidók között.⁷⁰ Bár a világháború alatt sok zsidó a brit haderőnél vállalt önkéntes

⁷⁰ Ahogy David Ben Gurion mondta 1939-ben: „Harcolni fogunk a britekkel Hitler ellen, mintha a Fehér könyv nem is létezne, és harcolunk a Fehér könyv ellen, mintha Hitler nem létezne.” Forrás: Az ENSZ-re szóta London Palesztinát. I. m.

szolgálatot, mások pedig szabotázsakciókkal segítették Londont Libanonban és Szíriában, a szövetséges győzelem és az a tény, hogy a Korona a holokauszt után is korlátozni akarta a zsidó bevándorlást Palesztinába, 1945 után teret engedett a britekkel való széles körű konfrontáció politikájának.

A Haganah egy ideig a közös cél érdekében együttműködött a szélsőséges Lehi és Irgun csoportokkal, azonban került a britekkel való közvetlen konfrontációt – nem úgy az említett két szervezet, amelyek terrorcselekményeket is végrehajtottak. Ez az időszak tehát már a szinte teljes politikai szembefordulás időszaka, amikor a cionista fegyveres szervezetek gerilla-hadviselést folytatnak a brit erők ellen azok demoralizálása, felmorzsolása céljából – hogy politikai akarataikat kikényszerítsék.

Habár London igyekezett a rendet és hatalmát fenntartani (lásd Agatha-hadművelet, illetve rendkívül nagy létszámú katonai jelenlét), a Palesztinából való kivonulás elkerülhetetlen volt. Ennek okai a következők:

- miközben Nagy-Britannia a második világháborúban minden tekintetben kimerült, addig az 1929 és 1945 közötti időszak a palesztinai zsidók, a Haganah és a cionista politikai vezetés megerősödésének időszaka volt mind politikai, mind katonai, mind demográfiai szempontból;
- egy új világrend formálódott éppen, amelyben az addigi vezető hatalmak, mint Nagy-Britannia és Franciaország befolyása és szerepe csökkent, míg az Egyesült Államoké és a Szovjetunióé nőtt;
- a holokauszt borzalmai miatt a nemzetközi közvélemény kiemelt figyelemmel követte a palesztinai eseményeket, és jobbra a cionistákkal szimpatizált;
- a britek hintapolitikája a zsidó és az arab érdekek között összességében fenntarthatatlanná vált.

Mindent egybevetve úgy látom, hogy Izrael Állam 1948-as megalapítása, valamint a jobbra a Haganah-ból létrejövő Izraeli Védelmi Erők megalakulása egy olyan folyamat kicsúcsosodása, amelyre napjainkban kevés példát találunk: egy adott állam alatti szereplő állami szereplővé válása.

A tanulmány az NKFI Alap támogatásával valósult meg.

FELHASZNÁLT IRODALOM

- 160 éve született Herzl Tivadar, a modern Izrael megálmodója. Zsido.com, 2020. 05. 04. <https://zsido.com/160-eve-szuletett-herzl-tivadar-a-modern-izrael-megalmodoja/>
- Az ENSZ-re szóta London Palesztinát. Múlt-Kor Online, 2012. 11. 29. https://mult-kor.hu/20121129_az_enszre_sozta_london_palesztinat
- Bard, Mitchell: *Pre-State Israel: The Hussein-McMahon Correspondence*. Jewish Virtual Library. <https://www.jewishvirtuallibrary.org/the-hussein-mcmahon-correspondence>
- Bauer, Yehuda: *From Cooperation to Resistance: The Haganah, 1938–1946*. Middle Eastern Studies, Vol. 2, No. 3, 04. 1966.
- Ben-Arieh, Yehoshua: *The Making of Eretz Israel in the Modern Era: A Historical-Geographical Study (1799–1949)*. De Gruyter Oldenbourg, 2020.
- British White Paper of 1939. Yale Law School – The Avalon Project. https://avalon.law.yale.edu/20th_century/brwh1939.asp

- Budiansky, Stephen: A Proven Formula for How Many Troops We Need. The Washington Post, 09. 05. 2004. <https://www.washingtonpost.com/archive/opinions/2004/05/09/a-proven-formula-for-how-many-troops-we-need/5c6dbfc9-33f8-4648-bd07-40d244a1daa4/>
- Búr Gábor: *Imperio in imperio? Herzl Tivadar és az Uganda-terv*. In: Háda Béla – Ligeti Dávid – Majoros István – Maruzsa Zoltán – Merényi Krisztina (szerk.): *Nemzetek és birodalmak – Diószegi István 80 éves*. ELTE, Új- és Jelenkori Egyetemes Történeti Tanszék, Budapest, 2010.
- Christianson, Scott: *The Origins of the World War I Agreement That Carved Up the Middle East – How Great Britain and France secretly negotiated the Sykes-Picot Agreement*. Smithsonian Magazine, 16. 11. 2015. <https://www.smithsonianmag.com/history/sykes-picot-agreement-180957217/>
- Creveld, Martin Van: *The Sword And The Olive: A Critical History Of The Israeli Defense Force*. PublicAffairs, 2002.
- Edelheit, Hershel – Edelheit, Abraham J.: *History of Zionism: A Handbook and Dictionary*. Westview Press, 2000.
- Fine, Jonathan David: *A State Is Born: The Establishment of the Israeli System of Government, 1947–1951*. State University of New York Press, 2018.
- French, David: *The British Way in Counter-Insurgency, 1945–1967*. Oxford University Press, 2011.
- Future government of Palestine, G.A. Res. 181 (II), UN doc. A/RES/181 (1947).
- Gilbert, Martin: *The First World War – A Complete History*. Rosetta Books LLC, 2014.
- Goldstein, Jonathan: *Uphill political struggle: Joseph Trumpeldor in Japan and Manchuria, 1904–1906*. Israel Affairs, 2018/1., 150–166. DOI: 10.1080/13537121.2017.1398461
- Grob-Fitzgibbon, Benjamin: *Imperial Endgame – Britain’s Dirty Wars and the End of Empire*. Palgrave Macmillan, 2011.
- Grünhut Zoltán: *Önkormányzás és telepítéspolitika Izraelben*. PhD-értekezés. Pécsi Tudományegyetem, Pécs, 2012.
- Jabotinsky Vladimir (Ze’ev [Vladimir] Jabotinsky): *A Zsidó Légión a Világháborúban*. Nekudah Kiadó, Munkacsévi, 1931.
- Juhász Adrienn: *A Balfour-deklaráció – 1917. 11. 02.* Grotius. <http://www.grotius.hu/publ/displ.asp?id=OIDWVHI>
- Kloke, Martin: *The Development of Zionism Until the Founding of the State of Israel*. European History Online, 07. 09. 2011. http://ieg-ego.eu/en/threads/transnational-movements-and-organisations/international-organisations-and-congresses/martin-kloke-the-development-of-zionism-until-the-founding-of-the-state-of-israel-1914-1948#section_2
- Metzger, Jacob: *Jewish immigration to Palestine in the long 1920s: An exploratory examination*. Journal of Israeli History, 27:2, 2008, 221–251. DOI: 10.1080/13531040802284106
- Modern Jewish History: The Pale of Settlement. Jewish Virtual Library. <https://www.jewishvirtuallibrary.org/the-pale-of-settlement>
- Novák Attila: *Theodor Herzl*. Vince, Budapest, 2002.
- Oke, Mim Kemal: *The Ottoman Empire, Zionism, and the Question of Palestine (1880–1908)*. International Journal of Middle East Studies, Vol. 14, No. 3, 08. 1982.
- Pierpaoli, Paul G., Jr.: *Havлага*. In: Spencer C. Tucker – Priscilla Roberts (eds.): *The Encyclopedia of the Arab-Israeli Conflict: A Political, Social, and Military History*. ABC-CLIO, 2008.
- Reinhartz, Jehuda: *Old and New Yishuv: The Jewish Community in Palestine at the Turn of the Twentieth Century*. Jewish Studies Quarterly 1, No. 1, 1993.
- Sachar, Howard M.: *A History of Israel: From the Rise of Zionism to Our Time*. Knopf, 2013.
- Schapkow, Carsten: *How Jews Modernized The Western Nations*. In: Alan T. Levenson (ed.): *The Wiley-Blackwell History of Jews and Judaism*. Wiley-Blackwell, 2012, 327–342.

- Schindler, Colin: *The birth of the Zion Mule Corps*. The JC, 30. 10. 2014. <https://www.thejc.com/the-birth-of-the-zion-mule-corps-1.60232>
- Schochet, Dovie: *Discover the Four Exiles of the Jewish People*. Chabad.org. https://www.chabad.org/library/article_cdo/aid/3671017/jewish/Discover-the-Four-Exiles-of-the-Jewish-People.htm
- Schochet, Immanuel J.: *Laws Concerning Kings and the Messiah*. Chabad.org. https://www.chabad.org/library/article_cdo/aid/101744/jewish/Laws-Concerning-Kings-and-the-Messiah.htm
- Shlaim, Avi: *Israel between East and West, 1948–1967*. International Journal of Middle Eastern Studies, 2004, 36:4, 657–658.
- Taub, Gadi: *Zionism*. In: Gregory Claeys: *Encyclopedia of Modern Political Thought*. Sage CQ Press, 2013, 869–872.
- Teutsch, Yitzhak: *The Cyprus Detention Camps: The Essential Research Guide*. Cambridge Scholars Publishing, 2019, 1–4.
- The First Zionist Congress and the Basel Program. Jewish Virtual Library. <https://www.jewishvirtuallibrary.org/first-zionist-congress-and-basel-program-1897>
- Vágvölgyi B. András: *XXI. század: zsidóvita*. Szombat, 2018. 07. 22. <https://www.szombat.org/tortenelem/xxi-szazad-zsidovita>
- Veszprémy László Bernát: *Haavara: alku az életért, élet az alkuért*. Kibic Magazin, 2018. 09. 04. <https://akibic.hu/2018/09/04/haavara-alku-az-eletert-elet-az-alkuert/>
- Ze'ev (Vladimir) Jabotinsky. Jewish Virtual Library. <https://www.jewishvirtuallibrary.org/ze-ev-vladimir-jabotinsky>

Balla Tibor ezredes:

AZ OSZTRÁK–MAGYAR HADITENGERÉSZET CSATAHAJÓINAK TÖRTÉNETE – MAGYAR SZEMMEL

Krámli Mihály *Austro-Hungarian Battleships and Battleship Designs, 1904-1914* című könyvéről

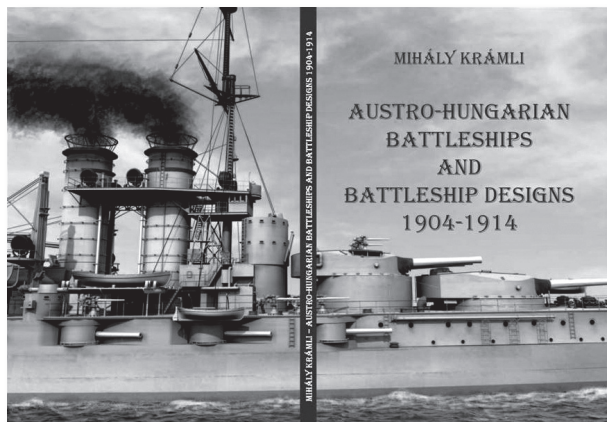
A SZERZŐRŐL:

Dr. Balla Tibor ezredes (DSc), hadtörténész, az NKE kutatóprofesszora

Az Osztrák–Magyar Monarchia haditengerészetének 1904 után épült modern csatahajóiról nem jelent meg angol nyelvű szakirodalom az elmúlt évtizedben. Ezt a hiányt orvosolja a téma kiváló szakértője, a Honvédelmi Minisztérium Hadtörténeti Intézet és Múzeum Hadtörténeti Intézetének munkatársa, Krámli Mihály tollából az elmúlt esztendőben, tetszetős kivitelben napvilágot látott kötet.

A kötet bevezetésében a szerző kihangsúlyozza, hogy a Monarchia haditengerészete (amely 1918-ban az akkori világ hadiflottáinak sorában a 8. helyet foglalta el) történetének feldolgozásával nemcsak hazai, hanem nemzetközi téren is általában mostohán bántak. Rövid áttekintést ad a könyv megírásához felhasznált szakirodalomról, továbbá aláhúzza, hogy könyve az első átfogó feldolgozás az osztrák–magyar haditengerészet csatahajóiról, valamint az 1904–1914 között keletkezett csatahajótervekről.

Az első fejezetben Krámli a császári és királyi haditengerészet történetét foglalja össze röviden, annak 1786-ban történt megalapításától 1914-ig, az első világháború kitöréséig. Különös figyelmet szentel az 1866-ban Lissánál, az olasz armada felett aratott tengeri győzelem utáni időszak eseményeinek, illetve a Habsburg-monarchia hadiflottája fejlődésének. Kiemeli Ferenc Ferdinánd trónörökös elkötelezettségét a császári és királyi haditengerészet nagyhatalmi mércével mért jelentős mértékű kiépítésére, amely érezhetően 1904 után lódult meg. A szerző jóvoltából megismerjük az osztrák–magyar haditengerészet vezetőit is, akik egyúttal egy-egy nagyobb korszakot is fémjeleztek a flotta történetében.

A második nagy témaegységből az osztrák–magyar és olasz tengeri fegyverkezési verseny részleteiről tudhatunk meg részleteket, az olasz királyi haditengerészet 1861-es megalapításától kezdve egészen 1915 májusáig, amikor Olaszország az antant hatalmak oldalán belépett az első világháborúba. Krámli kihangsúlyozza, hogy a fenti időszakban az olaszok (akik kezdetben riválisai, majd 1882 óta a hármasszövetség tagjaként a Monarchia

szövetségesei voltak), közel kétszer annyi pénzt költöttek hadiflottájuk fejlesztésére, mint Ausztria–Magyarország.

A harmadik fejezetben a szerző az osztrák–magyar haditengerészeti ipar fejlődését foglalja össze 1850 és 1914 között. Felsorolja és bemutatja a flottafejlesztésben, illetve a hadihajó-építésben résztvevő jelentősebb cégeket, továbbá hozzáteszi, hogy a 19–20. század fordulója után a Monarchia ipara képes volt ellátni a haditengerészet szükségleteit. Krámlí érinti a flottaépítés finanszírozásának hátterét is.

A negyedik témaegység a Monarchia haditengerészetén belül a Radetzky csatahajóosztály tervezésének folyamatát, a birodalom parlamentjeiben folyó politikai háttérbeszámolókat, az építés finanszírozását, az 1907-ben megindult építési folyamatot, valamint az osztályt alkotó hajók (Erzherzog Franz Ferdinand, Radetzky, Zrínyi) részletes műszaki adatait is az olvasó elé tárja. A szerző kiemeli, hogy a fenti három hajó volt az első, amelyeket négy ikertoronyban elhelyezett, 30,5 cm-es ágyúkkal szereltek fel, továbbá torpedók elleni védelemmel is elláttak.

Krámlí külön fejezetben foglalkozik a Monarchia első és utolsó dreadnought típusú csatahajóival, vagyis a valamennyi 20 000 tonna vízkiszorítású, a világon először hármass löveg-tornyokkal szolgálatba állított csatahajókból álló Tegethoff-osztály (Viribus Unitis, Tegethoff, Prinz Eugen, Szent István) történetével. A szerző ír a hajók elkészültét megelőző hosszas tervezésről, amelynek során a német szövetségesek tervezési és hajóépítési tapasztalataikat is felhasználták, továbbá a program politikai és pénzügyi hátteréről. Részletekbe menően bemutatja a csatahajók 1910-ben megkezdődött építési folyamatát, főbb műszaki jellemzőit, valamint az olvasó elé tárja az 1916-ban a hajókról született szakvéleményeket is. Megtudhatjuk azt is, hogy mekkora részesedéssel rendelkezett az osztrák, illetve a magyar ipar a csatahajók megrendeléseiből.

A szerző a hatodik témaegység egészét a Szent István csatahajónak szenteli, vagyis a császári és királyi hadiflotta egyetlen magyar gyárbán épített, 20 000 tonnás (s ezzel együtt minden idők legnagyobb), dreadnought típusú csatahajójának, amely máig a magyar hajóépítés csúcspontját jelenti. Betekintést enged a tervezés, majd az 1912-ben a Ganz és Társaság Danubius fiumei hajógyárában elkezdett építés és a névadás folyamatába, a hajó szolgálatba állításának körülményeibe. Ismerteti az első világháború alatt, 1916-ban készített hivatalos véleményeket a hajóról, továbbá közzéteszi annak részletes műszaki adatait.

A hetedik fejezetben a Monarch-osztály pótlására tervezett, csak papíron megvalósult (a programot 1915 elején hivatalosan törölték), összesen négy, egyenként 24 000 tonnás hajóból álló, ún. megerősített Tegethoff-osztály tervezési folyamatáról esik szó. Megismerkedhetünk a hosszas tervezés során felmerült nehézségekkel, a projekt politikai és finanszírozási hátterével, továbbá a tervezett hajók műszaki jellemzőivel.

A nyolcadik témaegységben Krámlí a Radetzky- és a Tegethoff-osztály alkalmazását és bevetéseit sorolja fel az első világháború előtti és alatti időszakban. Többek között bemutatja a Radetzky-osztály hajóinak és tengerészeinek részvételét a Montenegró partjai előtti nemzetközi tengeri blokádban, az 1913 április–májusában az albániai Szkutari városa jövőbeni hovatartozásának kérdése kapcsán kirobbant válság idején. Részleteket ismerhetünk meg a csatahajóknak az első világháború kitörése után, 1914 augusztusától az Adrián zajlott ún. francia háborúban, majd az 1915 májusától (Olaszország antant oldalán történt hadba lépése után) vívott olasz háborúban való részvételéről. Megismerhetjük a Szent István 1918. június 10-én Premuda szigeténél, illetőleg a Viribus Unitis 1918. november 1-jén, a polai kikötőben történt olaszok általi elsüllyesztésének körülményeit, valamint összefoglalást olvashatunk az osztrák–magyar hadiflotta csatahajóinak felosztásáról az első világháborúban győztes nagyhatalmak között.

A soron következő, kilencedik fejezetben a mű írója az osztrák–magyar csatahajók (24 és 30,5 cm-es űrméretű) nehézlövegeit, az elektromos működtetésű, iker- vagy hármas lövegtoronyok felépítését és jellemzőit, továbbá a császári és királyi csatahajókon alkalmazott tüzzvetés már a korabeli vélemények szerint is elavult rendszerét ismerteti meg az olvasóval.

A zárszóban a szerző arról ír, hogy a modern értelemben vett csatahajók építésének megindulásától kezdve, 1904-től vett nagyobb lendületet a Monarchia haditengerészetének fejlesztése és egyben modernizálása. Kiemeli, hogy a császári és királyi haditengerészet fő feladata az Olaszország elleni háború (amely 1915 májusában vált realitássá) eredményes megvívása volt, ezért a fejlesztés mértéke is ezzel összhangban történt, de a haditengerészetre fordított költség elmaradt az európai nagyhatalmaké mögött. Az 1904–1914 közötti flottafejlesztésnek köszönhetően a Monarchia az első világháború idején sikeresen védte meg az antant egyesített flottaegységeinek túlereje ellen adriai partvidékét, amelynek záloga a korszerű csatahajók birtoklása és az általuk jelentett fenyegetés volt.

A kötetet számos, a császári és királyi haditengerészet vezetőit, meghatározó személyiségeit, a hajók tervezőit, építését és bevetéseit bemutató korabeli fénykép, csatahajótervrajz, valamint több hasznos összefoglaló táblázat teszi szemléletesebbé.

A függelékben az osztrák–magyar haditengerészetnél használt rendfokozatokat, a csatahajók fedélzeteinek német elnevezéseit bemutató rajzokat, továbbá a kötetben használt rövidítések feloldását, utána pedig a végjegyzeteket és a felhasznált irodalomjegyzéket találjuk.

Az alapvetően bécsi és magyarországi levéltári források, valamint a rendelkezésre álló, főként idegen nyelvű szakirodalom felhasználásával készült angol nyelvű kötet méltán tarthat számot mind a hazai, mind pedig a külföldi flottatörténészek, a tengeri hatalmak haditengerészeténél szolgáló hivatásos tisztek, továbbá a Monarchia hadiflottájának története iránt érdeklődő olvasók érdeklődésére, akik mindnyájan haszonnal forgathatják.

*Mihály Krámlí:
Austro-Hungarian Battleships and Battleship Designs, 1904-1914
Belvedere Meridionale, Szeged, 2021*

Nosza Vilmos ezredes:

EGY KATONA NAPLÓJA

Peter B. Zwack nyugállományú dandártábornok *Afghanistan Kabul Kurier: One Soldier's Story of the Taliban, Tribes & Loyalties, Opium Trade, & Burqas* című angol nyelvű kötetéről

A SZERZŐRŐL:

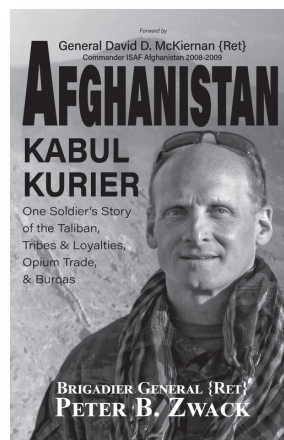
Nosza Vilmos ezredes, vezető szakreferens (NKE HHK Katonai Vezetéstudományi és Közismereti Tanszék)

A 2001 és 2021 között zajló afganisztáni háború, amelynek során a NATO és szövetségesei megdöntötték az iszlám radikális tálibok által fenntartott rendszert, majd tíz év konszolidációra tett eredménytelen kísérlet után távoztak, az Egyesült Államok történetének leghosszabb háborúja volt. Így érthető, hogy meglehetősen nagy érdeklődés övezi.

A háború 2008 és 2009 közötti sajátos – de objektivitásra törekvő – elbeszélését ismerhetik meg azok, akik elolvassák Peter B. Zwack nyugállományú dandártábornok *Afghanistan Kabul Kurier: One Soldier's Story of the Taliban, Tribes & Loyalties, Opium Trade, & Burqas* című munkáját.

Nagy örömmel vettem kézbe a művet. Öröömömnek több forrása is volt. Először, mert a közelmúlt olyan eseményeit taglalja és nyújt ezekre visszatekintést, amelyek joggal kerültek a világ figyelmének középpontjába. Másodsor, katonaeMBER lévén, mindig érdeklődve olvasom a velem azonos hivatást betöltők írásait. A hadtörténelem amatőr rajongójaként érdeklődésemet különösen a visszaemlékezések, memoárok keltik fel. Harmadszor, a könyv, illetve a benne foglalt események és történések világunk egy olyan szegletében zajlottak, amely minket, magyarokat, de leginkább katonáinkat is közelről érintett, hiszen a Magyar Honvédség tagjai különböző formában, kezdve az egyéni beosztásoktól a változatos kötelékekig, éveken keresztül részt vettek a NATO afganisztáni műveleteiben. Végül, de nem utolsósorban, a szerző személye révén különleges viszonyban áll hazánkkal, hiszen a méltán híres Zwack família egy tagjának művét tartja kezében az olvasó. Ez a család adta Magyarországnak a nemzeti likórt, az unikumot. És a könyv olvasásával egy igazi „unikumot” van lehetőségünk elfogyasztani!

A szerző, Peter B. Zwack, az Egyesült Államok nyugállományú dandártábornoka, ezenkívül elismert Oroszország- és Eurázsia-kutató, előadó és író. 1954-ben született Zwack Péter János¹ és Iris Rogers elsőszülött fiaként. Huszonhat évesen, 1980-ban vonult be az Egyesült

¹ Zwack Péter János (Budapest, 1927. május 21. – Venturina, Olaszország, 2012. augusztus 5.) magyar üzletember, politikus. A Zwack család egyik jeles tagja. 1987 és 2008 között a Zwack Unicum Nyrt. elnök-vezérigazgatója. Üzleti tevékenysége mellett 1990 és 1991 között Magyarország washingtoni nagykövete, valamint 1994 és 1998 között és 2002-ben országgyűlési képviselő.

Államok szárazföldi erőihez, és a tisztjelöltiskolán avatták tisztté. Ezt követően 34 évig katonai hírszerzési és eurázsiai területi tisztként látott el szakmai beosztásokat a legváltozatosabb és kihívásokkal teli szolgálati helyeken, köztük Nyugat-Németországban, Dél-Koreában, Koszovóban, Afganisztánban és Oroszországban. Az Afganisztánban töltött időszakból kiemelkedik, amikor az ottani Összhaderőnemi Hírszerző Művelési Központ igazgatója volt.

Azáltal, hogy 1989 óta több vonatkozásban is foglalkozott Oroszországgal, beleértve a védelmet, a biztonságot, az akadémiai szférát és a politikát, Zwack tábornok egyedülálló perspektívát alakított ki Oroszország és Eurázsia biztonsági ügyeiről egy viharos időszakban, amely magában foglalta a közelmúltbeli viszályokat is, hiszen 2012 és 2014 között az Egyesült Államok rangidős védelmi attaséjaként szolgált az Oroszországi Föderációban.

2015-ben történt nyugállományba vonulásáig katonai pályája során számos magas kitüntetésben részesült, beleértve a Bronzcsillagot, a Kiemelkedő Szolgálatért Érdemérmét és a Becsületrendet. Ezek mellett büszkén viseli a Ranger és az Airborne felvarrókat is. 2015-ben bekerült a Tisztjelölt Iskola Hírességek Csarnokába. Jelenleg a Woodrow Wilson Nemzetközi Tudósközpont – Kennan Intézet² – vezető munkatársa.

Miről is szól ez a könyv? Egy katona naplóját tartjuk a kezünkben, amely a 2008 és 2009 közötti időszakot mutatja be Afganisztánban, benne részvételét a koalíciós erők műveleteiben. Különleges a helyszín, hiszen a világ azon szeglete ez, amely az ősidők óta a történések sűrűjében van. Nagy Sándortól a selyemúton át a gyarmatosítók 18. századi „nagy játszámáján” át a szovjet beavatkozáson keresztül napjainkig, a koalíciós erők kivonásáig, amelyről a média révén magunk is szinte első kézből értesülhettünk.

Egy katona naplója, mondtam fentebb. Mit is jelent ez? Egy sajátos szemléletmódot, hiszen egy hivatásának élő ember objektívjén keresztül ismerkedünk meg a 2008–2009-es évekkel, a szerző ott eltöltött szolgálatának történetével. Ugyanakkor a könyv nem egy szakszavaktól és szakzsargonról hemzsegő, kívülálló számára fogyaszthatatlan termék. A mű inkább egy portré, méghozzá annak az országnak a komplex portréja, melyet a szerző első kézből megismert. Komplex, mert történelmi, földrajzi, kulturális és szociológiai megközelítéssel élt az írás során.

A kézbe vétel után javasolom először a közreműködők rövid hozzászólásait olvasni, hiszen ez jól megalapozza a könyv olvasását. A szerző bevezetőjével folytassuk, amely rövid leírást ad Afganisztánról, kultúrájáról, helyzetéről és a világpolitika aktualitásairól, emellett történelmi kontextusba helyezi az országot az ókortól egészen napjainkig.

Az írás három, jól elkülöníthető részben tárja elénk a kötet tárgyát, melyek megértéséhez segítséget adnak a Kabuli Kurír tudósításai, hírei. Rendkívül hasznosak a kötetben szereplő képek, amelyek a mindennapok embereitől kezdve a katonákon át a fenséges tájig ízelítőt adnak nekünk a világ e szegletéről.

Az első fejezet a megérkezésről, az ország és a helyzet megismeréséről szól. Kapunk egy tömör és lényegre törő ismertetést Afganisztánról és az aktualitásokról. Megtudjuk milyen tapasztalatok segítettek az írótnak abban, hogy gyorsan és hatékonyan beilleszkedjen és megkezdje szolgálatát. Megismerjük Afganisztán etnikai sokszínűségét és az ISAF-misszió előtt álló kihívásokat is. Mindezek mellett olvashatunk a napi munka és szolgálat rutinszerű hétköznapjairól is.

² Az intézetet (Woodrow Wilson International Center for Scholars – Kennan Institute) 1974-ben alapították azzal a céllal, hogy tudományos igényű tanulmányokat végezzen a Szovjetunióról, Oroszországról és a posztsovjét államokról. Napjainkban az intézetet az Egyesült Államok egyik legkiválóbb Oroszország-kutató intézeteként tartják számon.

A második fejezetben a szerző naplószerűen felvillantja előttünk a mindennapok eseményeit, egy katonai tábor életének ritmusát és történéseit. Beszámol a Kabulban és azon kívül, az országban tett szolgálati utazásairól. Olyan, a híradásokban is gyakran említett helyekről olvashatunk, amelyek méltán felkelthetik a magyar olvasók érdeklődését is (Herat, Szalang-hágó, Pandzsír-völgy stb.).

A harmadik fejezetben a Haibar-hágóhoz tett útról és az ahhoz kapcsolódó történelmi eseményekről olvashatunk. Ezután a szerző szolgálatának utolsó hónapjait ismerhetjük meg. Visszatekintés formájában érdekes gondolatokat fogalmaz meg a felkeléssel kapcsolatos műveletekről, majd pedig a búcsú és a távozás krónikáját veti papírra.

Arra biztatok mindenkit – nemcsak a téma iránt érdeklődő „feketeöves” olvasókat –, hogy bátran vegye kézbe és olvassa el ezt a könyvet, élvezze ezt az unikumot!

*Brigadier General (Ret.) Peter B. Zwack:
Afghanistan Kabul Kurier:
One Soldier's Story of the Taliban, Tribes & Loyalties, Opium Trade, & Burqas
Zwack Eurasia Consultancy, LLC, 2021 (angol nyelven)*

VÁSÁROLJON
KÖNYVESBOLTUNKBAN

Könyv- és térképbolt
Nyitva munkanapokon 9.00 és 16.30 között
Cím: 1024 Budapest, Filler utca 14.

shop.hmzrinyi.hu

Végh Ferenc ny. vezérezredes:

NEMZETKÖZI SZAKIRODALMI SZEMLE¹

A SZERZŐRŐL:

Dr. Végh Ferenc ny. vezérezredes (PhD)

AZ AMERIKAI EGYESÜLT ÁLLAMOK A NATO-BAN: A SZÖVETSÉG ALKALMAZKODÁSA AZ ÚJ STRATÉGIAI PRIORITÁSOKHOZ²

A tanulmány szerzőiről: Alexandra de Hoop Scheffer az Amerikai Egyesült Államok Német Marshall Alapítványa párizsi irodájának igazgatója és a transzatlanti biztonsággal foglalkozó kutatási igazgató. Martin Quencez az Alapítvány munkatársa és igazgatóhelyettese.

A szerzők a NATO és az Amerikai Egyesült Államok viszonyának alakulását tárgyalják az új stratégiai prioritások függvényében. Érvelésük szerint a 2021. júniusi NATO-csúcstalálkozón a szövetségesek megállapodtak abban, hogy fellépnek Kínával szemben a Szövetség biztonsági érdekeinek védelme érdekében, mert „Kína kinyilvánított ambíciói és magabiztos magatartása rendszerszintű kihívásokat jelent a szabályokon alapuló nemzetközi rend és a Szövetség biztonsága szempontjából releváns területek számára”. Washington számára győzelmet jelentett, hogy a NATO az Amerikai Egyesült Államok szövetségi hálózata sarokkövéként elismerte a Kína jelentette kihívást, és kiterjesztette a Szövetség túlnyomórészt transzatlanti fókuszát.

Az afganisztáni misszió vége a NATO egy korszakának lezárását jelenti. A Szövetség történetének leghosszabb területen kívüli küldetése lehetővé tette Kína számára, hogy kiépítse katonai és gazdasági erejét. Egyértelmű jelzés, hogy egyre inkább a NATO látókörébe kerülnek Kelet-Ázsia – a Dél-kínai-tenger, Tajvan és Észak-Korea – biztonsági kérdései, és a jövőben sem zárható ki, hogy a Szövetségnek a térségben kell lépéseket tennie vagy reagálnia.

2021 tavaszán tett európai látogatása során Biden elnök jelezte, hogy „Amerika visszatért”, világos vízióval rendelkezik a NATO-ról, és európai partnerek támogatását kéri. Az elnök az Észak-atlanti Szerződés 5. cikkelye iránti újbóli elköteleződése abból az elvárásból indul ki, hogy a NATO foglalkozzon Kína jelenlegi és jövőbeli stratégiai aggályaival, azzal a biztonsági és geopolitikai környezettel, amely drámaian megváltozott az elmúlt 20 évben. Kínának a technológiai verseny, az éghajlatváltozás, a hibrid fenyegetések és ezeknek a NATO-tagállamok politikai kohéziójára gyakorolt destabilizáló hatásai most az Amerikai Egyesült Államok stratégiai napirendjének középpontjában állnak. Ezek a prioritások újra-definiálják a Szövetség célját. Ebben az összefüggésben a NATO 2022-ben bemutatandó új

¹ Az alább szemlézett tanulmányokat 2021 őszén-telén publikálták a nemzetközi szaksajtóban. A bennük foglaltak különösen érdekesek a 2022. februári, Ukrajna elleni orosz agresszió tükrében – A szerk.

² Alexandra de Hoop Scheffer – Martin Quencez: The US in NATO: adapting the Alliance to new strategic priorities. NDC Policy Brief No. 17. NATO Defense College, 27. 10. 2021. <https://www.ndc.nato.int/news/news.php?icode=1621> (Letöltés időpontja: 2021. 11. 30.)

Stratégiai Konceptiója éppen ezeket a változásokat kívánja kezelni, különösen akkor, amikor a Szövetség az Afganisztán utáni korszakba lép.

A szerzők véleménye szerint az Amerikai Egyesült Államok NATO-val szembeni célja rövid távon az, hogy újra felvegye a kapcsolatot a Szövetséggel, valamint hogy együttműködjön a szövetségesekkel szerte a világon. Hosszabb távon a NATO csak akkor marad releváns a Fehér Ház számára, ha a Szövetség hozzájárul a Kínával szembeni stratégiai versenyhez, de jövője nagymértékben függ az amerikai belpolitika alakulásától is. Hosszú távon az a kockázat, hogy Washingtonnak a NATO és az 5. cikk iránti elkötelezettsége a négyéves elnöki ciklus függvénye, ami drámaian gyengítheti a Szövetség hitelességét, valamint az amerikai vezetésbe vetett bizalmat. Az Amerikai Egyesült Államok célja, hogy folytassa a munkát a Szövetségen belüli strukturális kérdések megoldása érdekében, mint például a tehermegosztás és a politikai kohézió, miközben új, a prioritásaihoz jobban illeszkedő partnerségi menetrendet dolgoz ki.

A cikk írói megállapítják, hogy a NATO továbbra is az Amerikai Egyesült Államok globális stratégiai prioritásai által formált „globális szövetség” marad, és továbbra is erősíti együttműködését a „globális partnerekkel”.

Washington egyik hosszú távú célja a különböző amerikai szövetségek és partnerségek integrációja olyan szereplők koherens koalíciójává, amelyeknek közös érdekük Kína visszaszorítása. 2016 óta – a NATO 2030 jelentés szellemében – a Szövetség politikailag egyre elkötelezettebb négy ázsiai–csendes-óceáni partnere – Ausztrália, Japán, Dél-Korea és Új-Zéland (NAC+4 formátumban) – iránt.

Az amerikai–kínai versengés transzatlanti nézeteltérésekhez vezethet, és nemcsak a Kínával szembeni politikában, hanem a stratégiai és földrajzi munkamegosztásban is, ami hatással lehet a NATO hosszú távú kohéziójára. Sok európai ország továbbra sincs meggyőződve arról, hogy az Amerikai Egyesült Államok miként kezeli a Kína által okozott kihívásokat, viszont továbbra is az európai biztonság szavatolójának akarják megtartani Washingtont. Valójában az európaiak megosztottak a tekintetben, hogy a NATO részt vegyen-e a Pekinggel szembeni nagyhatalmi versenyben.

A Szövetség alkalmazkodása ehhez a nagyhatalmi versenyhez rövid távú prioritás Washington számára. Ugyanakkor két strukturális és hosszú távú probléma továbbra is hatással lesz az Amerikai Egyesült Államok szövetségi szerepvállalására: a transzatlanti tehermegosztás és a közös értékek. Ahogy az amerikaiak a katonai doktrínájukat és képességeiket az indiai–csendes-óceáni térségre összpontosítva alakítják, továbbra is arra fogják kérni az európai szövetségeseket, hogy vállaljanak nagyobb biztonsági felelősséget. Míg az amerikaiak elkötelezettek Európa biztonsága mellett, a szilárd, kollektív védelmük egyre inkább az európai képességekre fog támaszkodni. Rövid távon nyilvánvaló prioritást élvez a rakétavédelem és a tengeraltattjárók elleni hadviselés, középtávon különösen a kibertérben és a világűrben jelentkező új kihívások.

Emellett minőségibb megközelítésre lenne szükség a vezetés megosztásánál, mivel a műveleti feladatok nagyobb részének átvételével az európaiaknak nagyobb felelősséget vállalnak a NATO döntéshozatalában. Ez lehetővé tenné a transzatlanti partnerek számára az átmenetet a tehermegosztástól a kockázatmegosztásig.

Az Amerikai Egyesült Államoknak figyelembe kellene vennie az európaiak stratégiai érdekeit és komparatív előnyeit a legsürgetőbb kihívások kezelésekor, beleértve az indiai–csendes-óceáni térségben jelentkező kihívásokat is. Az afganisztáni kivonulás tapasztalatai új érveket adtak az európai döntéshozatali képesség megerősödésének hívei számára a Szövetségen belül (vagy azon kívül). A brexit után az EU stratégiai jelentősége az Amerikai

Egyesült Államok számára valamelyest csökkent. Egy hiteles „európai pillér” megjelenése a NATO-n belül kevésbé valószínű.

Az Amerikai Egyesült Államok a Szövetséget a demokratikus hanyatlás elleni küzdelem alapvető eszközének tekinti, és Washingtonnak foglalkoznia kell a Szövetségen belüli normatív megosztottságokkal, valamint a szövetségesek közötti belső kohézió gyengülésével. Emellett meg kell találnia a megfelelő egyensúlyt az „értékek koalíciója” eszméjének előmozdítása során, ugyanakkor kerülnie kell az olyan szövetségesek elidegenítését, mint Törökország és Magyarország.

Az elkövetkező öt évben az amerikai vezetés válogatosabb lesz, különösen az expedíciós erők külföldre telepítése tekintetében. A válságkezelést, a diplomáciát kiszervezi az európai partnereknek és a regionális hatalmaknak azokon a területeken, ahol Washington megítélése szerint nincsenek létfontosságú érdekei. Ez különösen igaz lesz Afrikában, a Földközi-tengeren és a Közel-Kelet egyes részein.

Washington továbbra is befektet a szövetségekbe, előnyben részesítve az *ad hoc* és a rugalmas kereteket, különösen az indiai–csendes-óceáni térségben (amint azt az AUKUS példája is mutatja), miközben transzregionális együttműködési formátumokat fejleszt a Csendes-óceán és az Atlanti-óceán között. Ebben az átalakulásban a NATO mindaddig fontos eszköz marad az Amerikai Egyesült Államok számára, amíg az Kínát és a technológiai innovációt helyezi előtérbe – zárják mondanivalójukat a szerzők.

A MEDVE TÁPLÁLÁSA: AZ OROSZ HADSEREG LOGISZTIKÁJA³

A szerzőről: Alex Vershinin alezredest 2002-ben avatták harcokszó hadnaggyá. Koreában, Irakban és Afganisztánban szerzett 10 éves frontvonalbeli tapasztalattal rendelkezik. 2014 óta modellező és szimulációs tisztként teljesít szolgálatot a NATO és az Amerikai Egyesült Államok hadseregének koncepciófejlesztési és kísérleti területein, beleértve az amerikai hadsereg fenntartásának harci laboratóriumát, ahol a kísérleti forgatókönyvek készítésének csoportját vezette.

A cikk szerzője az orosz hadsereg logisztikai lehetőségeinek vizsgálatával próbál választ keresni arra a kérdésre, hogy indíthat-e Oroszország nagy mélységű inváziót, vagy csak korlátozott mélységű, logisztikailag támogatható műveletekbe kezdhet.

Egy Ukrajna elleni esetleges orosz agresszió súlyos következményekkel járna az európai biztonságra nézve. Talán még aggasztóbb lenne egy NATO-tag ellen irányuló orosz támadás. Lehet, hogy Moszkva alá akarja ásni a biztonságot például a balti államokban vagy Lengyelországban, de vajon az orosz kormány sikeresen végrehajthat-e nagyszabású inváziót ezekben az országokban? Mivel a közelmúltbeli hadijátékok erre utalnak, a válasz határozott igen – és ez elég könnyen megvalósítható. Az orosz hadsereg három napon belül képes lenne lerohanni a balti államokat.

A legtöbb ilyen hadijáték – mint például a RAND kutatóintézet balti tanulmánya – kész tényként kezeli, hogy az orosz kormány célja a terület elfoglalása és megtartása. Ez dilemmát

³ Alex Vershinin: Feeding the bear: A closer look at Russian Army logistics and the fait accompli. War on the Rocks, 23. 11. 2021. <https://warontherocks.com/2021/11/feeding-the-bear-a-closer-look-at-russian-army-logistics/?fbclid=IwAR02pm4J4iyTwt9gK1Acthd09z6QRmA4pVzsJeI1x0v2miCligqt9U7yiy8> (Letöltés időpontja: 2021. 11. 30.)

jelent a NATO számára: indítson költséges ellentámadást, és kockáztasson súlyos veszteségeket, esetleges nukleáris válságot, vagy fogadja el az orosz megszállást, ami aláásná a Szövetség hitelességébe vetett hitet. Egyes elemzők azzal érvelnek, hogy ezek az orosz területserzések nagy valószínűséggel korlátozottak lennének, egy vagy két városra terjednének ki. Noha ezt a forgatókönyvet természetesen tanulmányozni kell, továbbra is fennáll az aggodalom a jelentősebb invázió megvalósíthatóságával kapcsolatban.

Míg az orosz hadseregnek határozottan megvan a harci ereje ezeknek a forgatókönyveknek a megvalósításához, vajon Oroszország rendelkezik-e megfelelő logisztikai struktúrával, hogy támogassa ezeket a műveleteket? A kezdeti offenzíva során – a harcok kimenetelétől függően – az orosz erők teljesíthetik a közelebbi célokat, de a logisztikai rendszere megköveteli a műveleti szüneteket. Ennek eredményeként egy nagy mélységű területfoglalás valószínűtlen. Az orosz hadseregnek megvan a harci ereje ahhoz, hogy megvalósítsa a forgatókönyvben elképzelt célokat, de nincsenek meg a logisztikai erői ahhoz, hogy ezt egyetlen lépésben, logisztikai szünet nélkül megtegye. Az orosz repülőerők (nagy erőt képviselő harcászati bombázókkal és szárazföldi célokat szelektíven támadó repülőgépekkel) a támadó helikopterek tűztámogatásával valamennyire mérsékelhetik a tüzérségi lőszerfogyasztást.

A NATO-tervezőknek olyan terveket kell kidolgozniuk, amelyek az orosz logisztikai kihívások gyengeségeinek kiaknázására összpontosítanak ahelyett, hogy a harci erőviszonyok egyenlőtlenségét próbálnák kezelni. Ez a terv magában foglalja az orosz hadsereg mélységbe történő beengedését a NATO területére, így az orosz utánpótlási vonalak megnövelését a maximumig, miközben támadja a logisztikai és a szállítási infrastruktúrát, például a teherszállító oszlopokat, vasúti hidakat és csővezetékeket. A határ menti harcok az oroszok számára kedvezők, mivel a rövidebb utánpótlási távolság kompenzálja a logisztikai hiányosságait.

Vasutak és az orosz logisztikai képességek

Az orosz hadsereg logisztikai erőit nem vasutaktól távol eső nagyszabású szárazföldi offenzívákra tervezték. A harcoló egységeken belül az orosz ellátó- és kiszolgáló erők mérete kisebb, mint nyugati társaiké. Csak a dandárok rendelkeznek egyenértékű logisztikai képességgel, de ez nem pontos összehasonlítás. Az orosz alakulatoknak mindössze háromnegyed annyi harcjárműve van, mint amerikai társaiknak, viszont csaknem háromszor annyi tüzérséggel rendelkeznek. Az extra tüzérségi és légvédelmi osztályok eredményeként az orosz logisztikai igények sokkal nagyobbak, mint az amerikai társaiké. Ezenkívül az orosz hadseregnek az összefegyvernemi hadseregeiken belül nincs elegendő számú ellátódandárja – vagy anyagi-technikai támogatódandárja, ahogyan ők nevezik azokat.

A Nemzetközi Stratégiai Tanulmányok Intézete által közzétett Military Balance tíz anyagi-technikai támogatódandárt ad meg, amelyek tizenegy összefegyvernemi hadsereget, egy páncéloshadsereget és négy hadtestet támogatnak. Oroszország nyugati és déli parancsnoksága három-három hadsereggel és három anyagi-technikai támogatódandárral rendelkezik. Az oroszok ütőkártyája a tíz vasúti dandár, amelyeknek nincs nyugati megfelelője. Szakterületük a vasútbiztonság, az építés és a javítás, míg a gördülőállományt polgári állami cégek biztosítják.

Oroszország egyedülálló a vasúti dandárok tekintetében. Ennek oka, hogy az orosz erők logisztikailag a vasúthoz kötődnek a gyártól a katonai körzeti raktárakig, valamint az összefegyvernemi hadseregekhez, és ahol lehetséges, ott hadosztály/dandár szintig. Egyetlen

másik európai nemzet sem használ olyan mértékben vasutat, mint az orosz hadsereg. Ennek az is az oka, hogy Oroszország hatalmas – a távolság az egyik végétől a másikig több mint 9600 km. Gond viszont az, hogy az orosz vasutak széles nyomtávúak. Csak a volt szovjet köztársaságok – köztük a balti államok – és Finnország alkalmazza még mindig az orosz szabványt. A balti fővárosok előtt több átrakóállomás is létezik, de még így is 1–3 napra telhet a vasútállomások elérése és a kirakás megkezdése.

Lengyelországnak csak egy széles nyomtávú vasútvonala van, amely Krakkó régiótól Ukrajnáig tart, és nem használhatják az orosz erők anélkül, hogy előbb elfoglalnák Ukrajnát. Fehéroroszországból Varsóba nincsenek széles nyomtávú vonalak. Ez azt jelenti, hogy az orosz hadsereg vasúti szállítási képessége véget érhet a volt Szovjetunió határainál. Ha az orosz hadsereget az orosz nyomtávú vasúthálózaton túl próbálják ellátni, az arra kényszerítene őket, hogy leginkább a tehergépjárművekre hagyatkozzanak, amíg a vasúti csapatok át nem állítják a vasutat vagy újat nem építenek.

Oroszország tehergépjármű-logisztikai támogatását, amely kulcsfontosságú lenne Kelet-Európa inváziójában, korlátozza a teherautók száma és a műveletek kiterjedése. Egyszerű matematika segítségével kiszámítható, hogy a teherautók milyen távolsáig tudnak működni. Feltéve, hogy a meglévő úthálózat 72 km/h sebességet képes biztosítani, akkor egyetlen teherautó naponta három utat tud megtenni 70–80 km hatótávolsáig: egy óra a berakodás, egy óra az utazás a támogatott egységig, egy óra a kirakodás és egy másik óra, hogy visszatérjen a bázisra. A ciklus háromszori megismétlése összesen 12 órát vesz igénybe. A nap hátralévő részét a járműkarbantartás, az étkezés, a tankolás, a fegyverkarbantartás és az alvás tölti ki. Növelve a távolságot 145 km-re, a teherautó naponta két utat tehet meg, 290 km távolság esetében ugyanaz a teherautó napi egy utat tesz meg. Ezek a feltételezések nem működnek rossz terepen, vagy ahol korlátozott/sérült az infrastruktúra. Ha egy hadseregnek éppen elég tehergépjárműve van ahhoz, hogy 72 km távolságon el tudja látni magát, akkor 145 km esetében az áteresztőképesség 33%-kal alacsonyabb lesz, 290 km-nél ez már 66%-kal csökken.

Az orosz hadseregnek nincs elég tehergépjárműve ahhoz, hogy kielégítse a logisztikai igényeit a tábori raktáraktól 145 km-nél nagyobb távolságra. A 290 km-es hatótávolság eléréséhez az orosz hadseregnek meg kell dupláznia a tehergépjárműinek számát. 400 általános tehergépkocsi szükséges mindegyik anyagi-technikai támogató dandár számára. Az orosz logisztikai követelmények és a szállítási erőforrások megismeréséhez hasznos kiindulópont lehet az orosz összefegyvernemi hadsereg. Mindegyiküknek más az összetétele, de állománytábla szerint minden hadsereghez egy anyagi-technikai támogatódandár tartozik. Minden anyagi-technikai támogatódandárban két szállítózászlóalj van, összesen 150 általános tehergépjárművel, 50 pótkocsival és 260 speciális tehergépjárművel. Az orosz hadsereg nagymértékben alkalmaz ágyú- és rakétatüzérségi tüzet, és a rakétái igen terjedelmes méretűek. Bár minden hadsereg más és más összetételű, egy hadseregben általában 56–90 sorozatvető található. Az egyes indítók feltöltése egy tehergépjármű teljes platóját elfoglalja. Ha az összefegyvernemi hadsereg sorozatvető tüzérsége egyetlen sortüzet löne ki, akkor 56–90 teherautóra lenne szükség a rakétalőszer utánpótlásához. Ez körülbelül a fele az anyagi-technikai támogatódandár tehergépjármű-mennyiségének egy rakétasor feltöltéséhez. Van továbbá 6–9 csöves tüzérsztály, 9 légvédelmi tüzérsztály, 12 gépesített és felderítő-zászlóalj, 3–5 harcokosi zászlóalj, illetve az aknavetők, páncéltörő rakéták és kézi lőfegyverek lőszerai – nem is beszélve az élelmiszerről, a műszaki, illetve egészségügyi felszerelésekről és így tovább. Az orosz hadseregnek sok tehergépjárműre van szüksége csak a lőszer és a szilárd rakomány utánpótlása miatt.

Az üzemanyag- és vízellátás érdekében minden anyagi-technikai támogatódandárnak van egy harcászati csővezeték-zászlóalja. Ezek a csővezetékek kisebb áteresztőképességűek, mint a nyugati megfelelőik, de az új működési terület elfoglalása után három-négy napon belül üzembe helyezhetők. Addig is üzemanyag-szállító gépkocsik szükségesek az üzemanyag-utánpótlás biztosításához. Lehet vitatkozni, hogy az orosz hadseregnek megfelelő-e a működési hatótávolsága ahhoz, hogy elérje céljait az eredeti üzemanyagkészletével, különösen azokkal a tartaléküzemanyag-hordókkal, amelyeket a járművek szállítanak. Ez nem teljesen helyes megközelítés. A harcokocsik és a páncélozott járművek égetik az üzemanyagot, amikor harcban manővereznek, vagy csak üresjáratban várakoznak. Ez az oka annak, hogy az amerikai hadsereg az „ellátó napokat” használja az üzemanyag-fogyasztás tervezésére, nem pedig a hatótávolságot. Ha az orosz hadsereg egy hadművelete 36–72 óráig tart, amint a RAND-tanulmány becsüli, akkor az orosz hadseregnek legalább egyszer fel kell tankolnia, mielőtt a harcászati üzemanyag-csővezetékeket beüzemelnék a műveletek támogatására.

A logisztikai biztosítás fenntartása nehéz feladat

Forgatókönyv a Baltikumban

A Baltikumban végrehajtható nagyszabású orosz műveletek komoly logisztikai kihívásokkal járnának. A kis léptékű műveletek kis erővel is megvalósíthatók logisztikai kihívás nélkül, de nagy léptékben már egészen máshogy áll a dolog. A kész helyzet elé állítás stratégiája megköveteli, hogy az orosz erők lerohanják a balti államokat, és kevesebb mint 96 órán belül felszámoljanak minden ellenállást – még mielőtt a NATO nagyon magas készenléti erői megerősíthetik a védőket. Ez az erő nem állít meg egy orosz támadást, de szárazföldi háborúra kötelezi a NATO-t, megcáfolva a kész helyzet elé állítás célját. A logisztikai biztosítás a fő buktató a művelet tényleges megvalósulásának időszámvetésében. A vasút széles nyomtávú és használható, de az idő túl rövid ahhoz, hogy az elfoglalt kirakóállomásokat újra üzembe helyezzék. A Németország felett kilótt tucatnyi NATO cirkálórakéta tönkretetheti a kulcsfontosságú vasúti hidakat Narvában, Pszkovban és Velikije Lukiban, és amíg nem javítják meg ezeket a hidakat, addig napokra leállhat a Baltikumba irányuló vasúti forgalom. Hasonló a helyzet a tengeren is. A légierő, a dízelmeghajtású tengeralattjárók és a parti telepítésű hajó elleni rakéták kombinációja valószínűleg megakadályozza a Balti-tengeren mindkét fél számára a felszíni flották alkalmazását.

Az orosz hadseregnek elegendő harci ereje van a balti államok elfoglalására, de ez a művelet nem lesz gyors lefolyású, hacsak az orosz kormány nem csökkenti le az elfoglalni kívánt terület mértékét. A logisztikai erők csak egy fokozatosan megvalósuló műveletet támogathatnak, ami nem bontja meg a NATO egységét, hanem időt ad a Szövetségnek a mozgósításra és a terület elfoglalására. Még ha a NATO úgy is dönt, hogy nem veszi birtokba azonnal a területet, tagállamai valószínűleg megbénító gazdasági szankciókat vetnének be Oroszország behódolásáig. Másrészt, például egy teljes jogú tagállam meghódításával, elérhetik a NATO-egység megbontását, de ezt az orosz hadsereg logisztikailag nem tudja támogatni. A téves számítások nagy kockázatával jár, ha azt feltételezzük, hogy mind a harminc tagállamnak deklarálnia kell a NATO 5. cikkelyének életbe léptetését. Papíron ez igaz, de a gyakorlatban, ha csak az Amerikai Egyesült Államok (a harci erő biztosítása érdekében), Németország és Lengyelország (a területhez történő hozzáférés biztosításával) tartaná be az 5. cikket, Oroszország akkor is súlyos konfliktusba kerülne, amely a nukleáris küszöbön túl is eszkalálódhatna.

A lengyel forgatókönyv

Az orosz hadsereg logisztikai kihívásai a lengyel forgatókönyv esetében eltérnek az előzőtől. Kiseb az időkényszer, de nagyobb nehézségek adódnak a távolságok és a széles nyomtávú vasutak hiánya miatt, amelyek a fehérorosz határnál érnek véget. Lengyelországhoz legközelebbi vasútállomás a fehéroroszországi Grodnóban és Bresztben van. Az első 208 km, a második 263 km-re van Varsótól. Egy 145 km képességű hadsereg számára ez egy hosszú utánpótlási vonal.

Kalinyingrád is számításba jöhet egy másik lehetőségként, de ez nem praktikus, mivel az érintett NATO-tagállamok rendelkeznek tengerparttal. A NATO légierejének, haditengerészeti erőinek és a lengyel szárazföldi telepítésű, hajó elleni rakéták kombinált alkalmazása valószínűtlenné teszi a tengeri utánpótlást. A Military Balance szerint állomásozik ott egy orosz hadtest jelentős raktárakkal, de nincsenek támogató logisztikai egységek, amelyek biztosítanák az utánpótlást. A harcoló erőket a logisztikai csapatoknak kellene ezekkel a készletekkel ellátni körülbelül 72 km hatótávolságban. Az ottani helyőrség hosszú ideig ki tud tartani elszigetelten, de nem hajthat végre szárazföldi támadó hadműveleteket. Az orosz hadsereg el tudja érni Varsót, de nem tudja azt elfoglalni logisztikai szünet nélkül, meg kell állnia, hogy átkonfigurálja/javítsa a vasútvonalat, valamint harcászati csővezetéseket, illetve raktárakat építsen. Ahelyett, hogy a balti forgatókönyvhöz hasonlóan néhány napos szünetet tartana, a lengyel forgatókönyvben a szünet akár néhány hétig is eltarthat. Ez lélegzethozottatja a NATO-t, és időt ad a harci erő kiépítéséhez.

Amikor az orosz erők tömegesen vonulnak fel az ukrán határnál, akkor a konfliktus értékelésénél nagyon fontos a logisztika előkészületek meghatározása, a logisztikai erők felhalmozódásának és az utánpótlási célú raktárak kialakításának a nyomon követése. Ez az orosz szándékok komolyságának értelmezésére a legjobb módszer, nem pedig az oda áttelepített zászlóalj-harccsoportok számbavétele. A logisztikai felkészülés mérete és mértéke pontosan megmutatja, hogy az orosz hadsereg milyen mértékű és mélységű műveletet tervez.

Orosz stratégiai tartalékok

Oroszország megerősítheti a Nyugati Katonai Körzetet az ország más részeiről, hogy növelje annak logisztikai képességeit, de nem sokkal, mert a NATO képes horizontálisan eszkalálni a konfliktust azáltal, hogy fenyegeti a legtöbb orosz hadszínteret. Az orosz vezérkar ezt nem hagyhatja figyelmen kívül. Ennek eredményeként csak az orosz Központi Katonai Körzetet, valamint a Keleti Katonai Körzet egyes területeit nem fenyegeti külső veszély, így csak azok képesek megerősíteni a Nyugati Katonai Körzetet. Az általuk biztosított logisztikai erőket azonban lekötik a velük érkező harcoló erők. Az orosz hadseregben nincs extra tehergépjármű-mennyiség, mert mindegyik hozzá van rendelve harcoló erőkhöz.

Az orosz hadsereg egyik erőssége egy balti vagy lengyelországi háborúban az lenne, hogy képes tartalékosokat és polgári teherautókat mozgósítani. Oroszország még mindig hatalmas mobilizációs kapacitással rendelkezik nemzetgazdaságában, ami a második világháború és a hidegháború öröksége. A civilek mozgósítása a háború megvívására azonban jelentős gazdasági költséggel jár.

Az országon belüli politikai stabilitás megőrzéséhez pedig az kell, hogy az orosz emberek elhiggyék, hogy az országukat védik. Nem fogják eltérni, hogy férjek, fiak és apák Putyin szeszélyére induljanak háborúba. Az orosz kormány utoljára az első csecsen háború (1994–1996) idején támaszkodott erősen a hadkötelesekre és tartalékosokra. Két hónapon belül nagy háborúellenes mozgalom bontakozott ki, melynek élén a katonák anyjai álltak.

Oroszország és a megmászhatatlan tények

Az orosz hadsereg számára nehéz feladat logisztikai szünet nélkül szárazföldi offenzívát végrehajtani több mint 145 km (90 mérföld) távolságban a volt Szovjetunió határain túl. A NATO számára ez azt jelenti, hogy kevésbé aggódhat egy balti államok vagy Lengyelország elleni jelentős orosz invázió miatt, és nagyobb hangsúlyt fektethet az orosz logisztikai hiányosságok kiaknázására azáltal, hogy távolabb vonja az orosz erőket utánpótlási raktáraitól, és általánosságban támadja az orosz logisztikai infrastruktúra és logisztikai erők szűk keresztmetszeteit. Ez azt is jelenti, hogy Oroszország nagyobb valószínűséggel fog korlátozott mélységű támadást indítani (elfoglalni az ellenséges terület kis részeit), amely logisztikailag fenntartható, 145 km-es hatótávolságon belül esik, nem pedig egy jelentősebb inváziót, az ellenfelet kész tények elé állító, nagyszabású műveleteket kiváltó stratégiát kockáztatni.

Orosz szemszögből nem úgy tűnik, hogy az ellenfelet kész tények elé állító, Lengyelországon át indítandó, nagyszabású, nagy mélységű műveleteket vagy villámháborút tervezve építik ki logisztikai erőit. Ehelyett az orosz kormány ideális hadsereget alakított ki az „aktív védelem” stratégiájához. Az orosz kormány olyan fegyveres erőben gondolkodik, amely kiválóan alkalmas a hazai földön vagy határai közelében harcolni, és nagy mélységű tűzcsapásokat alkalmazni. Nem képes azonban tartós szárazföldi offenzívára messze az orosz vasutaktól jelentősebb logisztikai leállás vagy a tartalékok tömeges mozgósítása nélkül.

Oroszország szándékait jelenleg egyre nehezebb megfejteni. Mindazonáltal, ha elemezzük a katonai logisztikai képességeit, akkor a NATO betekintést nyerhet abba, hogy mit tervezhet Moszkva a következő lépésben – és mit tehet a Szövetség saját érdekei védelmében.

MI VOLT A HIBA AFGANISZTÁNBAN?⁴

A szerzőről: Dr. Todd Greentree egykori külügyminisztériumi hivatalnok, politikai-katonai beosztásban szolgált öt konfliktusos országban, köztük Salvadorban (1980–1984) és Afganisztánban (2008–2012). Az Oxfordi Egyetemen a háború fókuszának változó természetét kutató központ (Changing Character of War Center) tagja, emellett az Új-Mexikói Egyetem Globális és Nemzetbiztonsági Politikai Intézetében tanít. Publikált a Közép-Amerikában lezajlott felkelésekről és azok leverésének tanulságairól, valamint számos cikket írt Afganisztánról, amelyek a Stratégiai Tanulmányok folyóiratában (Journal of Strategic Studies), a War on the Rocks honlapon és másutt jelentek meg.

Az afgán háború kritikusi azt állították, hogy az mindig is megnyerhetetlen volt. Ez a cikk azzal érvel, hogy a háború abban a formájában volt megnyerhetetlen, ahogyan megvívták, és alternatív megoldást keres a Salvadorban lezajlott felkelések és azok leverésének tanulságai alapján. Megállapítja, hogy a stratégia politikai és katonai diktátumának tiszteletben tartása szükségtelessé tette volna az Amerikai Egyesült Államok leghosszabb külföldi háborúját, és figyelmeztetést intéz azokra a háborúkra vonatkozóan, amelyeket az amerikaiak a jövőben megvívhatnak.

⁴ Todd Greentree: What Went Wrong in Afghanistan? The US Army War College Quarterly: Parameters Vol. 51, No. 4, 17. 11. 2021., 7–21. <https://press.armywarcollege.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=3088&context=parameters> (Letöltés időpontja: 2021. 12. 13.)

A kudarc megítélése

Mi történt Afganisztánban? Miért veszített egy minden hatalmi eszköz tekintetében túlsúlyt élvező, győztes háborúira büszke nemzet egy alsóbbrendű és népszerűtlen szélsőséges mozgalommal szemben? Ez a forgatókönyv nem az első alkalom volt, hogy az Amerikai Egyesült Államok bajba kerül, és nem valószínű, hogy ez volt az utolsó ilyen beavatkozás. Az öngerjesztett vereség komoly probléma, mert nincs garancia arra, hogy legközelebb elkerülhetők lesznek a következmények, különösen, ha ismét figyelmen kívül hagyjuk a stratégia alapvető parancsait. Emiatt bölcs dolog megjegyezni, hogy a megvívott háborúk előrevetíthetik a jövő háborúit, még akkor is, ha az Amerikai Egyesült Államok a nagyhatalmi versenyre és egy nagy háború kilátására helyezi a hangsúlyt. Az afgán háborút rendkívül jól dokumentálják a hiteles történetek, az afganisztáni újjáépítési különleges főmegbízott hivatalos jelentései, valamint a háború empirikus problémáit vizsgáló társadalomtudományi kutatások.

A katonai vezetők és politikusok nyomós okokat hangoztattak amellet, hogy folytassák a műveleteket Afganisztánban, holott a tálibok előrenyomulásának megállítása valószínűtlennek tűnt, de az érvek nem ingatták meg Joe Biden elnök azon meggyőződését, hogy Afganisztán már nem éri meg az árát, még akkor sem, ha a távozás a terrorizmus növekedésének és sok afgán javát szolgáló haladás feladásának a kockázatával jár. Bármilyen becstelen is volt a végkifejlet, az elnök döntése, hogy szeptember 11-ének huszadik évfordulója alkalmából kilép, legalábbis egyelőre elvonta az Amerikai Egyesült Államok figyelmét a fokozódó nagyhatalmi versenyről. Bár a kivonulás – rövid távon – kínosnak tűnik, annak is igaza van, aki szerint az afgán háború hosszú távú megítélése továbbra is korai. Sajnos nem túl korai a stratégiai kudarc közvetlen árát felmérni: legalább 2324 amerikai katona esett el, és ezer milliárd dollárnyi volt a kiadás, nem számítva három tucat koalíciós tagnak a veszteségeit. A szankcionált erőszak aránytalanul nagy volt, mintegy 160 ezer afgán személy halt meg a 2001. szeptember 11-én elhunyt 2996 emberrel szemben. Egy túlságosan ambiciózus demokratikus államépítési projekt romokban hever. Az iszlám szélsőségesek megerősödtek ahelyett, hogy gyengültek volna; és egy instabil régióban vákuum alakult ki, amelyet olyan ellenséges felek töltenek be, mint Kína, Irán, Pakisztán és Oroszország.

A cikk szerzője ahhoz, hogy számba vegye Amerika elhúzódo elkötelezettségét e véres, zűrzavaros háború mellett, egy fontos kritériumot vizsgál: az eredményeket. Milyen mértékben érte el az Amerikai Egyesült Államok a politikai céljait Afganisztánban? A kivonulás hívei hangsúlyozzák, hogy bármilyen vitás kimenetelű is volt, a terrorellenes hadműveletek teljesítették azt az eredeti célt, hogy kellően meggyengítsék az al-Kaidát és más terrorista szervezeteket. Azt állítják továbbá, hogy a háború végig megnyerhetetlen volt, és hiábavaló volt a folyamatos részvétel a tálibok elleni küzdelemben. Bármilyen meggyőzők is ezek az ítéletek, nem veszik kellőképpen figyelembe azokat a politikai, stratégiai és teljesítménybeli hiányosságokat, amelyek a stratégiai kudarcot okozták. Mennyire pontosan képzelték el az amerikai kormányzatok a háború természetét és jellegét? Megfontolták-e a választott cselekvési mód alternatíváit? Mennyire volt időszerű az újraértékelés és az alkalmazkodás? Optimálisan kezelték-e a kapcsolatokat a szövetségesekkel és a partnerkormánnyal? Mennyire használták hatékonyan a hatalom eszközeit? Az Amerikai Egyesült Államok a saját érdekei ellen cselekedett?

Az afganisztáni háború megnyerhetetlen volt – úgy, ahogyan vívták

Egy másik kulcsfontosságú értékelés az eredményekkel kapcsolatban nyilvánvaló – a kudarc nem volt elkerülhetetlen. Az afgán háború megnyerhetetlen volt – úgy, ahogyan megvívták. Bár gyakran figyelmen kívül hagyják, Amerika leghosszabb külföldi háborúja nem 2001-ben

kezdődött, hanem több mint 40 évvel ezelőtt a globális hidegháborún belüli konfliktusként. Amikor a szovjetek 1979 decemberében megtámadták Afganisztánt, belekeveredtek egy tartós beavatkozásba, hogy stabilizálják a kommunista forradalmat, amely szembesült az iszlám ellenreakciójával, és irányíthatatlanná vált. Míg Washington számos szankciót vetett ki Moszkva megbüntetésére, felfegyverezte a mudzsahedeket, akiket Carter elnök „szabadságharcosoknak” nevezett. Ők együtt erősödtek Ronald Reagan elnök és a CIA támogatásával, akik programot indítottak az iszlám szélsőségesek – többek között Oszama bin Laden – megtartására.

A mudzsahedek az afgán háborút a szovjetek „vérző sebévé” változtatták, és 1989-ben kivonulásra kényszerítették őket, ezzel 1991-ben hozzájárultak a szovjet rendszer csődjéhez és összeomlásához. A leghívebb tagok tálibokká reformálták magukat, és Pakisztán segítségével a rend helyreállítása érdekében kampányoltak Afganisztánban. Vallási központjuknak Kandahárt foglalták el, majd 1996 szeptemberében Kabult. Iszlám Emirátusnak nyilvánítva magukat brutális fundamentalista rezsimet indítottak el, amelyet a saria igazságszolgáltatás durva formájával irányítottak. Üdvözölték bin Laden visszatérését is. A mudzsahedek Amerika célját szolgálták, és akkoriban senki sem hangoztatta komoly aggodalmát az iszlám dzsihád veszélyeivel kapcsolatban. Tisztánlátásra lett volna szükség ahhoz, hogy észrevegyék, a hidegháborúnak ezek a magvai hogyan hozzák meg a terrorizmus mérgező gyümölcsét 2001-ben. Ugyanilyen elképzelhetetlen volt, hogy az Amerikai Egyesült Államok afganisztáni intervenciója – akárcsak a szovjetek botladozása – több tucat koalíciós tagot magával rántva, 20 évnyi afgán tragédiát okoz.

A váratlan események nem fedhették el a központi problémát: Afganisztán megnyerhetetlen volt – úgy, ahogyan harcoltak ellene. Az *Enduring Freedom* művelet jól indult. Az afganisztáni invázió 2001. október 7-én kezdődött, jogos okkal és világos célokkal, ahogy George W. Bush főparancsnok elrendelte: megsemmisíteni az Amerikai Egyesült Államokat szeptember 11-én megtámadó al-Kaidát, és megdönteni az Iszlám Emirátust, amely befogadta őket. Az 1980-as évekhez hasonlóan a CIA élen járt kisszámú félkatonai egységek bevetésével, akik az amerikai és a szövetséges különleges műveleti erők mellett precíziós irányítású fegyverekkel felfegyverzett repülőgépekkel támogatták a szövetséges afgán szárazföldi erőket északon és délen. December elejére felszámolták az al-Kaidát és a tálibokat. Ez egy hagyományos győzelem volt, amit nem szokványos eszközökkel értek el.

A politikai-diplomáciai fellépés kiegészítette a katonai sikereket. Miközben a légi és a földi hadműveletek folytatódtak, a tárgyalások során újraalkották Afganisztánt mint iszlám köztársaságot, és támogatták Hamid Karzai ideiglenes elnököt. Ebben a korai szakaszban az erő és a diplomácia harmóniában működött. A modell nem a proxyháború volt, hanem egy közös vállalkozás, amelyben a nagy aszimmetriák és a merőben eltérő kultúrák ellenére a nemzetközi és az afgán partnerek megosztottak erőforrásokat, kockázatokat és közös érdekeket – legalábbis elvben.

E vállalkozás után irányt tévesztettek. 2001 decemberében bin Laden Pakisztánba menekült. 2002 márciusában az *Anaconda* művelet a távoli, hideg és magasan fekvő Shah-i-Kotvölgyben felszámolta az al-Kaida és a tálibok végső ellenállását. A váratlanul nehéz és elhúzódó csata azonban előrevetítette a megfoghatatlan és elszánt ellenséggel való küzdelem kihívásait Afganisztán nehéz terepviszonyai között. Politikai oldalon a közös vállalkozás gyorsan bajba került, és soha nem konszolidálódott teljesen. Afganisztán többnemzetiségű iszlám lakossága, törekeny politikai klánjaival, illetve a háború és a rossz kormányzás által korrodált társadalmával rosszul párosult a nyugati államépítési erőfeszítések által előirányzott intézményi és liberális átalakulással. A jelentős fejlődés ellenére ez a keveredés a legrosszabbat hozta: átható korrupciót, amelyet több milliárd dollárnyi külföldi segély

táplált; több szereplő – köztük az Amerikai Egyesült Államok – egyszerre versengett egyes hadurak korlátozásáért vagy éppen mások felkarolásáért; feloldhatatlan súrlódások keletkeztek egy félig kigondolt demokrácia és egy hipercentralizált állam között, amelyet egy kvázi monarchikus előjogokkal, de korlátozott hatalommal rendelkező elnök vezet. 2009-re a bizalom olyan mélyen megromlott, hogy Karl Eikenberry nagykövet két szigorúan titkosított üzenetet küldött személyesen Hillary Clinton külügyminiszternek, melyekben számos panaszt fogalmazott meg az afgán partnerekkel kapcsolatban, és bírálta Karzai elnököt is mint „nem megfelelő stratégiai partnert”.

A rend megteremtésének elsőbbséget kellett volna élveznie, az Amerikai Egyesült Államok stratégiai magatartása azonban az instabilitás forrásává vált. Az úgynevezett globális terrorizmus elleni háborút kétszeresen félreértelmezték – egyrészt a jó és a rossz egzisztenciális harcaként, másrészt a terror elleni háborúként (márpedig a terror egy módszer, nem pedig ellenfél). Kritikus módon az amerikai hatalom összekeverte a tálibokat az al-Kaida vadászataival. Irak megszállásának, illetve a demokráciának a Közel-Keletre történő behozatalának terve Afganisztánt másodlagos szintérré redukálta, és a szövetségeseiket akaratlanul is nem egy, hanem két ingoványba juttatta.

Az amerikai vezetők inkább a terroristák elleni harcot helyezték előtérbe, az úgynevezett nemzetépítést a kisebb hatalmakra bízták. Miközben a különleges műveleti erők a terrorizmus elleni globális háborút vívták, a koalícióhoz csatlakozott kisebb országok az ISAF keretében a fennmaradó *ad hoc* feladatokat végezték, például a tartományi újjáépítési csoportokban. A Bush-kormány vonakodva beleegyezett, hogy ezekbe a szélesebb körű vállalkozásokba fektessen be, de folyamatosan túlbecsülte mind az erő alkalmazhatóságát, mind pedig Amerika képességét, hogy átalakítsa Afganisztán természetét.

Alkalmi gerillák és alkalmi ellenfelkelők

Az egyik tévhit a másikhoz vezetett: az al-Kaida vereséget szenvedett, maradványai szökésben voltak; a tálibok felhagytak a harcokkal, emirátusukat megdöntötték; a helyzet stabilizálást követelt. A rendteremtés azonban ellentmondott a terroristavadászatnak. Ahogy a külföldi erők beáramlottak, keresték a harcot. A tálibok oldalára állt pastuk többsége csekély rokonszenvvel viseltetett az al-Kaida arabjai iránt, és nem is érdekelte őket a nemzetközi terrorizmus; elfogadták a koalíciós erőket, mert azt ígérték, hogy véget vetnek az afganisztáni káosznak. Mindazonáltal minden korábbi és feltételezett tálib a válogatás nélküli koalíciós hajtóvadászat célpontjává vált. Miközben a pastu törzsi földek zugaiból kiirtották a harcosokat, olyan incidensek történtek, mint a násznépek és kormányzati delegációk sorozatos bombázásai. A harcok pedig több tízezer civil áldozatot követeltek az évek során. A nép sérelmei egyre nőttek, és a felkelés újraéledt. David Kilcullen, a felkelés elleni műveletek ausztrál szakértője fogalmazott meg egy találó aforizmát: „Az afgánok alkalmi gerillák voltak, akik azokkal a külföldi hitlenekkel harcoltak, akik történetesen az ő területükön voltak.” Ugyanez fordítva is igaz volt.

Pontosan milyen eredményt vártunk a tálibok elleni harctól? A küldetés homályossá és háttározatlan végűvé vált, összetévesztve a terrorizmus elleni küzdelemmel, de valamiképpen stabil és demokratikus Afganisztánt kívántak felépíteni azáltal, hogy legyőzzék azokat a felkelőket, akik nem jelentenek közvetlen veszélyt az Amerikai Egyesült Államokra és partnereire. Az sem volt világos, hogy az eszközök hogyan egyeznek a célokkal: ez a stratégiai hibák alapvető forrása. Két évtizeden át az ISAF küzdött a kezdeményezésért, stabilizáció és újjáépítési küldetéseket hajtott végre, de soha nem tudta feladni a harci műveleteket.

Az erő alkalmazhatóságának korlátai abban rejlettek, amit Rupert Smith brit tábornok úgy nevezett, hogy „háború a nép körében”. Amerikának 2006-ig tartott, amíg felismerte a tálibok átcsoportosítását, majd további három évbe telt, beleértve az elnökválasztást, majd közel egy évnyi tanulást és tanácskozást, mielőtt az Amerikai Egyesült Államok alkalmazkodott, és megjelentek azok a szabályzatok, amelyek segítséget nyújtottak a parancsnokoknak a felkelés elleni műveleteik tervezésében és végrehajtásában.

2009-ben a Fehér Ház új stratégiát hirdetett, ami valójában a „külföldi belső védelem”, valamint a „belső védelem és fejlesztés” doktrínák megkésített újjáéledését jelentette. A tálibok megerősödésével azonban nemigen volt más választás, mint – ahogy azt 2009 decemberében Barack Obama elnök bejelentette – 130 ezer főre emelni az amerikai és a koalíciós csapatok létszámát Afganisztánban, az afgán biztonsági erők létszámát pedig 400 ezer főre tervezték. Egy rövid időre a haderőarány összhangba került, hogy megfordítsa a romló biztonsági helyzetet.

Bár az Amerikai Egyesült Államok nemzetbiztonsági rendszere működni látszott Afganisztánban, az elképesztően széttagolt intézményi apparátus számtalan ellentmondást kezeletlenül hagyott, és bonyolultabbá tette a háborús helyzetet. Például az amerikai hadsereg annyira a háborúra koncentrált, hogy a pénz „fegyverrendszerre” vált, míg a külföldi segélyek az állam korruptségát és függőségét erősítették. A kábítószer, az illegális ópiumtermelés továbbra is az ország második legnagyobb bevételi forrása volt, amelynek nagy része a tálibok kasszájába folyt be. Az Amerikai Egyesült Államok jócskán fizetett Pakisztán együttműködéséért, miközben hiányzott a befolyása ahhoz, hogy megállítsa a tálibok kettős támogatását.

Az őszinte szándékok ellenére az Amerikai Egyesült Államok soha nem kerekedett felül a George W. Bush vezette eredeti irányvonalon. Amerika számára Afganisztán egy csatátér maradt, és nem egy ország. Ezt a hasonlatot mi sem jelképezte jobban, mint az országot körülvevő ISAF-erődítmények. Bármennyire is alkalmasak voltak a csapatok védelmére és hadművelési platformként való szolgálatra, ezekből a mindenütt jelen lévő HESCO típusú gyorstelepítésű építőelemekből hiányzott az egyetlen üzenet, amelyre az afgánoknak leginkább szüksége volt: a tartós elkötelezettség érzése.

A tárgyalásokkal folytatott hosszas kacérkodás után a mindenütt jelen lévő afgán–amerikai közvetítő, Zalmay Khalilzad 2020 februárjában végül megtalálta a kivonulást igazoló magyarázatot, amely azonban gyengécske volt. A megállapodás legitímálta a tálibokat azáltal, hogy közvetlenül foglalkozott vezetőivel, megalázta a kormányt azzal, hogy kizárta a tárgyalásokból, és kötelezte Washingtonot a teljes kivonulásra azon kétes tálib ígérek alapján, hogy az elszakad az al-Kaidától és nemzeti béketárgyalásokat folytat.

Tévedés az a kritikátlanul elfogadott állítás, hogy Afganisztán valamilyen módon végtelen háború volt. Minden háború véget ér; leginkább az számít, hogy hogyan végződnék. A kivonulás nem a háború befejezése, és a tárgyalásos kivonulás nem tárgyalásos béke. Ezek stratégiai választás kérdései. Három elnök – Bush, Obama és Trump – is szerette volna csökkenteni a tétet Afganisztánban, de nem tette meg. A Biden-kormányzat végül határozottan megtette ezt. A kivonulás, amelyet a helyi kormány gyors összeomlása és a tálibok győzelme kísért 2021 nyarán, csupán a csúcspont volt.

Lehetett volna Afganisztán egy siker a bukás helyett?

Hozhatott volna Afganisztán sikert a kudarc helyett? Volt rá precedens. Az 1980-as években Salvador volt az Amerikai Egyesült Államok egyetlen jelentős elkötelezettsége a felkelésellenes küzdelemben Vietnám és az afganisztáni, illetve iraki háborúk között. A beavatkozás véres,

zavaros és ellentmondásos volt, de sikerrel járt. Nem egyszerűen a véletlen köti össze a salvadori háborút Afganisztánnal. Az 1970-es évek végén mindkét ország instabilitásba süllyedt. Akkor a Carter-kormányzat megkezdte az afgán mudzsahedek felfegyverzését és megalapozta az amerikai támogatást a közép-amerikai felkeléstámogató és felkelésellenes műveletek terén.

1979 nyarán a sandinista párt győzelmet aratott Nicaraguában az ottani, amerikai támogatást élvező diktátor felett. A szomszédos Salvadorban is ért egy baloldali felkelés. Hogy elkerüljön egy újabb közép-amerikai veszteséget, a Carter-adminisztráció kihasználta az 1979. októberi reformista puccsot, hogy kényelmetlen partnerséget alakítson ki a salvadori fegyveres erők és a Kereszténydemokrata Párt között azzal a céllal, hogy egy demokratikus államot építsenek fel, ahol korábban egyetlen ilyen sem maradt fenn. Az új kormány változást kínált, de biztonsági erők és a jobboldali szélsőségesek által támogatott állami terrorizmus is megtette a hatását, hiszen a halálosztagok felszámolták a forradalmárokat, és félelmet keltettek a lakosságban. 1981-re a háború elhúzódó felkeléssé fajult. A következő három évben ez folytatódott. A változást az jelentette, hogy Washington elkötelezte magát egy politikai-katonai stratégia mellett, amelyet „reform elnyomással” néven emlegettek, és ahol a felkelésellenes tevékenység kiegészítette és megerősítette az államépítést.

Vietnám tragédiája még mindig friss emlék volt az amerikai közvélemény és a fegyveres erők körében, és jelentős stratégiai korlátnak bizonyult. Reagan biztosította a nyilvánosságot, hogy nem áll szándékában amerikai csapatokat harcba küldeni Közép-Amerikába. Ez volt a „vörös vonal”, amit Amerika nem volt hajlandó átlépni. Az erő alkalmazása helyett a figyelmet a salvadori fegyveres erők kiképzésére és segítésére összpontosították. Az 1980-as évek közepére az egymást követő választásokat nagy részvétellel tartották még a vitatott területeken is, és a helyi hadsereg teljesítménye fokozatosan javult. Az Amerikai Egyesült Államokban enyhült az aggodalom, amikor nyilvánvalóvá vált, hogy a helyzet nagyjából stabilizálódott. A győzelem – valójában a háború befejezésének bármilyen formája – nem volt már cél Közép-Amerikában, ahogy később Afganisztánban sem. Maga a hidegháború is egy nyílt végű konfliktus volt. És bár Salvador kérdése okozott még kongresszusi vitákat, Reagan és Bush is képes volt kezelni a beavatkozást. A chapultepeci békeszerződés 1992-es aláírásával a háború végleg véget ért. A salvadori polgárháború elhúzódott, de nem volt végtelen.

A háború afganisztáni módja

Afganisztánban létezett konkrét lehetőség a megoldásra, de azt elutasították. 2001. november közepére a tálibok Kabul elhagyásával jelezték emírségük bukását. Omar molla, a tálib hívek parancsnoka Kandahárból Pakisztánba menekült. Ennek a győzelmi pillanatnak és az új afgán kormány megalakulásának Bonnban a háború befejezéséhez kellett volna vezetnie, de sajnos nem így történt. Miközben a koalíciós erők ellenségeket kerestek, és az amerikai harcmodort követték, valami más történt. A nagyon eltérő afgán harcmodornak megfelelően tálibok ezrei, a korábbi kabinet minisztereitől a fiatal újoncokig felhagytak a küzdelemmel, és bevonultak, hogy hűséget esküdjenek a győztes oldalnak. Karzai újkori kormánya kész volt beleegyezni abba, hogy nem büntet. Szinte az összes tálib pastu nemzetiségű volt. Targyalásra törekedve elismerték új vezetőjük, Hamid Karzai tekintélyét, aki osztozott iszlám identitásukban és hagyományos legitimitációval rendelkezett mind a popalzai törzsből származó dél-pastu arisztokratáknak, mind pedig a bonni loja dzsirga konszenzusos támogatása miatt.

Karzai régóta kapcsolatban állt a tálibokkal. Annak ellenére, hogy 1999-ben meggyilkolták az apját, és alig hetekkel korábban megpróbálták megölni, „testvéreimnek” nevezte őket. Bármennyire is érthetetlen volt ez a megbékélés a nyugatiak számára, illeszkedett az afgán politika gördülékeny pragmatizmusához, és stratégiai jelentőségű volt. A szándék az volt,

hogy megnyugtassák és elválasszák őket pakisztáni pártfogóiktól, közben megszilárdítsák Karzai vezetését, és megteremtsék az alapot Afganisztán stabilizálásához.

Amikor Karzai és más afgánok támogatták néhány tálib képviselő meghívását a bonni konferenciára, a Bush-kormányzat megvétózta az ötletet. A tapasztalt ENSZ-tárgyaló, Lahdar Brahimi később „eredendő bűnnek” nevezte ezt a tettet. Az Amerikai Egyesült Államok vezetői egyszerűen nem voltak felkészülve annak elfogadására, hogy a győzelem utáni nagylelkűség a legjobb módja a háború befejezésének és a rend megteremtésének Afganisztánban. Ehelyett a CIA és a különleges műveleti erők, valamint a készséges afgán partnerek hozzáláttak a tálibok meggyilkolásához vagy elfogásához, ezzel felkelést provokáltak ott is, ahol az addig nem létezett.

Washingtonnak és szövetségeseinek a rend helyreállítására, a kiképzésre és egy fenntarthatóbb létszámú, talán 50 ezer fős afgán biztonsági erő támogatására kellett volna összpontosítaniuk. Hallgatnunk kellett volna az afgánokra; az ő háborújukat be kellett volna fejezni. Ehelyett az amerikaiak az irányítás átvételével örvénybe kerültek. Ahogy Clausewitz megjegyezte, „a háborúban a túl kicsi erőfeszítés nemcsak kudarcot, hanem kárt is eredményezhet”. Ugyanez igaz a túlzott, oktalanul alkalmazott erőre is.

Következtetés: a józan ész kudarca

Az afgán háborúban a stratégiai kudarc nem arról szólt, hogy a gyengék hogyan győznek, hanem arról, hogy az erősek hogyan veszítenek. Ez nem volt sem előre elrendelt, sem a véletlen műve. A terrorizmus elleni küzdelem sürgőssége ellenére a tálibok elleni háború kudarcot vallott, és nem a nemzeti érdeket szolgálta. A probléma lényege ismét az amerikai külpolitika régóta bizonyított és nagyrészt figyelmen kívül hagyott túlmilitarizálása volt. A salvadori modell használatával – amely kiegyensúlyozta a politikai és a katonai stratégiákat, miközben távol tartotta az amerikai csapatokat a harctól – elkerülhették volna a szükségtelen háborút.

Ha az amerikai hadsereg volt a kudarc eszköze, akkor a hiba az afganisztáni helyzet félreértése és a stratégia alapvető előírásainak figyelmen kívül hagyása volt. Itt a felelősség az Amerikai Egyesült Államok kulcsfontosságú döntéshozóira hárul, akik azt hitték, hogy katonai ügyekben urai a technológia által vezérelt forradalomnak. Nem korlátozta őket az a politikai kényszer, amely távol tartotta a harcoló erőket Salvadortól, és mint az Amerikai Egyesült Államok vezetői, akik figyelmetlen arroganciával vitték véghez a katasztrófát Vietnámban, zseniálisak lehettek volna, de meggondolatlanul viselkedtek. Legközelebb jobban lehet és kell is csinálni.

FELHASZNÁLT IRODALOM

- De Hoop Scheffer, Alexandra – Quencez, Martin: *The US in NATO: adapting the Alliance to new strategic priorities*. NDC Policy Brief No. 17. NATO Defense College, 27. 10. 2021. <https://www.ndc.nato.int/news/news.php?icode=1621>
- Greentree, Todd: *What Went Wrong in Afghanistan?* The US Army War College Quarterly: Parameters Vol. 51, No. 4, 17. 11. 2021., 7–21. <https://press.armywarcollege.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=3088&context=parameters>
- Vershinin, Alex: *Feeding the bear: A closer look at Russian Army logistics and the fait accompli*. War on the Rocks, 23. 11. 2021. <https://warontherocks.com/2021/11/feeding-the-bear-a-closer-look-at-russian-army-logistics/?fbclid=IwAR02pm4J4iyTwt9gK1Acthd09z6QRmA4pVzsJel1x0v2miCligq9U7iy8>

Gál Csaba ny. ezredes:

KATONAI ÉS HADITECHNIKAI HÍREK, INFORMÁCIÓK A NAGYVILÁGBÓL

A SZERZŐRŐL:

Gál Csaba ny. ezredes, katonai elemző, szakíró

AZ AMERIKAI CSAPATOK MÉG ÉVEKIG IRAKBAN MARADHATNAK

Frank McKenzie tengerészgyalogos vezérezredes, az Amerikai Egyesült Államok Központi Parancsnokságának parancsnoka nem sokkal a 2022. április 1-jei nyugállományba vonulása előtt nyilatkozott országa iraki katonai szerepvállalásáról.¹ A 2003. március 20-án kezdődött *Iraki Szabadság* művelet 19. évfordulóján mintegy 2500 amerikai katona tartózkodott Irakban a helyi kormány meghívására, és szigorúan csak tanácsadói és segítői feladatokat láttak el. Az iraki kormánnyal folytatott tárgyalások eredményeként 2021 végén hivatalosan befejeződött az amerikai katonák részvétele a harci cselekményekben. McKenzie szerint Irak újabb lépést tett védelmi szuverenitásának erősítése érdekében, ugyanakkor kíváncsian várja, hogyan sikerül ezt a célt elérni az iráni bázisú ellenálló csoportokkal szemben. Nem teljesen ért egyet az iraki elképzelésekkel, mert talán gyorsabban és hatékonyabban is lehetne cselekedni. Úgy tűnhet, hogy az iraki erők folyamatos képzése, a katonai vezetőknek nyújtott tanácsadás és a fegyverszállítmányok elősegíthetik, hogy a biztonsági erők hatékonyan működhessenek. Olyan állapotot kell teremteni az országban és a biztonsági erőknél, hogy amerikai segítség nélkül is megfelelően kezelhessék az erőszakos szélsőségeseket. Ha ez hasonlít arra, amit az amerikai katonai vezetők Afganisztánnal kapcsolatban közel egy évtizede hangoztattak – ott 2014-ben fejeződött be az amerikai harci szerepvállalás –, akkor ennek az az oka, hogy a célok azonosak. Az ottani parancsnokok azonban folyamatosan azzal dicsekedtek, hogy sikerült visszaszorítaniuk a tálibokat, a valóságban azonban az afgán haderő működésképtelen maradt.

EGY AMERIKAI TENGERNAGY SZERINT KÍNA A DÉL-KÍNAI- TENGEREN HÁROM SZIGETET MÁR TELJESEN MILITARIZÁLT

John C. Aquilino tengernagy, az indiai–csendes-óceáni térségben működő amerikai haderő parancsnoka március végén két újságíróval egy P–8A Poseidon haditengerészeti repülőgép fedélzetén felderítő repülést végzett a Dél-kínai-tenger felett.² A tengernagy tájékoztatta az újságírókat arról, hogy Kína közel tucatnyi szigetet épített a térségben, közülük legalább hármat katonai bázissá fejlesztett, holott korábban Hszi Csin-ping – az ország elnöke –

¹ Meghann Myers: U.S. troops will likely be in Iraq for years to come, Central Command boss says. *Military Times*, 18. 03. 2022. <https://www.militarytimes.com/news/pentagon-congress/2022/03/18/us-troops-will-likely-be-in-iraq-for-years-to-come-central-command-boss-says/> (Letöltés időpontja: 2022. 04. 14.)

² Brian Stieglitz: US admiral says China fully militarized at least three of several Spratly Islands it built in the disputed South China Sea. *Daily Mail*, 20. 03. 2022. <https://www.dailymail.co.uk/news/article-10633695/US-admiral-says-China-fully-militarized-three-islands-South-China-Sea.html> (Letöltés időpontja: 2022. 04. 14.)

ennek ellenkezőjét ígérte. Amerikai haditengerészeti adatok szerint a Dél-kínai-tengeren fekvő Spartly-szigetszoport Mischief-, Subi- és Fieri Cross-zátonyain hajó elleni rakétákat, légvédelmi rendszereket, lézeres és más zavaróeszközöket, valamint vadászrepülőgépeket telepítettek. A repülés során láthatók voltak rakétaállások, repülőgéphangárok, radarrendszerek és egyéb katonai létesítmények. A tengerenagy szerint Kína a második világháború óta az utóbbi 20 évben hajtotta végre a legjelentősebb haderőfejlesztését. Értékelések szerint – bár azt Kína hivatalosan nem deklaráta – Peking a térségben egyértelműen védelemre rendelkezik be, vagyis védelmezi, amit magáénak tart. A repülés során a kínai fél többször felszólította a repülőgép személyzetét, hogy Kína területe felett repülnek, és azt azonnal hagyják el, de a Poseidon zavartalanul folytatta repülését mintegy 4500 méteres magasságban. Jól láthatók voltak a szigeteken a személyi állomány elhelyezésére szolgáló épületkomplexumok, a Fieri Cross-zátony közelében pedig mintegy 40 hajó horgonyzott.

ÚJABB KÖNNYÍTÉSEK AZ AMERIKAI TENGERÉSZGYALOGSÁGNÁL

Változások történtek az amerikai tengerészgyalogság öltözködési utasításában – újabb könnyítések léptek életbe.³ A változások érintik például a hadiruházat viselése során a bakancsban hordható zoknik színét és a körömlakkozást, a hajviseletet és az egyenruhán viselt névtáblát. A tengerészgyalogosok az addig kötelező fekete mellett már barna és szürkés olívvzöld zoknit is viselhetnek, a nők pedig ombre körömlakkozást is készíthetnek maguknak. A fejbőrtől mért hajhossz az eddigi kettő helyett már három hüvelyk⁴ lehet, ami különösen a kontyot viselő nőknek kedvez. A lófark viselése a tengerészgyalogságnál – a többi haderőnemtől eltérően – egyelőre továbbra sem megengedett, bár hamarosan változások várhatók. A férfiaknál engedélyezett lett egyenes hajvonal kialakítása a homlokon, „ha az szép, professzionális és természetes megjelenést biztosít”. A tengerészgyalogos alakulatoknál szolgáló kismamák egyenruháját (blúzát) is jobban illeszkedővé teszik, valamint átalakítják a sporthoz használt rövidnadrágot is, továbbá elérhető lesz egy szoptató alsóing, amely megkönnyíti a pumpa használatát, illetve a szoptatást. Az egyenruhán lévő névtábla betű-, illetve karakterkészletét kibővítik, már lehet rajta aposztróf, ékezetes betű, tilde és kötőjel is, bár a névtábla és a használt karakterek mérete változatlan marad. Ez különösen a kettős családnévvel rendelkezők esetében gondot is okozhat.

ERŐSÖDNEK A SALAMON-SZIGETEK KAPCSOLATAI KÍNÁVAL

A Salamon-szigetek rendészeti együttműködésről szóló egyetértési nyilatkozatot írt alá Kínával, és megfontolásra elküldi kabinetjének egy átfogóbb, a hadseregbe is kiterjedő biztonsági megállapodásra vonatkozó javaslatát is – közölte március 24-én a csendes-óceáni szigetország kormányának egyik tisztviselője.⁵ Ezt a lépést aggodva figyelni az Amerikai Egyesült Államok, amely még februárban bejelentette, hogy nagykövetséget szándékozik

³ Philip Athey: Black socks, ombre nail polish officially approved for Marines in cammies. Marine Corps Times, 23. 03. 2022. <https://www.marinecorpstimes.com/news/your-marine-corps/2022/03/23/black-socks-nail-polish-officially-approved-for-marines-in-cammies/> (Letöltés időpontja: 2022. 04. 14.)

⁴ Egy hüvelyk=2,54 cm.

⁵ Kirsty Needham: EXCLUSIVE Solomon Islands considers security cooperation with China – official. Reuters, 24. 03. 2022. <https://www.reuters.com/world/exclusive-solomon-islands-considers-security-cooperation-with-china-official-2022-03-24/> (Letöltés időpontja: 2022. 04. 14.)

nyitni a szigetországban, miután vezető tisztviselői a várható kínai terjeszkedésről kaptak tájékoztatást. Az Ausztráliától északkeletre fekvő Salamon-szigetek 2019-ben szakította meg diplomáciai kapcsolatát Tajvannal és vette fel azt Kínával. Ennek hatására 2021 novemberében zavargások törtek ki a főváros, Honiara kínaiak által lakott negyedében. Ausztrália hosszú ideje aktív szerepet játszik a Salamon-szigetek biztonságának fenntartásában, így a zavargások utáni rend helyreállításában is részt vett a térség országaival közösen. Akkor Ausztrália, a Fidzsi-szigetek, Pápua Új-Guinea és Új-Zéland mintegy 200 rendőrt küldött Honiarába. Ausztrália legutóbb 2018-ban kötött megállapodást rendőri és katonai erők Salamon-szigeteken történő telepítéséről. A Salamon-szigetek egyik magas rangú rendőre szerint a Kínával kötött együttműködési megállapodás a rendészettel foglalkozik, de szó volt szélesebb együttműködésről is. „Egy tágabb biztonsági megállapodás Pekinggel olyan lenne, mint amilyen Ausztráliával kötöttet.” Az egyetértési nyilatkozatnak a szociális médiában keringő változata szerint a kínai haditengerészet hajói számára lehetővé válna logisztikai utánpótlás felvétele a szigetország kikötőiben, ami egy lépés lenne afelé, hogy Kína katonai bázist létesítsen a térségben, és ez fokozódó aggodalmat kelt Canberrában. Az ausztrál külügyi szóvivő szerint a csendes-óceáni nemzeteknek joguk van arra, hogy szuverén döntéseket hozzanak, de a 2021-es honiari események is bizonyítják, hogy a „csendes-óceáni család” szükség esetén képes megfelelő biztonsági segítséget nyújtani, nincs szükség külső segítségre. A Salamon-szigetek kormánya később kijelentette, hogy nem járul hozzá kínai katonai bázis létrehozásához a területén, és Kína is azt hangoztatta, hogy nem keresi annak lehetőségét, hogy a Csendes-óceán déli térségében katonailag is jelen legyen, de a két ország közeledése felkeltette a nyugati országok figyelmét.⁶

NEVET KAPOTT AUSZTRÁLIA ELSŐ PILÓTA NÉLKÜLI HARCIS REPÜLŐGÉPE

Az Ausztrál Királyi Légierő Amberley légbázisán március 21-én névadó ünnepséget tartottak, melynek keretében az ausztrál kormány hivatalosan az MQ-28A Ghost Bat⁷ elnevezést adta az első hazai gyártású pilóta nélküli harci repülőgépnak.⁸ A repülőgépet a Boeing Australia gyártotta az ausztrál légierő társrepülőgép (Loyal Wingman) létrehozására irányuló programja keretében. Peter Dutton ausztrál védelmi miniszter a légi hadviselés növekvő komplexitásával és bonyolultságával indokolta a különböző pilóta nélküli repülőeszközök szélesebb körű alkalmazását a légi hadviselésben. Az MQ-28A hatótávolsága 3700 km, így javítja a légierő képességeit a potenciális ellenséggel szemben a nagyobb távolságra fekvő infrastruktúra védelmében, emellett alkalmazható felderítési feladatokra. Az ausztrál kormány több mint 150 millió ausztrál dollárt (111 millió USD) fektetett a programba, amely a gyártás felfutásával további munkahelyeket hoz létre. A Ghost Bat viszonylag kis méretű repülőgép: hossza 11,7 m, szárnyainak fesztávolsága 7,3 m, üres tömege 3000 kg alatt van. Szárnyai leszerelhetők, így egy hagyományos 40 láb (12,2 m) hosszú konténerben is szállítható. A 2,6 m hosszú és 1,5 m³ űrtartalmú

⁶ Rod McGuirk: Western pressure mounts on Solomon Islands to quash pact with China. CP24, 13. 04. 2022. <https://www.cp24.com/world/western-pressure-mounts-on-solomon-islands-to-quash-pact-with-china-1.5859962?cache=yxtvsvdfhyq%3FclipId%3D263414> (Letöltés időpontja: 2022. 04. 14.)

⁷ Jelentése fakó álvámpír vagy szellemdenevér.

⁸ Australia names first domestically built uncrewed combat aircraft. Airforce Technology, 21. 03. 2022. <https://www.airforce-technology.com/news/australia-names-uncrewed-aircraft/> (Letöltés időpontja: 2022. 04. 14.)

orr-részében különböző elektronikai eszközök – radar, elektrooptikai érzékelők, kommunikációs eszközök, zavaróberendezések stb. – helyezhetők el. A két felfüggesztési pontján levegő-levegő osztályú rakétákat vagy bombákat hordozhat.⁹

A BRIT HADERŐ TOVÁBBI 100 BOXER HARCJÁRMŰVET RENDELT

Április 8-án a brit Védelmi Minisztérium bejelentette, hogy százzal növelte a Boxer páncélozott harcjármű megrendelésének darabszámát, amely így 623 lett.¹⁰ Németországban már megkezdődött az első 117 Boxer gyártása a brit szárazföldi csapatok számára, a további 506 darab harcjármű gyártása Nagy-Britanniában, Telford és Stockport hadiüzemeiben fog hamarosan elkezdődni. Nagy-Britannia és Németország közösen dolgoznak a brit Boxer-programon. A német haderő állományában több mint 400 ilyen harcjármű van, azok régebbi konstrukciók, de a velük – többek között Afganisztánban – elért sikerek jó alapot szolgálnak a fejlesztésükre. Boris Johnson miniszterelnök szerint a Boxer-program lehetővé teszi a brit haderő számára, hogy világszínvonalú eszközzel válaszoljon az új fenyegetésekre, mivel az Ukrajna elleni invázió megrengette az európai béke és biztonság alapjait. Az első Boxer harcjárművek 2023-ban érkeznek meg a brit egységekhez.

DÉL-KOREA SIKERESEN TESZTELTE ELSŐ SZILÁRD HAJTÓANYAGÚ ŰRRAKÉTÁJÁT

Március 30-án a dél-koreai haderő bejelentette, hogy aznap sikeres tesztindítást hajtott végre egy szilárd hajtóanyagú űrrakétával, és a típus a jövőben elősegíti egy műholdrendszer létrehozását, hogy jobban nyomon követhessék az észak-koreai fenyegetéseket.¹¹ Az indítás az első ilyen kísérlet azóta, hogy Dél-Korea és az Amerikai Egyesült Államok 2021-ben megállapodott arról, hogy feloldják Szöul ballisztikus rakéták fejlesztésére irányuló tevékenységének több évtizedes korlátozását. A szilárd hajtóanyagú hordozórakéta indításának sikere fontos mérföldkő a dél-koreai haderő saját úralapú megfigyelő- és felderítőképeségének létrehozásában. A védelmi miniszter részt vett a „tisztán koreai technológiával” fejlesztett rakéta indításánál. Dél-Korea 2021 októberében hajtotta végre a Nuri, az első hazai gyártású folyékony hajtóanyagú hordozórakéta első próbaindítását. Ez sikeres volt, a műholdat helyettesítő tárgyat azonban nem teljesen sikerült pályára állítani. Egy szilárd hajtóanyagú rakéta egyszerűbb, fejlesztése és gyártása olcsóbb, valamint gyorsabb az indításra történő előkészítése. A márciusi teszttel ellenőrizték a rakétahajtómű megfelelő működését, az áramvonalas burkolat leválását, a fokozatok szétválasztását és az utolsó fokozat irányítását. A rakétával egy kis vagy számos apró műholdat kívánnak alacsony Föld körüli pályára állítani, és a későbbiekben bizonyos technológiát a magánszektorba helyeznek át a hazai űripár fejlesztése érdekében.

⁹ Joseph P. Chacko: Australian Loyal Wingman MQ-28A Ghost Bat shoots down AIR 7003 MQ-9B SkyGuardian Armed UCAV? 01. 04. 2022. <https://frontierindia.com/australian-loyal-wingman-mq-28a-ghost-bat-shoots-down-air-7003-mq-9b-skyguardian-armed-ucav/> (Letöltés időpontja: 2022. 05. 10.)

¹⁰ George Allison: Britain to purchase 100 extra Boxer armoured vehicles. UK Defence Journal, 08. 04. 2022. <https://ukdefencejournal.org.uk/britain-to-purchase-100-extra-boxer-armoured-vehicles/> (Letöltés időpontja: 2022. 04. 14.)

¹¹ Josh Smith: S.Korea says it successfully test-fired first solid-fuel space rocket. Reuters, 30. 03. 2022. <https://www.reuters.com/world/asia-pacific/skorea-says-it-successfully-test-fired-first-solid-fuel-space-rocket-2022-03-30/> (Letöltés időpontja: 2022. 04. 14.)

BULGÁRIA ÚJABB NYOLC F–16 TÍPUSÚ REPÜLŐGÉPET VÁSÁROLHAT

Az Amerikai Egyesült Államok Külügyminisztériuma április elején jóváhagyta újabb nyolc F–16 C/D Block 70 (Viper) repülőgép eladását Bulgáriának mintegy 1,6 milliárd USD értékben.¹² A csomag négy együléses, négy kétüléses repülőgép és 11 darab F100–GE–129D hajtómű mellett egyéb felszereléseket is tartalmaz. Bulgária 2019-ben rendelte meg az első nyolc együléses repülőgépet fegyverzettel, kiképzéssel és kiegészítő felszereléssel¹³ 2023–2024-ben történő leszállítással, a vételárat – 1,1 milliárd USD – pedig ki is fizette. Azonban Kiril Petkov 2022. február 15-i bejelentése szerint leszállításuk két évet csúszik. Ennek okaiként a világvárványt és az ellátási nehézségeket nevezte meg.¹⁴ Egyes információk szerint a késlekedő leszállítást okozhatja a bolgár intézmények iránti teljes bizalom hiánya is. Egy az *Ukrajnai háború és a Nyugat-Balkánt érintő kockázatai* témájú áprilisi konferencián két korábbi védelmi miniszter – Velizar Salamanov és Todor Tagarev – is felvetette annak a lehetőségét, hogy az amerikai fél nem elégedett a bolgár titokvédelmi rendszer megbízhatóságával. Ennek egyik példája volt, hogy Deljan Peevszki médiamogul milliárdos 2013-ban mindössze öt nap alatt átesett a biztonsági ellenőrzésen, mielőtt kinevezték a Nemzetbiztonsági Ügynökség vezetőjévé, majd 2021-ben az amerikai külügyminisztérium korrupcióval vádolta.¹⁵ 2021-ben a bolgár hatóságok lelepleztek egy csoportot a Védelmi Minisztériumban, amelynek tagjai Oroszország számára kémkedtek, és az új F–16 típusú repülőgépekkel kapcsolatos információkat igyekeztek megszerezni. A Viper radarja nagyban hasonlít az F–35 repülőgépre, vezérlőrendszere és a földközeli repülést biztosító rendszere is új. A Plovdiv melletti Graf Ignatievo légibázison a MiG–29 repülőgépek mellett még mindig jelen vannak az orosz gyár képviselői. Tagarev szerint a bolgár félnek „110%-os garanciát kell adnia arra, hogy állománya nem megy vodkázni az oroszokhoz”.

KÍNA RAKÉTÁKAT SZÁLLÍTOTT SZERBIÁNAK

Április 9-én a kínai légierő hat Y–20 típusú szállító repülőgépe érkezett Belgrád polgári repülőterére, és sajtójelentések szerint HQ–22 (exportváltozata FK–13) típusú légvédelmi rakétarendszereket hoztak a szerb haderő részére. A kínai teherszállító repülőgépek „tömeges” megjelenését Európában – ráadásul legalább két NATO-tagállam (Törökország és Bulgária) légtérét is használva – egyes szakértők Peking erődemonstrációjának is tekintik. Belgrád még 2019-ben írt alá megállapodást a légvédelmi rendszerek leszállításáról, majd 2020-ban amerikai tisztviselők figyelmeztették a szerbeket, hogy ha valóban a Nyugathoz akarnak csatlakozni, akkor a katonai beszerzéseiket is ehhez kell igazítaniuk. A kínai rakétarendszert az amerikai Patriothoz és az orosz Sz–300-ashoz szokták hasonlítani, de a hatótávolsága az orosz eszközénél kisebb. Április 20-án a Belgrád melletti batajnica katonai repülő-

¹² Kimberly Johnson: U.S. Officials Greenlight \$1.6 Billion Sale of F-16 Block 70s to Bulgaria. *Flying Magazine*, 05. 04. 2022. <https://www.flyingmag.com/u-s-officials-greenlight-1-6-billion-sale-of-f-16-block-70s-to-bulgaria/> (Letöltés időpontja: 2022. 04. 14.)

¹³ US approves \$1.7 billion sale to Bulgaria of 8 F-16 fighter jets. *The Defense Post*, 04. 06. 2019. <https://www.thedefensepost.com/2019/06/04/bulgaria-f-16-fighter-sale-approved-1-7-billion/> (Letöltés időpontja: 2022. 05. 15.)

¹⁴ Krassen Nikolov: F-16 delivery for the Bulgarian army delayed by two years. *Euractiv*, 15. 02. 2022. https://www.euractiv.com/section/politics/short_news/f-16-delivery-for-the-bulgarian-army-delayed-by-two-years/ (Letöltés időpontja: 2022. 05. 15.)

¹⁵ Treasury Sanctions Influential Bulgarian Individuals and Their Expansive Networks for Engaging in Corruption. U.S. Department of the Treasury, 02. 06. 2021. <https://home.treasury.gov/news/press-releases/jy0208> (Letöltés időpontja: 2022. 05. 15.)

téren Aleksandar Vučić szerb elnök jelenlétében bemutatták a kínai légvédelmi rendszer egyes elemeit. A bemutató végén elhangzott: a kínai rakéták és egyéb, mostanában kapott hadieszközök nem mások fenyegetésére, hanem a potenciális támadók erős elrettentésére szolgálnak. Vučić megemlítette azt is, hogy tárgyalnak a franciákkal Rafale és a britekkel Eurofighter típusú vadászpilóta nélküli repülőgépek vásárlásáról, és csak „politikai akadályok” gátolhatják meg nyugati repülőgépek beszerzését.¹⁶

A TÁLIBOK NEM KAPJÁK MEG AZ AFGANISZTÁNBÓL 2021 AUGUSZTUSÁBAN KIMENEKÍTETT REPÜLŐESZKÖZÖKET

A kabuli tálib vezetés több kísérletet tett arra, hogy a 2021 augusztusában az afgán légierő állománya által Üzbegisztánba és Tádzsikisztánba történő menekülésre használt repülőeszközöket – helikoptereket és repülőgépeket – megszerezze.¹⁷ Üzbegisztánba legalább 46, Tádzsikisztánba pedig 18 repülőeszköz érkezett. Közöttük találhatók Mi-17 és UH-60 helikopterek, valamint PC-12, C-208, AC-208 és A-29 típusú repülőgépek. Az Amerikai Egyesült Államok az elmúlt időszakban folyamatosan figyelemmel kísérte sorsukat. Április végén az üzbég illetékesek eldöntötték, hogy a szóban forgó repülőeszközök az amerikaiak tulajdonai, mivel ők fizettek értük. A sajtóban május elején jelent meg a hír, hogy az amerikaiak 16 darab, korábban Afganisztán részére vásárolt Mi-17 típusú helikoptert adnak át Ukrajnának.¹⁸ A Pentagon még januárban jelezte a Kongresszusnak, hogy öt olyan orosz gyártású helikoptert szándékozik átadni az ukrán kormánynak, amelyek az ország egyik üzemében éppen nagyjavításon vannak, április közepén pedig Biden elnök a katonai támogatás részeként ezt 11 darabbal megtoldotta.

AMERIKAI EJTŐERNYŐSÖK IS RÉSZT VETTEK A HAGYOMÁNYOS HORVÁT HADGYAKORLATON

2022. április 4–13. között tartották meg a hagyományos *Štit* (pajzs) légvédelmi gyakorlatot Horvátországban, az Isztriai-félsziget legdélebbi részén (Kamenjak) fekvő gyakorlótéren.¹⁹ A horvát légvédelmi ezred gyakorlatát már 27 éve rendezik meg, kezdetben évente két alkalommal, az idei a 34. volt. 2014-ben vált nemzetközivé szlovén katonák részvételével, idén a Vicenzában állomásozó amerikai 173. légi szállítási dandár katonái voltak a vendégek. A horvátok a gyakorlat során légtérfigyelést, célkövetést gyakoroltak, majd 20 mm-es légvédelmi gépágyúkkal éleslövészetet hajtottak végre távirányított légi célok (repülőgépmodellek) ellen. Ezt követően – április 9-én – az amerikai ejtőernyősök először hajtottak végre éleslövészetet FIM-92 Stinger vállról indítható légvédelmi rakétával, melynek darabára

¹⁶ Dusan Stojanovic: Serbia shows off new Chinese anti-aircraft missile system. Defense News, 06. 05. 2022. <https://www.defensenews.com/training-sim/2022/05/07/serbia-shows-off-new-chinese-anti-aircraft-missile-system/> (Letöltés időpontja: 2022. 05. 16.)

¹⁷ Navbahor Imamova – Jeff Seldin: Uzbeks Say Aircraft Flown From Afghanistan Are US Property. Voice of America, 29. 04. 2022. <https://www.voanews.com/a/uzbeks-say-aircraft-flown-from-afghanistan-are-us-property-/6551163.html> (Letöltés időpontja: 2022. 05. 06.)

¹⁸ Ayaz Gul: Transfer of US-Procured Afghan Helicopters to Ukraine Underway. Voice of America, 04. 05. 2022. <https://www.voanews.com/a/transfer-of-us-procured-afghan-helicopters-to-ukraine-underway-/6556878.html> (Letöltés időpontja: 2022. 05. 06.)

¹⁹ Janja Marijanović: Vježba s najdužom tradicijom. Hrvatski Vojnik, 15. 04. 2022. <https://hrvatski-vojniki.hr/vjezba-s-najduzom-tradicijom/> (Letöltés időpontja: 2022. 04. 22.)

38 ezer dollár körül van. A kiképzések során korábban csak gyakorló rakétákat lőttek ki.²⁰ A gyakorlaton az amerikaiak 12 kétfős személyzettel vettek részt, mindegyikben egy parancsnok és egy lövész volt. Mindegyik pár egy-egy rakétát lőtt ki egy gépágyúval fellőtt „fáklyákra”, és az infravörös önrávezető-fejes Stinger rakéták mind célba találtak, darabjaik az Adriai-tengerbe hullottak.²¹

AZ AMERIKAI EGYESÜLT ÁLLAMOK ÉS OROSZORSZÁG ELÍTÉLTEKET CSERÉLT

Április 27-én az Amerikai Egyesült Államok és Oroszország – az ukrajnai háború által a két ország között kiváltott feszültség közepette sokak számára váratlanul – elítélteket cserélt.²² Az oroszok átadták Trevor Reed volt tengerészgyalogost, az amerikaiak pedig Konsztantyin Jarosenko pilótát. A 30 éves Reedet 2019 nyarán erősen ittas állapotban tartóztatták le Moszkvában, és a vád szerint előállítása közben a rendőrautóban két rendőrt megtámadott. Kilenc évre ítélték. Jarosenkót még 2010-ben tartóztatták le Libériában, majd kiadták az Amerikai Egyesült Államoknak kábítószer-csempészet vádjával. Az amerikai igazságszolgáltatás szerint Jarosenko „tapasztalt nemzetközi kábítószer-csempész”, aki az egész világon több ezer kilogramm kokain terjesztésében vett részt. Őt 20 év börtönbüntetésre ítélték. A cserére – amelyben mindkét fél erősen érdekeltnek tűnt – hosszú tárgyalások után került sor egy törökországi repülőtéren.

FELHASZNÁLT IRODALOM

- Allison, George: *Britain to purchase 100 extra Boxer armoured vehicles*. UK Defence Journal, 08. 04. 2022. <https://ukdefencejournal.org.uk/britain-to-purchase-100-extra-boxer-armoured-vehicles/>
- Američki padobranci iz 173. brigade: 'U Hrvatskoj smo prvi put ispalili pravi projektil iz Stingera'. Jutarnji List, 19. 04. 2022. <https://www.jutarnji.hr/vijesti/hrvatska/americki-padobranci-iz-173-brigade-u-hrvatskoj-smo-prvi-put-ispalili-pravi-projektil-iz-stingera-15185522>
- Athey, Philip: *Black socks, ombré nail polish officially approved for Marines in cammies*. Marine Corps Times, 23. 03. 2022. <https://www.marinecorpstimes.com/news/your-marine-corps/2022/03/23/black-socks-nail-polish-officially-approved-for-marines-in-cammies/>
- Australia names first domestically built uncrewed combat aircraft. Airforce Technology, 21. 03. 2022. <https://www.airforce-technology.com/news/australia-names-uncrewed-aircraft/>
- Chacko, Joseph P.: *Australian Loyal Wingman MQ-28A Ghost Bat shoots down AIR 7003 MQ-9B SkyGuardian Armed UCAV?* 01. 04. 2022. <https://frontierindia.com/australian-loyal-wingman-mq-28a-ghost-bat-shoots-down-air-7003-mq-9b-skyguardian-armed-ucav/>

²⁰ Američki padobranci iz 173. brigade: 'U Hrvatskoj smo prvi put ispalili pravi projektil iz Stingera'. Jutarnji List, 19. 04. 2022. <https://www.jutarnji.hr/vijesti/hrvatska/americki-padobranci-iz-173-brigade-u-hrvatskoj-smo-prvi-put-ispalili-pravi-projektil-iz-stingera-15185522> (Letöltés időpontja: 2022. 04. 22.)

²¹ Nancy Montgomery: Paratroopers fire Stingers in a first for 173rd Airborne Brigade. Stars and Stripes, 13. 04. 2022. <https://www.stripes.com/branches/army/2022-04-13/173rd-airborne-stinger-missiles-croatia-5673411.html> (Letöltés időpontja: 2022. 04. 22.)

²² Eric Tucker – Matthew Lee: Russia releases US Marine vet in surprise prisoner exchange. AP News, 28. 04. 2022. <https://apnews.com/article/russia-ukraine-europe-united-states-prisoner-exchange-8fd1e58e690350019c7aab55af41bbbf> (Letöltés időpontja: 2022. 04. 30.)

- Gul, Ayaz: *Transfer of US-Procured Afghan Helicopters to Ukraine Underway*. Voice of America, 04. 05. 2022. <https://www.voanews.com/a/transfer-of-us-procured-afghan-helicopters-to-ukraine-underway-/6556878.html>
- Imamova, Navbahor – Seldin, Jeff: *Uzbeks Say Aircraft Flown From Afghanistan Are US Property*. Voice of America, 29. 04. 2022. <https://www.voanews.com/a/uzbeks-say-aircraft-flown-from-afghanistan-are-us-property-/6551163.html>
- Johnson, Kimberly: *U.S. Officials Greenlight \$1.6 Billion Sale of F-16 Block 70s to Bulgaria*. Flying Magazine, 05. 04. 2022. <https://www.flyingmag.com/u-s-officials-greenlight-1-6-billion-sale-of-f-16-block-70s-to-bulgaria/>
- Marijanović, Janja: *Vježba s najdužom tradicijom*. Hrvatski Vojnik, 15. 04. 2022. <https://hrvatski-vojn timer.hr/vjezba-s-najduzom-tradicijom/>
- McGuirk, Rod: *Western pressure mounts on Solomon Islands to quash pact with China*. CP24, 13. 04. 2022. <https://www.cp24.com/world/western-pressure-mounts-on-solomon-islands-to-quash-pact-with-china-1.5859962?cache=yxtvsdvfhyq%3FclipId%3D263414>
- Montgomery, Nancy: *Paratroopers fire Stingers in a first for 173rd Airborne Brigade*. Stars and Stripes, 13. 04. 2022. <https://www.stripes.com/branches/army/2022-04-13/173rd-airborne-stinger-missiles-croatia-5673411.html>
- Myers, Meghann: *U.S. troops will likely be in Iraq for years to come, Central Command boss says*. Military Times, 18. 03. 2022. <https://www.militarytimes.com/news/pentagon-congress/2022/03/18/us-troops-will-likely-be-in-iraq-for-years-to-come-central-command-boss-says/>
- Needham, Kirsty: *EXCLUSIVE Solomon Islands considers security cooperation with China – official*. Reuters, 24. 03. 2022. <https://www.reuters.com/world/exclusive-solomon-islands-considers-security-cooperation-with-china-official-2022-03-24/>
- Nikolov, Krassen: *F-16 delivery for the Bulgarian army delayed by two years*. Euractiv, 15. 02. 2022. https://www.euractiv.com/section/politics/short_news/f-16-delivery-for-the-bulgarian-army-delayed-by-two-years/
- Smith, Josh: *S. Korea says it successfully test-fired first solid-fuel space rocket*. Reuters, 30. 03. 2022. <https://www.reuters.com/world/asia-pacific/skorea-says-it-successfully-test-fired-first-solid-fuel-space-rocket-2022-03-30/>
- Stieglitz, Brian: *US admiral says China fully militarized at least three of several Spratly Islands it built in the disputed South China Sea*. Daily Mail, 20. 03. 2022. <https://www.dailymail.co.uk/news/article-10633695/US-admiral-says-China-fully-militarized-three-islands-South-China-Sea.html>
- Stojanovic, Dusan: *Serbia shows off new Chinese anti-aircraft missile system*. Defense News, 06. 05. 2022. <https://www.defensenews.com/training-sim/2022/05/07/serbia-shows-off-new-chinese-anti-aircraft-missile-system/>
- Treasury Sanctions Influential Bulgarian Individuals and Their Expansive Networks for Engaging in Corruption. U.S. Department of the Treasury, 02. 06. 2021. <https://home.treasury.gov/news/press-releases/jy0208>
- Tucker, Eric – Lee, Matthew: *Russia releases US Marine vet in surprise prisoner exchange*. AP News, 28. 04. 2022. <https://apnews.com/article/russia-ukraine-europe-united-states-prisoner-exchange-8fd1e58e690350019c7aab55af41bbbf>
- US approves \$1.7 billion sale to Bulgaria of 8 F-16 fighter jets. The Defense Post, 04. 06. 2019. <https://www.thedefensepost.com/2019/06/04/bulgaria-f-16-fighter-sale-approved-1-7-billion/>

ABSTRACT

FOCUS

Lt. Col. István Soós: *Possible new directions for special operational capability development* 3

In the future, in addition to enhancing the deterrence capacity of the Hungarian Defence Forces, non-traditional operations, hybrid warfare and grey-zone operations will come to the fore. Therefore, the missions of every unit in the Hungarian Defence Forces will change, in particular the capability development directions of the HDF vitéz Bertalan Árpád Special Purpose Brigade (hereinafter KR DD). In his study, the author points out that one of the important development trends of the Defence and Force Development Program (HHP) is the development of special operational capabilities, and presents their necessary complementation, transformations and possible tendencies in light of these changes. The aim is to develop the brigade's new capabilities related to its planned role in alliance, coalition, and national defence missions, as well as to further develop existing capabilities to the level of our age.

Keywords: Defence and Force Development Program, security environment, special operations, capability development

MILITARY ORGANISATION AND FORCE DEVELOPMENT

Lt. Col. László Lengyel, Lt. Col. József Veres: *Developing CBRN explosive ordnance disposal Capability, or a way to be one of the best (1)* 16

In the first decades of the 21st century, weapons of mass destruction came to the fore again. Both modern neurotoxins and hazardous industrial materials were used during the Syrian civil war. The use of weapons of mass destruction is no longer a privilege just for state actors, consequently the threat has increased. One of the responses to the increased threat, its management, and mitigation of the consequences is the development of a CBRN EOD capability. In their study, the authors present the ideas of the Hungarian Defence Forces for the development of the capability. They examine the advantages and disadvantages of procedures used vis a vis devices filled with chemicals, as well as procedures and means applied against radiological devices.

Keywords: chemical, biological, radiological, and nuclear (CBRN), EOD, CBRN EOD, weapons of mass destruction

Lt. Col. Zoltán Hegedüs: *Some regulatory issues of authorizing troops movements (2)* 31

The deployment of Hungarian military units abroad, or the authorization of the entry or transfer of foreign troops into or through Hungarian territory is an important factor of Hungary's independence. The effect of the experience related to the above can be traced in the constitutional regulation. Amendments to the Constitution and the Fundamental Law over the past three decades have been triggered either by political necessity or adaptation to NATO and EU membership. Although the current rules do not pose any significant problems in terms of practical implementation, their revision would somewhat clarify the situation.

Keywords: troops movement, deployment, stationing, Constitution, Fundamental Law

COMMAND, TRAINING

Col. (Ret.) Gábor Zellei (civil defence): *Bringing human aspects to the forefront of civil defence in armed conflicts* 44

The nature of possible wars and conflicts has changed, which fact is also reflected in NATO's new guidelines for dealing with civil emergencies. In order to reconsider the civil defence in armed conflicts, the possibilities for compliance with the latter must be constantly explored. In order to determine new tasks, it is useful to examine the relationship between civil defence and recent concepts such as hybrid warfare, asymmetric conflicts, and civil resilience. One of the expected main features of future armed conflicts is influencing the mind of the target population, the disruption of their mental balance, therefore

civil defence needs to focus more on cyber capabilities, professional communication, crisis intervention, and a more comprehensive use of volunteering, inter alia.

Keywords: civil emergency response, hybrid warfare, civil resilience, evacuation, psychological impact, population reactions, crisis intervention

Maj. Zoltán Harangi-Tóth: *The role of wargaming in Hungarian research and development and organizational innovation processes* 55

The publication seeks to clarify how wargaming can be integrated into the process of domestic research and development in a broader sense, and how the experience of Hungarian and international wargaming can be used in the innovation processes of the Hungarian Defence Forces. In the first half of the study, the author analyses the current cognitive-human innovation and educational processes of the Hungarian Defence Forces, highlighting the points where professional warfare as a modern methodology could be effectively integrated. In the second part, the usability of serious gaming is presented and connected to the Hungarian research and development sphere in a broader sense to the Hungarian Defence Forces. This, of course, requires an abstraction from the general, strictly military nature of wargaming, which is still a novelty in Hungarian thinking, as the use of serious games regarded as a larger category is only known and accepted to a limited extent in Hungary.

Keywords: wargaming, serious games, innovation, research and development, military leadership

LOGISTICS

Col. Tibor Szilágyi: *Environment? Safety! Developments of the Ministry of Defence for the period 2014-2020 for environmental and energy efficiency, co-financed by the Hungarian government and the European Union* 73

During the 2014–2020 development period, the Ministry of Defence focused on the development of areas where EU support adds value, contributes to sustainable development, and reduces the environmental impact, while actively contributing to the achievement of national development goals. Environmental safety, which comprises the relationship between people and their environment, connects more and more dimensions of safety, multiplying their impact on each other. As traditional custodians of security in the narrow sense of the word, the armed forces may become directly involved in the creation and purposeful maintenance of a relatively new element of security, which is environmental security.

Keywords: EU development funds, environmental security, Hungarian Defence Forces, Ministry of Defence

Col. Tibor Horváth, Lt. Col. István Ember: *Possible methods for the identification of explosives during EOD activities* 94

The basic weapons of terrorism comprise improvised explosive devices, which cannot be effective without an explosive charge. The identification of an explosive material is important for several reasons. On the one hand, the fieldwork provides important information for further investigative activity, and on the other hand, it is crucial for the EOD personnel to know the material of the charges in specific improvised explosive devices. This paper presents the requirements for the technical means of on-site identification of explosive materials and an analysis of a particular type as well.

Keywords: explosive, detection, analysis, requirement, explosive ordnance disposal

Col. (Ret.) József Varga: *The Gamma-Juhász automatic fire director: An electromechanical analogue computer* 104

World War I is often characterised by stating that it was already the era of mechanised warfare. In addition to the use of automatic firearms, tanks, motorcars, and electronic devices utilised for military purposes, perhaps one of the most significant changes was the extension of warfare into the third dimension. Initially, airships and the balloon-hunters, otherwise known as “anti-aircraft” weapons, were essentially converted field artillery assets. However, the rapid development of aircraft (reconnaissance planes, bombers, fighters, etc.) also required the development of defence assets. The appearance of the former also changed the nature of wars, as in addition to the battlefields, the prominent facilities and industrial centres in the rear areas also became military targets. In addition to fighter planes, air defence artillery became the main

means of defence. As a result of all this, by the end of the First World War, an independent service branch – air defence artillery – had evolved, which is fundamentally different from field artillery due to its special cannons and methods of fire control.

Keywords: Gamma-Juhász automatic fire director, air defence, air defence artillery, fire direction, World War II

MILITARY HISTORY

István Mihály Király: *Changes in YISHUV's security and defence policy from Ottoman times to establishment of state* 113

Israel is a young country whose modern statehood can be traced back to 1948. However, its creation did not happen overnight, it was preceded by about 70 years of Jewish immigration and gaining ground. 1882 was the year when the first Jewish settlers arrived in the Ottoman Empire and later in Mandatory Palestine, primarily from Europe. The objective of several waves of immigration was to create an independent homeland, as Zionism was gaining ground. In order to understand how this could come true and how the Jewish population living there was able to defend its native state against the overwhelming Arab countries during the War of Independence, on the one hand it is crucial to examine the policies of Zionist leaders (especially towards external powers) and the causes and milestones of the conflict with the Arab population and on the other hand the emergence and development of the self-defence organizations that were established as a result. Accordingly, the study presents the changes in the political goals and strategies of Zionist leaders and the causes of these changes between 1882 and 1948. It also describes the development and history of the self-defence organizations (Bar Giora - Hashomer - Haganah) that later provided the backbone of the Israeli Defence Forces.

Keywords: immigration, self-defence organizations, White Paper of 1939, Israel, establishment of state, defence organizations

REVIEW

Col. Tibor Balla: *The History of the Battleships of the Austro-Hungarian Navy – from Hungarian aspects* 128

The author presents to the reader Mihály Krámlí's book „Austro-Hungarian Battleships and Battleship Designs, 1904-1914” (published in English).

Col. Vilmos Nosza: *A soldier's diary* 131

The author presents a review of the book „Afghanistan Kabul Kurier: One Soldier's Story of the Taliban, Tribes & Loyalties, Opium Trade, & Burqas” written by retired Brigadier General Peter B. Zwack's (of Hungarian origin).

Gen. (Ret.) Ferenc Végh: *Review of international scientific and special literature* 134

The author recommends books and articles on military topics published abroad to the readers.

Col. (Ret.) Csaba Gál: *International military and military technology review* 148

A summary of the latest news in the international military and military technology press.

SZERZŐINK FIGYELMÉBE

A Honvédségi Szemle közlési feltételei

A folyóirat lehetőséget biztosít a rovatoknál megnevezett témakörökben, maximum egy szerzői ív terjedelmű (40 000 leütés szóközökkel, a jegyzeteket és az esetleges illusztrációkat is beszámítva) tanulmányok, szakcikkek megjelentetésére. A beküldött írásokat *szakmailag lektoráltatjuk*. A Szerkesztőség fenntartja a jogot a kéziratok – a magyar helyesírás szabályainak megfelelő – stílizálására, korrigálására és tipografizálására. A tervezett megjelenésről igazolást a Szerkesztőség csak abban az esetben ad ki, ha a Szerkesztőbizottság – a támogató lektori véleményre támaszkodva – a közlés mellett foglal állást. A tanulmány elfogadását követően a folyóirat kiadásában közreműködő HM Zrínyi Kft. a szerzővel *szerződést köt*, amely szabályozza a kiadással és a szerzői jogokkal kapcsolatos kérdéseket. Folyóiratunk zökkenőmentes szerkesztése – az MTA által meghatározott követelményeknek való megfelelés – érdekében a szerzőktől az alábbiakat kérjük:

- A közleményeket elektronikus levél mellékleteként (Microsoft Word .doc- vagy .docx-formátumban) szíveskedjenek eljuttatni a Szerkesztőségnek (*kiss.zoltan@hmzrinyi.hu*).
- A küldeményben tüntessék fel nevüket, rendfokozatukat, beosztásukat (foglalkozásukat), tudományos fokozatukat és elérhetőségüket (e-mail-cím, telefonszám).
- Amennyiben mondanivalójukat ábrákkal (térképrészletekkel, grafikonokkal, táblázatokkal stb.) kívánják szemléltetni, azt magyar nyelvű illusztrációkkal tegyék. Folyóiratunk fekete-fehér megjele-nésű, ezért ennek megfelelően készítsék el az ábrákat, lehetőleg egyszerű, vonalas formában, olvasható feliratozással. Az illusztrációkat külön csatolva is küldjék el, lehetőség szerint szerkeszthető (jpg, tiff) formátumban. Az íráshoz csatoljanak magyar nyelvű ábraszöveget, amelyben az ábra (táblázat) címe mellett tüntessék fel annak készítőjét, forrását, internetes hivatkozásnál a letöltés időpontját.
- Fotóillusztrációt csak különösen indokolt esetben közlünk. Ez esetben ügyeljenek a megfelelő nagyságú felbontásra (300 dpi), illetve az ábrához hasonlóan jelöljék meg a kép forrását.
- A leadott íráshoz csatolják annak angol nyelvű összefoglalóját és a vonatkozó kulcsszavakat.

Folyóiratunk (a *Fórum* és *Szemle* rovataink kivételével) csak tudományos igényességgel elkészített, a felhasznált irodalom feltüntetésével, illetve megfelelő hivatkozásokkal ellátott, első közlésű írásokat publikál. *2019-től cikkeinket DOI-azonosítóval is ellátjuk.*

Felhasznált irodalom

A *Felhasznált irodalom* jegyzékét a tanulmány végén, ábécérendben (a szerző neve kezdőbetűjének figyelembevételével) kérjük elhelyezni. *Amennyiben egy cikk rendelkezik DOI-azonosítóval is, azt a bibliográfiai adatok megadása után, minden esetben kérjük feltüntetni!*

Könyv esetében:

Mendöl Tibor: *Általános településföldrajz*. Akadémiai Kiadó, Budapest, 1963.

Gyűjteményes kötet egy tanulmánya esetében:

Székely András: *A periglaciális felszínformálás*. In: Borsy Zoltán (szerk.): *Általános természetföldrajz*. Nemzeti Tankönyvkiadó, Budapest, 1998, 356–421.

Periodikumok (időszakos kiadványok) esetében:

Réz Levente: *A légielő tűztámogatási feladatai*. Repüléstudományi Közlemények, XXXI. évf. 2019/2., 159–175. DOI: 10.32560/rk.2019.2.12.

Porkoláb Imre: *Hibrid hadviselés: új hadviselési forma, vagy régi ismerős?* Hadtudomány, 2015/3–4. szám, 41. DOI: 10.17047/HADTUD.2015.25.3-4.36.

Internetes hivatkozásoknál:

Gates, Guilbert: *How a Secret Cyberwar Program Worked*. The New York Times, 01. 06. 2012. <https://archive.nytimes.com/www.nytimes.com/interactive/2012/06/01/world/middleeast/how-a-secretcyberwar-program-worked.html?ref=middleeast>

Több szerző esetén a hivatkozott mű első szerzőjének nevét vegyék figyelembe.

Külföldi szerző(k) esetében is a vezetéknev alapján állítsák fel a sorrendet, pl. Bush, George W.: *Döntési helyzetek*. Ulpius Ház Könyvkiadó, Budapest, 2010.

Kydd, Andrew H. – Walter, Barbara F.: *The Strategies of Terrorism*. International Security, Volume 31, No. 1, 2006.

A felhasznált irodalomra vonatkozó szerkesztőségi alapszabály, hogy egyetlen olyan forrás se szerepeljen a *Felhasznált irodalom* jegyzékében, amelyre a szerző/szerzők a törzsszövegben nem hivatkoznak és amely nem szerepel lábjegyzetben.

Lábjegyzetek

A felhasznált irodalomra való konkrét hivatkozás az adott oldalon, tipográfiai kiemelések nélkül, *lábjegyzetben* történjen, a hivatkozás oldalszámának megjelölésével:

Borbély Zsuzsanna: Egészségmagatartás, kiégés, mentális egészség – specifikus stresszorok hatása a rendőrség próbaidős tiszthelyettes állományában. Szakdolgozat. ELTE, Budapest, 2017, 1–155.

Külföldi szerzőnél a művön feltüntetett formában:

Hans Kundnani: Germany as a Geo-economic Power. The Washington Quarterly, XXXIV. évf. 2011/3., 40–42. <https://doi.org/10.1080/0163660X.2011.587950> (Letöltés időpontja: 2019. 08. 22.)

Walter Lippmann: Public Opinion. Free Press, New York, 1997.

A felhasznált irodalom ismétlődése esetén az i. m. jelölést használjuk:

Borbély: i. m. 150.

Közvetlen ismétlődés esetén: Uo. 150.

Ha azonos szerző(k)től több tanulmányra hivatkoznak, akkor a közleményeket a név után írt zárójelű évszámmal kell megkülönböztetni: Borbély (2017): i. m. 150.

Ha ugyanazon évben megjelent több tanulmányra hivatkoznak, akkor az évszám után írt a, b, c stb. betűkkel kérjük jelölni mind a szövegben, mind a *Felhasznált irodalomban*: Borbély (2017a): i. m. 150.

Kettőnél több szerző esetén az *et al.* jelölést kérjük alkalmazni mind a magyar, mind a külföldi szerzőknél is.

Papp Ildikó et al.: A viselkedésterápia eredményeinek vizsgálata az elhízás kezelésében egy év távlatában. Orvosi Hetilap, 155. évf. 2014/30., 1197.

Stephen Rollnick et al.: Motivational Interviewing in Health Care: Helping Patients Change Behavior. The Guilford Press, New York, 2008, 42.

Szintén a lábjegyzetben szerepeljenek a magyarázó, kiegészítő információk, illetve a rövidítések feloldásai.

Internetes hivatkozásnál kérjük feltüntetni a letöltés időpontját az adott oldalon, a lábjegyzetben: Jackie Northam: In A Remote Arctic Outpost, Norway Keeps Watch On Russia's Military Buildup. NPR, 03. 11. 2019. <https://www.npr.org/2019/11/03/775155057/in-a-remote-arctic-outpost-norway-keeps-watch-on-russiamilitary-buildup?t=1574445341316> (Letöltés időpontja: 2019. 11. 22.)

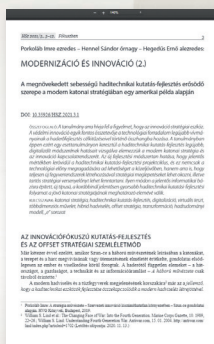
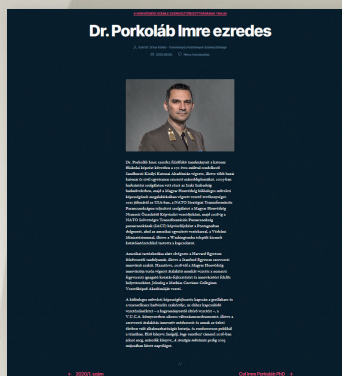
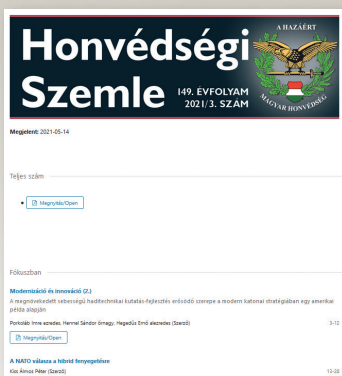
*Köszönjük együttműködésüket!
A Honvédségi Szemle Szerkesztőbizottsága és Szerkesztősége*

Megújult a Honvédségi Szemle honlapja!

www.honvedsegiszemle.hu
www.hungariandefencereview.com

A Honvédségi Szemle és a Hungarian Defence Review legfrissebb számai már olvashatók megújult honlapunkon! Csak kattintson a honvedsegiszemle.hu vagy a hungariandefencereview.com linkre, és máris elolvashatja legújabb számaink írásait, sőt akár aktuális számunk teljes tartalmát is. Az egyes tanulmányokra kattintva bővebb információkat szerezhet szerzőinkről, és megtudhatja, hogy melyek folyóiratunk legnépszerűbb írásai. Ha érdeklí, a Hírek menüpont alatt ízelítőt olvashat az aktuális számunkban megjelenő hadihíreinkből is.

A honlapon ezenfelül megismerheti szerkesztőbizottságunk és szerkesztőségünk tagjait, szerzői útmutatónk, bírálati folyamatunkat, etikai és adatvédelmi nyilatkozatunkat, valamint archíválási politikánkat – egyszerűen mindazt, ami lapunkat mértékadó folyóirattá tette.

A folyóirat teljes terjedelmében olvasható
a honvedsegiszemle.hu weboldalon.

ZRÍNYI KIADÓ